STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 09370

ALE VERK

Isaac Leib Peretz

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified. If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

י. ל. פרץ

די צייט

ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

PRINTED IN POLAND

19 APR 1972

F.Y
892.49
PER

I. L. Perec — „Di Cajt“
Drukarnia „Wyd. Wileńskie“ B. Kleckina, Wilno

אינהאַלט.

זייט

I. די צייט. 5

II. דאָס יאָר 6

III. שבת:

שלום־בית (אידיליע) 10

די לעזערין (בילד) 15

אַ פאַרשטערטער שבת (הומאָרעסקע) 16

דאָס זיבענטע בענטש־ליכטל (בילד) 25

איבער אַ שמעק טאַבאַק (הומאָרעסקע) 29

IV. תעניתים:

דער תענית (בילד) 39

V. ימים נוראים:

צום נייעם יאָר (דיאַלאָג) 43

לשנה טובה תכתבו (געדיכט) 47

דער חלום (בילד) 48

דער אַלטער ר' שמון (הומאָרעסקע) 55

נעילה (הומאָרעסקע) 60

וואָס זאָל איך וועלן? (הומאָרעסקע) 72

VI. חנוכה:

הנרות הללו (בילד) 79

דאָס חנוכה־ליכטל (געדיכט) 82

לכבוד חנוכה (שטימונגס־בילד) 83

נס חנוכה (פערציילונג) 90

אַ יונגן שרייבערס חנוכה (הומאָרעסקע) 98

VII. פורים:

פורים (אויפזאץ) 113
פורים שפילערס (הומאָרעסקע) 114
*ניש גוט (הומאָרעסקע) 123
אַלטוואַרג (אַ מעשה פון אַ פורים רב) 134
דער שפילער (אַ מעשהלע) 151

VIII. פסח:

עס גייט צו פסח (אויפזאץ) 158
מעשיות (הומאָר.) 159

IX. לג בעומר 175

X. שבועות:

צום עולם התוהו (הומאָרעסקע) 179
די פאַרשטויסענע (בילד) 186

אויף דער גרענעץ 190
אויף אַ זומער וואוינונג 192
ציריק = ציריק! 202
דער סימן 206
דער בעל-עגלה 209
האַלט ס'מויל! 232
דאָס אָרימע ייִנגל 233
ביים פאַקיער 245
משיח'ס צייטן 251
דער אויסלענדישער פויגל (פאַבעל פאַר גרויסע). . 260
פיר דורות פיר צואות 265
דריי מאָל געלאָפן 271
אַ רייזע אין דער צייט 285

די צייט.

די אייביגע צייט, זי גערט זיך איהר וועג,
זי ווייס קיין הדשים, קיין וואכען, קיין טעג,
זי גערט זיך אהן אויפהער איהר אייגענעם וועג,
אוּן ווייסט נישט וואס „נאהענט" איז און „וויים"!

עס העלפען קיין טרערען, קיין בעטען, קיין צארן,
עס ציהען קיין לייצען, עס העלפט נישט קיין שפארען,
זי ווערט נישט קיין גריבער, קיין שטיין און קיין דארן
און גערט זיך איהר אייביגען וועג!

עס דונערט וועזוב, עס פלאטערט א שטויב,
עס פישציעט א ווערמיל, ניאגארא מאכט טויב;
זי הערט עס ווי אונזער קריטיק אדער לויב
און גערט זיך איהר אייביגען וועג!

ווען טויזענדער נחת'ן, טויזענדער נויטען,
זאל בליצען דער מארגען מיט גאלדענע צויטען,
זי גריסט נישט דאס לעבען, בעוויינט נישט דעם טויטען
און גערט זיך איהר אייביגען וועג!

דאס יאהר.

שען איז דער פריהלינג;
שען מיט די געצוויגענע
אויף שטיקער, צויטען, פעדעם און שפינוועבס
צוריסענע, צוקראכענע, וואלקען און נעבעל.
שען מיט די שטילע, הנודיג שטראהלענדיגע,
בלוי פערשמייכעלטע שטיקער הימעל.
און מיט דער זון, וואס שווימט — א פערוויינטע כלה —
פון ווייסען שלייער-נעבעל ארוים
און טיקט צוריק אונטער, פערשעמט.
און שען איז דער ערשטער ציטער פון וואלד —
פון א גוטען חלום, דורך א גוטע בשורה
געוועקט.
ער ציטערט,
וויל ווארפען אראב פון זיך די שנעענע תכריכים
און אויסברייטען ניי-אויפגעבליהטע צווייגען
פאר די געפליגעלטע זענגער, וואס קומען פון דער פרעמד.
שען איז דאס האפען;
שען איז די בשורה, וואס טראגט זיך אויף די לייכטע
ווינד-פליגעל, איבער טאל און בארג,
איבער טייך און פעלד —

בארג אב, בארג אב
יאגען, רוישענדיג, קלינגענדיג,
געשלענגעלטע, טיעף-בלויע וואסער-לענטען

צווישען ווייסע שנעענע פעלדער —
שפיציג-גרינע, לעבענס-דורשטיגע קעפלעך
קוקען שוין דא און דארט פון שנעע ארויס
און פרעגען: ווען?

און עס וואקסט דאס הארץ ביי דעם, וואס האט עס!

שען איז דער זומער.
דער פרייגעביגער, רייכער זומער,
מיט דער פייער-פלאמענדיגער קרוין איבערן קאפ,
אין געוואנד פון גאלד און בראקאט
אויף די העל-געשטיקטע דיוואנען...

פון צופלאסען-גאלדיגען ים
פלאמט ארויס דער מאן,
קוקען פערהלומ'טע האבער-אייגעלעך שטיל —
און די שארע שרעקיגע, לוסטיגע פייגעל
איבערן ים —

פערטראכט אין זיך פליסען שטיל די טייכען,
געלאסען און זיכער געהט זייער וועג
צו'ם ים, צו'ם ים!
מיט'ן בלאנקען בלויעם הימעל
אין דער פערשפיגעלטער שויס.

ברוין געזוימטע וואלקען ענטלויפען פאר דער זון,
גערייטעלטע, לייכטע. זילבער-נעבעל יאגען זיך נאך
שפילענדיג — —
דאס פייפעל הערט זיך אין וואלד,
דאס שניטער-ליעד פון פעלד —

דעם פליסאַקס געזאַנג פון טײַך —

אונטער דער לאַסט פון גאָלדענע עפּעל
בייגט זיך דער בוים — —
ערגיץ וואו צוויינט זיך אַ גלאָק — —
פון ערגיץ וואו קומט ציטערדיג זײַן קלאַנג — —
זאָל בעטען, ווער עס האָט וואָס און בײַ וועמען...

שוין איז אויך דער הערבסט, —
ווי אַיין אונטערגעהענדיגע זון
אין געדיכטע פאַרבען צופלאַקערט —

אין פלאַמען געזעגענט זיך דער ווײַן,
גאָלדיג זומען זיך די בלעטער.
גינגאָלדען — די שטאַמען — —

דער טאַנץ פאַרן טויט,
דער געזאַנג פון לעצטען אָטעם — —
אַ בעכער שוימענדיגען ווײַן
אין אַ פערציטערטער האַנד —
אויפגעפלאַמטע אויגען —
צום לעצטען מאָל... צום לעצטען מאָל...

זאָל טרויערן, ווער עס קאָן...

— — — — — — — — —

אַמליבסטען האָב איך דעם ווינטער —
דאָס גלאַטע, דאָס קלאָרע, דאָס אויפגעקלערטע, —
דאָס רוהיגע, דאָס בריליאַנטען-בליצענדיג טויטע —

ווײַס אָהן אַ גרענ̇יץ,
קלאָר אָהן אַ גרענ̇יץ;
שוין נ̇ישט געהאָפּט,
שוין נ̇ישט געשראָקען,
נ̇ישט געדענקט,
נ̇ישט פערלאַנגט,
נ̇ישט געלעבט און נ̇ישט געל̇יטען...
קאַלטע, בלאַנקע, שט̇ילע רוה...

שלום בית.

חיים איז אַ טרעגער.

אַז ער גײַט דורך די גאַס, אײַנגעהויקערט אונטערן קאַסטען סחורה, זעהט מען אידם נישט אַרויס; עס דאַכט זיך, אַז דער קאַסטען גײַט אַליין אויף צוויי פיס... דאָס שווערע אָטהעמען הערט זיך דאָך פון ווייטענס!

דאָך — אָט לעגט ער אָב די לאַסט, בעקומט זײַנע עטליכע גראָשען; ער גלייכט זיך אויס, אָטהעמט שטאַרק אָב, בינדט אָב די פּאָלעס,ווישט זיך אָב דעם שווייס פון פּנים, גײַט גלײַך צום ברונען, טהוט אַ פּאָר שלינג וואַסער און לויפט אין אַ הויף אַרײַן.

ער שטעלט זיך נעבען אַ וואַנד, הייבט אויף דעם ריזען־קאָפּ אַזוי, אַז דער שפּיץ באָרד מיט דער נאָז, מיט'ן דאַשעק פון'ם היטעל, קומען אויס אויף איין שטח.

ער רופט:

— חנה!

פון אונטערן דאַך עפענט זיך אַ קליין פענסטערל, און אַ קליין ווייבעריש קעפּעל אין אַ ווייסען ציפּיק ענטפערט:

— חיים?!

דאָס פּאָר־פאָלק קוקט זיך גאַנץ צופריעדען אָן; די שכנים זאָגען: זיי קעטשקען זיך. חיים וואַרפט אַרויף זײַן פערדינסט, אײַנגעוויקעלט אין אַ ייטיקעל פּאַפּיער. חנה האַפּט עס אין דער לופט; עס איז אידה נישט דאָס ערשטע מאָל.

— אַ בריה נפלאה! — מאַכט חיים, און האָט גאָר קיין חשק נישט אַוועקצוגעהן.

— געה, געה, חיים! — שמייכעלט זי, — איך קאָן מיך נישט רירען פון קראַנקען קינד... איך האָב צוגעשטעלט דאָס וויעגעל צום קוימען...

מיט דער האַנד שוים איך און מיט'ן פיס וויעג איך...

— וואָס מאַכט עס, נעבך?

— בעסער!

— געלויבט איז גאָט! און הענע?

— ביי דער גיטאַרין!

— יוסל?

— אין חדר.

היים לאָזט צוריק אַראָב די באָרד, גייט אַוועק און הנה קוקט איהם נאָך, ביז ער ווערט איהר פערשוואונדען.

דאָנערשטאָג און פרייטאָג דויערט עס לענגער.

— וויפיעל האָסט דו דאָ אינים פאַפּיערל? — פרעגט הנה.

— צוויי און צוואַנציג גראָשען.

— איך האָב מורא, עס איז ווייניג!

— וואָס דאַרפסט דו דען, הנה?

— פאַר אַ זעקסער שמירעכטס פאַר'ן קינד, פאַר עטליכע גראָשען ליכט, חלה האָב איך שוין... פלייש אויך, אַנדערטהאַלבען פונט... נו — בראָנפען אויף קדוש!... היינט דאַרף מען נאָך עטליכע דרעגנלעך!

— דרעגנלעך וועל איך דיר שוין שאַפען, עס מוז זיין אויפ'ן מאַרק.

— דאַרף איך נאָך...

און זי רעכענט אויס, וואָס זי דאַרף נאָך אַלץ אויף שבת. סוף כל סוף בלייבט: אַז מען קאָן קידוש מאַכען איבער חלה, און אַז אָהן אַ כך זאַכען איז זיך גאַנץ לייכט צו בעגעהן.

דער עיקר איז — בענש־ליכט, אויך די זאַלב פאַר'ן קינד!

און פונדעסטוועגען, אַז גאָט העלפט, די קינדער זענען געזונד, די מעשענע לייכטער — נישט פערזעצט, בפרט, אויב עס איז דאָ נאָך אַ קוגעל — האָט דאָס פאָר־פאָלק גאָר אַ פרעהליכען שבת!

וואָרום הנה איז אַ בריה נפלאה צום קוגעל!

שטענדיג פעהלט איהר עפּעס; דאָ מעהל, דאָ אייער, דאָ פעטס, און צום סוף קומט אַרויס אַ פעטער, אַ זיסער, אַ מהיה־דיגער קוגעל; ער צע־געהט פשוט אין אַלע אברים!

— דאָס קאָכט דער מלאך, — זאָגט הנה, און שמייכעלט פאַר נחת.

— יאָ, אַ מלאך, אַודאי אַ מלאך! — לאַכט חיים, — דו מיינסט, אַז דו ביזט אַ קליינער מלאך, אַז דו האָלסט אויס פון מיר און פון די קינדער.

וויפיעל מאָל טהוען זיי דיר אָן צרות, איך ווער אַמאָל בייז... נו, איך הער עפּעס אַ קללה פון דיר, ווי אַנדערע ביי די ווייבער? און באַשר, דו האָסט אַ סך נחת פון מיר? דו און די קינדער געהען נאַקעט און באָרפּיס... צו וואָס טויג איך? נישט צו קידוש, נישט צו הבדלה, איך קען אַפילו נישט רעכט קיין זמירות זינגען...

— ביזט פאָרט אַ גוטער טאַטע, און אַ גוטער מאַן! — האַלט זיך חנה ביי׳ם איהריגען, — אַזאַ יאָהר אויף מיר, און אויף כל ישראל... איך זאָל מיך נאָר עלטערן מיט דיר, רבונו של עולם!

און דאָס פּאָר־פּאָלק קוקט זיך אין די אויגען אַריין אַזוי גוט, אַזוי וואַרעם, און אַזוי מיט׳ן גאַנצען האַרץ, אַז עס דאַכט זיך, זיי זעען ערשט פון אונטער דער חופּה אַפּער...

עס ווערט נאָך פרעהליכער ביים טיש...

נאָר נאָכ׳ן שלאָף, געהט חיים אין קליינעם שוהלכען אַריין הערען תורה.

דאָרט לערנט אַ מלמד מיט׳ן פּראָסטען עולם „אַלשיך“. עס איז היים, די פּנימ׳ער זענען נאָך פערשלאָפען; איינער האַפּט נאָך אַ דרימעל, דער צווייטער לאָזט אַרויס אַ הויכען געניץ; נאָר ראַפּטים, ווען עס קומט צו׳ם רעכטען אָרט, מען שמועסט פון יענער וועלט, פון גיהנם, וואו מען שמייסט די רשעים מיט אַייזערנע ריטער; פון ליכטיגען גן־עדן, וואו די צדיקים זיצען אין גאָלדענע קרוינען און לערנען תורה... דעמאָלט ווערען אַלע אויפגעלעבט; די מיילער — אָפען, די פּנימ׳ער — רויט... מען הערט זיך אַיין אָהן אַיין אָטהעם, וואָס עס וועט זיין אויף יענער וועלט!

חיים שטעהט געוועהנליך ביי׳ם אויבען. ער האָט טרעהרען אין די אויגען, עס ציטערן איהם הענד און פיס; ער איז אינגאַנצען אויף יענער וועלט!

ער ליידט צוזאַמען מיט די רשעים; באָדט זיך אין הייסער סמאָלע; ער ווערט געוואָרפען כף הקלע, קלויבט שפּענער אין ווילדע וועלדער... אַלץ לעבט ער דורך, און עס בעדעקט איהם דער קאַלטער שווייס... פאַר דאָס האָט ער שפּעטער נחת גלייך מיט אַלע צדיקים: דאָס ליכטיגע גן עדן, די מלאכים, דער לויתן, דער שור־הבר, און אַלע גוטע זאַכען, שטעלען זיך איהם פאָר אַזוי לעבעדיג און אַזוי בולט, אַז ווען דער מלמד ענדיגט, גיט אַ קוש און פערמאַכט דאָס ספר, האַפּט ער זיך אויף ווי פון אַ חלום, טאַקי ווי פון יענער וועלט.

— אַה,— האָפט ער שווער דעם אָטהעם, וואָס ער האָט אײַנגע־האַלטען בײַ דער גאַנצער צײַט,— רבונו של עולם! האָטש אַ שטיקעל, האָטש אַ פּיצעל, האָטש אַ בראָקעניו עולם הבא... פאַר מיר, פאַר מײַן ווײַב, און פאַר אַלע מײַנע קינדערלעך!

און דעמאָלט ווערט ער טרויעריג; ער פרעגט זיך: „אימשטיינס גע־זאָגט, פון וואָס, פאַר וואָס?...“

אײנמאָל איז ער נאָכ'ן לערנען צוגעגאַנגען צום מלמד:

—רבי,— זאָגט ער, און זײַן קול ציטערט,— גיט מיר אײן עצה, איך זאָל זוכה זײַן צו האָבען עולם הבא!

—לערן, מײַן קינד, תורה!— הערט ער אַ תשובה.

—איך קאָן נישט!

—לערן משניות... עין־יעקב, האָטש פרק...

—איך קאָן נישט!

—זאָג תהלים!

—איך האָב קײן צײַט נישט!

—דאַווען ערנסט!

—איך פערשטעה נישט, וואָס איך דאַווען!

דער מלמד קוקט איהם אָן מיט רחמנות.

—וואָס ביזט דו?— פרעגט ער.

— אַ טרעגער.

— נו, זײַ משמש תלמידי חכמים.

— וואָס הײסט?

—טראָג, למשל, אַלע פאַרנאַכט אין בית המדרש אַרײַן אַ פּאָר קאַנען וואַסער, די לומדים זאָלען האָבען צו טרינקען...

חײם ווערט דערפרעהט.

— רבי,— האָט ער ווײַטער געפרעגט,— און מײַן ווײַב?

—אַז דער מאַן זיצט אויף אַ שטוהל אין גן־עדן, איז דאָס ווײַב זײַן פיסבענקעלע.

אַז חײם איז אַהײם געקומען הבדלה מאַכען, איז חנה געזעסען און געזאָגט „גאָט פון אַברהם“. אַז ער האָט זי דערזעהן, האָט איהם עפּעס אָנגעהאַפּט בײַם האַרץ.

— נײן, חנה,— פאַלט ער צו'ן איהר צו,— איך וויל נישט, דו זאָלסט זײַן מײַן פיסבענקעלע... איך וועל מיך אַראָפּבײַגען צו דיר, איך וועל דיך

די צייט.

אויפהייבען און זעצען דיך נעבען מיר. מיר וועלען צוזאמען זיצען אויף איין שטוהל, ווי אצונד... עס איז אונז אזוי גוט צוזאמען... הערסט, חנה, דו מוזט זיצען מיט מיר אויף איין שטוהל... דער רבונו של עולם וועט מוזען בעשטעהן:

די כעוערין.

פרייטאָג צו־נאַכט.

אינ'ם שטיבעל איז שרעקליך שטיל, אין די אמות שלאָפען זיעבען נפשות.

דער אַלטער וואַסער־טרעגער האָט נישט געהאַט: נישט קיין פליישׁ, נישט קיין פיש, נישט קיין בראָנפען, נישט קיין חלה. ער האָט קידוש געמאַכט איבער ברויט. עס איז קוים אויף צוויי גראָשענדיגע בענש־ליכט געבליבען. ער האָט אַפילו קיין פרישׁ העמד נישט בעקומען.

איין עונג שבת איז געבליבען: אויסשלאָפען זיך פאַר אַ גאַנצע וואָך.

דעם זעלבען עונג שבת האָט דאָס ווייב אויך... אַ גאַנצע וואָך לויפט זי אַרום אין די דערפלעך, קויפט־אויף אייער, הויז־האָר, שמאַטעס. די וואָך איז זי געלאָפען אָהן געלד, זי האָט אומזיסט געבעטען קרעדיט, און איז אַהיים געקומען פרייטאָג פאַרנאַכט אָהן סחורה, אַ געהרג'עטע, אַ פער'חלש'טע... קוים האָט זי אָבגעבענשט ליכט, איז זי אויך אַנידערגעפאַלען און איז איינגעשלאָפען...

געוועהנליך שלאָפט דער וואַסער־טרעגער מיט דריי — און זי מיט צוויי קינדער צוזאַמען. היינט זענען זיי ביידע צו פריה אנטשלאָפען געוואָרען, די קינדער האָבען זיי נישט געוואָלט וועקען, און זיי ליעגען צעלעגט און הראַפען אויף דער גאָלער ערד.

פון די בענש־ליכט צאַנקט נאָך איינס, און פון די שטוב־נפשות איז נאָך איינע וואָך.

די עלטסטע טאָכטער.

די צערפלאָטענע האָר זענען רויט. דאָס פנים — געל: גענעדערט פון קאַרטאָפעל נישט צו דער זאַט. אין די אויגען דאָך ברענט; די איינגעפאַלענע ברוסט הייבט זיך און פאַלט, די דאַרע הענד ציטערן..

זי לעזט ביים צאַנקענדיגען ליכט שמר'ס אַ ראָמאַן. די ליפען ציטערן פאַר אונגעדולד.

זי איז צורודערט. זי שרעקט זיך: טאָמער געהט איהר אוים דאָס ליכטעל, און זי וועט נישט געוואָהר ווערען דעם סוף פון כיפערנאָטער!

א פערשטערטער שבת.

האַלב שבת! אַ בערגעל מיסט ביי דער טהיר — צו'ם אַרויסוואַרפען; די לאַקשען ליעגען אָבגעשווענקט אין שיסעל, מען דאַרף זיי נאָר בע־גיסען מיט אַ לעפעל יוך, זיי זאָלען זיך נישט צוזאַמענקלעבען. אויפ'ן טיש איז גרייט בראָנפען אויף קידוש; אַ קוילעטש מיט אַ חלה — צו'ם בעדעקען מיט אַ זיידען חלה־טישטיכעל!

זרח, דאָס יונגע בעל ביתל, איז שוין אָבגעוואַשען. מיט צוויי פינגער פון יעדער האַנד דריקט ער אויס דאָס וואַסער פון די פאות. מרים, די יונגע בעל הביתטע, שטעהט ביי איהם און פוצט איהם צו די קאַפּאָטע.

— אַ, דו... שלימזל! — שמייכעלט זי צו'ן איהם — אנגערטהאַלבען יאָהר נאָך אַ חתונה מאַכט מען אַזוי צורעכט מלבושים! זעה! דאָ אויפ'ן לאַץ! זעהסט? אַ פלעק פון הלב! — זי קראַצט מיט די נעגעל, געהט־איבער מיט דער באַרשט.

— גענוג שוין, — בעט זיך זרח, — די הענד וועלען דיר וועה טהון! דו קאָנסט דאָך שוין קוים דעם אָטהעם האַפּען, לאָז שוין אָב!

— אָ־וואַ! גלייכער, זיי זאָלען אַביסעל וועה טהון, אײדער מען זאָל זאָגען אין בית־המדרש, אַז דו האָסט אַ ווייב — אַ שמאָדער, וואָס פוצט דיר אפילו די שבת'דיגע קאַפּאָטע נישט אָב!

זי געפינט נאָך אַ פלעק, בייגט זיך נאָך אַמאָל איין און פוצט. דאָס בלאַסע פנים רייטעלט זיך, די אויגען בליצען, און שווער ווערט איהר דער אָטהעם, — איהר'ס האָט זי דאָך אויסגעפיהרט... זרח קושט זי אויפ'ן קאָפּ.

— וואָס געפעלט עס דיר אַזוי? — רייסט זיך מרים אויס מיט אַ געלעכטער — די האָר־באַנד?

— שעם דיך האָטש פאַר דער מאַמען — האָט זי צוגעגעבען שטיל.

די האָר־באַנד, וואָס זי טראָגט אויפ'ן קאָפּ, און די מוטער, וואָס שטעדט אַצונד איבערגעדרעדט צו'ם ספרים־שענקעל און זוכט, מכלומר'שט, דאָס דייטש־חומש — זענען איהר צוויי שטיינער אויפ'ן האַרץ.

פאַר דער חתונה האָט מרים געהאַט אַ פּאָר דיקע, לאַנגע צעפּ פון בלאָנד זיידענע האָר. אַלע מיידלעך האָבען זי מיט די צעפּ מקנא געווען. אַז זי פלעגט דורכגעהן דעם מאַרק, פלעגען מענשען טראַכטען: אָט, דער יצער־הרע געהט. זרח — דעמאָלט שוין איהר חתן — פלעגט ציטערן פאַר פרייד, אַז ער האָט אַמאָל בעקומען איהר'ס אַ צאָפּ אין דער האַנד אַריין; נאָר אימשטיינס געזאָגט, ווען איז עס איהם געראָטען? אַ האַלב יאָהר איינגאַנצען זענען זיי געווען חתן־כלה... געזעהן האָבען זיי זיך קוים עטליכע מאָל... איינמאָל שבועות ביינאַכט (הושענא־רבא האָט מרים מורא געהאַט פאַר'ן יום־הדין); איינמאָל האָבען זיי זיך אַרויסגענאַרט שמחת־תורה פון הקפות; נאָך אַמאָל האָבען זיי זיך געטראָפען חול־המועד־פּסח אויפ'ן שפּאַציר אונטער דער שטאָדט.... און דעמאָלט טאַקי האָט מען די „געהאַפּט"! עס איז געוואָרען אַ גערודער, אַ געשרייעריי. דער רב האָט געשיקט רופען די עלטערן; געזאָגט זיי, אַז ער גלייבט באמונה שלמה, אַז עס זענען עהרליכע קינדער, פונדעסטוועגען איז זיין עצה, מען זאָל באַלד שטעלען אַ חופּה...

מרים'ס מוטער — די „לאַנגע סעריל" — האָט אפילו קיין צייט נישט געהאַט צו מאַכען אַלע איינשטען. זרח'ס פאָטער, דער שטריקענ־מאַכער, האָט נאָך נישט געהאַט דעם גאַנצען נדן; אַ חופּה האָט מען דאָך געשטעלט! און פאַר דער חופּה האָט מען אָבגעשוירען די בלאָנד־זיידענע האָר!

מרים האָט געוויינט מיט ביטערע טרעהרען—

זיצענדיג צווישען די בחורים, האָט זרח, — אַזוי פערצעהלט ער, — דערפיהלט, ווען מען האָט זיך גענומען צו די צעפּ. עס האָט איהם אַ שניט געטהון אין האַרץ! בײַ דער גילדענער יוך, האָבען זיי בײַדע אויסגעזעהן, ווי „עס וואָלט זיי אונטערגעגאַנגען אַ שיף מיט וויער־מילך".

אַה, די האָר־באַנד, די האָר־באַנד!

די האָר וואָלטען צוריק געוואַקסען, מען זאָל זיי נישט דאַרפען אַלע מאָל אונטערשערען! זרח זאָגט אפילו, אַז עס זענען פאַראַן אַזוינע שטעדט, וואו יודישע טעכטער טראָגען שייטלען, טייל אפילו — אייגענע האָר; ווייסט מען דאָך, אַז ער איז אַ שטיק אַפּיקורס, דער זרח. ווען גאָט זאָל איהם העלפען, — זאָגט ער, — ער זאָל געווינען אויף דער לאָ

טעריע (פון סוחר'עריי נתעשר צו ווערען, איז שלא כדרך הטבע), האלט ער איבערגעלאזט דעה שוויגער אפאר טויזענדער, און ער מיט מרים־לעבען וואלטען אוועק אין איינע פון די גרויסע שטעדט!...

מרים אבער וויל נישט הערען און געדענקען! זי בעט זיך רחמים ביי זרח'ן, ער זאל נישט רעדען דערפון; זי קושט איהם און האלזט איהם, ער זאל בעסער שווייגען.

ערשטענס — ווי לאזט מען עס איבער אליין א מאמען; טאקי מיט געלד, נאר טאמער ווערט זי, חס ושלום, קראנק... א מענש אין די יאהרען... חער וועט איהר דערלאנגען א לעפעל וואַרעם וואסער? צווייטענס — האט מרים־לעב אליין מורא פאר דער עבירה! עס זענען טאקי דא אזוינע שטעדט; אז זרח זאגט, איז א ודאי אמת, זי גלייבט, — נאר א קשיא אויף א מעשה! סדום ועמורה פון דייטש־חומש זענען אויך שטעדט געווען, מיט נאך ערגערע מנהגים: אייזערנע בעטלעך פאר אורחים... יתומים האט מען אויסגעשמירט מיט האניג.... נו, כהיום! און ווער ווייסט, אויב מארגען וועט נישט דער איבערשטער אראבשיקען דיינע מלאכים, זיך איין עצה האלטען, און אין איין רגע איבערקעהרען די היינטיגע סדום ועמורה'ס?

זי ווייסט, אז גאט, ברוך הוא, איז איין ארך אפים; ער ווארט א ודאי.... אפשר חעלען זיי תשובה טהון!..

— נו, הכלל, — זאגט מרים, — דארפען מיר זיך אריינלעגען אין קראנקען בעט?

— ניין, זרח, — זאגט זי — איך וויל נישט... אז מען זאגט, מען טאר נישט, טאר מען נישט...

פון דער מוטער האט זי נאך מעהר צרות.

די לאנגע סעריל האט ליעב די טאכטער מעהר ווי צעהן מוטער'ס צוזאמען; קיין שלעכט וואָרט וועט זי איהר נישט זאגען. — נאר זייט מען האט „געהאפט די התן־כלה״, האט זי אויף זיי שטענדיג איין אויג.... היט זי זיי אב!

— דו ביזט, — זאגט זי צו מרים'ען, — א פרומע נשמה, נאר א חייך הארץ האסט דו; און קעגען דעם יצר־הרע מוז מען האבען איין אייזערנע גבורה. א מענש מוז זיך שטעלען ווי א לייב, חייל דער יצר־הרע איז ערגער ווי א שלאנג!

און זי האט זיך גענומען צו דער גוטער, נאר שוואכער טאכטער, צו דער פרומער, נאר שוואכער נשמה, זי אונטערצוגארטלען קעגען יצר־

הרע! און נאָך יעדען אונטערגאַרמילען בלייבט מרים אוים מענש! עס טרוט איהר וועה דאָס האַרץ; ביינאַכט שרעקען זי אַלערליי הלומות...

קוים געדט זרה אַרוים פון שטוב, הייבט זיך אָן דאָס מוסר־זאָגען.

סעריל איז אַ מושלמת, לייענט עברי־טייטש ווי אַ וואַסער; קאָן דאָס דייטש־הומש מיט'ן קו־הישר, מיט'ן ראשית־הכמה און נאָך עטליכע אַזוינע ספרים, כמעט אויסענווענינ; אין גיה... איז זי קלאָר; זי איז אין יעדען ווינקעלע ווי אין דער היים: זי ווייסט, וואו מען קאָכט אין הייסער סמאָלע, וואו מען ברענט מיט שוואַרץ פייער, און שדים בראָטען די נשמות, ווי היהנדלעך אויף דער שפיז! זי איז קלאָר אין גאַנצען שלהן־ערוך פון יענער וועלט: פאַרוואָס מען הענגט אויף דער צונג... מען וואַרפט צווישען הימעל און ערד, און אָדלער און קראָהען רייסען אוים שמיקער פלייש; פאַרוואָס מען לויפט אַרום אין וועלדער, און ווילדע היות בייסען די פיענטעס, פאַרוואָס מען שינדט אָב די הויט, מען וויקעלט אַיין אין שטעכעדיגע דערנער... און מען הייסט נאָך שעפען וואַסער מיט אַ קאַן אָהן אַ דנאָ... איין גליק איז נאָר, וואָס גאָט איז פול באַרמהערציגקייט! ער וויל נישט מעהר, נאָר מען זאָל תשובה טהון... און מרים הערט דאָס אַלץ אוים מיט האַרצקלאַפען, מיט ציטערדיגע ליפען, און אַ פנים ווי קרייד.

זי שרעקט זיך.... זי ווייסט, אַז אַ מענש איז זינדיג.. ערגער איז אין די טעג, ווען איין אשה איז פול מיט שדים, ווען אַרום איהר טאַנצען רוהות רעות... ווען איין אשה טאָר נישט קוקען אין שפיגעל אַריין, פון איהרע בליקען זאָל קיין פלעקען נישט ווערען! איהר הויך איז דאָך דע־מאָלט מיט טומאה, די קליידער — בעשיט מיט דיבוקים, מיט פיפערנאָ־נערס! ווי געציטערט האָט זי דעמאָלט פאַר זרה'ן...

און נאָך איידער עס האָט זיך עפּעס אָנגעהויבען, האָט שוין די מאַמע מורא געהאַט, וואָס אַמאָל געפרעגט: טאָכטערשי, אפשר שוין? אפשר האַלסט דו עס בסוד, אפשר ווילסט דו דיר פערזינדיגען די יונגע יאָהר... זעה, קוק נאָך אַמאָל, טאָמער פאָרט! אפשר האָסט דו נישט גוט אַכטונג געגעבען...

— מאַמעשי, — פרעגט אַמאָל מרים, — פאַרוואָס האַלט עס זרה אַזוי פאַר גרינג? ער לאַכט אפילו, אַז איך וואַרף איהם די שליסעלעך!

— אַיין עולה, אַ גרויסע זינד! — זאָגט די מאַמע, — נאָר אַ מאַנספערשוין איז שוין בטבע אַזוי... אימשטיינס־געזאָגט, זיי ווייסען דען... און וואָס האָט אַזוינער מורא? ער האָט אַמאָל אַריין אַ פרק משניות, ווערען איהם זעקס

בלאַט הטאים אויסגעמעקט פון בוך! און ווען איז זייער יום־הדין? איין מאָל אין יאָהר — ימים נוראים... אָבער איין אשה, געביך, אַ „שעשני כרצונו״, דאָס איז ווי אינדיטשקעס! אַליאַדע וואָס, איז אויף זיי, רחמנא ליצלן, אַ פּגירה! היינט זעה, בשעת'ן טראָגען, בשעת'ן האָבען — דעמאָלט הענגט דאָך יאָ די נשמה אויף אַ האָר! סאַמע ימים נוראים! און וואָס, אימשטיינס־געזאָגט, זאָל אונז מציל זיין? דאָס דייטש־הומש?!... אַ קאַטאָוועס, אַ מענש אָהן ציצית... אינגאַנצען דריי מצות: חלה, נדה, הדלקת הנר... מיט חלה איז גאָך נישט אַזוי געפעהרליך! מען קאָן נאָך יוצא זיין! הדלקת הנר אויך... פרייטאָג, צוועלפען, מאַכט מען שבת... אָבער יענ'ס... עס איז זיך דען גאָר צו דערהיטען?

— אַז דיין אויג, — זאָגט זי, — קוקט אויף דעם אייגענעם אָרט, וואו זיין אויג; אַז דיין הויך טרעפט זיך צוזאַמען מיט זיין אָטהעם, — שוין! לילית האַפט דאָס שוין אויף, זי קריעגט שוין שליטה, זי פליהט אַרויף גלייך צו'ם כסא הכבוד, מיט'ן הויך, מיט'ן בליק, מאַכט דערפון איין עסק! באַלה הייבען אָן שטאַרבען יולדות.... קליינע קינדער....

און מרים האָט זיך געפיהלט זינדיג פאַר גאָט פאַר אַ סך אַזוינע „בליקען״ מיט „הויכען״... נאָך אַזאַ הויך אָדער אַזאַ בליק, האָט זי נעכט נישט געשלאָפען פאַר פחד, אידער נשמה זאָל נישט אַרויספליהען, און אַליין אָנשרייבען אין בוך!....

איינמאָל איז געקומען אין שטעדטעל אַריין דער אָקרושנאָי סוד. מען איז געלאָפען אויף זיין וואונדער. מרים איז איינמאָל אויך געגאַנגען זעהן; עס איז געוועזען באַלד נאָך דער התונה — גלוסטען זיך אַזוינע זאַכען. האָט זי געזעהן דריי סודיאַ'ס, אַ פּראָקוראָר, אַ סעקרעטאַר און איינעם, וואָס מען האָט גע'משפּט... אין וואָס עס געהט האָט זי נישט פערשטאַנען, נאָר דערנאָך, אַז מען האָט אויסגערופען: קאַטאָרגע, האָט זיך דער פער־משפּט'ער אַ וואָרף געטהון אויף דער ערד, גלייך אַ דונער האָט איהם דער־שלאָגען... פון דעמאָלט אָן האָט זי נאָך מעהר פחד פאַר'ן בית־דין של מעלה! דאָ האָט זיך דער פּראָקוראָר אַביסעל געאיקעט; דאָרט וועט רע־דען דער שטן! מיט שוואַרץ פייער וועט ער שיטען, קאָכענדיגער פעך וועט זיך איהם גיסען פון מויל... און וואָס, קאַטאָרגע? דאָרט רופט מען אויס: כף הקלע, בראָטען הייסט מען און ברענען!

„ווי וועט עס דעמאָלט הלש'ען די נשמה״! טראַכט מרים. און עס ווערט אידר קאַלט אין אַלע אברים, אין האַרץ הויבט אָן שטעכען ווי מיט גאָדלען!

פֿון דעם אַלעם ווייסט נישט זרח. אַז ער איז דאָ אין שטוב, שווייגט די מוטער. דעמאָלט איז מרים לוסטיג און פֿרעהליך. גאָר אַ צוויין אַנדערער מענש....

ווען אָבער איז ער אין שטוב? פֿרייטאָג פֿאַרנאַכט, שבת... אַ גאַנצע וואָך האָט ער דאָך זיין מסחר! מוז ער דאָך זיין אין גאַס...

ביינאַכט האָט מען אויך נישט קיין רוה... די לאַנגע מעריל שלאָפֿט נישט האַלבע נעכט; קריכט אַרום, געהט אויף און אָב, לייענט אויך די לאַנגע קריאת-שמע מיט'ן גאַנצען על חטא...

זרח קריצט טיילמאָל מיט די ציהן; דאָך מוז ער שווייגען. ער האָט אַמאָל דער שוויגער אַ שלעכט וואָרט געזאָגט, האָט זיך מרים די אויגען אויסגעוויינט! מעהר וועט ער דאָס נאַרישקייט נישט טהון... די ציהן קריצען, נאָר שווייגען מוז מען.

פֿון דער שוויגער'ס מוסר-זאָגען האָט ער גאָר נישט געוואוסט; ער זעהט, אַז מרים ווערט וואָס אַמאָל שוואַכער, בלאַסער, אַז זי האָפּט זיך וואָס אַמאָל אָפֿטער אָן ביי דער ברוסט, אָטהעם פֿערפֿעהלט איהר... און ער שמייכעלט! ער האָפֿט אויף נחת!... טיילמאָל פֿאַלט איהם איין, אַז מען וואָלט געדאַרפֿט אפֿשר רופֿען אַ דאָקטאָר. ער טהוט עס דאָך נישט, און ברענגט עס נישט איבער די ליפּען, פֿאַר מורא, ער זאָל זי נישט איבערשרעקן... זייט אַ קורצע צייט שרעקט זי זיך אַליין אינאיינעם. נאַכט אויף נאַכט שרעקט זי זיך. אַ קאַץ לאָזט זיך הערען פֿון דאַך, אַ הונד גיט אַ בּיל אין גאַס... עמיץ קלאַפּט ערגיץ אין אַ טהיר, אַ לאַדע שאָרך, שרעקט זי, זי לאָזט אַרויס אַ געשריי און בּלייבּט ליעגען פֿערציטערט, האַלב פֿער'חלש'ט... ברענג איהר אַ דאָקטאָר, פֿאַלט זי באמת, חס ושלום, אַריין אין אַ קרענק.

אָפּט מאַכט זיך דערפֿון אַ שמועס.

— וואָס איז דיר, מרים'לעב? וואָס פֿעהלט דיר?

— מיר, — ענטפֿערט מרים מיט אַ בלאַסען שמייכעל אויף די ליפּען, — מיר? אַז דו ביזט נאָר דאָ אין שטוב, איז מיר וואויל ווי די וועלט! מען זאָל אונז נאָר קיין עין־הרע נישט געבען!

זי ציטערט פֿאַר אַיין עין הרע; מען האָט די דען נישט מיט וואָס מקנא צו זיין! אַז זרח דרימעלט איין שבת נאָכ'ן עסען, געהט זי גאַנץ אָפּט שטילערהייד צו און בלאָזט אויס'ם; עס איז זומער, דאָס פֿענסטער איז אָפֿען, אַ קשיא אויף אַ מעשה? עמיץ געהט דורך און וואַרפֿט אַריין

אַיין עין הרע! עס דאַכט זיך איהר, אַז מען מוז זי מקנא זיין, אַז עס איז קיין שענערער, קיין בעשמעקטערער מענש אויף דער וועלט נישט דאָ! קרוין פוילען אויסצופאָדרען!

„ווער שמועסט, טראַכט זי, ער זאָל נאָך זיין אָבגעהיט אין יענע זאַכען! אַביסעל מעהר אָבגעהיטען!... נאָר, ווייטער דאָס אייגענע, ער איז דאָך, ווי די מוטער זאָגט, אַמאַנספאַרשוין, ער האָט גאַנצע תרי״ג מצות... איז דאָס ביי איהם גאָר קיין יהוס נישט״...

זרח מיינט, אַז עס מוז איהר פּאָרט עפּעס זיין, נאָר זי לייקענט שטיין און ביין: „וואָלט ער נאָר אין דערהיים געוועזען... שטענדיג אין דערהיים״...

ער הערט און שמייכעלט; די אמת׳ע כונה פון די רייד פערשטעהט ער אָבער נישט; און זי וועט קיינמאָל נישט פער׳מסר׳ן די מאַמען. ער וועט קיינמאָל נישט וויסען, וואָס זיליידט, ווען ער איז נישט דאָ...

אַצונד אָבער פאַלט צו שבת... אַצונד מעג זרח געהן... זאָל ער געהן דאַווענען... שבת האָט זי פאַר דער מוטער קיין מורא נישט; שבת זאָגט זי קיין מוכר נישט... שבת איז „די מאַמע אַ וואוילע מאַמע״!

— מרים׳לעב, — מאַכט זי צו׳ן איהר, אַז זרח איז אַרויסגעגאַנגען, — היינט איז שבת, פוץ דיך אָפּ, טהו דיר אָן אַ קליידעל... אַז דיין מאַן וועט נאָכ׳ן דאַווענען קומען מיט די מלאכים אין שטוב אַריין, זאָלסט דו איהם אַקעגען לויפען מיט שמחה אויפ׳ן פנים, מיט נחת אין די אויגען, מיט שלום ושלוה, מיט אַלעם גוטען, פאַר דעם וועסט דו זוכה זיין...

—.... אַ גראָבען קוש פון זרח׳ן — ענדיגט מרים מיט אַ געלעכטער.

די׳ער מוטער געפעלט אפילו נישט דער אויספיהר, עס איז דאָך אָבער שבת, שבת־לעב, און זי וועט קיין בייז וואָרט נישט רעדען. זי נעמט זיך צו׳ם דייטש־חומש, טהוט אָן אַ פּאָר גרויסע ברילען, און לייענט.

מרים הערט זיך איין. אָפט הערט זי מיט׳ן גאַנצען האַרץ. טייל מעשות געפעהלען איהר זעהר. זי צולאַכט זיך, אַז עס קלינגט ווי אַ זילבערן גלעקעל, ווען דאָס יונגעל אברהם, וואָס האָט צוהאַקט דעם אַלטען תרח׳ס שטיינערנע געטער, זאָגט דעם אַלטען: אַז דאָס האָט דער גרעס־טער פון זיי געהאַפּט דעם האַמער און צוהאַקט אַלע קליינע; דאָס האַרץ ציטערט איהר פאַר שרעק, יצחק זאָל נישט דערקענען, אַז דאָס „מאָהל־צייט״ דערלאַנגט איהם יעקב, נישט עשו; טרעהרען קומען איהר אין די אויגען אַריין, ווען יעקב טרעפט זיך מיט רחל׳ן ביי דער ברונען;

לבנ׳ען איז זי אַ שונא אויפ׳ן לעבען, פאַרוואָס ער האָט יעקב׳ן געגאַרט... ווען עמיץ, למשל, נאַרט אַזוי אָב זרח׳ן... בררר! עס ווערט אידר קאַלט אין אַלע אֵברים. פאַר דאָס, שפּעטער, אַז יעקב קריגט ביידע: אי לאה׳ן, אי רחל׳ן, ווערט זי רוהיגער; זי ווייסט דאָך, אַז עס איז געווען פאַר׳ן הרם דרבנו גרשום...

היינט געדט די סדרה תרומה; מען ברענגט דאָס און יענס צו׳ם משכן... דאָס אינטערעסירט זי וועניגער... זי איז מיעד און שלעפעריג.

דאָס קעפּעל צעוויעגט זיך, די ברעמען פאַלען צו, זי דרימעלט אײַן... אַ גוטער, הנ׳עוודיגער שמייכעל, בעוויזט זיך אידר אויפ׳ן בלאַסען פנים.... עס הייבט זיך אָן ריטלען... נאָר עס וועקט זי דער מוטער׳ס שטימע:

— מרים!

— מרים!

— וואָס, מאַמעשי, איך הער...

— נישט דאָס מיין איך...

— וואָס דען, מאַמעשי?

— לויט מיין רעכנונג איז היינט... פערשטעהסט, טאָכטערשי, איז היינט די צייט...

— נאָך נישט, מאַמעשי!

— גיב נאָר גוט אַכטונג, טאָכטער!

מרים דרימעלט ווייטער אײַן; די זעלבע זילבערנע שיסעל מיט די זילבערנע לעפעל, און די מוטער וועקט זי ווייטער.

ליידער איז שוין געוועזען „שוין"...

— אַ שאָד! מאַכט סעריל, אַ פערשטערטער שבת.

— דיכער— נאָך נישט?

— זי זיפצט אָב און פערטיעפט זיך צוריק אין דייטש-חומש... ווייטער נשיאים, שיסעל, לעפעל... מרים דרימעלט ווייטער אײַן, נאָר דאָס פנים רייטעלט זיך נישט, קיין שמייכעל ציערט נישט די פיינע ליפּען...

אין דער צייט האָט זרח אָבגעדאַוונט, און האַפט זיך שטילערהייד אַרויס פון בית המדרש, עס זאָל איהם קיינער נישט פערהאַלטען. ער לויפט איבער די גאַס...

אַז ער קומט צו דער טהיר, שטעלט ער זיך אָב. ער הערט זיך

אײן, וואָס אין שטוב טהוט זיך... די שוויגער לייענט... מרים זיצט אַ ודאי און הערט, שטאַרק פערנומען, ווי געוועהנליך. ער וויל די איבערראַשען.

שטיל עפענט ער די טהיר... די שוויגער הערט נישט, מרים שלאָפט.

מיט איין שפרונג איז ער ביין אידר און ער קושט ביים „גוט שבת!"...

— פושע באלהי ישראל! — גיט סעריל אַ געשריי.

עס האָט לאַנג געדויערט, איידער מען האָט די פערציטערטע מרים דערמונטערט.

עס איז געווען — אַ פעשטערטער שבת.

דאָס זיבעטע בענש-ליכטעל.

דער דרייצעהן-יעהריגער שטערען קנייטשט זיך איין פּאַר צער, דאָס יונגע, קינדישע פּנים איז בלאַס פאַר שרעק, פון די אומשולדיגע אויגען פאַלט אַ טרער נאָך אַ טרעהר. נאָך פּאַר אַכט-טאָגען פרייטאָג איז איהר אַזוי וואויל, איז איהר אַזוי לוסטיג געוועזען! עס איז געווען דער קורצער פרייטאָג. די באָבע האָט זי געוועקט אַבּיסעל פריהער. אַ גאַנצען טאָג איז זי פערנומען מיט שבת מאַכען, פאַרנאַכט האָט זי זיך, זינגענדיג און טאַנצענדיג אָבגעוואַשען, איבערגעפלאָכטען די לאַנגע צעפּ, איבערגעטהון זיך און געגאַנגען מיט דער באָבע'ן אין שוהל אַריין. די באָבע ציגדט זיך איהרע ליכט און זי — איהרע....

דאָס ערשטע ליכטעל — די באָבע זאָל געזונד זיין, דאָס צווייטע — דער טאַטעשי זאָל געזונד זיין, האָבען אַסך דיעלעס און פערדיענען אַסך געלד, ער זאָל נישט אַלע מאָל געבען אַ זיפץ, אַז די צייטען זענען שלעכט; דאָס דריטע — די מאַמעשי זאָל געזונד און שטאַרק זיין, דערנאָך, נאָך — פאַר שוועסטערלעך און ברידערלעך, יעדען אַ ליכטעל... עס דויערט ביז דער עולם הייבט אָן צוזאַמען צו קומען צום דאַווענען...

ווי ליעב האָט זי די שוהל, און ווי ליעב דאָס ליכט בענשען!

זי איז שוין צוויי יאָהר ביי דער באָבען... זי בענקט נישט אַהיים.... דאָרט איז נישט דער מנהג פון ליכט-בענשען... זי וואָלט נישט איין מאָל גערן זעהן די מאַמעשי, אַרומהאַפּען דעם טאַטען ביים האַלז און שפּיעלען זיך מיט זיין שוואַרצווייסענער באָרד, אַביסעל אַרום לויפען און טאַנצען מיט די יונגערע קינדער... מען טאָר נישט די אַלטע באָבע אַליין לאָזען... זי איז שטענדיג אַזוי גוט, זי האָט זי אויסגעלערנט ליכט-בענשען... זי האָט זי אַזוי ליעב, — דאָס ליכט-בענשען אויך.... זי בענקט אַ גאַנצע וואָך, זי צעהלט די טעג... נאָר היינט איז עפּעס איין אונגליקליכער פרייטאָג.

אין דערפריה איז געוועזען ווי אַלע מאָל... זי האָט שבת געמאַכט... די באָבע האָט אויף איהר געקוקט און געקוואָלען.... זיי האָבען זיך שוין ביידע אָנגעטהון, די באָבע האָט שוין גענומען דעם שטעקן אין האַנט אַריין...

„האָט דער שוואַרץ יאָהר אָנגעטראָגען דעם בריעף-טרעגער...” די באָבע האָט איבערגעלייענט דעם בריעף, געוואָרפען זיך צוריק אויפ'ן בעט און ליעגט שוין אַזוי צוויי שעה מיט'ן פנים צו דער וואַנד....

די איז שוואַרץ ווי קויל.... די אויגען פערמאַכט, אין דער האַנד האַלט זי נאָך דעם בריעף.... פון מויל יאָגט זיך איהר אַ שוים...

זי לאָזט צו זיך נישט צו, לאָזט נישט עמיצען רופען, שטופט די אַוועק פון בעט. קוים וויל זי די טהיר עפענען, דערהערט זי און שרייט:

— ניין!

זי שטעהט בייים בעט און קלערט, עס צאַפּעלט איהר דאָס האַרץ; גאָט ווייסט, וואָס מען האָט דער באָבען געשריבען פון דערהיים.... אפשר... אפשר... און זי קאָן זיך גאָר נישט אַיינשטעלען איבערצוקלערען, וואָס עס האָט געקאָנט פּאַסירען.

זי פאַלט אַניעדער אויף די קניע, האַפּט אָן קראַמפּפהאַפט די באָבען ביי דער האַנד....

— באָבעשי! באָבעשי! וואָס איז אַזוינס געשעהן?... רעד אַ וואָרט מיט מיר, זאָג מיר עפּעס, וואָס איז געשעהן?...

— באָבע! איך וועל שטאַרבען פאַר שרעק!

די ווערטער האָבען זיך איהר אויסגעריסען נישט ווילענדיג פון האַרץ.

די באָבע האָט זיך צו'ן איהר איבערגעדרעהט, געריהרט מיט די ליפּען, געעפענט די אויגען... און קוים האָט זי זי דערזעהן— געענטפערט האַרט:

— שטאַרב!

זי האָט זיך איבערגעדרעהט צוריק צו דער וואַנד.

— ער אויס'ן אויג— זאָגט זי— שטאַרב, באַשע, שטאַרב!

באַשע איז שטיל געבליבען. עס איז איהר ראַפּטים פינסטער געוואָרען. זי האָט אויפגעהערט צו קלערען און צו פיהלען.

עס האָט אַזוי געדויערט איין אַנדערהאַלבען שעה.

זי דערהערט די באָבעס קול:

— שטעה אויף!

באַשע איז אויף געשפּרונגען.

די באָבע האָט זיך אַליין אויפגעהויבען, צוריק גענומען דעם שטעקען.

וואָס זי האָט פריהער אַוועק געוואָרפען.

— וויפיעל האָסטו ליכט? פרעגט זי האַרט.

— אַכט, ווי תמיד! ענטפערט באַשע ציטערענד —

— איינס לאָז איבער!

באַשע רירט זיך נישט.

— איינס לעג אַוועק! שרייט די באָבע נאָך האַרטער.

באַשע ציטערט, נאָר רירט זיך נישט.

די אַלטע איז אַליין צוגעגאַנגען צום טיש, אויפגעוויקעלט דאָס פעקעלע ליכט, איינס אַרויסגעלעגט, די רעשט פערבונדען און אַריין געשטופט באַשען אין דער האַנד אַריין.

— קום!

באַשע איז איהר נאָכגעגאַנגען אויטאָמאַטיש; ביידע האָבען פערגעסען צו פערשליעסען די טהיר.

באַשע געדענקט נישט, ווי אַזוי זי איז צוגעקומען צום עמוד מיט די ליכט.

— צינד איינציג־ווייס, פאַר וועמען איך וועל דיר הייסען! זאָג מיר נאָך!

— זאָג! די מאַמע זאָל געזונד זיין און לעבען!

באַשע ציטערט ווי אין אַ פיבער; דאָס ערשטע ליכטעל איז שטענדיג דעם טאַטענ׳ס.

— זאָג! שרייט די באָבע.

באַשע זאָגט נאָך.

— דאָס צווייטע: הייס׳ל זאָל זיין אַ פרומער יוד...

באַשע ציטערט נאָך מעהר, זי הערט נישט דעם טאַטענ׳ס נאָמען. די פיסלעך שאָקלען זיך אונטער איהר, דאָס הערצעל צאַפעלט, די שלעפען שלאָגען, די אויגען ברענען... די באָבע איז אָהן רחמנות. זי שרייט אַלע מאָל העכער: זאָג! זאָג! זאָג!

פאַר וואָס געדענקט זי נאָך נישט דעם טאַטענ׳ס ליכטעל? —

אָט צינדט זי שוין דאָס לעצטע —

— זאָג: שרה זאָל געזונד זיין! שרייט די באָבע.

ניין! זי וועט עס נישט זאָגען, וואו איז דער טאַטע? ניין! זי קאָן עס נישט, אַלס אין איהר אַמפערט זיך קעגען דער שלעכטער באָבען...

ניין! און ניין!

די צייט.

— זאג! זאג! שרייט די באָבע, נאָך העכער, נאָך האַרטער.

באַשע וויל אָבער נישט פאָלגען, דאָס לעצטע ליכטעל מוז שוין זיין דעם טאַטענס — זי הייבט אָן:

— דער טאַטעשי —

שטיל! שרייט שרעקליך די באָבע. שטיל! שטיל! דיין טאַטע איז שוין קיין יוד נישט! ער איז שוין אַ פּריסיאַושני....

איבער א שמעק־טאבאק.

אז דער בעל דבר איז געזעסן, א פוס איבער א פוס, מיט א ליעב־ליך־זאַטען שמייכעל, און האָט גלאַט אַזוי, האַלב געגעצענדיג, געבלעטערט אין קאָנטאָ־בוך פון לעבעדיגע נפשות, האָט ער פלוצלונג אַ פאַטש געטהון מיט די הענד.

ער איז צוגעקומען צו׳ם העלעמער רב׳ס קאָנטאָ— און קיין תמונת אות— אַ ליידיג בלאַט.

אויפ׳ן פאַטש, פערשטעדט זיך, זענען זיך דערווייל אָנגעלאָפען, גיהנום־לאַפּיטוטען; זיי שטעהען אין טהיר, ווי די כלבים, מיט די צונגען אַרויס, און וואַרטען אויף אַ בעפעהל.

— שיקט נאָר— הייסט דער בעל־דבר,— עמיצען אַרויף. געוואָדערט, צי דער העלעמער רב האָט אריכת ימים.

די לאַפּיטוטען פערשווינדען אַזוי שטיל, ווי זיי זענען געקומען, און עס געדויערט נישט אַוועק קיין פי׳ע־טעל שעה, קומט אַ תשובה: געווען אין קאַמער פון לעבען; דעם העלעמער רב׳ס פאָדעם— כמעט נישט מיט׳ן אויג צו דערזעהן— היינט־מאָרגען רופט מען איהם!

— זאָל אַריינקומען דער שרייבער!

טאַנצט אַריין אַ גאָל־קעפּיג שרייבעריל, מיט רויט־לויפענדיג־לוסטי־גע אייגעלעך, היהנערשע פיסעלעך. אַ קידה אַהין, אַ השתחויה׳לע אַהער; גיט זיך אַזעץ אויף דער שוואַרץ־ברענענדיגער סמאָלע־פאָדלאָגע אויף טער־קיש— די פיס אונטער זיך; האַפּט אַרויס פון איין זייט בוזעם־קעשענע כלי־כתיבה: אַ נייע קראָהענע פעדער פון דער נאָדעל; אַ טינטער מיט רויט־זינדיג בלוט, אָפגעצאַפּט פון הבא על הערוות, פון דער צווייטער זייט, און וויקעלט אויף אַ פריש אויסגעאַרבייט שטיקעל אַפּיקורסות־הויט, שפּייט זיך אָן אויף דער יד און וואַרפט אַיין אונטערטעניגסטען בליק צו׳ם בעל־דבר: פאַרטיג!

גיט זיך דער בעל־דבר אַ בייג אויס אויף דעם פאָטער־שטוהל און דיקטירט. דאָס שרייבערל שטרעקט אַרויס אַ צונג און מאַכט אַ צוק נאָך אַ צוק.

די פעדער לויפט און סקריפעט, און צום בית־דין של מעלה גערט א ראפארט כהאי לישנא:

„היות, אין פסוק שטעהט: אין אדם בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא... און דא איז פארהאן א חעלעמער רב, וואס שטעהט מיט איין פוס ביים קבר, און זיין בלאט איז ליידיג! על כן, אויב מען וויל, עס זאל בלייבען „משה אמת ותורתו אמת" — זאל מען דעם חעלעמער איבערגעבען אין בעל־דבר'ס רשות אריין"...

קומט, נאך א קורצען ישוב, פון בית־דין של מעלה א תשובה: „עיין איוב, קאפיטעל א'".

פערשטעהט שוין דער בעל דבר, וואס מען מיינט: טהו מיט איהם — הייסט עס, — וואס דו ווילסט, „רק את נפשו שמור" — לעבען זאל ער, ווי לאנג עס איז איהם בעשערט.

איז אבער נישט אזוי לייכט, ווי עס רעדט זיך.

קיין אשה, האט דער חעלעמער רב, לא עליכם, נישט; מכמה שנים אן אלמן, קינדער — אויסגעגעבענע, און „לא יומתו אבות על בנים", יחזקאל האט געזאגט — פערפאלען! פון שאף און רינדער איז א ודאי ניט צו רעדען — קיין פיצעל ציעג ניט צומאל! א הויז, האט דער חעלעמער רב, סיי־ווי־סיי נישט קיין ריינע, האלט זיך, נעביך, אין איין קראצען... און גלאט — נעהמען א חעלעמער רב מיט יסורים!

— עפעס א תאוה'לע — טראכט דער בעל־דבר און בעלעקט זיך, שטרעקט אויס די האנד צום טיש, ריהרט אן דאס גלעקעל פון א הקר'נישען שארבען־קאפ — א פולע שטוב לאפיטוטען!

— וועמען ווילען מיר שיקען און ווער וועט אונז געהן, אראבצו־פיהרען דעם חעלעמער רב פון וועג?

ווערט א געשרייערייי: איך, איך, איך —

אלע ווילען! מען ווייסט, אז פאר אזויגע קונצען וואקסט מען, ווי אויף הייוון.

אהער און אהין, ס'קאן קומען צו א געשלעגעריי, בלייבט: א קלפי.

פאלט דער גורל אויף צווי לאפיטוטען, ווינשט מען די מזל טוב, און זיי ווערען נעלם...

אין א שענעם העלען טאג, חעלעמער יודעלעך דרעהען זיך ארום אין מארק אהן פרנסה... שטעהען רעדעלעך און רעדען פון פריצ'ים אלם

און פעלד; פון פֿויערשע "מעסטלעך", פעלכלעך, וואָס זענען נאָך אויף די האָזען, פון אייער, נאָך נישט קיין געלעגטע — גיט אונטער זיי פלוצלונג א ציטער די ערד, און זי ציטערט; תוך כדי דבור הערט זיך אַ קנאַק, איינער, דער צווייטער, ממש: אַ בליץ נאָך אַ בליץ — און עס יאָגט אָן א בויד און עס דונערן די רעדער... אַ ווילד־פרעמדע בויד, פערשוימטע פערד, ווי די אריות; און די בויד גיט זיך אַלאַז דורכ׳ן מאַרק; קוים צייט געווען אָבצושפּרינגען. און פון פאָרענט, ביי דער קעלניע, אויסגע־ברייטען אַרונטער מיט׳ן קאָפּ, שטעהט, אָהן אַ בייטש אין דער האַנד, אין א היטעל מיט לייפּען, מיט אַרויטען גאַרטעל איבער די לענדען, אַרומ־געדרעהט די לייצעס אַרום די הענד, אַ שמייסער, — ציהט זיי אַיין, די לייצעס, אז מאַנכמאָל גיבען זיך די פערד אַהאָפּ אַרויס די קעפּ און אַ שטעל אויף די הינטערשטע פיס. און הינטער איהם — שטעהט אַ בעל־בתיש גע־קליידעטער יוד — אַ קאַפּטאַן, סטראָקעס — יענע צייטען! — האַלט אין דער רעכטער האַנד דעם בייטש און קנאַקט איבער די פערד, אַז זיי גיבען זיך באַלד אַלאַז אַראָב און פליהען ווי אָדלערס — מיט דער לינקער האַנד קלאַפּט ער אַלץ נאָכאַנאַנד דעם שמייסער אין רוקען, און פון צייט צו צייט גיט ער נאָך מיט׳ן מויל אַ פייף, אַז די פערד שפּרינגען פון דער הויט אָן, ציהען זיך אויס אינ׳ם גאַלאָפּ, ווי די שלאַנגען!

און דער שמייסער האַלט אין איין שרייען: יודען, בני רחמנים, ראַטעוועט! יודען, בני רחמנים, ראַטעוועט!

נו — ראַטעווע! גאַנצע בינטען פונקען רייסען זיך פון אונטער די פאַרקאָוועס!

יאָגט מען נאָך די בויד — מיט צעשראָקענע אויגען, זאָגט מען: "השם ישמרנו", אַנדערע קלערען נאָך וועגען גומל־בענשען. ווייבער לויפען נאָך אַרויס פון די קלייטען און שרייען: געוואַלד!

מוז אָבער די בויד דורכלויפען דאָס שעכט־הויז, גיבען זיך אַלאַז אַרויס כלבים, און שפּרינגען די פערד אין די מאָרדעס; לויפען אַרויס קצבים און העקער יונגען, שפּרינגען צו און האַפּען ביי די לייצעס — גיבען זיך די פערד אַשטעל־אָב, אַז עס ציטערט אויף זיי די הויט פאַר שרעק, זענען די קצבים און די העקער־יונגען אויף דער בויד.

וואָס איז? ווייזט זיך אַרויס: אַקליין סכסוכל... דער אָנגעטהו־נענער ווי אַ בעל־הבית, מיט׳ן לעדערנעם געלד־פאַס אויף די לענדען, שרייט, אַז דער שמייסער איז משוגע געוואָרען, וויל דוקא פּאַשען, און ער איילט

זיך אויפ'ן יריד מיט בריליאַנטען... קריגען די לײַט אַביסעל דרך־ארץ — און דער שמייסער טענה'ט, אַז ניט ער איז דער שמייסער, נאָר טאַקע יענער... אלא וואָס? אויפ'ן וועג, אין וואַלד קומען זיי ממרחקים און פּאָדרען קיין מרחקים, איז ער איהם בײַנאַכט אין וואַלד בעפאַלען, צוגעלעגט אַ מעסער צו'ם האַלז, גענייט, זיך איבערצוטהון און ער וויל איהם צוגזל'ען די בריליאַנטען, דאָס געלד, די בויד מיט די פערד... אַליין! דעריבער, אַז ער האָט דערזעהן אַ יודישע קהלה, האָט ער אָנגעהויבען שרייען... און יענער לייקענט אַלי'ן שטיין און ביין; להד"ם און להד"ם! — הרעדט מען איבער פערד און וואָגען, טרייבט קוים אָב די כלבים און מען פערפאָהרט צו'ם רב.

הייבט זיך אָן אַ חקירה ודרישה, הערט דער רב אויס יעדען בעזונדער. לאָזט מען קודם כל אַריין דעם טוען, דעם, וואָס איז אָנגעטהון ווי אַ שמייסער. הערט איהם דער רב אויס, און זאָגט: אַ פּנים — גשמיות שבגשמיות; אַ לשון פון אַנ'אמת'ען בעל־עגלה... און דאָס קול אַליין איז אויך ניט פון הדר אַרויס... אַ קול פון וואַלד, פון פרייען פעלד און — אויף סוסים!

פונדעסטוועגען הוקר'ט ער ווייטער:

— וויפיעל סחורה האָט איהר אין בויד?

— איך ווייס? כ'פירה עפּעס השבונות? אַנ'עם האָרץ בין איך, רבי! גאָט האָט געהאָלפען — האַנדעל איך מיט בריליאַנטען!

— און וויפיעל געלה האָט איהר אין בייטעל געהאַט?

— איך צעהל נישט; כ'וויל, ס'זאָל אַריינקומען די ברכה...

דאַכט זיך שוין, זיכער אַ בלבול! דער רב, פונדעסטוועגען, קרעכצט אָב, און מען לאָזט אַריין דעם צווייטען: אַ פּנים פון אַ בן תורה. דעה רב גיט איהם אַ טאַם אין לערנען, גיט ער אַ מיש אויס ש"ס ופוסקים. נאָך אין מיטען דערינען גיט ער אַ זאָג: „רבי! וואָס טויג לאַנג טענה'ן, זעהט!" — און ער גיט אַ שיט אויס פון גאַרטעל: סאַמע גאָלדענע רענדלעך, רויטע פלאַמען קאָלערן זיך איבער'ן טיש — „און — העלפט פון די בריליאַנטען קריגט איהר אויך, נאָר זאָגט, ס'איז מיין!"

גיט זיך דער רב אַ שטעל אויף, און גיט אַ קוויטש:

— גז— לן!

לויפט דער עולם אַריין — ווישט מען זיך די אויגען: וואו טוען, וואו נטען, וואו רענדלעך? — נעלם געוואָרען, נישטאָ קיין בויד, קיין פערד — די ערד האָט זיי אַיינגעשלונגען!

קלערט העלם: צי עס איז געווען אַ חלום, צי, רחמנא לצלן, אַ כשוף;

דערווייל ברענגט מען אַ תשובה דעם בעל-דבר.

זאָגט ער:

— שוטים! הורש וואָלט ער אפשר גענומען, אָבער נישט ביי אַ מילתא דעבידא לגלויי! — עס וואָלט אַמאָל אַרויס, ווי בוימ'ל אויפ'ן וואַסער... מען וואָלט איהם אָבגעצויגען און נאָך אַריינגעזעצט אין תפיסה! אַ נאַר איז ער!

זעצט מען אַיין די נאַרישע לאַפּיטוטען אויף אַ יאָהר קוילען מיט סמאָלע; מאַכט מען נאָך אַנ'אסיפה, שרייט מען שוין נישט: איך, איך! נאָר צוויי פון די גרעסערע, איינער עפּעס אַ גרויסער הריף, דער צווייטער — אַ זקן ורגיל, נעהמען אויף זיך די זאַך...

צווישען ימים נוראים, אַ קאַלטער, השד'דיגער רעגען-טאָג; הערש הויקט זיך אין בלאָטע, דער הימעל, איבער איהם, טריפט מיט מרה-שחורה, קומט אָן צוגעהן עפּעס אַ יוד אַ בעטלער, הויט-און-ביין, רחמנא לצלן... אַנ'אויסגעהונגערטער און אויף קוליעס, איין פוס — אונטער זיך... שלעפּט ער זיך פון הויז צו הויז, פון טהיר צו טהיר, פון קלייט צו קלייט... און בעקומט אין צעהנטען הויז אַנ'אַלט שטיקעל ברויט, צו וועלכען ער האָט גאָר קיין צייהן נישט; אין צוואַנציגסטען — אַנ'אָבגעריבענעם גראָשען, וואָס גליטשט זיך אויס פון דער האַנד אַרויס, — הערש דאַרף נישט קיין פרעמדע קבצנים, האָט היימישע און בכבודיגע, און אַלערליי בעהאַלטענע אָרימע לייט, אַלין אַלמנות ויתומים פון שוחטים, דיינים, רבנים און אַנדערע כלי-קודש...

שלעפּט ער זיך אַזוי אַרום, איין טאָג, דעם צווייטען טאָג, — די נאַסקייט און די קעלט נעהמען איהם דורך; די וואַטע, וואָס עס קריכט פון מלבוש אַרויס — טריעפט, די אויגען קריכען איהם פון די לעכער אַרויס; און פּלוצלינג, אין מיט'ן מאַרק — דער יוד פאַלט! איין קוליע — רעכטס, די צווייטע — לינקס, און ער ליעגט אין דער מיט — און שוים איבער'ן מויל...

יודען בני רחמנים לויפען, מן הסתם, צו, דער — מיט וואַסער און שפּריצט, דער — מיט אַ ביסעל ראָזינקעס-וויין, יענער — מיט אַ מעסער, די צייהן אויפצורייסען און אַ פּאָר טראָפּען אַריינצולאָזען... אַנדערע שרייען: הערש איז פרום! און דער יוד הייבט דערווייל אָן גוסס'ען...

מען וועט דאָך איהם נישט לאָזען, חלילה, שטאַרבען אין גאַס! ווערט אַ שאלה, וואו אַהין? — טראָגען זיך די בעלי-בתים אָב — אַנדערע האָבען ניט וואו, געדענקט פּונקט פאָרביי דער רב, זאָגט ער: צו מיר! מן הסתם צו מיר! —

מען האָט איהם נאָך קיינמאָל נישט אַזוי פיל פון בויגען געפּאָלגט...

לעגט מען דעם גוסס אין רבּ'ס בעט אַריין, ליעגט ער, ווי אין דער היהנער־פּלעט— דער רב זיצט ביים טיש, קוקט אין אַ ספר אַריין, וואַרפט אַלע פּאָר שורות אַיין אויג צום חולה— אין גאַס דרעהען זיך אַרום יודען, טאָמער וואָס, זאָל מען זיין גרייט... עס פאַלט צו די נאַכט— דער רבּ וויל זיך שטעלען מעריב דאַוונען, דערהערט ער, דער חולה רופט. געהט ער צו איהם מיט גרויס רחמים צו, בייגט זיך איהם איבער'ן מויל און הערט,— ער רעכענט: אַ צוואת שכיב מרע...

—רבּי, בּלאָזט פון די ליפּען אַרוים דער חולה,— איך בּין אַ גרויסער בּעל עבירה... און איך וויל אַזוי נישט שטאַרבּען, כ'וויל מיך פאַר אייך מתודה זיין...

וויל דער רבּ אַריינרופען מענשען. האַפּט איהם דער חולה אָן בּיי דער האַנד: חס ושלום, חס ושלום!— אונטער פיער אויגען וויל ער...

דערצעהלט ער איהם, אַז כל ימיו איז ער אַ בּעטלער געווען און— אַ פאַלשער בּעטלער. געגאַנגען נאָך בּרויט פאַר ווייב און קינד, און האָט קיינמאָל קיין ווייב און קיין קינד נישט געהאַט... געבּעטעלט אויף הכנסת כלה פאַר עלטערע טעכטער— און שטענדיג געווען אַליין, ווי אַ שטיין אין פעלד... צוזאַמענגענומען אויסצוהאַלטען ישיבות — און קיין שום תלמיד חכם האָט דערפון קיין שום טובת־הנאה נישט געהאַט.. אויף ארץ־ישראל— נישט אַוועקגעשיקט קיין פּרוטה! פאַר ר' שמעון בּר יוחאי'ס קבר— און זיך אין בּוזעם אַריינגעשטעקט... מיט ארץ־ישראל־ערד געהאַנדעלט, און הינטער'ן פּלויט געגומען... וכדומה...

און אַרויסגראַבּלענדיג אַ לייוועַנטענעם בּייטעל פון בּוזעם, זאָגט ער: און דאָס האָבּ איך אָנגעזאַמעלט!

און גיט אַיין עפּען אויף: סאַמע בּאַנק־צעטלעך— און— איינס אין איינס— הונדערטער!

—דאָס— זאָגט ער— גיב איך אייך איבער, רבּי, אַלס געצאָהלט,— אויף צדקה, לפי ראות עיניך;

גיט נישט דער העלעמער רבּ אַ שפּרונג אָבּ צום פענסטער, רייסט עס אויף און גיט אַ געשריי אַרוים: יודען, קומט אַריין צעהלען צדקה־געלד!— גלייך, ער וואָלט יונגער געוואָרען מיט 50 יאָהר——

לויפט מען אַריין— קיין בּאַנק־צעטלען, קיין גוסס— נאָר אַ צורודערט בּעט און צוויי אויסגעהאַקטע שויבּען...

קלערט מען ווייטער: אַ הלום, צי, הם ושלום,— כשוף; דער בעל־דבר שטעהט מיט איין אָפען מויל און זאָגט:

שוין נישט קיין מלתא דעבידא לגלויי...

דער שוואַרצער עולם איז צורודערט!

זאָגט לילית: ער וועט קומען אויף מיינע הענד— אַלטע מיטלען!—

איז אַמאָל דער העלעמער רב נישט בקו הבריאה, שיקט ער דעם שמש נאָכ'ן פעלדשער, ער זאָל איהם לאָזען אַביסעל אָדער, די געבליטען אָבצו־ציהען... און שטעלט זיך דערווייל, צו שקיעת החמה איז עס געווען, מנחה דאַוונען.— שטעהט ביי דער וואַנד שמונה עשרה— עפענט זיך די טהיר, קומט אַריין אַ מויד מיט אַ שאלה. דער רב דאַוונט, ווערט זי וואַרטען: דרעהט זי זיך אַרום, געהט אויף און אָב— דער רב קוקט זיך נישט אום... פערגעסט זי זיך מכלומרש'ט, הייבט אָן עפּעס אונטערצוזינגען... און האָט, פערשטעהט איהר מיך, איין אמת קול באשה!... נו— הערט ער זי? ווערט זי, מכלומרש'ט, מיעד, האַפּט און זעצט זיך, און צעוויעגט זיך אויפ'ן בענקעל; ס'בענקעל סקריפּעט... גאַריש— ווען אַ שלאַנג קומט איהם בייסען, ריהרט ער זיך אויך נישט פון אָרט! ווערט די מויד שוין אַביסעל בייז, און לויפט האַסטיגער ווייטער איבער דער שטוב. געהט אויס דער רב שמונה עשרה, זאָגט ווייטער, שפּייט אויס, זאָגט אָב די רעשט... זעצט זיך צום טיש, און מאַכט גאַנץ געלאַסען: ווייז דעם עוף! וויל זי איהם געבען דעם עוף אין האַנד אַריין, זאָגט ער איהר ווייטער גאַנץ געלאַסען: לעג אויפ'ן טיש... אַ יודישע טאָכטער, מוסר'ט ער זי מיט גוטען, דאַרף וויסען, ווי אַזוי מען דערלאַנגט... לעגט זי... עפּעס אַ הינדעל. זאָגט ער: דערצעהל! דערצעהלט זי באריכות, ווי מען האָט די היהן ביי אַ גויה געקויפט, אַהיים געבראַכט, ווי די הוהן איז ענטלאָפען, ווי מען האָט זי געהאַפּט... און לאַכט דערביי, און זעצט אויס די ציינדליך, און דאָס קול קלינגט אָב אין אַלע ווינקעלעך, און פון די ציינדלעך איז כמעט אַ שיין דורכגעפלויגען, אַזוי וויים זענען זיי געווען... און רעדענדיג און לאַכענדיג דרעהט זי זיך אַזוי אַרום טיש... און אַרבעל האָט זי קורצע, פערקאַשערטע; הענד—— גאַ־קיטע, ס'העמד פון פאָרענט אויפגעריסען, און דאָס לייב,— זי האָט זיך מיט עפּעס אויסגעשמירט,— שמעקט מכל המינים בשמים!— און זי סטאַרעט זיך... און ריהרט זיך אָן אָן טיש, אָן בענקעל, אָן רב'ס האַנד... קוקט ער אויף דעם הינדעל, לויפט זי און שטעלט זיך איהם פון הינטען, און קוקט

אַריבער, און ריהרט אָן מיט דער מאָרדעטשקע דעם קאָפּ... און דער אָטהעם וואַרמט אידם דורך די יאַרמולקע... בלאָזט אויס׳ן נאַקעטען האַלז און— אַליין בחנם! דער רב הערט אויס, וואַרפט נאָך אַמאָל אַיין אויג, וואו מען דאַרף, און זאָגט: כשר! און דו,— זאָגט ער,— מיידעל, היים דיר רעדען אַ שידוך!!!

פליהט אַרויס די מויד מיט דער הוהן דורכ׳ן פענסטער...

שמייכעלט דער רב. ער האָט שוין פערשטאַנען, וואָס עס בעטייט— און גאָר נישט.

און דאָרט איז ווייטער אַיין אסיפה. זה בכה וזה בכה. רופט זיך אָן גאָר אַ יונג לאַפּיטוטעל, ערשט אויף דער לערן, נאָך קיין איין פעדער נישט אין קאָפּ און קיין איין צאָהן אַרום האַלז, רופט ער זיך אָן און זאָגט:—

האָט דער העלעמער רב גאָר קיין תאוה נישט?

— אין גאַנצען אויסגעטהון!— ענטפערט מען.

— האָט גאָרנישט ליעב?

— אפשר אַ שוויץ־באָד ערב שבת...

פויזע. גיט ער נאָך אַ פרעג: האָט ער נישט עפּעס אַ מנהג, אַ געוואָהנהייט, קנעטען, למשל, קיילעכלעך פון ברויט ביים בענטשען?...

— מען האָט איהם נישט געזעהען עסען! מן־הסתם נ י ש ט ...

איין לילית דערמאַנט זיך, אַז ער האָט איהרע בשמים דערפיהלט, האָט ער געהאַפּט אַ שמעק טאַבאַק!

— גענוג!— זאָגט ער — און נעמט רשות— ואיננו!

אַ מנהג ישן האָט דער העלעמער רב געהאַט, יעדען ערב שבת נאָכ׳ן באָד, אַרויסצוגעהן אין פעלד אַריין,— געהאַט שוין אַ וועג צווישען ווייץ און צווישען קאָרן— און צו זאָגען בעל־פּה שיר השירים. און ווייל ער איז געווען אַ יוד אַ פער׳הויש׳טער, און האָט מורא געהאַט, ער זאָל ניט פערגעהן צו וויט, האָט ער זיך איינמאָל פאַר אַלע מאָל אויסגעמאָסטען מיט די טריט דעם וועג. און געמאַכט זיך אַ סימן אָן אַ ביימעל... „מה נאוה אילן זה״, האָט ער נ י ש ט געזאָגט, האָטש אויפ׳ן ביימעל זענען געוואַקסען פּ י ר ו ת ווי ד י ק ר ע ל ע ן... נאָר פאַר אַ סימן... פלעגט ער האַלב שיר־השירים אָבזאָגען אויפ׳ן וועג ביז צום ביימעל, אַנידערזעצען זיך, נעמען אַ שמעק טאַבאַק פון קאָרענעם פושקעלע, אָברוהען זיך אַווײלע, און אויפשטעהן, געהן צו קבלת שבת, און אָבזאָגען די צווייטע העלפט שיר השיר־ צוריקוועגס... און פלעגט קומען פונקט צו קבלת שבת!...

איינמאָל, איידער דער רב איז אָנגעקומען, בעווייזט זיך אויף דעם אָרט אַ דייטשעל, מיט אַ קאַפּעליוש, מיט הויזען אין גרינע פּאַסען, און גיט אַריים אויס דאָס ביימעל און גיט עס אַ טראָג-איבער אַ שטיק ווייטער, און זעצט זיך אונטערן ביימעל פון יענער זייט, און זיצט—אַ שמאָל דייטשעל—מען זעהט עס נישט אַרויס.

קומט אָן דערווייל דער רב צום אָרט, וואו דאָס ביימעל איז געשטאַנען—האַלב שיר השירים אָבגעזאָגט, און צום ביימעל איז נאָך ווייט!... איז ער זיך מצער: רעכענט ער, ער האָט געזאָגט שלא בכונה. נעמט ער אויף זיך באַלד אַ תשובה. עס האָט זיך איהם, ווי אַלע מאָל, פערוואָלט אַ שמעק טהון... דאָס האַרץ חלש'ט איהם—ער וועט נישט נעמען ביז ער וועט נישט צוקומען צום ביימעל! ער איז אפילו שוין אַביסעל מיעד... נאָר משנה זיין וועט ער נישט... און ער געהט קוים, ער קומט צום ביימעל צו. אַזוי מיעד איז ער געווען און אַזוי האָט זיך איהם פערגלוסט אַ שמעק-טאַבאַק—ממש די אויגען זעהען נישט! נאָר, געלויבט השם יתברך—ער זיצט שוין אונטערן ביימעל! האַפּט אַרויס פון בוזעם דאָס קאָרענע פּושקעלע, עס ציטערן איהם אַש די הענד,—גיט עפּעס פון הינטען אַ בלאָז, ס'קאָרענע פּושקעלע פאַלט איהם פון דער האַנד אַרויס; שטרעקט ער אויס די האַנד—עס גיט אַ בלאָז, מן הסתם—אַ ווינטעל,—דאָס פּושקעלע קאָלערט זיך ווייטער, ער ציהט זיך גוים אויף דער ערד, שטרעקט ווייטער אויס די הענד—ס'פּושקעלע קאָלערט זיך, און ער קריכט נאָך: דער שמעק-טאַבאַק ציהט איהם... קריכט ער אַזוי אויף אַלע פיער... שמייכעלט דאָס דייטשעל אונטערן ביימעל פון יענער זייט און הערט נישט אויף צו בלאָזען. פּלוצלונג גיט ער אַ האַפּ אַרויס דאָס ביימעל... און כהרף עין שטעלט ער עס ווידער, וואו עס איז געשטאַנען... דער רב האָט נישט אויפגעפּאַסט צו האַפּען ס'פּושקעלע... ער בלאָזט ווייטער... דער רב גיט אַ קוק: דאָס ביימעל שטעהט פאַר איהם ווייט! מיינט ער, אַז ער איז, פערטראַכטערהייד, פערקראָכען צו אַן אַנדער ביימעל,—הייבט ער אויף די אויגען צום הימעל—אויסגעשטערנט! ער האָט אפילו שקיעת החמה נישט בעמערקט... אַזוי האָט איהם דער שמעק טאַבאַק געצויגען!—אמת, זעהר אַ ליכטיגע נאַכט געווען... מילא, עס איז מעהר, ווי אַ תחום שבת—אין שטאָדט אַריין וועט ער נישט געהן, שפּייזען וועלען איהם די קראָהען, וואָס האָבען אליהו הנביא געשפּייזט... נאָר האַפּען ס'פּושקעלע מוז ער...

און ער קריכט נאָך... און דאָס דייטשעל בלאָזט, ס׳פּושקעלע קאָ־לערט זיך...— כ׳וועל אַייך לאַנג נישט בריַיען, ער איז אַריבער איבער אַ תהום שבת!...

דאָס לאַפּיטוטעל האָט באַלד אַ גרעסערע שליחות בעקומען!

פאַר׳ן אַוועקגעהן, האָט ער צום שוואַרצען עולם געזאָגט:

— איבער אַ באַרג פאַלט מען נישט.. געשווינדער שטרויכעלט מען איבער קליינע תאוה׳לעך.

דער תענית.

אַ ווינטער נאַכט! שרה זיצט בײַ'ם „קאַנאַנעק" און שטאָפּט אײַן אַלטען זאַק. די אַרבייט מיט געפרוירענע הענד געהט נישט זעהר געשווינד; פאַר קעלט זענען איהר אויך ברוין און בלאָה געוואָרען די ליפּען, אָפּט לעגט זי אַוועק די אַרבייט און צולויפט זיך איבער דער שטוב, צו דערוואַרימען די געפרוירענע פיס.

אין אַ בעט אויף אַ גאָלען שטרוי־זאַק שלאָפען פיער קינדער: אין יעדער זייט צו צוויי קעפּ, איבערגעדעקט אין דער מיט מיט עטליכע אַלטע קליידער.

וואָס אַמאָל האַפּט זיך אויף איין אַנדער קינד, עס הייבט זיך אויף איין אַנדער קעפּעל און רופט: עסען!

— וואַרט, וואַרט, קינדערלעך, — טרייסט זיי שרה, אָט, באַלד וועט קומען דער טאַטע, ברענגען וויעטשערע; איך וועל אייך אַלע אויס־וועקען!

— און וואַרעמעס? — פרעגען די קינדער וויינענדיג. — מיר האָבּען דאָך נאָך קיין וואַרעמעס נישט געגעסען!

— וואַרעמעס אויך!

זי גלויבּט דאָך אַליין נישט אין דעם, וואָס זי זאָגט; זי זוכט מיט די אויגען אין אַלע זייטען, טאָמער וועט זיך נאָך עפּעס געפינען צו פערזעצען... נישט דאָ!

ליידיגע, נאַסע פיער ווענד! אַ צושפּאַלטענער אויווען! אַלץ איז נאַס און קאַלט!... אויפ'ן קוימען שטעהען אַ פּאָר צעבראָכענע טעפּ, אויפ'ן אויווען — איין אַלט, אויסגעבויגען, בלעכען חנוכה־לעמפּעל; אין דער הייך אין באַלקען שטעקט אַ נאָגעל — אַ זכר פון אַ הענגעל־לייכטער, צוויי ליידיגע בעטען אָהן אַ קישען... גאָר נישט, גאָר נישט מעהר!

עס האָט לאַנג געדויערט איידער די קינדער זענען רעכט איינגע־שלאָפען. שרה קוקט אויף זיי מיט הארץ־וועהטאָג, מיט רחמנות, און

טראָגט איבער די פערווײנטע אויגען צו דער טהיר. זי האָט דערהערט טריט; שווערע טריט אויף די טרעפּ אין דער סוטערינע אַרײן; קאַנעך קלאַפּען, דאָ אין דער רעכטער, דאָ אין דער לינקער זייט וואַנד. אַ שטראַהל פון האָפנונג בעלייכט איהר אײנגעשרומפּען פּנים. זי קלאַפּט אַ פּאָר מאָל אַ פּוס אָן אַ פּוס, הייבט זיך שווער אויף און גערט־צו צו דער טהיר. זי עפענט, עס קומט אַרײן אַ בלאַסער, אײנגעבויגענער יוד מיט ליידיגע קאַנען.

— נו? פרעגט שרה שטיל.

ער שטעלט אַוועק די קאַנען, לעגט אָב די יאָך, זיפצט אָב און ענטפערט נאָך שטילער:

— גאָר נישט! גאָר נישט! מהאָט אין ערגיץ נישט בעצאָהלט.... מאָרגען, זאָגט מען... יעדער זאָגט אַלץ—מאָרגען.... איבער מאָרגען... ראש־חדש...

— די קינדער האָבען כמעט אין מויל נישט געהאַט,— מאַכט שרה— האָטש גוט— זיי שלאָפען... בידנע קינדער מיינע! זי קאָן זיך נישט אײנ־האַלטען און הייבט אָן שטיל צו וויינען.

— וואָס וויינסט דו, נאַר!? פרעגט דער מאַן.

— אַה, מענדעל, מענדעל... די קינדער זענען אַזוי הונגעריג!... מיט געוואַלד וויל זי אײנהאַלטען די טרעהרען.

— און וואָס וועט זיין אונזער סוף?—קלאָגט זי זיך,—מיט יעדען טאָג ווערט ערגער!

— ערגער? ניין, שרה! זינדיג נישט מיט די ריד! פאַר צ' יאָהרען איז ערגער געווען, ערגער! אויך אָהן ברויט און דערצו נאָך אָהן אַ דירה! די קינדער האָבען זיך בײטאָג געוואַלגערט אין גאַס, בײנאַכט—אין די היף... היינט האָטש אויף אַ שטרוי־זאַק, האָטש אונטער אַ דאַך!

שרה האָט זיך שטאַרקער צעוויינט.

זי האָט זיך דערמאַנט, אַז דעמאָלט איז איהר טאַקי אין מיטען גאַס אַ קינד אַוועקגענומען. עס האָט זיך פערקיהלט, הייזעריג געוואָרען און גע־שטאָרבען.

— געשטאָרבען ווי אין וואַלד... (זיי צו לענגערע יאָהר!) נישט געווע־זען מיט וואָס צו ראַטעווען... מ'שטיינס געזאָגט נישט אפילו די שוהל אײנגעריסען, נישט דאָס פעלד געמאָסטען, קיין עין הרע נישט אָבגעשפּראָ־כען... אַזוי, אויסגעגאַנגען ווי אַ ליכט!

און ער טרייסט זי.

— ווייַן נישט שרה, וויין נישט... זינדיג נישט פאַר גאָט!
— אַח! ווען וועט ער שוין אויף אונז רחמנות האָבען!
— האָב אויף דיר אַליין רחמנות, לאָז דיר נישט צו אַזוי צום האַרץ! זעה, ווי דו זעהסט אויס! היינט צעהן יאָהר איז געוועזען אונזער חופה... קוק אָן דיין פּנים... וועה און ווינד! דו ביזט דאָך געוועזען די שענסטע אין שטאָדט!
— און דו?! דו האָסט דאָך געהייסען, געדענקסט, מענדעל גבור... היינט ביסט דו געבויגען אין דרייען, קראַנק... האָטש דו האָלסט פאַר מיר בסוד?!
— אַה, גאָט! גאָט! רייסט זיך איהר אַרויס אַ געשריי.
די קינדער האַפּען זיך אויף און בעטען: עסען, ברויט!
— חלילה! ווער עסט היינט? האָט זיך מענדעל פּלוצלונג אָנגערופען.
די קינדער זעצען זיך אויף דערשראָקען.
די קינדער זעצען זיך אויף דערשראָקען.
— היינט איז אַ תענית, — זאָגט מענדעל מיט אַ פינסטער פּנים.
עס האָט געדויערט אַ פּאָר מינוט, איידער די קינדער האָבען פערשטאַנען, וואָס מען רעדט צו זיי.
— וואָס פאַר אַ תענית? וואָס פאַר אַ תענית? — פרעגען זיי, ווייַנענדיג.
און מענדעל פערצעהלט מיט אַראָבגעלאָזטע אויגען, אַז היינט, נאָך ביי שחרית, צו קריאת-התורה, איז אַראָבגעפאַלען די ספר-תורה פון שלחן.
— דעריבער — זאָגט ער — האָט מען אויף מאָרגען אויסגערופען אַ תענית, אפילו פאַר זייגעדיגע קינדער!
די קינדער שווייגען און ער פיהרט ווייטער.
„אַזאַ תענית ווי יום-כפור, ווי תשעה-באב; פון היינט פאַר נאַכט אָן!" די פיער קינדער שפּרינגען פלינק אַרויס פון בעט און הייבען אָן באָרוועס, אין די צעריסענע העמדלעך, צו טאַנצען איבער דער שטוב און צו רופען:
— מיר וועלען פאַסטען! פאַסטען!
מענדעל פערשטעלט מיט די פּלייצעס דעם קאַנאַנעק, זיי זאָלען נישט זעהן, ווי די מוטער גיסט מיט טרעהרען.
— נו, גענוג! בערוהיגט ער די קינדער — גענוג! אין אַ תענית טאָר מען נישט טאַנצען... אם ירצה השם, — שמחת-תורה!...
די קינדער זענען צוריק אין בעט אַריין
פערגעסען דעם הונגער!

אַ מיידעלע הייבט אָן זינגען „אבינו מלך" „אויס'ן דוכען בּאַרג"...
אַ קעלט לויפט מענדלען דורך אַלע גליעדער...

— זינגען טאָר מען אויך נישט, — מאַכט ער מיט אַ פערשטיקטער שטימע —

די קינדער ווערען שטיל און שלאָפען איין, מיעד פון טאַנצען און זינגען. איינער דאָך, דער עלטערער, וואַגט זיך נאָך און פרעגט:

— טאַטע, ווען ווער איך בר־מצוה?

— נאָך ווייט, היימ'ל, נאָך ווייט... נאָך פיער יאָהר, זאָלסט מיר לעבען און געזונד זיין....

— דעמאָלט ועסט דו מיר קויפען אַ פּאָר תפלין?

— ווי דען?

— אַ תפלין־זעקעלע?

— מן הסתם!

— און אַ סדור'ל?.... אַ קליינ'ס מיט אַ גאָלדענעם שניט?

— מיט גאָט'ס הילף... בּעט גאָט, היימ'ל!

— דעמאָלט, וועל איך פאַסטען אַלע תעניתים!

— יאָ, יאָ, היימ'ל... אַלע תעניתים...

שטיל האָט ער צוגעגעבען:

— רבונו של עולם, נאָר נישט אַזוינע, ווי היינט!...

צום נייעם יאהר.

— און דו וועסט אַלץ שווייגען?

— ווילסט, איך זאָל רעדען?

— היינט וויל איך. מיך שרעקען דיינע רייד, ביטער און שטעכענדיג זענען זיי; ערגער אָבער איז דיין שווייגען. עס פערמאַטערט.

זעה, עס טראָגט זיך איבעראַל אַ טרויער אַרום...

אין דער הייך טראָגען זיך פערוואָגעלטע, פערגליווערטע שטיקער וואָלקען; אַזוי נאָהענט צו דער זון, און זיי פרירען!

אונטען — די פערגעלטעביימלעך; שוין זענען זיי, נאָך טרויעריג אין זייער שענקייט, ווי אַ שטילע ודוי רוישען די ביימלעך אויס...

און די וויין-לויבע פלאַמט; פלאַמענדיג שטאַרבט דער וויין...

און אַ יאָהר שטאַרבט...

רעד צו מיר!

— טרייסט דיך, ליעב קינד, — אַ נייעם ווערט געבוירען!

— גו ווינש מיר צום נייעם יאָהר!

— אויף דער טאַץ פאַר דיר ליעגען גענוג ווינש-קאַרטען..

— און דאָך — נישט גענוג...

— וואָס ווינשען דיר אַנדערע, קינד!?

— אַ טראַדיציאָנעלע, געדרוקטע קאַרטע שיקט דער טאַטע: „לשנה טובה תכתבי"...

אַזאַ קאַרטע שיקט אויך די מאַמע; זי שרייבט נאָך צו: „זיי טאָכטער געזונד און שטאַרק, און גליקליך"...

— אַ שווער וואָרט!

— „און עלטער דיך אין פריידען"—

— און דיך שרעקט עס?

— וואָס?

— דאָס עלטערן זיך! דיין שטימע האָט געציטערט...

— מעגליך... אָט קאַרטען פון חברטאָרינס... געדרוקטע, פערשיע־דענע שפּראַכען...

— און — — בעקאַנטע? די בעסערע פון זיי?
— אַט איינער, אַ בעסערער...
מיט טרוקענע פיס, ווינשט ער מיר, זאָל איך גערן איבער די פּאַליעס פון לעבען...
— איבסען!
— איין אַנדערער הייסט מיר דורכגעהן דאָס בלוטיגע לעבען אונבע־פלעקט, ווי אַ ווייסער שוואַן...
ידאָס פאָלק זאָגט: אַ ווייסע גאַנז. און דאָס לעבען איז נאָך ביי אונז מעהר שווייסיג, אַלס בלוטיג...
— ביטערער מענש! ווינש מיר דו!
— איך? איך קען דיך צו ווענִיג... איך קאָן מיר דיין מאָרגען און איבערמאָרגען קוים פאָרשטעלען... דיין שמייכעל, ווען דיין ווייַן האָט גע־בליהט און דער עפּעל־בוים האָט זיך אונטער זיין לאַסט געבויגען, האָט מיך צו דיר געצויגען, און דיין יעצטיגער טרויער בינדט מיך צו דיר, גאָר פרעמד ביזט דו מיר נאָך!
— דאָך, ווינש מיר!
— ווי דו ווילסט...
איך קען דיינע וועגען נישט...
נאָר הער, קינד, וואָס טהוסט דו, ווען דו געהסט פאָרביי פאַר אַ שמיע־דעריי?
— וואָס פאַלט דיר איין?
— דאָך!
— ביי־טאָג שטעל איך מיך נישט אָב... פאַרנאַכט האָב איך ליעב מיך אויפ'ן גראָז פאַר דער שמיעדעריי צו לעגען און קוקען אויף די פונקען, אויף די גליה־ווערם, וואָס צעשפּריצען און צעפליהען זיך אין דער הייך...
— אַ קליין פערגניגען... פון דיינע אויגען שפּריצען מעהר און שע־נערע פונקען...
איך ווינש דיר בעסער: געה אַריין צום שמיעד, דריק איהם די שווערע האַנד און פרעג איהם, וואָס ער טהוט...
און ענטפערט ער, ער קאָוועט גראָב־און אַקער־אייזען, זאָג איהם: עס איז ניצליך, דאָך איז פאַרהאַן ניצליכערע אַרבייט... עס איז צייט אויף ברעך־אייזען, אויף האַק און האַמער; פאַרהאַן אַזוי פיעל מויערן צו ברעכען!
— ער וועט מיך פאָלגען?

— קוק אויף איהם, ווען ער פאַלגען; אין דיינע אויגען ליעגט די הערשאַפט...

— דו שפּאַסט...

— ניין... און וואָס טהוסט דו, קינד, ביים ברעג פון ים?

— אַך, דעם ים האָב איך ליעב!

איך האָב ליעב צו ליעגען אויפ'ן זאַנד ביים ברעג פון ים, און אויסצושטרעקען די נאַקעטע פיס, ער זאָל זיי מיר וואַשען און גלעטען...

— און איך ווינש דיר, קינד, האָב נישט ליעב דעם ים, ווען ער לאַסציעט זיך צו דיר ווי אַ קאַץ, נאָר ווען ער וועקט זיך אויף אַלס לייב! געה־מיט מיט די, וואָס באָרען זיך מיט אָט דעם לייב! קוק אויף זיי ווען זיי פיהרען די שיף, און שטראַהל־אויס אויף זיי די ליכטיגע קראַפט...

— דו האַלסט מיך אַזוי שטאַרק!...

— און טאַנצען, קינד, קאָנסט דו?

— וויטער דער ביטערער טאָן!

— ניין, קינד! דאָס נייע יאָהר מאַכט מיך אויך ווייך, ווענינסטענס — ביי דיר... נאָר הער, אַ שען ווייב קומט גאַנץ אָפט פאָר, צווישען שווערדען צו טאַנצען...

— וואָס דו רעדסט!

— ווינש איך דיר, קינד! בלייב שטעהן, ריים אויס איינע, די שאַרפסטע, און פאַר דעם, וואָס הייסט טאַנצען צווישען שווערדען...

— דו שרעקסט מיך, מענש!

— איך האָב דאָך נאָר דיין ווילען געטהון...

אַז אויב דו ווילסט, האָב איך פאַר דיר אַ ליכטעדן וואונש!

ווייניג בלוט האָסט דו, קינד! דער העלער, הייטער טאָג איז דיר צו לעסטיג, צו רוישענדיג, ער בעטייבט דיך;

— געווים...

— האָסט ליעב דעם שטילען אָבענד...

— דעם שטילען, טרויעריג־שטילען אָבענד; דאָס שטילע אויפשטראַהלען פון די שטערנדלעך...

— און דעם בליצענדיגען ציך־צאַך פון די, וואָס פאַלען...

— אַך, מענש!

— אַז איך ווינש דיר, אויב דער טאָג מיט זיין אַרבייט איז דיר צו לעסטיג, האָב ליעב דעם פריה־מאָרגען... דאָס אויפשטראַהלען פון נייעם טאָג...

טרויעריג ביסט דו, קינד. און דאָס פערגעהן פון זינקענדיגען טאָג מאַכט דיך נאָך שוואַך און באַנג... פערשלאָף דעם זיסען סם פון גוסס׳דיגען אָבענד, און לעב צו מאָרגענס, ווען עס וועקט זיך דאָס נייע לעבען, ווען עס שפּינט זיך אויס דער נייער ווילען צום לעבען... עס וועט דיך מיט־רייסען, קינד!

איז דאָס אויך איבער דיין קראַפט?

לשנה טובה תכתבו.

לשנה טובה תכתבו!
אַלע, אַלע, וואו איהר זייט!
צו אַייך האָט דאָס הארטע מזל
אויף אַ ווייסטען סטעפּ פערשפּרייט!

צי איהר קיהלט די הייסע שטערען
ביי דער נאָמער מערב־וואַנד,
צי איהר שיפּט אַייך איבער ימים
צו'ן אַ נײַ פערשפּראָכען לאַנד!

צי איהר טראָגט די יאָך די שווערע,
מיט אַ שמייכעל: איי, ווי גרינג!
און איהר קויפט די לופט צו'ם לעבען
און איהר צאָהלט פאַר יעדען שלינג!

אַלע אַייך צו'ם יאָהר צו'ם נייעם — —
יעדער שפּראַך און יעדעם קלייד: — —
לשנה טובה תכתבו
אַלע, אַלע, וואו איהר זייט!

דער חלום.

יונגערהייד (אַ צייט פון דריי ביז צוועלף יאהר) בין איך כמעט נישט ארויסגעקומען פון שטוב. איך בין עטליכע מאָל געמעהרליך קראַנק געווען און דער דאָקטאָר האָט מיר פערווערט דאָס לערנען. במוד סודות פאַר׳ן בייזען דאָקטאָר, וואָס פלעגט פאַר נישט פאָלגען טופען מיט די פיס און קולות מאַכען האָט מען מיך אין דערהיים קוים אויסגעלערנט דאַווענען. איך פלעג גאַנצע טעג זיצען, זומער — ביי׳ם פענסטער, און ווינטער — אין בעט, און אויסהערען די ליעדעליך, מיט וועלכע מיין קליין ברודער׳לס ניאַניע פלעגט איהם איינשלעפען... ערשט צו׳ם צוועלפטען יאָהר האָט מען מיך אויף אַ האַלבען טאָג געשיקט אין חדר אַריין, אויך האָט מען דעם רבי׳ן שטרענג אָנגעזאָגט, ער זאָל מיך נישט מאַטערען און — גאָט בעהיט! — נישט אָנרירען. —

נאָך עטליכע וואָכען זיין אין חדר, בין איך געוואָרען אַ מין „כּוי״: האַלב יוד און האַלב גוי... דער ניאַניע׳ס ליעדעליך און דעם רבי׳נס מעשיות האָבען זיך מיר וואונדערליך אויסגעמישט אין מוח. ווי אַזוי איך האָב מיר פאָרגעשטעלט די הייליגע זאַכען, ווייס איך שוין נישט... פערפלאָנטעט זענען זיי געוועזען גענוג; נאָר געציטערט האָב איך פאַר צווי מלאך־המות׳ן. מיט איינעם — אַ זכר — האָט מיך דער רבי בעקאַנט געמאַכט. ער האָט מיר פערצעהלט, אַז „ער״ האָט 1000 אויגען און אַ שווערד אין דער האַנד! זיין פנים האָט ער מיר נישט בעשריבען, און דעריבער האָב איך איהם אַליין צוגעגעבען דעם רבי׳נס בייז, ביינעריג פנים, זיין שפּיציגע נאָז, שפּיזיגע אויגען און קאָלטאָנאָוואַטע באָרד און פאות. די שווערד האָב איך דעם מלאך המות געלאָזט אין דער רעכטער האַנד, און אין דער לינקער אַריין האָב איך איהם אַריינגעשטעקט דעם קאַנטשיק מיט די בלייערלעך, וואָס דער רבי פלעגט גאַנץ אָפט אַראָבלאָזען אויף מיינע חברים׳ס אַקסעל.

דעם צווייטען, אָדער בעסער געזאָגט — די צווייטע מלאך־המות׳טע, האָט מיר פאָרגעשטעלט מיין ברודערס ניאַניע. שטענדיג פלעגט זי זינגען

ברומע ליעדעלעך; אַזוינע אויסגעצויגענע, וויינענדיגע, ווייכע, אַז עס פלעגט מיך אָנהאַפּען ביי׳ם האַרץ... גאַנץ אָפט פלעגט זי זיך ערגיץ אַרויסגנב׳ענען, צוריקקומען מיט אַרויט פּנים, טרעהרען אין די אויגען און ציטערדיגע הענד; זי וואַקעלט זיך אויף די פיס און זינגט מיט אַ טרויעריג, דעמפּיג קול, ווי פון אַ גרוב אַרויס, אַ ליעדעל פון מלאך המות. דאָס איז געוועזען, ווי געזאָגט, אַ נקבה; איינגעהילט אין אַ ווייס לייללעך, פליהט זי אַרום אין דער לופט, און אויף וועמען זי וואַרפט ביינאַכט דאָס לייללעך, דעם נעהמט מען מאָרגען תכריכים...

זיילמאַל שאָקעלט זי מיט׳ן ווייסען לייללעך איבער אַ גאַנץ דאָרף אָדער אַ שטאָדט, — דעמאָלט ווערט אַ מגפה. אָהנ׳ם לייללעך איז די „נקבה" אפילו גאָר נישט מיאוס: בלאָהע אויגען, לאַנגע, העל־זיידענע האָר...

דאָס אייגענע יאָהר האָט מיך דער טאַטע דאָס ערשטע מאָל מיטגענומען ראש־השנה צו׳ם דאַווענען. קומענדיג אין שוהל אַריין, און דערזעהענדיג דעם ווייסען עולם, האָב איך אָנגעהויבען ציטערן, נאָר דער טאַטע, וואָס האָט מיך געפיהרט ביי דער האַנד, האָט דאָס נישט בעמערקט און האָט מיך נאָכגעשלעפּט ביז צו דער מזרח־וואַנד, ער האָט מיך אַנידערגעזעצט נעבען זיך און געגעבען אַיין אויפגעמישט מחזור׳ל אין דער האַנד אַריין. איך האָב פון ווייסען עולם קיין אויג נישט געקאָנט אָפּרייסען, און דאָס געוויין פון דער ווייבערשער שוהל האָט מיך דורכגענומען... שפּעטער האָב איך בעמערקט דעם וואַלד מיט ליכט אין ארון, אין דער רעכטער האַנד ביי׳ם חזן, און, נישט ווּסענדיג פאַרוואָס, האָב איך מיך נאָך מעהר געשראָקען און צוגעדריקט זיך פעסטער צו׳ם טאַטען.

— ביזט, נעביך, מיעד פון דער היץ, — האָט דער טאַטע געזאָגט, — לעג דיך אַביסעל צו...

איך האָב׳ן געפאָלגט. איך האָב מיך צוגעלעגט אויף דער באַנק און אָנגעשפּאַרט דעם ברענעדיגען קאָפּ אויפ׳ן טאַטענ׳ס שוים. מיט פערמאַכטע אויגען בין איך אַביסעל רוהיגער געוואָרען. פון דער וואַרים בין איך באַלד איינגעשלאָפען, און עס האָט זיך מיר געחלומ׳ט אַ וואונדערליכער חלום:

איך בין געלעגען קראַנק אין בעט און דער טאַטע מיט דער מאַמען זענען געשטאַנען איבער מיר און האָבען געוויינט. די מאַמע האָט זיך פערשטעלט די אויגען מיט אַ טיכעל, נאָר דער קאָפּ מיט די פּלייצעס האָבען שרעקליך

געציטערט. דעם טאַטען זענען געווען די טרעהרען איבער די אַיינגע־פאַלענע באַקען, פון דאָרט זענען זיי אַראָב אויף דער ברייטער, בלאָנדער באָרד, און פון דאָרט — אויף דער ברוסט. אין אַ ווינקעל זענען געשטאַנען צוויי דאָקטוירים, וואָס האָבען מיך נאָר וואָס בעטראַכט, און סוד'ען זיך אַצונד אויף לאַטייניש, קוקענדיג אויף מיר פון דער זייט. גאָט ווייסט — קלער איך מיר — וואָס פאַר אַ ביטער־געזאַלצען פלעשעלע זיי וועלען מיר אַצונד פערשרייבען. נאָר אַזוי לייכט וועל איך שוין נישט אַיינגעמען. וועט זיין קאַווע־לעפעלעך, וועט מיר די מאַמע מוזען געבען איהר יום־טובדיגע ציטער־נאָדעל צו שפּיעלען, און אויב גאַנצע עס־לעפעל — וועל איך נאָך וועלען דעם טאַטענ'ס זילבערנעם גאַרטעל מיט'ן גאָלדענעם קאַפּעל פון פסח'די־גען סדר...

איך האָב געמווזט אין הלום צאַך יונגער זיין, אַז עס האָט זיך מיר אַזוינס פערגלוסט.

נאָר פּלוצלונג האָב איך דערזעהן אין די פענסטער, געגען וועלכע איך בין געלעגען — צוויי געשטאַלטען.

אין פענסטער פון דער רעכטער זייט איז געשטאַנען די מלאך־המות'טע אין ווייסען ליילעך, און אין פענסטער פון דער לינקער זייט — דער מלאך המות מיט 1000 אויגען און אַ שווערד אין האַנד... זי וויל שוין אויסטהון דאָס ליילעך, וויל עס וואַרפען אויף מיר; ער הייבט שוין אויף די שווערד, — נאָר זיי האָבען זיך איינס דאָס אַנדערע דערזעהן, איינס פאַר דעם אַנדערען זיך דערשראָקען און ביידע זענען פערשוואונדען געוואָרען...

פאַר שרעק האָב איך מיך אָנגעהויבען צו שטיקען, דאָס בלוט איז אין מיר פערקיהלט געוואָרען, אונטער די נעגעל האָט מיך געשטאָכען, ווי מיט שפּילקעס, און די עטליכע האָר, וואָס זענען מיר געבליבען נאָכ'ן טיפוס, האָבען זיך אויפגעשטעלט און געריסען זיך פון דער הויט אַרויס, גלייך זיי ווילען ענטלויפען פאַר שרעק...

מען בעמערקט מיין לאַגע, עס ווערט אַ געשריי, די טאַטע־מאַמע מיט די דאָקטוירים לויפען צו מיר צו, פּלוצלונג.... ווערט מיר פינסטער פאַר די אויגען.

צי האָט מיר עמיץ די האַנד אויף די אויגען אַרויפגעלעגט? צי האָט מען פאַר'ן מלאך המות די לאָדען פערמאַכט? צי חלש איך?

און אפשר בין איך גאָר געשטאָרבען?

קוים האָב איך מיך דאָס געפרעגט, האָט זיך דער חלום פערענדערט.

איך בין שוין טאַקי אַ געשטאָרבענער.... בײדע מלאך־המות'ן פיהרען מיך ערגיץ, — וואַלד אוים, וואַלד אַײן, איבער טהאָל און איבער בערג.

איך האָב מורא צו פרעגען, וואו אַהין מען פיהרט מיך. זײ זעהען בײדע אַזוי שרעקליך אוים, אַז איך ציטער אַ רידר צו טהון מיט די ליפען. אויך וויים איך נישט, צי אַ טויטער מעג און קאָן רעדען...

— מן הסתם אין גן־עדן אַרײן, — טרײסט איך מיך, — איך בין דאָך אַ גוטער געוועזען און אַזוי פיעל געליטען יונגערהײד... איך האָב קײנעם קײן גוט'ס נישט געטהון, וואָרען וואָס פאַר אַ גוטס קאָן טהון אַ קראַנק יונגעלע? דאָך זומער־צײט, אין שענעם וועטער, אַז מען האָט מיך צוגערוקט אויף אַ פאָטעל צום פענסטער, פלעג איך אַרויסשיטען די פייגעלעך עסען... פיצלעך זעמעל, קרישקעלעך ברויט, טײלמאָל אויך פעדעמלעך פלײש, אויב איך אַלײן האָב גראָד געגעסען....

און מען פיהרט מיך טאַקי אין דער אײגענער רגע איבער אַ גרינעם וואַלד, וואו די פייגעלעך וואָהנען. זײ שטעהען גאַנצע מחנות אויף די בײמער, און זינגען אַלע אין אײן כאָר:

— אין גן־עדן אַרײן, אין גן־עדן־אַרײן! דו ביזט אַ גוטער געוועזען, דו האָסט אונז, אָרימע, שוואַכע פייגעלעך, עסען געגעבען!

און טאָמער, חלילה, אין גיהנום אַרײן? פרעגט דאָס פערקלעמטע האַרץ. אין דער רגע פערטוישט זיך די געגענד; דער וואַלד ווערט פערשוואונדען, און איך פליה צווישען שנעענע בערג.... אַרום איז קײן צײכען פון לעבען נישטאָ. עס פינקעלט אַזוי קאַלט, עס בלישציעט אַזוי שטאַר, אַזוי טויט... פלוצלונג בעווײזט זיך אַ סטאַדע שוואַרצע קראָהען מיט פײערדיגע אויגען.

— קראַ־קראַ־קראַ — שרײען די קראָהען — אין גיהנום אַרײן, אין גיהנום אַרײן! אונז האָט ער קײנמאָל נישט קײן קרישקעלע געוואָרפען.

און די קראָהען האָבען אמת געזאָגט. פאַר זײ האָב איך שטענדיג מורא געהאַט. אײנמאָל האָט זיך אַ קראָהע צוגעשלאָגען, מן הסתם — פאַר הונגער, צום פענסטער, און האָט געדראַפעט אין די שויבען... אויפ'ן פענסטער־ברעטעל אין שטוב איז געלעגען ברויט... איך בין אפילו קראַנק געלעגען, אײנער אַלײן געוועזען אין שטוב, איך האָב דאָך געקאָנט רופען, מען זאָל די אָרימע ראַטעווען... איך האָב מיך אָבער פאַר דער קראָהע דערשראָקען

און בעהאַלטען אונטער דער קאָלדרע... נאָכ'ן ווינטער, אַז דער שנעע איז אָבגעגאַנגען, האָט מען אונטער'ן פענסטער אַ טויטע קראָה געפונען...

פּלוצלונג הייבען מיר זיך אָן אַראָבצולאָזען. די לאַנדשאַפט האָט זיך ווייטער געענדערט, מיר פליהען איבער אונגעהויערע פעלזען, וואָס שטעהען קאָפּ אויף קאָפּ און בעוואַכען עפּעס אַ וואַסער. צי איז דאָס דער ים הקרוש, צי דער סמבטיון, אָדער איין אַנדער וואַסער — ווייס איך נישט. מיר האָבען עטליכע רעדער געמאַכט איבער די פעלזען, און ענדליך זיך אַראָבגעלאָזט צו'ן אַ הייל. מיינע בעגלייטער האָבען מיך אַריינגעלאָזט, געהייסען זיך אַנידערזעצען ביי דער וואַנד, און זיי האָבען זיך אַנידערגעזעצט היטען ביי'ם אַריינגאַנג; די מלאך־המות'טע פון איין זייט, דער מלאך־המות פון דער צווייטער. אין דער הייל איז פינסטער, נאָר אויף דער קאַלטער, גליטשיגער ערד טאַנצען אַרום עטליכע ליכטיגע קיילעכלעך, כמעט די אייגענע, וואָס איך האָב ערב ראש־השנה ביי אונז אין קעלער געזעהן, ווען דער משרת האָט מיך מיטגענומען, אויסקלייבען אַ גוטע פלאַש וויין צוּם קידוש...

די ליכטיגע קיילעכלעך האָבען מיך פּלוצלונג דערמאַנט אָן דערהיים... איך האָב אָנגעהויבען קלערען, וואָס דאָרטען טהוט זיך. צי דער טאַטע האָט מיך שוין פערגעסען, צי די מאַמע דערמאַנט מיך האָטש אַמאָל, צי קומען זיי האָטש אַמאָל אויף מיין קבר?... און ווער זיצט אויף מיין בענקעל ביי'ם טיש? און ווער קריגט די לעבערלעך פון די פיש?

עס האָט מיך אָנגענומען אַ ביטער געוויין, נישט איינצוהאַלטען, און איך וואַרף אַ בליק מיט שרעק אויף מיינע שומרים... רבונו של עולם! וואָס איז דאָס אַזוינס?

פון דער מלאך־המות'טע האָט זיך אַראָבגערוקט דאָס הייסע ליילעך... וואָס פאַר אַ זיידענע האָר! וואָס פאַר אַ בלאָהע אויגען! אַרויט־פערטרונקען פנים מיט אַ האַלב־גאָהלען קאָפּ... און דער קאָפּ וואַקעלט זיך און די נאָז (האָטש נישט קיין לאַנגע) שלאָגט זיך אַלע מאָל אָן אָן דער פלאַש, וואָס זי האַלט איןביידע ציטערדיגע הענד... איך קוק מיך בעסער צו, — דאָס איז זי! זי, מיין ברודער'ס ניאַניע!...

איך וואַרף איין אויג אויפ'ן צווייטען, — וואָס פאַר אַ 1000 אויגען?

וואָס פאַר אַ שווערד! עס דיצט מיין רבי, רייכערט אַ לאַנגע ליולקע־ציבעך. האַלט־צו איין אויג און וויל פערמאַכען דאָס צווייטע...

צי הלומ'ט זיך מיר?

פּלוצלונג עפענט די מלאך־המות'טע איין אויג און פרעגט:

— אַ צאָ, פּשיאַ יוהאַ, פּאָוויע רביצין, יאַק ציע טו זעמנאָן זאָבאַצי?

דער מלמד ענטפערט נישט, אַ שמייכעל וויזט זיך אויף זיין פּנים, און ביידע שלאָפען איין...

זיי שנאָרכען, און איך בענויץ די געלעגענהייט און ענטלויף...

איך לויף איבער טהאָל און בערג, וואַלד אויס, וואַלד איין, און קום ענדליך אין אַ שטאָדט אַריין... איך קוק מיך אום — עס איז מיין שטאָדט! נאָר עס איז שטיל, גלייך דאָס גאַנצע שטעדטעל וואָלט אויסגעשטאָרבען; די גאַסען — לעדיג, טהיר און טויער און לאָדען פערמאַכט, די געוועלבער פערהאַמערט... וואָס איז דאָ אַזוינס געשעהן? איך וויל לויפען אויף „אונ־זער" גאַס. אויפ'ן וועג טרעף איך עטליכע ווייבער, וואָס לויפען דורך אין ווייסע ספּאָדניצעס, מיט העל־בלאָהע בלומען אויף די קעפּ און פערוויינטע פּנימ'ער... איך שטויס מיך, אַז עס איז ראש־השנה, דער עולם איז אין שוהל, און די ווייבער לויפען פון קריאת התורה, אָנזייגען די קינדער אָדער מבקר חולה זיין די קראַנקע......

מיין מאַמע פלעגט אויך אַלע יאָהר אַזוי טהון, און איך לויף גלייך אין שוהל אַריין.

אין דער ווייבערשער שוהל אַריין האָב איך מורא צו געהן, די מאַמע דאַרף נישט מעהר, נאָר איהר טויטען זוהן צו דערזעהן! אַזוי הלש'ט זי אויך יעדעס מאָל, קוים צו דערמינטערן. איך געה אין שוהל אַריין צום טאַטען.

איך בין אין שוהל, און קיינער זעהט מיך נישט.... דורכגעהענדיג, דיהר איך מיך אַלע מאָל אָן אין איין אַנדערן; קיינער פיהלט מיך נישט. איך האָב דאָך קיין צייט נישט זיך אויף דעם אַלעם אומצוקוקען. איך לויף גלייך צו צו דער מזרח־וואַנד און שטעל זיך געגען איבער דעם טאַטען...

ער זעהט מיך אויך נישט! איך רוק איהם אָב דאָס מחזור'ל, ער קוקט זיך אום, מיט אַ פערוואונדערט און אַביסעל דערשראָקען פּנים, רוקט עס צוריק און זאָגט ווייטער נאָך דעם בעל־קורא...

איך זעץ מיך נעבען איהם אַנידער, ער פיהלט נישט... ער פיהלט מיך נישט, דאָטש איך שפּאַר מיך אָנ'ם אָן, שטעל מיך אויף אויפ'ן

בענקעל און קוש אידם אין מויל אַריין, האָטש איך נעם אידם אַרום און דריק מיך צו'ן אידם צו, — ער זעהט מיך נישט, ער פיהלט מיך נישט... איך בין געשטאָרבען פאַר דער וועלט.... פאַר'ן טאַטען אפילו...

און עס האַפּט מיך אָן אַ שרעקליך געוויין, און איך ציה מיך אוים אויף דער וואַנד, און שפּאַר אָן דעם קאָפּ מיט'ן פּנים אַראָב אויפ'ן טאַטענ'ס שׂוים, און הייב אָן אַזוי צו שלוכצען, ביז —

דער טאַטע וועקט מיך אויף און פיהרט מיך אַ קראַנקען אַהיים. —

דער אלטער ר׳ שמעו.

(זיין שופר בלאָזען, און די מ נ י ע ו ת — אייגענע און פרעמדע).

— עפּעס איין אוצר מוזט איהר האַלטען אונטער׳ן אָרעם, ר׳ שמעון! מיט אַ ציטערדיגער האַנד דריקט איהר עס צו צו׳ם האַרץ און דער נחת קוועלט אַייך פון די אַלטע אויגען אַרויס.

— אי — שמייכעלט אַביסעל פערלעגען ר׳ שמעון — מיין שופר איז עס, מיין יום־טוב׳דיגער שופר!

— יום־טוב׳דיגער?

— הערסט דאָך, איך האָב שוין אַזאַ מנהג — אין אַ וואָכענדיגען אלול־טאָג בלאָז איך אויף אַ פּראָסטען שופר, נאָר דער איז אַ טייערער, אַ פיין־אויסגעאַרבייטער, אַ יום־טוב׳דיגער!

און ער נעמט איהם אַרויס פון אונטער די אָרעם און קוקט אויף איהם מיט ליעבשאַפט. אַ קליין שופר׳ל, איין אַש־גראָה׳ס, אַ דינס, נאָר אַ חנ׳עוודיגס... אויסגעקרומט, ווי אַלע שופרות, נאָר חנ׳עוודיג פערקרומט, ווי אַ קינדערישע העויה...

און ער גלעט איהם מיט ציטעריגע פינגער, הייבט איהם העכער צו דער באָרד און גלעט איהם מיט די לאַנגע, פיינע, זילבערנע האָר. און ביידע „קדושות" מישען זיך אויס — דער הייליגער אַש־גראָהער שופר מיט דער הייליגער זילבערנער באָרד, און די אַלטע אויגען זיינע לייכטען אַזוי קינדיש נחת׳דיג, אַזוי יונג...

— איהר האָט ליעב דעם שופר?

— ס׳לעבען! ווייל איך האָב דאָס שופר־בלאָזען ליעב!.. מיין פאָטער עליו השלום איז אַ פאַכטער געווען, מיר האָבען אין דאָרף געוואָהנט, און — אַ יונגעל, פלעג איך מקנא זיין דעם פאַסטוך מיט׳ן פייפער׳ל... ער פייפט, און, אויפ׳ן קול פון זיין פייפער׳ל, פערזאַמלען זיך אַרום איהם די שאָף, לעגען זיך אַרום און קוקען איהם אין די אויגען אַריין...

אַ שופר איז אָבער העכער — ער זאַמעלט נ ש מ ו ת צונויף, יודישע באַרג־סיני־נשמות... און ז י י הערען זיך איין!

איך האָב ליעב דאָס שופר־בלאָזען....

— נישט שטענדיג — פערבעסערט זיך ר׳ שמעון — יום־כפור די תקיעה־גדולה נישט... איך נעם דעם שופר צו׳ם מויל, און א האלבער עולם ליעגט שוין אונטער די בענק — איך קוק מיך אום און עס זעהט מיר אויס, ווי א פעלד נאך א שטורם־ווינד, דריי פירטעל תבואה צו דער ערד געבויגען — און דא דארף געהן א תקיעה גדולה — — עס פאסט גאר נישט..

גאנץ אלול איז אויך דאס שופר־בלאזען קיין שופר־בלאזען נישט.

ווארום וואס? א וואכענדיגער עולם, א קליינער און א צושפרייטער, הער ארויף, דער אראב... דורך די אפענע פענסטער רייסט זיך אריין דער מארק... קולות פון יודינע׳ס, להבדיל, פון פויערען... אויפ׳ן שוהל־הויף בלאזט ווייסע הברה... איך בלאז און זיי בלאזען... מבולבל ווערט מען!

ס׳אי׳נישט!

ראש־השנה איז עפעס אנדערש!

דער גאנצער עולם שטעהט אין די טליתים מיט די בליצענדיגע עטרות — בני־מלכים שטעהן... און צושאקעלט זענען זיי ווי די פרישע גרינע זאנגען אויפ׳ן געבענשטען פעלד, און עס רוישט ווי אין א וואלד, ווי א טייך — —

— עפעס קאנט אידר, ר׳ שמעון, אן דארף נישט פערגעסען!

— גוטע צייטען געווען... מיין „גירסא דינקותא” — וואלד און טייך, און איין אלטע מיהל איז געשטאנען אויפ׳ן טייך...

און אז עס איז א ווינד געווארען, און דער וואלד מיט׳ן טייך האבען אנגעהויבען רוישען, פלעג איך — א נאריש יונגעל — טראכטען, זיי זאגען למנצה, און דער הימעל וועט שופר בלאזען... עט... אמאליגע צייטען...

— און היינט, ר׳ שמעון?

— היינט, אז עס קומט מיר אויס פאר פסח פאהרען אין דארף אריין כשר׳ן די מיהל, און דער וואלד רוישט, און דער טייך רוישט, דאכט זיך מיר: זיי בייזערען זיך! זיי בייזערען זיך אויף מיר.... זיי בורציען: ווי קומסט דו אהער, ארויסגעטריבענער! נאר אין מקום קדוש, אז דער עולם צורעש׳ט און צושאקעלט זיך, שטעהט מיר פאר די אויגען דער אלטער גוטער וואלד, הער איך דעם אלטען גוטען טייך... און עס רוישט וואס אמאל שטארקער און שטארקער, ביז עס רייסט זיך ארויס ווי א פלאם! ווי אויף פליגעל הויבט זיך די פלאם, א אים פון פייער, און רייסט זיך דורך די ווענד, און הייבט זיך און ברעכט דורך דעם סופיט, — אין דער וועלט אריין, צו׳ם הימעל געהט זי, די פלאם, דער ברענעדיג־קאכעדיגער „למנצח”!...

און פלוצים האקט זיך אלץ אָב, — עס ווערט פערשוואונדען — שטיל — גאָר שטיל — דער עולם האלט דעם אָטהעם איין... מען הערט, ווי די ליכט כאַר'ן עמוד און אויפ'ן שלחן ברענען און צישען אין דער הייליגער היץ...

אויף מיין תפלה ווארט עס דער עולם, אויף מיין ברכה!

דערנאָך נעם איך דעם שופר אין מויל אַריין.... דער דיין זאָגט אונטער און איך גיב אַרויס תקיעות, שברים, תרועות... קולות קלאָרע ווי אַ וואַסער, קולות קריסטאַלענע, קולות זילבערנע, ריינע — — — —

און דער קינדערישער נחת בליצט איהם ווייטער אויף אין די אויגען.

— קיין עין־הרע, ר' שמעון, אין אַייערע יאָהרען!

— אַי, — ענטפערט ער מיט אַ גרימאַסע — אַזוי בין איך אַ פליג... אַ בלאָז, פליה, איך אַוועק...

— און ביים שופר — אַ לייב?

— ווי שייך צו זאָגען, נאָר ממש אַ לייב!

— און שטענדיג געראָט אייך...

— שייך שטענדיג? ס'מאַכט זיך מניעות...

— למשל? דער שטן לעגט זיך אין דער ברייט?

— אי... פאַרהאַן ערגערס! אויפ'ן שטן האָט מען סגולות... זיכערע, אויסגעפרובטע... אַ ניט, טהוט מען, ווי דער בערדיטשעווער... זאָל איוואַן — שופר בלאָזען...

— וואָס דען?

— אַ דאגה? ! אַמאָל, מעשה שטן, האַפּט מיך אָן אַ הוסט... אַיין אַלטער הוסט.... קומען קומט ער פון תשליך, שוין אַ יאָהר פיערציג.... אַוודאי אַ יאָהר פיערציג... וואָס די פּאַלט איין! גיט אַ פריסטאַוו אַרויס אַ גזרה, מען זאָל ניט וואַרפען קיין זשידאָווסקע קרישקעלעך אין שטאָדט־טייך אַריין!... אין ירושלים, זאָגט ער, וועט איהר אַלץ מעגען...

נו, מילא, אַז ער זאָגט ניין, פערגנב'עט מען זיך... געהט יעדערער בעזונדער, נאָר אַלע קומען זיך צוזאַמען. בעמערקט מען, הייבט מען אָן צו יאָגען — ענטלויפט מען, פערשוויצט מען זיך, לויפט מען זיך אָב־קיהלען אין מקוה אַריין...

בין איך אָבער אַ שוואַכער, האָב איך אַ לונגען־אָנצינדונג! ברוך־השם, געזונד געוואָרען, נאָר אַ זכר איז מיר געבליבען: דער הוסט... האַפּט ער מיך אָן, צובּרעכט ער מיך אברים־ווייז...

מאַכט זיך, נאָך דער ברכה, ער נעמט מיך:

טהו עפּעס: דער שופר ציטערט מיר אין האַנד, ווי אַ פיש אין וואַסער, און צום מויל געהט ער נישט... טרעפט ער צום מויל, שלאָגט ער זיך אָן אָן די ציינער... אַמאָל האָב איך געהאַט:...

— און מן הצר מניעות?

— אויך אַ דאגה!

פּונקט געגען־איבער דעם מקום קדוש וואוינט אַיין ערל, האַלט ער אַ כלב; פּאַלט איהם אַיין, דעם כלב, בילט ער... מוז מען אַזאַ כלב אי־בערוואַרטען.... טיילמאָל, גלייך עס וואָלט פון אַ דיבוק אַרויסגעוואָיעט, געדויערט אַ שעה און צוויי....

ראש השנה געפאַלט פּונקט נאָך די מאַנעוורעס. געהט אַמאָל דאָס חיל צוריק, מאַרשירט איבער דער גאַס מיט מוזיק, מיט מעשענע כלים, און פערהילעכט, און פערטייבט... עס ציטערט אונטער זיי די ערד. די הייזער ציטערן, שויבען קלינגען — געה און פּרוב שופר־בלאָזען!

פאַר עטליכע יאָהר ווייטער האָט זיך אין דער הינטער גאַס פּונקט אַ שרפה געמאַכט! איך האַלט ביי'ן אַ „תרועה", עס געהט! און דאָ רייסט זיך אַריין די פּאָזשאַרנע קאָמאַנדע מיט איהרע טראָמפּייטען, מיט אַגע־רייטערי, אַ געיאָגערי — הו — הא! וואָס מיינסט דו, דער עולם איז נישט אַנטלאָפען פון האַווענען צו דער שרפה?... איך בין געבליבען איינער אַליין מיט'ן דיין, ער מיט'ן מחזור'ל, איך מיט'ן שופר...

און נאָך מיט עטליכע יאָהרען צוריק איז ערגער געווען...

איך דאַרף בלאָזען „שברים", און עס האָט זיך מיר, זאָג איך דיר, אויסגעצויגען אַ צודראַביטער שברים, ווי אַיין אמת יראת־שמים־פּיבער'ל! פּלוצלונג ווערט אַ געפּייפערי, אַ געשווישצערי, אַ געקלינגעריי פון גאַס — די ווייסע חברה האָט זיך בעוויזען אין מאַרק! פערשטעהסט?! רבונו של עולם, וואָס פאַר אַיין שרעק, וואָס פאַר אַיין אימה... דער עולם וויל לויפען, מען לויפט צו דער טהיר, מען שפּרינגט צו די פענסטער!

נאָר דעמאָלט האָט נאָך דער אַלטער רב, זכרונו לברכה, געלעבט... אַ קליינס, אַ דאַר'ס, נאָר אַ רב! ער איז אַרויפגעשפּרונגען אויף דער באַנק און געשריגען: „שטעהט"!" און דער עולם האָט זיך אָבגעשטעלט. — „פערמאַכט טהיר און פענסטער", און מען האָט'ן געפאָלגט! — און השך איז געוואָרען, השך... פון די עטליכע עמוד־און שלחן־ליכט האָבען זיך נאָך שרעקליכע שאָטען געוואָרפען — אַיין אימה איז אויף אַלע געפאַלען,

נאָר נישט אויפ'ן צדיק!

— בלאָז! — האָט ער געהייסען. — —

און איך האָב געבלאָזען! די גאַנצע נשמה איז מיר אַריין אין די תקיעות!

— דעם שטן — גיט ער צו מיט אַטרויעריגען שמייכעל — האָב איך אפשר גובר געווען, נאָר די ווייסע חברה — נישט! אַ חורבה איז געבליבען פון שטעדטעלע!

ווער האָט אויף זיי שליטה? סיידען — שופר של משיח.

. . . .

נעילה.

אַהיתקעדיגער „ערל׳׳ איז געקומען אין שוהל אַריין און אָנגעצונ־דען נייע ליכט אין די הענגלייכטער און אין די רעהרלעך אויף די שטענדער.

דער ווייסער עולם האָט אָנגעהויבען אויס׳ס־ניי צו קרעכצען; די, וואָס האָבען גערוהט, קומען צוריק פון פּאָליש; מען הייבט זיך פון די בענק. —

— יתגדל!

ציהט דער הייזעריגער חזן.

דער עולם בעדעקט זיך מיט די טליתים, די ווייבערישע שוהל לאָזט פלוצים אַרויס אַ געוויין... עס ווערט אַ געקלאַפּערײ אויף די שטענדער, די ווייבער זאָלען שווייגען. זיי הערען דאָך נישט אויף, און אַ קאָמי־שער כעס בעוויזט זיך אויף די פערוויינטע, בלייכע פּנימ׳ער פון די מענער.

— שמיה רבאָ! — האָט זיך אַרויסגעריסען דעם חזנ׳ס קול.

די ווייבער זענען אַביסעל שטילער געוואָרען, די מענער האָבען זיך צושאָקעלט און אונטערגעהאָלפען, מיט די זינגער צוזאַמען, מיט אַ וויינענ־דיגען: אַיי־אַיי־אַיי....

נעילה!

דער הימעל וועט זיך שפּאַלטען און באַלד זיך צוריק פערשליסען; פערמאַכט וועלען ווערען די טויערן פון געבעט... און דער עולם אַיילט זיך!

יעדער פיהלט, אַז אויב נישט היינט, וועט ער שוין אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר אַזאַ געלעגענהייט צוצוקומען צום הימעל נישט האָבען. הושענא־רבה איז אויך אַ טאָג, עפּעס אַ צולאָג צו ימים־נוראים, נאָר שלעכט איז שוין דעם, וועמענס משפּט מען לעגט אָב... גלייכער באַלד, באַלד!

און די ווייבערשע שוהל שלעפּט־מיט די מאַנישע... די נעילה׳דיגע שמונה עשרה ווערט דערטרונקען אין הייסע, ברענעדיגע טרעהרען. עס רוישען ווינטען, טייכער ברומען, אַלטע וועלדער ברויזען.... עס רוישט און זעצט דאָס אַלץ צוזאַמען —

— ובכן תן פחדך!... וויינט איינער פריהער, איינער שפּעטער, נישט

דוקא מיט דער אמת'ער עונה... זעהסט דו שוין, עס געהט אַ סך אָן דעם ציהאַנאָוקער בעדער, אַז פּאַראַל, וואָס בינדט איהם די בעזעמלעך, האָט פאַר עפּעס אַנדערש פּחד; זיין דאגה... און גאָר שלמה זעץ, דער שענער בעל־הבית, וואָס אפילו אין מיטען דער שמונה עשרה מוז ער זיך אַלע מאָל אַריינשטעקען די האַנד אין דער ווייסער באָרד און צוטיילען זי אויף צוויי.—

אויך זיין עסק, באשר—אַ סך קריסטען זענען עס דאָ אין ציהאַנאָוקע! דער וואָיט מיט'ן שרייבער איז גלייכער, וואָס זיי זענען קריסטען, גאָט זאָל היטען פאַר אַ יודישען טשינאָווניק, די הויט וואָלט ער אָבגעריסען. בלייבט דער הרובע־הייצער, דער ערוב־שומר,—ווער דען וועט הייצען אין הרובע? אויף דער פאָרשטאָדט האָבען אפילו קריסטען אין אַ סך קליינע הייזלעך, אפילו ריינע, אויסגעפּוצטע, מיט פאַרהענגלעך און וואַזאָנען אין די פענסטער, נאָר ווער רעדט פון פויערן... זיי מעגען בלייבען ביים טעות!... נאָר, רבונו של עולם... „ובכן תן פחדך" — זאָל זיך זיין שנור נישט העלען גט'ען מיט'ן זוהן צוליעב דעם הולי נופל, זי מעג זיך צוגעוועהנען... „ואימתך" — איז ער שטאַרק ממתיק און האָט אין זין, אַז עס איז פאָרט אַ שאָד, וואָס ווייץ איז דאָס יאָהר ראַפּטים געפאַלען— רבונו של עולם, טראַכט ער, „ויעשו כלם אגדה אחת" — מען זאָל זיך מאַכען טאַקי איין האַנד און האַלטען דעם מקח.... „לעשות רצונך בלבב שלם!"...

—אוי ווי, טאַטע!—שרייט ער אוים אין מיטען... „שמחה לארצך וששון לעירך"... און איהם אין מוח ברענט: נאָך אַ יאָהר אַזוינס ביזט דו קאַפּוט!...

—אתה בחרתנו, שרייט מיט אַ קול בענדעט דער הויט... און הורט זיך איבער: אתה בחרתנו! דאָס ווייב איז איהם, נעבּיך, קראַנק שוין אַ פאָר יאָהר, זי שפּייט, נעבּיך, מיט בלוט, און מען וואָהנט אין איין שטוב... עס וויל קיין קונה די שוועל נישט איבערטרעטען!—טאַטע זיסער, אתה בחרתנו! עס איז דאָך מיין זווג געווען... אָהבת אותנו... איך האָב זי דען שלעכט בעהאַנדעלט, ורצית בנו, האָב איך דאָס געמיינט, דאָס געוואָלט? וקרבתנו מלכנו לעבודתך.. וואָס פאַר אַ טעם האָט מיין אַרבייט? אַזוי קלאָגט ער אָב ביז „אין קץ לאשי חובותינו"... דאָ האָט ער זיך צולאָזט אויף אַ קול—חובות האָט ער מעהר ווי האָר אויפ'ן קאָפּ.

דער עולם איז שוין אויסגעגאַנגען שמונה עשרה; מען וואַרט נאָר אויף הוים בער'ן. דער שמש האָט שוין שטאַרק חשק געהאַט צו געבען אַ

קלאַפּ אין שלחן, נאָר היים בער׳ס אַ קרוב, יונה וואָלף דער כאַדאָוואַניק, דער גבר אלים אין שוהל, האָט איהם פּערהאַלטען... זאָל ער זיך אויס־וויינען, אויסחליפען... היים בער איז אַ יוד מיט אַכט קינדער און ממש אָהן אַ שטיקעל ברויט.

— ואין אתה חפץ במיתתם — חליפּעט נאָך היים בער... במיתתם! פאַר הונגער, טראַכט ער, פראָסט פאַר הונגער, מיינע ווערם, רחל...

— ולמה תמותו? פאַר וועז, פאַר וואָס, וואָס האָבען די געזינדיגט, די אָרימע שעפּעלעך...

— יסורים וחלאים רעים! דערביי זענען זיי נאָך קראַנק, — שקאַרלאַ־טינע, מאָזלען, ווערים, צייהן — רבונו של עולם!...

דער חזן האָט אָנגעהויבען, דער עולם האָט זיך צוזעצט פאַר די שטענדער און אונטערגעהאָלפען צו דער הויכער שמונה עשרה. טייל זע־נען געבליבען שטעהן, אָנגעשפּאַרט אָן דער קיהלער וואַנד מיט די ברע־נעדיגע שלעפען און שטילערהייט געכליפּעט...

איינער פון זיי איז טאַקי היים בער.

נעילה, באַלד ווערט פערמאַכט דער טויער, עס איז טייער יעדע מינוט, יעדע רגע... ער גיסט און גיסט מיט טרעהרען.

ווי לאַנג איז דען גאָר, אַז היים בער איז געוואָרען אַ יונגער מאַן אַ בעל־בית׳ל?...

פאַר אַ יאָהר ניין — צעהן, האָט ער נאָך ברייט געזונגען „המול על מעשיך ותשמח במעשיך" גאָר מיט אַ ברייטען, לוסטיגען קאָזאַק... ער דער־מאַנט זיך אפילו אַ חטא... עס ווערט איהם היים אין אַלע אברים... ער געדענקט, אַז ער האָט זיך דעמאָלט אומישנע הויך צוזונגען, הויך, לע־בעדיג און לוסטיג, רחל זאָל הערען אין דער ווייבערשער שוהל.

זאָגענדיג, האָט ער דעמאָלט געקוקט אויפ׳ן פאָרהענגעל פון פענ־סטער, וואו זי פלעגט שטעהן, און עס האָט זיך איהם געדאַכט, אַז עס ווערט קיילעכדיג־בולט צווישען די קראַטען... זי מוז אַ ודאי אַראָבקוקען...

אָ, דעמאָלט האָט ער גאָר אַנדערש אויסגעזעהן יום־כפור.

אַ פרישער יונגערמאַן, אַ נייער טלית, אַ שפּאָגעל נייער, ברייטער קיטל — צוויי עטרות... דער גאַרטעל, די יאַרמולקע האָבען געגלאַנצט מיט

גאָלד און זילבער! שוואַרצע ליַקען, אַ שוואַרץ בערדעל, וואַרעמע שקאַר־פיטקעס...

פראַנק און פריי האָט ער זיך אַרומגעקוקט; עס איז איהם לייכט געוועזען אויפ'ן האַרץ! ערשטענס, האָט ער נישט שטאַרק געגלויבט אין הטאים. אָט, זעהסט דו שוין, ער מאַכט זיך אַ סך דאַרויס... יונה וואָלף האָט איהם אַמאָל געגעבען אַ פּאַטש אומזיסט, און דוקא אין בית המדרש, שבת הגדול ביי דעם רבי'ס דרשה... נו, האָט ער איהם דען נישט מוחל געווען?

מוחל געוועזען אַ פּאַטש... זאָל דער רבונו של עולם נישט מוחל זיין אַ מוקצה'לע, אַ ריץ אין דער קוואָרט צום וואַשען? — ווייטער, וואָס זינדיגט ער? אהטא וואָשוב, האָט ער נישט געזאָגט, יום כפּור איז מכפּר, דער תענית איז מכפּר, די רעשט וועט אויך, מיט גאָט'ס הילף, אָבגעווישט ווערען...

און ער פלעגט גאַנץ הערצליך צו זינגען; אַז עס איז איהם הייס געוואָרען, פלעגט ער אַרויסגעהן אין פּאָליש זיך אָבקיהלען. אַז דער מאָגען האָט איהם דערמאַנט אין אכילה, האָט ער איהם געזאָגט מיט גאוה: שטיל, קישקע! איך מעג האָבען אַ טאָג קרעדיט ביי דיר! איך וועל דיר בעצאָהלען מיט פּראָצענט, וועניג כפּרות האָט רחל'ע געשאָכטען?

היינט קומט זיין פוס נישט אַרוים איבער דער שוועל פון שוהל, פון כל נדרי ביז נאָך נעילה... איבער דער גאַנצער צייט שטעהט ער. ער זינגט נישט, נאָר ווייגט און בעט זיך... ער הייבט שוין אָן גלויבען אין זיינע חטאים... ער מוז דאָך האָבען חטאים, און שטאַרקע, שרעקליכע... האָטש ער ווייסט נישט פון זיי...

אַנדערש, איז נישט מעגליך, עס זאָל אַ מענש אַזוי יאָגען אין אומגליק!

„ובכן"— האָט אָנגעהויבען דער חזן צו דרעהען ווי איין ענבער. דער עולם איז נאָך רוהיגער געוואָרען, זעלטען האָט איינער שוין אויסגעהאַפּט ביים חזן אַ וואָרט פון מויל...

דער חזן זאָגט די שמונה עשרה, און היים בער שטעהט נאָך אַלץ, אָנגעשפּאַרט מיט'ן קאָפּ אָן דער וואַנד. עס דאַכט זיך, אַז ער דאַווענט, אין קאָפּ דאָך ליעגט נישט די כונה פונ'ם דאַווענען.

„כי תעביר ממשלת זדון מן הארץ"— איז דער חזן מטעים. אַ ודאי וואָלט אונזער היים בער געוואָלט, אַז דער וואָט מיט'ן שרייבער זאָלען

אַבּיסעל בעסער ווערען... דער וואַיט— ווי דער וואַיט, מיט אַ טרונק-בראָנפען קויפט מען איהם איבער... נאָר דער שרייבער! מען הערט נישט מעהר, נאָר ניעדאָימקעס... פון וואַנען, פון וואָס?... פון אַ קורצע צייט הערט ער איהם אפילו ווי די קאַץ: שוין אַ פּאָר יאָהר האָט ער קיין כלי און קיין בעט-געוואַנד נישט, דאָס הייזעל איז שוין לאַנג פערקויפט... שריי הי וקים: ניעדאָימקי,— נעם, אויב דו קאָנסט! און וואָס הייסט ניעדאָימקי? באשר, ציהאַנאָווקע איז אַמאָל אַ שטאָדט געוועזען, מיט אַ מאַגיסטראַט, מיט פּאָליציי, מיט קאָנסענסען, נית... זאָל ער היינט,— היינט, ווען ציהאַנאָווקע איז אַ גמינע, און ער שטאַרבט פאַר הונגער, אָבצאָהלען הובות!... אַ ודאי, ווען חיים בער זאָל נאָך דאַרפען אויסלייזען דאָס קישען, מורא האָבען, מען זאָל איהם נישט פערקויפען דאָס הייזעל, וואָלט ער נאָכגעזאָגט דעם חזן מיט גרויס כונה „כי תעביר“... אָבער היינט, לאַכט ער אויס'ן וואַיט, טייטעלט מיט די פינגער אויפ'ן שרייבער...

ער האָט אָנגעשפּאַרט דעם קאָפּ אויף דער האַנד און הוידעט זיך, און די ליפּען זאָגען נאָך „יעלה ויבוא“...

„זכרוננו ופקדוננו וזכרון אבותינו“...

ער האָט זיך דערמאַנט, אַז זיין טאַטע איז געוועזען אַ כשר'ער יוד, זיין שווער איז געוועזען אַ סופר, און ער טראַכט, אַז עס וואָלט אַ יושר געווען, זיי זאָלען זיך דאַרטען מיהען פאַר איהם...

פאַר דאָס זאָגט ער שוין נאָך אָהן כונה: „וזכרון משיח בן דוד עבדך, וזכרון ירושלים עיר קדשיך...“

מיינט נישט, חלילה, אַז חיים בער איז אַ געגנער פון ארץ-ישראל, אַז ער לייענט, הס ושלום, דעם „וואָסחאָד“ און האַלט נישט פון קאָלאָניעס. אָדער, אַז ער איז, הס ושלום, אַיין אפיקורס און גלויבט נישט, אַז משיח וועט קומען, אַז ער מוז קומען און קאָן יעדען טאָג קומען; חיים בער איז אַ קלוגער יונג, אַ בעל המצאה'ניק, דאָך— אַ פשוטער יוד, אַ יוד, ווי אַלע יודען. ער גלויבט אין דעם אַלעם באמונה שלמה... זאָל משיח האָטש מאָרגען קומען!

אויף דער פאַפּיערענער בריק צו געהן איז ביי איהם אַ קליינינקייט, ער וואָלט געלאָפען גאָר אָהן אַ ישוב. אין ירושלים וואָהנען— מהיכי תיתי, עס איז שוין אפילו צייט, עס איז שוין לאַנג „כלה פרוטה מן הכיס“... נאָר— איידער עס וועט זיין מלחמת גוג ומגוג, איידער דער טערק וועט מנצח זיין אַלע שבעים אומות, איידער אליהו און משיח בן יוסף וועלען קומען, איידער

נאָך משיח בן יוסף וועט גע׳הרג׳עט ווערן, קאָן ער זיך נאָך געניג אָנשטאַרבען פאַר הונגער... ער און רחל, מיט אַלע זיבען קראַנקע און געזונדטע קינדער! רבונו של עולם, וואו איז דיין רחמנות?!

ער פיהלט דאָך, אַז שולדיג איז ער זיך פאַרט אַליין. פריהער ער, דערנאָך אפילו דער רבונו של עולם אויך... צי האָט ער נישט געקאָנט האַנדלען? אַ געוועלב, אַ שענק עפענען, אויפ׳ן מאַרק שטעהן, אַ מעקלער ווערען, גלייך ווי אַלע יודען?! ער איז אָבער געווען אַ בעל המצאה... די המצאות האָבען איהם געקוילעט. יונגעלוויז האָט ער אויסגעצייכענט געגאָסען דרעהרלעך, געשניצט לאַמטערן, אַם שענסטען געשוואומען, אַם געשיקסטען זיך געגליטשט. ער האָט געהאַט אַ טאַלענט צו די אַלע זאַכען. אַ ציעקאַווע יונג, ער האָט געוואָלט אַלץ וויסען, אַלץ קאָנען. ער האָט געפונען אַ המצאה צו פלעכטען אויף אַ שטעקען הוילע הבדלות, און פלעגט אין דעם זכות בעקומען ביי׳ם שמש דאָס גרעבסטע ליכטעל יעדען ווינטער-נאַכט צום לערנען; היינט מאַכט מען שוין די הבדלות אין אַלע שטעדט, דעמאָלט האָט קיינער נישט געוואוסט פונ׳ם סוד; עס האָט געהייסען „חיים-בערס-הבדלות״! אַ סוכה-מאַכער פלעגט ער זיין גאָר אַ וואוילער; אַ מייסטער אויפצושטעלען אַ כשר׳ע סוכה פון עטליכע ברעטער, כמעט אָהן נעגעל און גאָר אָהן כלים, היינט — זיינע רייזעלעך שבועות, זיינע מייסטערישע מזרח׳ס...

גאָר, ווי אויבען איז געשטאַנען, — די המצאות האָבען איהם איבערגעפידרט.

האַנדלען נאָך דער חתונה, גלייך ווי אַלע יודען, האָט ער נישט געוואָלט. עס האָט איהם געצויגען צו עפעס אַ פאַבריקעל מיט איין המצאה׳לע. — פריהער האָט ער אָבגעקויפט ביי אַ שנאָרער אַ סוד צו מאַכען זייף אויף אַרויסנעהמען פלעקען; דער שנאָרער האָט ביי איהם אויסגענאַרט אַ הונדערטער, און חיים בער האָט זיך אַוועקגעלאָזט אויף דער וועלט זייף פערקויפען. דאָס ווייב האָט געוויינט, עס איז איהר אַ שאָד געווען באַלד נאָך דער חתונה אַליין צו בלייבען, און בעזונדער האָט זי נישט געגלויבט אינ׳ם גאַנצען משא-מתן... זייף איז ביי איהר גאָר קיין סחורה נישט געווען, — ווער דאַרף זייף? מען זאָגט האָטש גרינעם זייף, דאָס דאַרף מען צו קינדערשע קעפלעך, פראָסטע זייף דאַרף מען צו דער וועש... אָבער פלעקען אַרויסצונעהמען? ווייבערשע זאַכען וואַשען זיך, מאַנישע — מאַכט נישט אויס: איין ברית׳ל, איין חתונה, איין מלוה-מלכה אפילו, איז שוין נאָכ׳ן

בגד... חיים-בער האָט אָבער געוואוסט, וואָס אויף דער וועלט טהוט זיך, אַז מיט ציהאַנאָווקאַ עקט זיך נאָך נישט די וועלט, אַז נישט אומעטום איז אַ מנהג פון פלעקען.— ער האָט זיך געשוואָרען מיט כל השבועות, אַז קוים מאַכט ער די ערשטע צוויי טויזענד רובל, קומט ער אַהיים, קויפט זיך אַ נחלה, און היידאַ! זיין פוס וועט שוין נישט איבער די שוועל אַרויס־טרעטען... ער וועט זיך מאַכען אַ שענק, אַ געוועלבעל, אָבלעבען שוין זיינע יאָהרען בשלום...

דאָס ווייבעל, נעביך, האָט געמוזט בעשטעהן, און ער איז אין אַ האַלב יאָהר אַרום געקומען אָהן אַ דרייער, דער זייף איז אַריינגעגאַנגען אין בלויזע הוצאות, האָטש געגעסען האָט ער וועניג, און געקומען איז ער קריעה בליאָה...

רחל'ע האָט זיך, נעביך, צעוויינט מיט ביטערע טרעהרען און געשיקט דעם מאַן צום רבי'ן...

ער איז געפאָהרען. ביים געזעגענען מאַכט ער צו'ן איהר: ווייסט דו, רחל, דו האָסט אין מיר אָנגעוואָהרען עולם הבא... איך האָב געמיינט, איך וועל קומען אַהיים, וויים איך, אַ יודענע, וועט זי שרייען, וועט זי שעלטען, אפשר נאָך אַ ציפּ טהון ביי דער באָרד, ביין אַ פאה... און דו— גאָר נישט! אַביסעל געוויינט, און מעהר נישט. דאָס האָט מיך טאַקי גע־שניטען ביים האַרץ...

רחל האָט געשמייכעלט מיט טרעהרען אין די אויגען. זי פערהאָפט, אַז פריהער גאָט און דערנאָך דער רבי וועט אַיין עצה געבען...

פון מיטען וועג האָט ער איהר געשריבען אַ בריעף. ראשית— האָט ער איהר מודיע געווען, אַז ער איז בקו הבריאה, און פערלאַנגט פון איהר דאָס אייגענע צו הערען; שנית— אַז ער פאָהרט נישט צום רבי'ן, ווי ער האָט געמיינט, נאָר צוריק אין דער וועלט אַריין! עס האָט איהם אַ גליק געטראָפען: ער האָט אָבגעקויפט אַ נייע המצאה, אַ מין וואַקס, וואָס מען קאָן דערמיט צוזויפקלעבען טעלער און גלעזער; דאָס, שרייבט ער, איז שוין אַ דבר השוה לכל נפש; דער אָרימסטער יוד האָט צווייערליי געפעס און קינדערליך, וואָס צוברעכען עס; אַ פאָר גלעזער וואַלגערן זיך אויך ביי יעדען יונג אַרום... ער פערהאָפט צו גאָט א. ז. וו....

רחל האָט ווייטער אַוועקגעווייגט אַ האַלב יאָהר, און חיים-בער איז ווייטער אַהיים געקומען קריעה בליאה, נאָר מיט איין המצאה אויף אַ היימיש געשעכט פון „אָואָצאָווע וואַסער" — אַ זאַפט פון פרוכטען.

פאַר דער המצאה האָט ער בעצאָהלט דעם לעצטען גילדען, און

עטליכע יאָהר שוין קוועהלט ער זיך מיט דעם געשעפט. דעם ערשטען זומער, ווען אויבס איז געראָטען, אַלע ביימער אין די גערטנער אַרום ציהאַנאָווקע זענען בעהאָנגען געווען מיט עפּעל, באַרען און פלוימען, אַז מען האָט זיי געמוזט אונטערשפּאַרען,— האָט חיים־בער אויפגעלעבט!— ער האָט רחל'ן בערעכענט, וואָס פאַר אַיין עשרות ער וועט מאַכען: דאָס מאַטעריאַל וועט גאָר כמעט נישט קאָסטען. פרוכטען— בחצי חנם... ער האָט אָבער, נעבּיך, געהאַט אַ גרויסען טעות. פרוכטען איז געווען בחצי חנם, האָט טאַקי דער עולם געגעסען אויבס, און האָט נישט געדאַרפט טרינקען קיין וואַסער... און אַזוי איז געגאַנגען אַ יאָהר נאָך אַ יאָהר... אויבס איז געראָטען, ער האָט האָט געלייזט פאַר אַביסעל וואַסער אין אַ יומא דפגרא, אין אַ יום טוב: סכות, שמחת תורה; אין דער וואָכען— נישט! דערנאָך געהט ווינטער— אוים געשעפט...

— רבונו של עולם,— שרייט חיים בער אין האַרץ,— רבונו של עולם, זאָל דאָס אויבס האָטש איין מאָל נישט געראָטען, זאָל עס איין מאָל דער ווינד אַראָבּיאָגען פונ'ם בוים, זאָלען עס איינמאָל די ווערם אויפעסען! רבונו של עולם!

די שווערע געדאַנקען האָט איבערגעריסען דער חזן מיט: „פתח לנו שער"...

גאָר אַנדערש האָט נעילה געדאַווענט חיים־בער'ס קרוב, דער, וואָס האָט פערהאַלטען דעם שמש, ער זאָל נישט קלאַפּען, ביז חיים בער וועט אויסגעהן שמונה עשרה,— יונה וואָלף דער סאַדאָווניק.

ער שטעהט אויך גאַנץ יום־כפור אויף די פיס, ער ברענט אויך אונטערן טלית; ער האָפּעט און קאָפּעט, ער שרייט אויך און האַקט אין דער וואַנד אַריין— נאָר, ווען חיים בער וויינט, און בעט זיך, ווי אַ קינד ביים טאַטען, האָטש אַ שטיקעל דאַר ברויט, טאַנצט מעהרסטענטייל יונה וואָלף פאַר דעם אייבערשטען, מלא שמחה, און דאַנקט איהם פאַר זיינע וואונדער. שוין זעקס יאָהר האַלט ער אַ סאַד פון פרוכטען און יאָהר ביי יאָהר געדט עס בעסער. ער גיט אַ קרעכץ נאָר ביי „זכרנו", „כתבנו" צו „התמנו לחיים"— געזונד איז דער עיקר! בשעת ער דאַנקט זיין ליבען נאָמען פאַר זיך און זיין ווייב'ס געזונד, בעט ער אויף געזונד פאַר זיינע קינדער... עפּעס איינם

איז גאַר קיין לייט נישט, אַלע מאָל גיסט זיך עס עפּעס אויס דאָס קעפּעל, שטענדיג איז איהם רויט אונטערען נעזעל, און מאַנכעס מאָל וואַקסען איהם „גולעס" אַרום דעם העלזעל.

כל זמן דאָס קינד האָט געצייהנדעלט, איז מען זיכער געווען, אַז עס איז ציין. דערנאָך האָט מען גערעכענט אויף ווערים. דאָס קינד האָט אָבער אויסגענומען „ווערים־קרויט" ווי האָלץ, און עס האָט נישט געהאָלפען, — האָט מען געשיקט אַ קוויטעל; איינמאָל איז מען מיט איהם אַליין געפאָהרען צום רבי'ן. עס איז אפילו בעסער געוואָרען, נאָר דערנאָך ווייטער ערגער.

דער רופא זאָגט, עס איז שקראָפּעל. מען דאַרף איהם באָדען אין זאַלץ־וואַסער אָדער שיקען אין אַ באָד אַריין. אויף שיקען אין אַ באָד טאַר־משעט נישט דאָס עשרות, מען זאָל אפילו דעם גאַנצען דלות פערזעצען און דעם ווייב די אויערינג אויסטהון.... היימישע זאַלץ־בעדער איז נישט דאָ וואו צו מאַכען: אין סאָד, וואו מען וואָהנט אַ גאַנצען זומער, איז קיין וואַסער נישט דאָ צו'ם טרינקען, און צו'ם קאָכען פיהרט מען אַנדערטהאַלבען וויאָרסט אַ קענדעל וואַסער..

דאָס יונגעלע וואַקסט מיט דעם פּאַרכעל, מיט די גולעס, מיט דעם געשוואָלענעם נעזעל, לערנט אַ גאַנצען ווינטער אין חדר און איז אַ וואויל יונגעל.

„התמנו להיים", — וויינט דעריבער יונה וואָלף — מיין קינד, מיין עלוי, מיין נחת, מיין טרייסט זאָל מיר לעבען!

אַחוץ ביי'ם „זכרנו לחיים" האָבען יונה וואָלפ'ס געדאַנקען נישט קיין שייכות מיט דעם דאַווענען. אַ גאַנצען טאָג ליינט ער און לערנט דעם איבערשטען, נאָר ווייל ער איז, נעביך, אַ גראָבער יונג, קומט אַמאָל אויס, אַז ער הענגט זיך אָן אויף אַ וואָרט און צעווויינט זיך אָדער צעלאַכט זיך גאָר בחנם... דער אמת איז, אַז ווען יונה וואָלף זאָל נישט זיין שטומפּיג אויף דער עברי, וואָלט קיין בריאה נישט געקאָנט אַיינשטעהן און אויסהאַלטען אין שוהל; אַז עס קומט צו די בעקאַנטע תפלות, רייסט ער דעם הזן אַלץ פון מויל אַרויס און צולאָזט זיך אויף אַ קול, אַז ווען נישט וואָס די שוהל איז געמויערט, און פערצייטענס — וואָלטען די ווענד געציטערט און אפשר אַיינגעפאַלען. דאָס גליק איז, וואָס ביי קרבנות, ביי ובא לציון, פון „ומקבלין דין מן דין" אָן, ביי יעדען פיוט מיט „גרודעס" בלייבט ער, נעביך, שטיל, ער האַקט אָב..

אָט, ביי דעם שטיל־בלייבען און אָבהאַקען, הייבט ער זיך אָן פערקרי־

מען, אײַנציהען דעם שטערן, אַמאָל נאָך צודריקען די אויגען און אַריבער־וואַרפען דעם טלית איבער'ן קאָפּ, דער עולם זאָל מיינען, אַז ער האָט אַצונד כּוונות... און דעמאָלט האָט ער טאַקי מחשבות... מיט'ן שרייען פּערדולט ער זיך אַליין די געדאַנקען. שטילערהייט, אונטער'ן טלית, קומען פאַר אַלע הוריות... דעמאָלט דאַנקט ער און לויבט דעם אייבערשטען שוין מיט זיינע אייגענע ווערטער.... עס געהט איהם גאַנץ גוט... קיין עשירות מאַכט ער נישט, דאָך האָט ער שוין אַרויסגעטריבען דעם דלות, געקויפט דעם ווייב אַ פּאָר „צוועקעס", צום ליכט־בענשען אַ פּאָר זילבערנע לייכטערלעך, און עס איז דאָ צו „פּופּלען"... דאָס קינד, נעביך... מילא... גאָט וועט העלפען. ער אַליין האָט אויך אַמאָל, ניט היינט געדאַכט, געהאַט דעם פּאַרך, עס שיינט איהם נאָך יעצט אויף די לבנה אויף דעם קאָפּ...

נו!...

ער דערמאַנט זיך, ווי די יונגען האָבען איהם געיאָגט אין חדר... איין חיים־בער — נישט. ערשטענס, אַלס קרוב האָט ער איהם נאָך פּער־טיידיגט, צווייטענס, איז ער טאַקי געווען אַ מזג טוב, דער חיים בער! און פונדעסטוועגען האָט ער אַלע צרות געליטען דורך דעם חיים־בער'ן. חיים בער האָט געקאָנט דעם שיעור — ער נישט; חיים בער איז שען — ער — נמאס ומאוס און ברודיג; חיים בער האָט געטויגט צו אַלעם — ער — אויף כּפּרות... אַלץ נאָר חיים בער... דער מלמד האָט איהם געפּאַטשט: „לערן דיך אָב פון חיים בער'ן!" די מאַמע האָט געריסען פון איהם פאַסען און געשטעלט איהם פאַר אַ שפּיגעל חיים בער'ן, דער טאַטע האָט אויך איהם געפּייניגט מיט חיים בער'ן!...

האָטש חיים־בער פלעגט מיט איהם האַלטען, מציל זיין פון די חברים'ס הענד, פונדעסטוועגען פלעגט ער דאָך אין האַרץ איהם פיינד האָבען, אמת פיינד... פאַר וואָס? פאַר ווען?

„פאַר קנאה", — שטויסט זיך יונה וואָלף — און האָט שטאַרק חרטה אויף דער קנאה. נאָר, עס איז דאָך אַלץ קינדערשע זאַכען, מעשה נערות.... היינט האָט ער שוין קיין קנאה נישט אויף איהם, ער בעט פאַר זיין לעבען...

און באמת האָט ער אַצונד חיים בער'ן שטאַרק ליעב. מיט'ן גאַנצען האַרצען איז ער זיך אויף איהם מרחם; מיט דריי פיערטעל קרעכץ ביים דאַווענען האָט ער איהם געמיינט. —

— דער אייבערשטער זאָל איהם, נעביך, העלפען. ווי דער ווינטער וועט, נעביך, זיין, ווי ער וועט זיך דורכשטופּען, זאָל ער, נעביך, האָטש

א גוטען זומער האָבען, האָטש לייזען... אַבי מען לייזט נאָר, איז שוין דאָ א בעסערע גראָשען, קאָן מען זיך די הענד צופּידרען...

ביי „מרובים צרכי עמך" איז ער שטיל געבליבען, עס איז שוין געווען פאַר איהם אַ „שלעכטער וועג", אַ גרעבלע... ער האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגען אויף דעם גרויסען מהזור און געטראַכט:

„רבונו של עולם, אויב איך, צי מיין הייב, צי מיינע קינדער האָבען א חסד ביי דיר, אָדער זכות אָבות, רבונו של עולם — זאָל מיר מיין קינד האָבען אַ רפואה שלמה... אין פאַר זאָל וואַקסען עפּעל ווי האָלץ... די זאַפּטיגע פוילע פּאַפּיראָווקעס, וואָס צוגעהען אין מויל... רבונו של עולם, זאָלען זיך דיינע יורעלעך אָנטרינקען מיט מיינע עפּעל, עס זאָל זיי אָנגיסען פוילע מיילער מיט זאַפט; אויך פערגעס נישט, רבונו של עולם, אין היים־בער'ן, ער זאָל לייזען פאַר אָוואַצאָווע וואַסער אויך...

אין מיטען האָט ער זיך אויפגעהאַפּט. עס געהט „זכור ברית אברהם ועקדת יצחק"; ווייטער אַ שאַסעע — אַ גלייך, שטיקעל וועג; גאַלאָפּ; עס טרעפט זיך אַפילו אַמאָל אַ גריבעל, אַ שטיינדעל, אַ „טבועות וגנוזות", נישט קשה, עס שלינגט זיך שוין אַיין מיט'ן ניגון. פאַר דאָס „אנקת מסלדיך" געהט שוין מיט דער הויט, ער איז שוין ביז דעם סוף ווי אין דערהיים ער האָט שוין גאָר נישט אין זין, — ער שרייט, ער לאַרמט, ער זינגט, גלייך ער איז איינער אין שוהל:

אַרויסגעהענדיג פון שוהל, האָט ער זיך געטראָפען מיט היים־בער'ן —

— זאָלסט דיר האָבען פיעל גוטס אויסגעבעטען —

— גם אתם! — האָט איהם היים געענטפערט.

— וואָס רו ווילסט נאָר אַליין, זאָל ער דיר געבען —

— דיר אויך, יונה וואָלף — גאָט זאָל אונז ביידע געבען אַ גוט יאָהר...

— מיר ביידע זאָלען לייזען!...

און זיי זענען זיך צוגאַנגגען...

זיי האָבען זיך גאַנץ ערנסט געבענשט, — דאָך נאָכ'ן צוגעהן, האָבען זיי נאָך אַמאָל אויפגעהויבען די אויגען צום הימעל:

— אויבס זאָל זיין ווי גאָלד! — האָט געבעטען יונה וואָלף.

— פוילען זאָל עס! האָט געבעטען היים בער...

דערנאָך האָט יונה וואָלף געשיקט היים בער'ן אַ „כפרה", אַ גרויסען פּעטען, אויסגעוואַטענעם האָהן, און היים־בער יונה־וואָלפ'ן — דריי פלאָשען אָוואַצאָווע. ביידע האָבען זיך געלעגט שלאָפען מיט בטחון —

ב׳ צייט.

יונה וואָלף — אַז עפּעל וועט זיין ווי גאָלד, און חיים־בער — אַז דאָס אויבס וועט פוילען, און ער וועט לייזען פאַר וואַסער...

זייערעביידע ווייבער זענען דאָך נישט געשלאָפען. חיים־בער׳ס ווייב האָט געקלערט, וואו נעמט מען אויף סוכות? און יונה וואָלפ׳ס — וואו נעמט מען סוכות האָמש נאָך אַ האַלב טוץ זילבערנע לעפעל צום יום־טוב׳דיגען טיש.

וואס זאל איך וועלן?

ראש־השנה שרייבט מען, יום־כפור חתמ'עט מען און הושענא־רבה מאכט מען דעם צוק און מען גיט די קוויטעלעך ארויס. און נישט נאר מענטשן שטעהן לדין, נישט נאר אונז פסק'עט מען לעבן אדער טויט, פרנסה אדער קצבה, מנוחה אדער גלות... „זכר כל המעשים לפניך בא״, אלץ. וואס מיר טהוען, אלץ, וואס מיר מאכען, ווערט גע'משפט, און אונזערע „יום־טוב־בלעטלעך״ ווארטען אויך מיט א ציטערניש אויפ'ן קוויטעל... זיי ווילען אויך וויסען, צי וועלען זיי אויסלעבען דאס יאהר, אדער אויסגעהן ווי א ליכט אין דער פינסטערער נאכט... קיין גרויסע צדיקים זענען זיי נישט, זיי זאלען רעכענען, אז באלד ראש־השנה, אדער אפילו יום־כפור וועט זייער גזר־דין ארויס... נישט איין מלאך הבלה וועט קריצען מיט די צייהן, נישט איין פאמפלעטיסט — א קטיגור וועט זיך אויסרייסען דעם האלז, און — הלואי עס זאל זיך ענדיגען הושענא־רבה פארנאכט!

און ביז הושענא־רבה פארנאכט איז אויך נאך דא עפעס צו טהון! נאך ביינאכט אויף הושענא־רבה שפאלט זיך דער הימעל אויף א סעקונדע, און דעמאלט איז א שעת הכושר, איין עת־רצון פאר'ן זינדיגען מענש; וואס ער האפט זיך דעמאלט ארויס, דאס ווערט מקוים.

וואך דיין א גאנצע נאכט, אפפאסען דעם שפאלט אין הימעל און א געשריי טהון — איז א קלייניגקייט... נאר וואס שרייט מען? וואס זאל איך וועלן? וואס זאל איך פערלאנגען פון הימעל? אפשר געלד? ווען איך האב געלד, וואלט איך אפשר נישט נאר שירים שרייבען, נאר זינגען אפילו געקאנט; איך וואלט געמעגט גרימפלען, און עס וואלט די נשמה אויסגעגאנגען פאר תענוג... ווען איך האב געלד, וואלטען זיך די יום־טוב־בלעטלעך געעלטערט אין פריידען.... וועגען לא'מיר זיך נישט נארען: אמת איז טאקי א שענע, געראטענע כלה, נאר ערשטענס, קאן זי נישט טאנצען, ווי דער ציגיינער שפּילט, זי קאן פאר'ן עולם קיין חנ'דלעך נישט מאכען, און — אפילו א שענע, געראטענע כלה, וואס קאן טאנצען צו'ם ציגיינערס מוזיק און שניידט חנ'דלעך אויפ'ן שאק, דארף אויך האבען אביסעל נדן, מען

זאָל זי וועלען נעמען... אַ בוך מיט'ן גאָלדענעם שניט האָט גאָר אַיין אַנדער פּנים... נאָר וואָס קומט אַרויס, אַז איך בין שטאַרק מסופק, צי פון הימעל קאָן מען האָבען געלד. אפשר זענען אַמאָל בעסערע צייטען געוועזען, און עס האָט פון הימעל מיט רענדלעך געדעגענט... היינט — לא עליכם... אָט, תורה איז אַ הימעל־זאַך. פאַרצייטענס פלעגען זיין אָרימע ישיבה־בחורים און רייכע אַרענדאַרען — „ישוב'ניקעס", ווי מען רופט זיי אין דער ליטא, און קוים האָט אַ „ישוב'ניק" געקריגען אַ האַלב דערוואַקסענע טאָכטער, האָט ער איינגעשפּאַנט זיין פערד־און־בידקע, און איז געפאָהרען צום ראש־ישיבה אין שטאָדט אַריין, און געקויפט זיך פאַר 100, 200, טיילמאָל פאַר 1000 רענדלעך תורה... צו דער תורה האָט ער צוגעקריגען אַ צולאָג אַ בחור'ל ווי אַ הערינג, נאָר דעם הערינג האָט מען נישט אַריינגעשאַצט אין מקח... און יעדער ישיבה־בחור האָט געוואוסט, אַז אויב ער וויל האָבען רענדלעך, מיט מלבושים, מיט קעסט און אַ צולאָג אַ כלה — מוז ער זיצען און לערנען...

היינט — אוים ישוב'ניקעס; אויף זייער אָרט האָבען מיר באַנקיערס און פּראָצענטניקעס, און זיי ווייסען, אַז תורה איז קיין סחורה נישט. אַ דאָקטאָר, אַ יוריסט, אַ ציין־רייסער, אפילו אַ וועלכער פון דער האַנדעלס־שוהלע, אפילו אַ רב — אַ קאַזיאָנער.... נאָר נישט קיין תורה.

ווער עס זיצט היינט און לערנט, קריגט — אַ גאָרב, אַ מלמד'ישען פּאַטענט אויף אַ לונגען־פעהלער, נאָר נישט אַ דרייער געלד.

מען זאָגט: צדקה תציל ממות.... עס קאָן זיין, אַז צדקה ראַטעוועט פון טויט — דעם אָרימאַן, וואָס נעמט זי און קויפט זיך אַ ברויט, ער זאָל נישט שטאַרבען פאַר הונגער; דעם עושר — בשעת מגפה, די זאַראַזע זאָל זיך נישט פערשלעפּען פון קעלער צום בעל־עטאַזש.... נאָר קיין געלד האָט מען נישט דערפון! אַז מען גיט, האָט מען ווייניגער, און דער אָרימאַן האָט פּאָרט קוים אויף היי־שעה...

פון דאַוועגען האָט מען אויך קיין געלד נישט... אַ והא ראיה — אונזערע גבירים, וואָס שטעקען דאָס לעבען און גאַנץ אָפט מיט'ן רחמנות, מיט'ן יושר און מיט דער מענשליכקייט צוזאַמען, אַבי רייכער צו ווערען, דאַוועגען אַליין גאָר נישט, און זענען נאָר צופריעדען דערפון, וואָס אָרימע לייט לאָזען דאָס סדור'ל נישט אַרויס פון דער האַנד..

עס זאָל אין סדור'ל שטעקען אַכה פאַר אַ ד ר י י ע ר, וואָלט מען די אָרימע לייט געטיילט יום־טוב־בלעטלעך און אַלע פּראָצענטניקעס און באַנקיערען וואָלטען געהאַלטען סדורים און געדאַוועט...

דאַווענען איז אַ סגולה אויף דרך ארץ, אויף ישטילקייט; דאַווענען שטילט אַמאָל דעם הונגער ביים קבצן, ווי דער אָרימער מאַמעס פינגער ביים אויסגעדאַרטען קינד אין מויל. דאַווענען איז אַ סגולה צו'ן אַ סך זאַכען, נאָר קיין געלד דערפון האָט מען נישט. און אפילו אַז מען איז אַ נאַר, און מען האָט אַ גאָרגעל, און מען לאָזט צו צו'ם עמוד... האָט מען אויך קוים וואַסער אויף קאַשע, נאָר קיין געלד נישט!

איך טרייב איבער דורכ'ן זכרון אַלע תרי"ג מצות, און זעה קיין איינציגע נישט, פון וועלכער מען זאָל קאָנען האָבען (דירעקט אָדער אומ־דירעקט) אַ דרייער! פאַר די תרי"ג מצות האָט משה רבינו צוגעזאָגט: געזונד, לאַנג־לעבען, אַ זול, רעגען פון הימעל, דעם כח פון דער ערד — נאָר אַלץ נישט קיין געלד! אַז דו וועסט מקיים זיין אַלע תרי"ג מצות, וועט דיר די ערד געבען איהר קראַפט, דער הימעל — טהוי און רעגען, און דאָך — וועסט דו שטאַרבען פאַר הונגער, אויב דו וועסט נישט אַרבייטען, אַקערן, זייען און שניידען! און פון די אַלע דריי צוזאַמען — פון הימעל'ס רעגען, דער ערד'ס כח און שוויים פון דיין שטערן וועסט דו קוים האָבען ברויט, ברויט צו עסען, אָבער אַלץ נישט קיין געלד! דו מעגסט מקיים זיין אַלע תרי"ג מצות, מיט אַלע דקדוקים, וועסט דו אַלץ נישט קאָנען אַרומגעהן אין אַ הונגער יאָהר מיט די הענה אין די קעשענעס און פייפען אַ ליעדעל פון אַ קאַטאַרינקע...

געלד קאָן מען האָבען פון וואָס איהר ווילט, פון דער קלענסטער עברה, אפילו פון קאָרטען שפּיעלען, נאָר נישט פון הימעל־זאַכען. אויב דער רבונו של עולם זאָגט: „כי לי הכסף ולי הזהב", מיינט ער: דאָס זילבער פון דער לבנה מיט איהרע שטראַהלען און דאָס גאָלד פון דער זון אין תמוז... אָבער געלד האָט דער הימעל נ י ש ט —

ניין! איך וועל זיכער שרייען אומזיסט!

איך האָב אַמאָל געוואָלט זיין אַ פילאַנטראָפּ — אַ בעל־טובה פאַר'ן כלל! איך האָב אַ גוט האַרץ בטבע, און אַז איך געה אַרוים זאַט נאָך אַ סעודת־מצוה, פאַר אַ פילאַנטראָפּ'ס כבוד וועגען, און דערזעה — נאָך פיש, פלייש און קאָמפּאָט מיט אַביסעל קאָניאַק — דעם אויסגעשטערענטען הימעל, האָב איך ליעב אַ קרעכץ צו טהון: רבונו של עולם, מאַך מיך אויך פאַר אַ פילאַנטראָפּ...

די אָרימע לייט זענען דאָך דיינע פייגעלעך, וואָס האָבען קיין פעלד

און כיי שאָף און רינד, און קיין דאַך איבער'ן קאָפּ... גיב מיר אַזוי־ביעל, איך זאָל זיי קאָנען קרישקעלעך וואַרפען...

און אַזוי אויך, טיילמאָל ביינאַכט, אַז איך לעג מיך צו פּריה און האָפּ מיך אויף פאַר טאָג, און האָב קיין ליכט נישט אין שטוב, אָדער דאָס ברעכען אין די ביינער לאָזט מיך נישט אויפשטעהן און זעצען זיך צום שרייב־טיש, גלאָץ איך אויס די אויגען אין דער פינסטערניש אַריין. עס ווערט מיר ווייך אויפ'ן האַרץ, טרעהרען פערדרעהען זיך מיר אין די ברעמען, און איך קלער מיט אַ ווערהטאָג: וואָס פאַר אַ טובה קאָן איך טהון מיין פאָלק? מיט וואָס קאָן איך העלפען דער כנסת־ישראל? אַנדערע קאָנען בויען, אויפשטעלען פּיתום ורעמסס אין דער לופט, אויפ'ן אייז, אפילו אויפ'ן עולם הדמיון, און איך קאָן נאָר צעוואַרפען; אַנדערע וועקען האָטש די אַלטע שפּראַך פון קבר, און איך שרייב דאָס רוב דוקא פּראָסט יודיש...

וואָס טהוט מען?

דאָ האָב איך קיין דעה נישט... קאָנקורירען מיט ראָטשילד'ען אין ארץ־ישראל, אָדער מיט'ן באַראָן הירש אין אַרגענטינאַ — קאָן איך נישט נאָכשרייען, רעדען צו דער וואַנד, העלפען בלויז קרעכצען — וויל איך נישט...

וואָס טהוט מען פאָרט? איך וועל אַמאָל שטאַרבען, און עס וועט פון מיר קיין גוטער זכר נישט בלייבען... די שמאָלע ווענלעך, וואָס איך האָב אויסגעטרעטען מיט פערבלוטיגטע פיס צווישען די דערנער, וועלען פערוואַקסען ווערען, די פעליעטאָנען וועלען אויסגעגעסען ווערען פון מייז, מיין אָרימע מצבה וועט צופאַלען, צושטויבט ווערען... ווער וועט מיך געדענקען?

ווען איך זאָל קאָנען זיין אַ פילאַנטראָפּ, וואָלט מען מיך ביים לעבען מיט בלומען און ווינשקאַרטען בעוואָרפען, נאָכ'ן טויט — אַ ריזיגע מצבה געשטעלט, און אויף מיין יאָהרצייט וואָלטען אין אַלע קהלות „פּאַניהידען" געוועזען...

און איך האָב מיר נישט איינמאָל געטראַכט געדולדיג צו וואַרטען ביז אַ שבועות, אַ יום־כפור, אַ תשעה־באָב, אַ הושענא־רבה, אָבפּאַסען, ווען דער הימעל וועט זיך שפּאַלטען, און אַ געשריי טהון: פילאַנטראָפּ!...

ליידער בין איך דאָס יאָהר געוואָהר געוואָרען, אַז דאָס איז קיין געשעפט נ י ש ט... קוים וועל איך וועלען עפּעס שענקען לטובת הכלל, וועלען אונזערע שרייבער אַזוי לאַנג און אַזוי ברייט מיר עצות געבען, וואָס צו טהון לטובת הכלל... אַז זיי וועלען מיך ברענגען אין הולדהויז אַריין...

איך האָב שוין אפילו געקלערט אַ געשריי צו טהון: שלום!...

וואָרען מיינט נישט, חס ושלום, אַז איך בין בטבע אַ מזיק...

אַז איך האָב אַ ווילדע הנאה דערפון, וואָס איך זעה מיך אַלע מאָל אַרויף אויפ'ן לעדערנעם פערד, שפּאַן דעם הילצערנעם פּאַלענבויגען און שיס אויס אַ פּאָר מוץ פּאַפּירענע פייגעל, וואָס דאָס שלעכטע ווינטעל פון דער ניט-גוטער צייט טראָגט אַרום אין די לופטען...

מיינט נישט, אַז איך האָב נחת דערפון, וואָס איך מוז אַלע מאָל אַרויסשטעלען די בּאַליע אין מיטען גאַס אַריין און וואַשען אונזער ברודיגע וועש בפני קהל ועדה... קיין גוטס קומט מיר אַוודאי דערפון נישט אַרויס; ווער עס רייסט אויס דערנער — מוז זיך פערוואונדען די הענד, ווער עס האַלט מלחמה מיט לעבעדיגע ברואים, מוז זיך אַמאָל לאָזען אַ ביס טהון... עס איז אפשר אַ כבוד צו וואָהנען אויפ'ן פּאַרנאַס, אויפ'ן הויכען ליטעראַרישען באַרג, וואָס שפּאַרט אונטער די וואָלקען, אויב נישט דעם הימעל אַליין, און מתוקות מאַכען מיט די מוזען.... נאָר צו זיין דאָרט אַ סטרוזש, און האַלטען שטענדיג דעם בעזעם אין דער האַנד, אָבצוקעהרען די פוילע בלעטער... אַרומצוגעהן און שאָקלען די יונגע ביימלעך, די קיעפער זאָלען אַראָבפּאַלען און נישט אויפפרעסען די יונגע גרינע בלעטעלעך, — איז גאָר קיין נחת און קיין כבוד נישט, און — על אחת כמה וכמה — קיין תענוג נישט!

גלויבט מיר, אַז עס איז אַ ביטערער הוב, וואָס איך מוז אָבצאָהלען, איין אָבקומעניש אויף דער וועלט; מיין פינסטער מזל, פון וועלכען איך קאָן מיך נישט אָברייסען, ווי אַ גנב — פון דער תליה...

נאָר פאַר שלום האָב איך מורא! פאַר שטילקייט ציטער איך אימת מות!

שלום איז צווישען גנבים, ווען זיי גרייטען זיך אָן צו דער פינגער-מלאכה... זיי מאַכען שלום מיט דער פינסטערער נאַכט און צינדען קיין שטרייכהעלץ נישט אָן...

שלום מאַכען זיי מיט יעדען וואָלקען, וואָס ציהט זיך איבער דער לבנה...

שלום מאַכען זיי אפילו מיט'ן בריטאַן אויפ'ן הויף און וואַרפען איהם אַ שטיק „לא יחרץ"-פלייש, צו פערשטאָפּען דאָס מויל...

נאָר פריב און וויל שטילערהייד און בשלום פעריאָגען די אונ-געבעטענע געסט? מוזט דו ליכט אָנצינדען, הויז-לייט וועקען, קולות מאַכען....

שלום און שטיל איז אויפ'ן בית-הקברות... אָהן גערויש פרעסען זיך די ווערם אַריין אין די מתים'ס לייבער, שטיל האַלט אַרום דער מאָך די אַלטע מצבה און ציהט זי אין דער ערד אַריין... שטיל הישט דאָס אָרימע ביימעל, וואָס ציהט אַריין אין זיך דעם קברים-זאַפט... נאָר פריב גיב תחית המתים!... מוזט דו פריהער בלאָזען אויפ'ן שופר של משיח!

שטיל איז נאַכט און טויט...

שלום איז טיילמאָל אַ שטאַרקער יצר הרע... דאָס איז אַ וואַרעמע שטוב, אַ ווייכער פאָטעל, גרוימע פאַנטאָפעל און אַ ויידענע שלאָפמיץ... נאָר דאָס אַלץ צו בעקומען טאָר מען נישט געהן מיט'ן גלייכען וועג.. און עס דאַכט זיך — גאָר נישט.. צי בין איך דען מחויב צו זאָגען דעם אמת? דערנאָך: וואָס שאַדט אַ שקר'ל מפני דרכי השלום? און אויב אַ גרעמער'ס, גאָר אַזאַ געלאַסענעם, אַ חנ'עוודיג'ס? מענשען האָבען עס אַזוי ליעב, די אָרימע אונגליקליכע מענשען... און אַזוי פאַלט מען אַלץ נידעריגער און נידעריגער, ביז מען דריקט די פערבלוטיגסטע האַנד, מען קושט דאָס גרעסטע לעמטער-מויל און מען מאַכט שותפות מיט'ן ערגסטען באַנדיט...

אָ, ניין! שלום איז אַ שרעקליכע זאַך... שלום איז דער שקר אַליין. ניין, איך וויל אויך שלום נישט בעטען!

איך האָב אַמאָל אַ געליעבטע געהאַט.

איך האָב זי ליעב געהאַט, האָטש זי איז אָרים און אָדם-נאַקעט געוועזען... איך האָב זי ליעב געהאַט, ווייל איך בין, ווי איך האָב נישט איין מאָל געזאָגט, אַ פערפאַלענער ראָמאַנטיקער און אַ אידעאַליסט אין דער „רעאַליסטישער צייט"! און זי האָט מיר אויסגעזעהן אַזוי שען, אַזוי אידעאַל-שען, אַזוי ערהאַבען, אַזוי ערדעלמיטהיג, אַזוי גוט... אַ געוויסע צייט איז זי מיין גרויע געוועזען, און דעמאָלט האָבען זיך פון מיין האַרפעס סטרונעס אָבגעריסען סאַמע הייכע, סאַמע זיסע, סאַמע ערהאַבענע טענער — ווייל איך האָב כון פּולען, ווייכען האַרץ איהר לויב געזונגען!

איך האָב דעמאָלט גוטע נעכט און זיסע חלומות געהאַט, ווייל זי איז מיר נאַכט אויף נאַכט ביי'ם בעט געשטאַנען, צערטליך מיר די האָר געשטרייכעלט, מיט די סאַמעטענע, וואַרימע הענדלעך דאָס פנים געגלעט... איך האָב אין שלאָף איהר ראָזיגען אָטהעם געפיהלט, און בין גאַנץ אָפט אויפגעשטאַנען מיט ברענעדיגע ליפען פון איהר'ס אַ האָניג-קוש.

מיט דער צייט האָט זיך מיין געליעבטע פערדאָרבען: זי איז

א צנועה געוואָרען און אויסגעוויינט זיך די הימעל-בלאָהע אויגען ביי די גאַרישע תחנות; זי איז אַ גבאי'תע געוואָרען, אָנגעהויבען רבנישען טאַבאַק צו שמעקען, און דער אַמאָליגער רויזענבעכער זעדט היינט אויס ווי אַ דאָפּעלטער, איבערגעקעדרטער קוימען... זי איז אַ טוקערן געוואָרען, און אויפ'ן אָרט פון מאַנדלען פיהלט מען מיילען-ווייט פון איהר שימעל און מקוה-וואַסער... און די חברה זיך היינט מיט רבנים, מלמדים און ישיבה-בחורים, און געהט אַרום מיט אַ צדקה-פושקע אין די הייזער... אויף הכנסת כלה.—

איך וואָלט איהר דאָס אַלץ מוחל געוועזען, עס זאָל זיין אמת...

עס איז אָבער אינגאַנצען פאַלש... זי האַפּט זיך טיילמאָל אַרויס פון דער חברה און קאַקאַנירט אין מיטען גאַס ביי'ן א שאַרמאַנקע, אָדער ברעכט זיך אויס די גליעדער אין די הייף צווישען אָבגעריסענע שוואַרצע-קינסטלער... אויך אויף הכנסת כלה.

מיט דער צייט איז זי פעראונרייניגט, פערנאַכלעסיגט און פערוואָרלעסיגט געוואָרען...

איך וויל איהר נאָמען בסוד נישט האַלטען... „חבת-ציון" הייסט די דאַמע...

און אַז איך זעה זי, שטאַרבט אין מיר דאָס האַרץ פאַר רחמנות, און עס גיסט איבער די גאַל פאַר כעס... און העלפען קאָן איך נישט...

איך האָב קיין האָפנונג נישט אפילו אויפ'ן שפאַלט אין הימעל! מיין הייסע בקשה: דער רבונו של עולם זאָל זי אויסרייניגען, צוריק פריש, געזונד און יונג מאַכען, אויסרייסען זי פון דער שוואַרצער חברה'ס הענד און איהר צוריק געבען דעם עהרליכען, פרייען, געזונדען כשוף — די בקשה קאָן נישט איינגעפאַסט ווערען אין איין וואָרט, און דער הימעל שפּאַלט זיך נאָר אויף איין סעקונדע...

איך האָב נאָך אַנדערע, אפשר בעסערע און וויכטיגערע בקשות, און זיי וואָלטען זיך דוקא געלאָזט איינפאַסען אין איין וואָרט, אין איין איינציג וואָרט,— שאַרף ווי דער בליץ, שטאַרק ווי דער דונער... נאָר צום הימעל איז הויך, מען מוז שרייען הויך און— שטיהעל האָבען אויערן, אָקסען— לאַנגע צונגען, און איך— איך האָב שטאַרק, שטאַרק מורא...

———

„הנרות הללו“

— זשיראַווסקי פּראַודניק! — מאַכט דער קוטשער און גיט אַ פֿייף, און די פערד, וואָס האָבען געדעכענט זיך אָבצושטעלען ביי דער יודישער קרעטשמע, פליהען ווייטער, ווי פיל פון בויגען גליטשט זיך דער שליטען איבער'ן פריש־געפאַלענעם שנעע...

דער געגעראַל, אַיין אַטסטאַווגאַי, מיט די עפּױלעטען אין דער לענג פון די קאַנטאָניסטען, האָט אויך בעמערקט. דאָס איינאיינציגע פלעמעל, וואָס האָט אַרויסגעקוקט פון דער פערפרוירענער שויב דורך דאָס לענגליכ־קיילעכדיגע לעכעל, וואָס עס האָט זיך אַליין אויפגעטהויעט.

„וואָס פאַר אַ יום־טוב איז עס?“ — טראַכט ער.

ער וויל זיך דערמאַגען נעמען פון יודישע ימים־טובים.

„פורים“, — דערמאַנט ער זיך גראָד.

וואָס איז אַזוינס פורים? ער דערמאַנט זיך זאַפערן... אַ ריח פון זאַ־פערן... ביים טיש זיצט אַ פרעמדער יוד מיט אַ ברודיג־רויטע פאַטשיילע אין האַנד, אין דער פאַטשיילע איז דאָ קופערן און זילבערן געלד... ער וויל נאָך... ער דערצעהלט עפּעס אַ מעשה... קראַנקע קינדער... קימפעטאָרין... צי אַיין עגונה...

מעהר געדענקט ער נישט...

ער האָט געהערט פון פורים־שפּיעלער, נאָר געזעהן האָט ער זיי נישט. ער פלעגט אַיינשלאָפען, איידער די פורים־שפּיעלער זענען געקומען צו זיי... אין עק שטאָדט האָבען זיי געוואָהנט... אפשר האָט ער אַמאָל געזעהן און פערגעסען... צו מאָרגענס פלעגט מען אַרויסגעהן אויף שטאָל־צען אין גאַס; ער האָט מורא געהאַט צו קוקען... מען קאָן אַראָבפאַלען. עס פלעגט איהם קאַלט ווערען אַרום האַרץ און דעם קאָפּ פערדרעהען...

דעם יוד מיט דער פאַטשיילע געדענקט ער... אַ שוואַרצער יוד... אַ באָבּאַטער, ער פלעגט רעדען און שפּריצען מיט טאַביק פון דער נאָז...

— פי!

און דערנאָך וואָס געדענ?

דאַכט זיך איהם פּסח...
וואָס איז פּסח?... עט... אין דער „הייליגער געשיכטע" שטעהט... מצרים... ירדן... ווייסט ער?!
ער געדענקט די מוטער, ווי זי פּוצט און רייבט די קלאַמקע פון טהיר... דיקע טראָפּען שווייס רינען איהר פון פּנים...
דערנאָך: מצות.
עס ווערט איהם וואַרם אַרום אַלטען האַרץ:
„צי בענוצען זיי דערצו בלוט, צי ניין?"
ער האָט קיינמאָל אין דערהיים פון בלוט נישט געהערט... דאָרט זאָגט מען אָבער אויף זיכער... אין אָנהויב האָט ער זיך געשפּאַרט... אצונד ווייסט ער שוין אַליין נישט... אַ קשיא אויף אַזוינע לייט!
נאָר שען גלאָז איז געווען ביים טיש... אין בעכער אין עק טיש. אַ גרויסער, מיט רויטע בילדער...
עפּעס אויף אַ גאַסט האָט מען געוואַרט.
צי איז ער געקומען? — ער געדענקט שוין נישט.

דערנאָך געדענקט אַ „גרינער" יום-טוב... „זיעליאָני פּראַזדניקי"... ווי אַזוי זיי דופען עס, ווייסט ער נישט... עפּעס פּוטער-געבעקס, קאַווע... די ראָזינקעס, וואָס ער פּלעגט אַרויסנאַשען, געדענקט ער...
עפּעס אַ קורצער יום-טוב...
ער געדענקט נאָר, אַז דעם יום-טוב פּלעגט דער פאָטער שלאָפען שפּעט אין טאָג אַריין... פאַר וואָס? ווייסט ער שוין נישט...
דערנאָך געהען „קוטשקי"—
דאָס אַלטע מויל פערקרימט זיך איהם מיט אַ חוזק-שמייכעל. „אַ יודישע דאַטשע אויפ'ן הויף... ביי די... ביי די... פוי!"
ער געדענקט נאָך, עפּעס אַ פרוכט פּלעגט מען האַלטען, אַ ציטרין, צי איין עפּעל... אַ בעזעמעל אין דער האַנד... און דערנאָך האָט מען די שטענדער געשמיסען...
ריינע געצענדיענער...
אַהאַ! דערנאָך פעהנער...
ער פאַלט אַריין אין אַנדערע געדאַנקען... זיין ערשטער טריט אַרויף אויף דער לייטער, איז געווען אַ פאָהן... סעוואַסטאָפּאָל! ער גיט נישט די פאָהן.. אַ פוס ברידהט— ער האַלט! אַ האַנד הויבט אָן ברענען, ער האַפּט די פאָהן

אין דער לינקער האַנד אַריין... ער פאַלט אויף דער פאָדן... דריקט זי צו מיט'ן בויך, מען קאָן זי נישט פערנעהמען, ער בעקומט אַ שטאָך... פאַלט ערגעץ אין שאול תחתיה... און — האַפט זיך אויף אין שפיטאל...

דעם ערשטען קרייץ בעקומען!

— זשידי פראָקלאַטיע! — וועקט איהם דעם קוטשער'ס רופען...

מען פאָהרט שוין לאַנגזאַם דורך אַ לאַנגע גאַס אין אַ שטעדטעל...

איןביידע זייטען פענסטער קוקען אַרויס פלעכלעך... זיי ציטערן ווי פאַר שרעק און קוקען אַרויס...

פון אַ הייזעל געהט עמיץ אַרויס און זינגט זיך איבער:

— הנרות הללו...

— שטאָ אָן סקאַזאַל, איוואַן? — פרעגט דער גענעראַל.

— אַ טשאָרט יעוואָ, זשידאַ פאַרהאַטאָוואַ, זנאַיעט, וואַשע פרעוואָס־האָדיטעלסטוואָ!

דעם גענעראַל'ס אויער דינט דאָך געהאַפט:

„הנרות הללו"...

יאָ, אַזוי מוז ער הייסען דער יום־טוב — „הנרות הללו"...

דער וועג ווערט צוריק גלאַט... די פערד רייסען זיך ווי טייוולאָנים, דעם גענעראַל פערטראַכט זיך גאָר אָהן געדאַנקען.

דאס חנוכה־ליכטעל.

עס פאַלט־צו די נאַכט, די פינסטערע נאַכט;
און שאָטען בעדעקען די ווענד...
גאָר אומעטיג ווילד, פערציטערט און זאַכט
אַ ליכטעל אין פענסטערל ברענט;

און עס פערצעהלט מיר דאָס טרויעריגע מעהר:
אַמאָל איז געוועזען אַ שווערד...
אַ שווערד, און אַ שאַרפע... היינט גלאַנצט זי נישט מעהר...
היינט ליעגט זי צובראָכען אויף דר'ערד!

פערראָסט איז די שווערד, און טויט איז די האַנד,
וואָס פלעגט אַמאָל מיט איהר צו פעכטען;
עס בלייבען די העלדישע ביינער אין זאַנד...
ס'איז, דאַכט זיך, געוועזען ערשט נעכטען?

און דאָך וויפיעל הונדערטער, טויזענדער יאָהר
פעהלען די האַנד און די שווערד...
טייל דריקען די אַקסעל און פרעגען: איז וואָהר
דער נס, וואָס מיר האָבען געהערט?

— — — — — — —

לכבוד חנוכה.

און איך האָב ווייטער געבלאָנדזעט— אין חלום...

וואַכענדיג, אַז אַ מענש בלאָנדזעט, איז נישט קיין געפאַהר! מלאָכים בלאָנדזען; מיר זעהען בהוש, ווי שטערען אין הימעל האַפּען זיך אַראָב פון וועג און ווערען פערפאַלען... און לאַנג בלאָנדזען קאָן מען נישט... מען לעגט צו אַ פויסט צו די אויגען, דערזעהט מען אַ היימישען שטערן, אַ שפּיץ־דאַך פון אַ פּאַלאַץ, פון אַ קלויסטער, פון וואָס עס איז —ווייסט מען, וואו מען געפינט זיך! אַניט, וואַרפט מען זיך אויף דער ערד, מען לעגט צו דאָס אויער צו דער ערד, הערט מען פון ערגיץ־וואו עפּעס אַ קול, געהט מען נאָך אַ קול צי אַ בת־קול. אין ערגסטען פאַל בילט אַ הונד ערגיץ פון אַ דאָרף, געהט מען נאָך דעם הונד... און אַז דאָס אַלץ העלפט נישט, איז אויך נאָך ווייט צו סכנת נפשות: די וועלט איז נישט הפקר; פאַרהאַן איין אויג, וואָס זעהט, איין אויער, וואָס הערט, און די שאָף זענען געצעהלטע שאָף! און עס שטרעקט זיך אויס אַ האַנד, האַפּט אָן ביי דעם „פאַרקאָלנער" און פיהרט צוריק אין סאַמע־ראָדנע־מיט סטאַדע אַריין, און עס ווערט צוריק זיכער, וואַרעם און היימליך, און עס געהט צוריק דער אַלטער קדמונים־גאַנג— קאָפּ־צו־ווידעל, קאָפּ־צו־ווידעל!...

אָבער אַז מען בלאָנדזעט אין חלום? קיין אויג, קיין אויער און קיין האַנד... קיין שפּאַן הימעל איבערן קאָפּ, קיין שאָל ערד אונטער די פיס... און אין איין סעקונדע קאָן מען אין גראָהעם „גאָרנישט" אָב־בלאָנדזען אַ וועלט, איין „אייביג"!

אוי, וואָס ערגער איז, נאָך אַזאַ חלום, האַפּט מען זיך אַמאָל נישט אינגאַנצען אויף... מען האָט אָפענע אויגען, מען געהט אין סאַמעראָדנע מיט סטאַדע, און די נשמה איז נאָך נישט צו זיך געקומען, און זי חלומט, און בלאָנדזעט ווייטער. און מען האַפּט אָן איין עק פון איין אומריינעם שעפּס, און מען מיינט, גאָט ווייסט וואָס עס איז, און מען לעגט צו צום מויל... משוגע צו ווערען!

און איך האָב געבלאָנדזשעט אין חלום: אַ מערכה נאָר, וואָס נישט אַליין... אַ גראָהעה חלום, אַ וויסטעה חלום, נאָר נישט אינגאַנצען. איך האָב בליצען, לייכטער, שטורקאַצען און אילומינאַציעס געזעהען...

איך וועל אייך דערצעהלען כסדר:

— — — — — — — —

אַזוי ווי איך בין אַריינגעפאַלען אין גראָהעם „גאָרנישט מיט גאָר־נישט", בין איך בייז געוואָרען, און טאַקי אויף מיר אַליין: און אויף מיר אַליין אַז איך ווער בייז, זידעל איך מיך הויך, טאַקי בקול רם, ווייל פאַר מיר אַליין האָב איך קיין מורא נישט:

— שלים־שלימזל! — זידעל איך מיך — ווי בלאָנדזשעט עס אַ מענש?

— אַ מענש — זאָג איך ווייטער — האָט צוויי זיכערע פונקטען: אַ מענש ווייסט, פון וואַנען ער קומט און — וואו אַהין ער מוז קומען... און אַז מען האָט צוויי פונקטען, דאַרף לייכט זיין צו געפינען דעם אמת'ן דרך הישר — דעם קירצסטען וועג צווישען ביידע פונקטען: אַ הונד, וואָס לויפט צו אַ ביין, טרעפט אויך דעם גלייכען וועג!

און ווי איך זידעל מיך אַזוי, דערפיהל איך פלוצלינג אַ ריה פון אַלטע ציבעלעס, און עמיצענס אַ האַנד לעגט זיך מיר אויף די אַקסעל, און אַ פריש־קלינגענדיגע שטימע פרעגט מיך:

— וואָס שרייסט דו? —

עס בעווייזען זיך מיר צוויי גלאַנצענדיגע אויגען אין דעם גראָהעם „גאָר־נישט־מיט־גאָר־נישט", איך דערשרעק מיך אַביסעל און ענטפער מיט אַ שאלה אויף אַ שאלה:

— ווער ביסט דו?

— הערינג טראָג איך! — ענטפערט מיר די שטימע.

— און בלאָנדזשעסט?

— ניין... איך געה נאָך די הערינג...

— וואָס גראָה הערינג?

— גראָד... היינט הערינג, מאָרגען אייער, האָזענע פעלכלעך... וואָס עס מאַכט זיך.

— און וואָהנען וואָהנסט דו?

— אין ערגיץ! — ענטפערט ער — נאָר גאָר אינגאַנצען פרעמד בין איך אין ערגיץ נישט...

— און אַצונד געהסט דו?

— וואו עס וועט זיך לאָזען...

פּלוצלינג שלאָגט מיר אין די אויגען אַריין אַ שימער פון אַ ווייסער באָרד.

— וואָס זענט איהר?— פרעג איך דערשראָקען— אַלט, צי יונג?

—עלטער פאַר אַלע און יונגער פאַר אַלע,— ענטפערט ער.— איך ווער אַלע מאָל ווי ביי-געבוירען...

שטאַרק געוואונדערט אין חלום האָב איך מיך נ י ש ט. נאָר פּלוצלינג בעקום איך אַ ווילדען חשק צו געהען צוזאַמען מיט דעם, וואָס ווערט אַלע מאָל ביי-געבוירען.

— געהמט מיך מיט!— בעט איך.

— מהיכא תיתא,— זאָגט ער.

און מיר געהען... מיך פיהרט דער גלאַנץ פון זיינע אויגען, דער שימער פון דער ווייסער באָרד... אַ ניט, הער איך זיין קלינגענדיגע שטי-מע; אַניט, פיהרט מיך דער ריח פון די אַלטע הערינג... אַפי נישט גע-בלאָנדזעט אַליין!

— די פיס ברעכען געהענדיג,— קלאָג איך מיך נאָך אַ ווילע.

— שטעהען בלייבען טאָר מען נישט,— ענטפערט ער אַביסעל שטרענג,— מען ווערט פערשטאַרט און געפרוירען...

— עס איז אַזוי גראָה, אָהן הימעל, אָהן שטערן, אָהן אַ שטראַהל ליכט...

— ליכט — ענטפערט ער, איראָניש דאַכט זיך,— ליכט וועט זיין... נישט פון דער הי י ך... פון דער זייט וועט זיין ליכט... און וואָס פינסטערער עס איז אַ נאַכט אָהן הימעל, גלאַנצענדיגער און העלער לייכט דאָס אַליך, וואָס מען צינדט-אונטער אין דער נידער——

— וואָס איז דאָס פאַר אַ בריה?— טראַכט איך— אַ מענש טראָגט הערינג, רעדט הכמות, גאַנצע שטיקער פילאָזאָפיע!

נאָר צייט צו פרעגען האָב איך נישט.

פּלוצלינג הייבט מיר אָן עפּעס רויטליך צו שווינדלען פאַר די אויגען.

— עפּעס רייטעלט זיך,— זאָג איך.

— איין אָבגלאַנץ פון עפּעס!— ענטפערט ער.

און אַ רויטליכער נעפּעל וויעגט זיך און טראָגט זיך אַליך נעהנטער און נעהנטער, און אַ ריח טראָגט זיך מיט'ן נעפּעל.

— וואָס שמעקט אַזוי?— פרעג איך.

— פרישע רויזען,— ענטפערט ער— איך האנדעל אמאל מיט רויזען אויך... מיר דאכט,— זאגט ער— ווייסע רויזען!

און א ווייסער רויזענקראנץ בעווייזט זיך אין רויטליכען נעפעל... און א פרויען־געשטאלט— אונטערן קראנץ... און א לייב פון איין אלא־באסטער־האלז מיט פאליעס רויט פלאמענדיגע־האר בעדעקט, פון זיי שלאגט זיך עס אב דער רויטליכער נעפעל... און צווי אויגען— צוויי ברענענדיגע שטערן— לייכטען אין נעפעל, פערקוקט פאר זיך.. ווייט אין דער וועלט אריין! און פעסט און קעניגליך שטאלץ איז איהר גאנג אין גראהעם „גאר־נישט מיט גאר־נישט“, דאס קליין־קרעטענע מויל איז קוים־קוים שמייכעלדיג אפען, און א בעכער שוימענדיגע ווין איז די אויסגעשטרעקטע האנד פון עלפענביין!

זי געהט פארביי, און ביי מיר צאפעלט דאס הארץ און רייסט זיך, ווי א פערוואונדעטער פויגעל פון איין ענגער שטייג ארויס, און ערשט אז זי איז פערשוואונדען, פרעג איך אהן אטהעם:

— ווער איז זי?

— ווער ווייסט? חוה פון גן עדן, ושתי פון דער מגלה... גריכענלאנדס שענע העלענא... און אפשר א „דיווא“ פון א קאפע־שאנטאן—

— דאס האסטו אויך געזעהען?

ער מאכט זיך נישט הערענדיג—

— נאר איהר וועג— זאגט ער— ווייסט זי!...

און א גערויש קומט מיר אין אויער אריין...

א פערדס־גאלאפ שלאגט זיך דומפיג אב פון דער הארטער ערד, אויבוואהל מיר האבען זי ג י ש ט אונטער די פיס.

צווישען בליצען בעווייזט זיך א רייטער,— מיט'ן פערד צוזאמען אין שטאהל און אייזען געשמיעדט! עס בלאנקט דאס אייזען, עס שימערןביידע מיילער מיט פערל־וואסער־שוים בעדעקט... און אויף דער נאקיט אויסגע־צויגענער שווערד טאנצט דער בליץ... דעם בליץ געהט ער עס נאך!

און אויפ'ן הויכען שטערן איז צוגעקלעבט א טראפען בלוט... איבער'ן רויטען פלעק א גאלדענע קרוין; דעם פלעק פערדעקט זי נישט... איבער דער קרוין הייבט זיך און קרייזעלט זיך א שווארץ גלאנצענדיגע קראה,— איהרע אויגען ברענען, און די לופט קרעכצט אונטער איהרע גלאנצענדיגע פליגעל...

זי פליהט נאך דעם רייטער, ער — דעם שפיץ פון זיין שווערד!...

— ווער איז עס? פרעג איך.

— איך ווייס? קין, נבוכדנצר — — ווער דו ווילסט, נאָר ווי אַזוינס גלאַנצט און לייכט אין דער פינסטערער נאַכט...

און צוריק „גאָר נישט מיט גאָר נישט"! און מיר בלאָנדזען טעג און וואָכען, אפשר חדשים, און פאַלען פלוצלינג אַריין אין אַ ים פון ליכט!

כיר זענען אין אַ טהאָל צווישען בערג, פון טהאָל וואַקסט אַרויס אַ שטאָדט...

און אַלץ לייכט און ברענט!

אַרום, אויף די רוקענס פון די בערג, זענען קליינע ליכטלעך פער־זייעט... די קליינע פלעמלעך לעקען ציטעריג די קאָרגע גרעזלעך אויף דער ערד, און קליינע רויכלעך ציטערן אַרום די קליינע ליכטלעך, און עס הייבט זיך אַלץ העכער און העכער... גלייך נשמה'לעך קריכען און שאָטען קריכען זיי נאָך...

אונטען ביים זוים ברענען פעסער סמאָלע...

— קדוש החודש? — פרעג איך.

— אילומינאַציע! — ענטפערט ער. זעה! — און דרעהט מיך איבער צו דער שטאָדט.

הייזער און פּאַלאַצען! און אַלץ „באָדט זיך אין ליכט"... קליינע פלעמלעך בלאָנדזען, קריכענדיג אויף די גלייכע ווענד, קליינע רויכלעך יאָגען זיי נאָך... אויף באַלקאָנען פלאַמען ליכט און אויגען צוזאַמען... פון מיטען שטאָדט פליהען אַרויף פייערדיגע שלאַנגען, און פּלאַצען אין דער הייך מיט גערויש, און צושפּריצען זיך אויף טויזענדער שטערן, און נייע שלאַנגען פליהען...

און די שטערן אין הימעל ווערען בלאַס פון שרעק, די לבנה — גרין און געל פאַר קנאה...

— וואָס פאַר אַ אילומינאַציע?

— אַמאָל איז געווען אַ פּאַסטוך, האָט ער געפּאַשעט גענז... די גענז האָבען געראַטעוועט רוים... היינט איז זיין יאָהרצייט...

אַזוי האָט ער מיר פערטייטשט.

און צוריק אַרויס אין גראָהעס „נישט" אַריין, און ווייטער געבלאָנ־דזעט אַ צייט, ביז מיר זענען ווייטער אַריינגעפאַלען אין ליכט...

עס שימערט אַ בלאַנקער, פלאַכער שפּיגעל, עס ציהט זיך אַ לאַנ־גער טייך...

אַ דיקע נעפּעלדיל שטעהט אין מיטען טייך, און הייבּט זיך בּיז'ן הימעל אַריין, און האַלט איהם אונטער...

פון נעפּעל קוקען ליכטלעך, ווי גליה-ווערם, אַרויס...

— דאָס זענען אַרוים שיפלעך,— פערטייטשט מיר מיין הערינג-מאַן.— די וואָלטען ווייט ווייט אַוועק, נאָר דער נעפּעל האָט זיי פערשלאָסען אין זיך!

נאָר אַרום נעפּעל פליהען פרייע שיפלעך ("שפּאַציער-שיפלעך" — זאָגט ער) מיט פאַרביגע לאַמטערן אין בלומען-קרענץ פערציערט... מע-נער און ווייבער פאָהרען שפּאַציערען.. און געזאַנג הערט זיך, אַביסעל אויסגעלאַסען טרויעריג, אַביסעל הייזעריג און פער'שכור'ט... ביי'ם ברעג צו דער שטאָדט צו, צו דער שטאָדט אויפ'ן באַרג,— שטעהט אויפגעשטעלט אַ לאַנגע רייהע לאַמטערן; זיי שלאָגען זיך אָב אין שוואַרצליכען וואַסער ביים ברעג, ווי ליכטיגע, פלינקע זיילען, אויף וועלכע דער ברעג, דאַכט זיך, שטעהט...

און אויפ'ן רוקען פון באַרג יאָגען זיך ליכטלעך און לעמפּלעך, ווי נשמה'לעך, אַיינגעהילטע אין רויכיגע שאָטען. זיי הייבען זיך און יאָגען זיך אין שטאָדט אַריין, און ווערען פערלוירען אין לוסטיג-לייכטענדיגע גאַסען מיט ברענענדיגע פענסטער, גאָלדענע, פלאַמענדיגע שפּיצען פון דעכער—

— אַ פלאַמענדיגער ברוך הבא!— זאָגט ער.

— וועמען?

— איין איי'ניקעל...

— וועמע'ס?

— דעם זיידענ'ס! דעם זיידענ'ס, וואָס איז אַמאָל אַהער געקומען אַלס פיינד, און פון שטאָדט אַ חורבן געמאַכט...

דעמאָלט איז אַיין אילומינאַציע געווען! הייזער האָבען ווי לאַמטערן געברענט... טייכען וואַרים-בלוט האָבען זיך געראַיכערט אין די גאַסען, און פלאַקערדיגע שטראָמען פון בוימעל און ווין זענען איבער די טייכען גע-שוואומען...

היינט קומט ער מיט זיין גנאָד... און דאָס איז זיין „ברוך הבא!"—

אַלע ליכט, אַלע פלאַמען, אַלע אילומינאַציעס און ברוך הבא'ס, וואָס איך האָב אין חלום געזעהען, און וואָס מיין הערינג-הענדלער האָט מיר פערטייטשט, בין איך אייך נישט אימשטאַנד איבערצוגעבען...

עס האָט מיר אָנגעהויבען אין די אויגען צו ברענען, אין דער נשמה!

די צייט.

אוּן צוּם סוֹף גאָר, גאָר צוּם סוֹף ערשט האָט זיך מיר געוויזען,
ווי יוסיל קרעמער בענשט חנוכּה־ליכט...

דוּרך אַ קליין שייבעל ציטערט אַ קליין וואַקסען ליכטעל...

– פאַמעליך – זאָגט ער – פאַמעליך... היינט איינס, מאָרגען צוויי,
איבּערמאָרגען דריי... אוּן אַזוי וויטער... בּיז גאַנצע אַכט! –

די חשמונאים'ס אילוּמינאַציע!

ער איז מיר פערשוואוּנדען געוואָרען, אוּן איך האָבּ זיך אוֹיפגעכאַפּט.

נס חנוכה.

.1

איך האָב שוין געהאַלטען דעם פּאַלטאָ אין דער האַנד, און האָב מיך דאָך אָבגעשטעלט:

— געהן — אָדער נישט געהן אויף דער לעקציע?

אַה, עס איז אַזוי אונאַנגענעהם! אַזאַ שלעכט, אַזאַ פוילע וועטער... אַ האַלבע מייל וועגס... און וואָס? נאָך אַמאָל „פקד, פקדתי", נאָך אַמאָל דער „אַלטער בעל הבית", וואָס האָט אָהן דקדוק אָבגעלעבט עטליכע זעכציג יאָהר, צעהן מאָל געוועזען אין „לאַפּסק", אַ פּאָר מאָל אין „דאַנציג", שיער נישט אָנגעשלאָגען אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל... און קאָן אַליץ נישט פערשטעהן, אויף וואָס מען גיט דאָ אוים געלד... אַ טייערע מציאה, — דקדוק!

ווייטער, דער „יונגער בעל הבית", וואָס ווייסט, אַז פּראַקטישער וואָלט געוועזען צו טראָגען פּאות מיט אַ שטריימעל, אַ קאַפּטאַן מיט סטראָקעס, צו פּאָהרען צו'ן אַ גוטען יוד, און נישט צו וויסען פון דקדוק. ער איז, נעביך, אַ כשר קרבן... אַלס סוחר מוז ער, נעביך, קומען צווישען מענשען, טראָגען אַ הוט מיט אַ געפּרעסט העמד, ערלויבען, דאָס ווייב זאָל געהן אין טעאַטער, די טאָכטער זאָל לעזען ביכער, און מוז האַלטען נאָך צום יונגעל אַ לעהרער אויף „דקדוק"...

— איז דען דער טאַטע נישט גערעכט? — מאַכט ער — נאָר די וועלט וויל אַזוי!

און דער וועלט קאָן ער קיינמאָל גאָר נישט אָבזאָגען!

— טהוט מיר האָטש צוליעב, — בעט ער זיך ביי מיר, — און מאַכט מיר איהם נישט קאַליע.

— איך צאָהל אייך — זאָגט ער — אַזוי פיעל געלד פאַר אַ הויל ביסעל

דקדוק; זאָל ער נישט וויסען, אַז די ערד דרעהט זיך אַרום דער זון!

און איך האָב צוגעזאָגט, אַז ער וועט עס פון מיר נישט וויסען, ווייל... ווייל איך האָב אינגאַנצען אַיין לעקציע געהאַט, און... אַ קראַנקע מאַמע אין שטוב!...

— געהן — אָדער נישט געהן?

ביי דער לעקציע היט מיך דאָס גאַנצע הויז-געזינד.

צי זי אויך?

זי זיצט פון דער ווייטענס, שטענדיג פערלעזען, פערטיעפט... טיילמאָל הייבט זי אויף די לאַנגע, זיידענע ברעמען, דעמאָלט ווערט אַביסעל ליכטיג אין שטוב...

דאָס געשעהט דאָך אַזוי זעלטען, אַזוי זעלטען...

און וואָס וועט זיין דערפון? גאָר נישט, אויסער האַרצוועהטאָג!—

— הערסט? — וועקט מיך אויף דער מאַמע'ס שוואַכע שטימע פון בעט — דער פעלשער זאָגט, אַז ווען איך זאָל האָבען אַ פּאָר וואַרימע, וואָלענע זאָקען, וואָלט איך געמעגט אַראָפּקריכען פון בעט.

— מוז מען געהן אויף דער לעקציע!

2.

אויסער דער בעל הבית'טע, וואָס האָט זיך, ווי איהר שטייגער איז, אַרויסגעהאַפּט, דער שווער זאָל נישט וויסען, אין טעאַטער אַריין, האָב איך געטראָפען דאָס גאַנצע הויז-געזינד אַרום זידענדיגען טאָמבאַקענעם סאַמאָוואַר.

אויף מיין „גוט'ן-אָבענד" האָט דער יונגערער בעל הבית געענטפערט מיט אַ שוואַכען „גוט-יאָהר", און נישט אויפגעהערט צו דרעהען אין דער האַנד די טאַליע קאָרטען, וואָס ער האָט געהאַלטען, געוויס — וואַרטענדיג אויף געסט.

אונטער אַ שפּיציגער יאַרמולקע, איינגעהילט אין אַ ברייטען טערקישען שלאָפראָק, לוינט נישט דעם אַלטען בעל הבית אַרויסצונעמען די לאַנגע אַנטיפּקע, מיט'ן בורשטינענעם שפּיץ, פון מויל, אָדער אויפצוהייבען די אויגען פון אַלטען ליסער סדור. ער שאָקעלט מיר קוים צו מיט'ן קאָפּ און

פערטיעפט זיך ווייטער אינ׳ם פירוש צו׳ם זמר להנוכה.

זי איז אויך פערטיעפט, נאָר, ווי געוועהנליך — אין איהר ראָמאַן.

אויף מיין תלמיד האָט דאָך מיין אַריינקומען איין אונאַנגענעהמען איינדרוק געמאַכט.

— וואָס? שפּרינגט ער אָב פון טיש און וואַרפט טראָציג אַרונטער דאָס שוואַרצגעלאָקטע קעפּעל — היינט אויך לערנען?

— פאַר וואָס נישט? — שמייכעלט דער פאָטער.

— עס איז דאָך חנוכה! — טופּעט דער קליינער מיט׳ן פוס, און ווייזט מיט׳ן פינגער אויפ׳ן ערשטען ליכטעל מיט׳ן שמש, וואָס האָבען געברענט אונטער דער פאָרהאַנג אויפ׳ן פענסטער, צוגעקלעבט צו׳ן אַ שיטעל האָליץ.

— גאַנץ גערעכט! — בורטשעט אַריין דער אַלטער.

— נו, נו, מוחל! — מאַכט גלייכגילטיג דער יונגער בעל־הבית.

עס דאַכט זיך מיר, אַז זי איז בלאַסער געוואָרען, אַז זי האָט מ׳עפּער אַראָבגעלאָזט דעם קאָפּ צו׳ם בוך.

איך זאָג „אַ גוטע נאַכט“, נאָר דער יונגער בעל־הבית לאָזט מיך נישט אָוועקגעהן:

— איהר מוזט שוין בלייבען אויף טהיי!

— און אויף „שקצים׳לעך מיט מאָהן“ — האָט פרעהליך אויסגע־שריגען מיין תלמיד. ער וואָלט מיט מיר גוט געלעבט, ווען נישט דער „פקד, פקדתי“.

איך וויל אָבזאָגען, נאָר דער לאָבוז האַפּט מיך אָן ביי דער האַנד, רוקט מיר צו, מיט אַ שעלמישען שמייכעל אויפ׳ן ריהרענדיגען פנים, אַ שטוהל, געגענאיבער דער שוועסטער.

האָט ער עפּעס בעמערקט?

נאַטירליך האָט ער געקאָנט עפּעס בעמערקען נאָר פון מיין זייט... זי איז שטענדיג פערטיעפט און פערלעזען... זי האַלט מיך געווים פאַר אַ בטלן... אפשר נאָך פאַר עפּעס ערגערס... זי ווייסט דאָך נישט, אַז איך האָב אַ קראַנקע מאַמע אין דערהיים!

— עס מוז שוין זיין אָנגעצויגען! — רופט זיך אָן אונגעדולדיג דער יונגער בעל הבית. —

.3

— באַלד, באַלד, טאַטעשי! — ענטפערט זי האַסטיג, און איהר בלאַס פּנים רייטעלט זיך.

דער יונגער בעל־הבית פערטראַכט זיך ווייטער; מיין תלמיד לאָזט איבער'ן טיש אַ דריידעל, דער אַלטער לעגט אַוועק דעם סדור און גרייט זיך צו צו'ם טהיי.

אונגערנוויליג האָב איך מיך פערקוקט אויף די חנוכה־ליכט, וואָס ברענען מיר געגענאיבער אויפ'ן פענסטער. זיי ברענען אַזוי טרויעריג, אַזוי נידערגעשלאָגען און פערשעמט פאַר'ן פערזילבערטען בליך־לאָמפּ, וואָס הענגט איבער'ן עס־טיש און בעלייכט אַזוי העל דעם פיינגעדעקטען טיש... עס ווערט מיר נאָך אומעטיגער, און איך בעמערק נישט, אַז זי דערלאַנגט מיך אַ גלאָז טהיי.

— מיט ציטרין? — וועקט מיך איהר טרויעריגע שטימע.

— אפשר מיט מילך? — פרעגט דער פאָטער.

— ניין, ניין, די מילך איז אָנגעברענט! — וואָרענט מיך דער תלמיד.

— אונערטרעגליך! — רייסט זיך איהר פון מויל אַרויס.

.4

עס איז ווייטער שטיל. מען הערט נאָר דעם זייגער אויף דער וואַנד, דאָס זופּען פון די גלעזער און דאָס קלינגען מיט די לעפעלעך.

פלוצלינג פאַלט איין מיין תלמיד צו פרעגען:

— לעהרער, וואָס איז אַזוינס חנוכה?

— וועסט פרעגען מאָרגען דעם רבי'ן אין חדר, — מאַכט אונגעדולדיג דער אַלטער.

— עה! — מאַכט מיין שילער טראָציג, — דער לעהרער ווייסט וואָיל בעסער פאַר'ן רבי'ן.

דער אַלטער וואַרפט אַ בייזען בליק אויפ'ן זוהן; דאָס האָט געהייסען: „זעהסט?!“

— איך וויל אויך וויסען, וואָס חנוכה איז! האָט זי זיך אנגערופען שטיל.

— נו, אדרבה! — מאַכט דער יונגער בעל־הבית, — לאָמיך זעהן, וואָס ביי איך איז חנוכּה!

———

5.

— עס איז געוועזען אין דער צייט — האָב איך אָנגעהויבען — ווען די גריעכען האָבען אונז אונטערגעדריקט אין ארץ ישראל.

די גריעכען... נאָה דער אַלטער האָקט מיר איבער מיט אַ זויערע מינע:

— אין שמונה עשרה שטעהט „מלכות יון... הרשעה!"

— עס איז אַלץ איינס, מן הסתם — בעמערקט דער יונגער בעל־הבית — וואָס ביי אונז איז יון — איז ביי זיי אַודאי גריכען!

— די גריעכען — האָב איך נאָך אַמאָל אָנגעהויבען — האָבען אונז שרעקליך אונטערדריקט! עס איז געוועזען די ערגסטע צייט פאַר יודען. עס האָט זיך געדאַכט, אַז דאָס גאַנצע פאָלק וועט שוין אונטערגעהן און פערלוירען ווערען... נאָך עטליכע אונגליקליכע מרידות איז אונזער גאַנצע קראַפט צעשלאָגען געוואָרען.... דער לעצטער פונק פון האָפנונג האָט זיך אויסגעלאָשען... מען האָט אונז אין אונזער אייגענעם לאַנד ווי ווערם מיט די פיס געטרעטען...

דער יונגער בעל הבית האָט שוין לאַנג נישט געהערט; ער האָט איבערגעבויגען דאָס אויער צו דער טהיר, צי וועט נישט עמיץ קלינגען פון זיינע געסט... נאָר דער אַלטער לאָזט פון מיר קיין אויג נישט אַראָב. און אַז איך האָב נאָך אַמאָל בענוצט דאָס וואָרט „אונטערדריקט", האָט ער זיך נישט איינגעהאַלטען און געזאָגט:

— אַ מענש רעדט ריינע דבורים... אונטערדריקט — שמיקט... וואָס טויג מיר דאָרט.... מען האָט אונז פּשוט נישט געלאָזט קיין שבת האַלטען, קיין יום־טוב מאַכען, קיין תורה לערנען און אפילו מילה פערוועהרט!

— שפּיעלט איהר נישט פראָפּעראַנס? — האָט מיך ראַפּטום געפרעגט דער יונגער בעל־הבית, — אפשר גאָר אין אָקע?

———

עס איז ווייטער שטיל געוואָרען, און איך האָב ווייטער פערצעהלט:

— די לאַגע איז מיט דעם נאָך ערגער געוואָרען, וואָס אונזער אַדעל און די רייכע לייט האָבען זיך אָנגעהויבען מיט זייער אייגען פאָלק צו שעמען און אָנגעהויבען זיך פיהרען גריעכ'יש.... מען האָט אָנגעהויבען צו בעזוכען גימנאַזיום'ס...

זי און דער זיידע קוקען מיך ביידע אָן פערוואונדערט!

— אין יענע גימנאַזיום'ס, האָב איך ווייטער געצויגען, האָט מען ניט געלערנט ווי אין די היינטיגע.... מען האָט נאָר גימנאַסטיק געמאַכט, און דוקא נאַקיט, און זכרים מיט נקבות צוזאַמען...

ביידע פּאָר אויגען האָבען זיך צוריק אַראָבגעלאָזט, נאָר פאַר דאָס האָבען זיך דעם יונגען בעל־הבית'ס אויגען צופלאַמט:

— וואָס רעדט איהר?!

איך ענטפער איהם נישט און פערצעהל ווייטער פון די טעאַטערן, וואו מענשען האָבען זיך געשלאָגען מיט ווילדע חיות און אָקסען, און פון אַנדערע גריעכישע מנהגים, וואָס האָבען געמוזט דעם יודישען לעבען זיין צו־ווידער.

— דאָס איז אַלץ פאַר די גריעכען נאָך ווייניג געוועזען; זיי האָבען געוואָלט, עס זאָל פון יודישען לעבען קיין צייכען נישט בלייבען, און זיי האָבען אויפגעשטעלט אַמזבח מיט איין עבודה זרה אין מיט'ן גאַס, און געהייסען צו'ן איהר מקריב זיין קרבנות.

— צאַ טאַ זנאַטשי? — האָט זי איבערגעפרעגט.

איך האָב איהר פערטייטשט, און דער אַלטער האָט זיך צוהיצט און געענדיגט:

— און אַ חזיר! דוקא אַ חזיר זאָל מען מקריב זיין!

— און עס האָט זיך געטראָפען אַ יוד — האָב איך ווייטער אָנגעהויבען — וואָס איז צוגעגאַנגען צום מזבח און האָט געוואָלט ברענגען אַ קרבן...

אין דער אייגענער רגע איז פון די בערג אַראָב דער אַלטער מאַקאַבעער מיט זיינע פינף זיהן... איידער די גריעכישע סאָלדאַטען זענען צו זיך געקומען, האָט זיך דער נידערטרעכטיגער שוין געבאָדען אין זיין אייגען בלוט, דער מזבח איז געוועזען צושטויסען. אין איין סעקונדע האָט די מרידה אויפגעפלאַמט...

... און די מאַקאַבעער מיט אַ קליין ביסעל גבורים האָבען געזיעגט די הונדערט מאָל שטאַרקערע גריעכען...

... זיי האָבען די גריעכען פערטריבען פון לאַנד, בעפרייט דאָס פאָלק.

7.

— צום אַנדענקען פון דעם זיעג — האָב איך געענדיגט מיין ער־צעהלונג — צינדען מיר עד היום אונזער אָרימע אילומינאַציע, אונזערע חנוכה־ליכט.

— וואָס? — איז אויפגעשפרונגען דער אַלטער און האָט געציטערט פאַר צאָרן — דאָס איז דאָס נס?

— אַהער, שמערקע! — האָט ער אַ געשריי געטהון צום איינ־יקעל, וואָס האָט זיך פאַר שרעק נאָך ווייטער אָבגערוקט.

דער אַלטער קלאַפּט אין טיש אַריין, אַז עס קלינגען די טעלער:

— דאָס נס איז געוועזען... אַז מ'האָט אַרויסגעטריבען די טמא'ע יונים, איז נישט מעהר געבליבען ווי איין קריגעל כשר'ער בוימעל...

נאָר ער האָט זיך צוהוסט און נישט געקאָנט דעם אָטהעם האַפּען. דער יונגער בעל הבית איז צוגעלאָפען און האָט איהם אַרויסגעפיהרט אין דער צווייטער שטוב אַריין.

8.

איך וויל אַרויס פון שטוב, נאָר זי פערהאַלט מיך:

— זי זענען געגען אַסימילאַציע? — האָט זי מיך געפרעגט.

— אַסימילירען — האָב איך איהר געענטפערט — היסט פערצעה־רען, אויפעסען און פערדייען. מיר אַסימילירען רינדפלייש, ברויט, און אונז ווילען אַנדערע אַסימילירען... אויפעסען ווי רינד־פלייש און ברויט...

זי שווייגט אַ פּאָר סעקונדען און פרעגט דערנאָך דערשראָקען:

— וועלען דען אייביג, אייביג זיין קריעג און שטרייט צווישען פעלקער?

— אָה, ניין — האָבּ איך איהר געענטפערט. אין אַ געוויסען פונקט מוזען זיך אַלע פעלקער פעראייניגען!

— און דער איז?

— די מענשהייט!... זאָל יעדערער בּיי זיך טהון, וואָס מען דאַרף, וועלען זיך שוין אַלע צוזאַמענטרעפען.

זי האָט זיך פערטראַכט. איך וויל ווייטער רעדען, נאָר מיר האַקט איבּער אַ קלאַפּ אין דער טהיר...

— די מאַמע געהט! — האָט זי שטיל אויסגעשריגען און ענטלויפט. צוועקגעהענדיג דערלאַנגט זי מיר דאָס ערשטע מאָל די האַנד.

9.

דעם צווייטען טאָג אין דערפריה, נאָך ליגענדיג אין בּעט, האָבּ איך דערהאַלטען אַ בּריעף דורך אַ פּאָסלאַניעץ.

דער קאָנווערט האָט איהר פּאַטער'ס פירמאַ „Jakób Berenholc". דאָס האַרץ קלאַפּט אין מיר ווי בּיי'ן גזלן... אינעווייניג איז מעהר נישט געלעגען נאָר 10 רובּל פאַר'ן חודש, וואָס האָט זיך נאָך נישט געענדיגט.

אוים לעקציע!

א יונגען שרייבערס חנוכה.

I.

געגומען אין דער רעדאַקציע האַנד-געלד און צוגעזאָגט אַ זאַך אויף חנוכה; צום זיבענטען ליכטעל. דער „דוהאָוונע" רעדאַקטאָר האָט ביי מיר גענומען תקיעת כף. דעם צווייטען, דעם ליטעראַרישען, האָב איך מיין עהרען-וואָרט, דעם „הן-צדק" פון אַ שרייבער געגעבען. עס זאָל ערנסט אויסזעהן, האָב איך דערביי מיט די אויגען געפינטעלט, און דער קאַסירער האָט זיך באַלד גענומען צום אויסצעהלען. בעקומען האָב איך אַ סך; סאַמע קופערן קליין-געלד.

און שרייבען מוז איך, האָטש אַ דייטשער פּסק, עליו השלום, האָט געזאָגט, אַז „קיין מענש מוס מיסען". עס איז פאַראַן אַ רעסטאָראַטאָר, וואָס איז קיין ארך אפּים נישט און גיט קרעדיט העכסטענס אויף אַ חודש. מאַכט זיך אַ פּתיחה ביי די שטיוועל אָדער ביי די הויזען, מוז מען צאָהלען באַר געלד. און עס איז פאַראַן אַ בעל-הבית'טע, אַ דיקע, בייזע יודענע, וואָס, אַז מען צאָהלט איהר נישט צו דער צייט, הערט זי פריהער אויף צו געבען טהיי, דערנאָך, אויב עס העלפט נישט, נעמט זי דעם שליסעל פון צימער צו,— האָטש נעכטיג אויפ'ן נאַסליכען שנעע אין גאַס. מאַריע, אמת, דאָס צושויבערטע דיענסט-מיידעל, מיט די ברודיגע הענד ביז אין אָרים און טיעף-פער'חלומ'טע אויגען ביז'ן שאול תחתיה אַריין, דערלאַנגט מיר טהיי בגנבה פון דער בעל-הבית'טע. זי האָט פאַר מיר גרוים ליעבשאַפט מיט דרך ארץ. זי זאָגט, אַז איך מוז זיין אַ שרייבער פון איהר צד, וואָרום די שרייבער פון דער בעל-הבית'טעס צד געהען היינט אין גאָלד. איינמאָל פאַרטאָג האָט זי זיך אַריינגעגנב'עט צו מיר, און מיט טרעהרען אין די אויגען פאָרגעשלאָגען אַ קליינע הלואה אויף דירה-געלד... נאָר אַזוי טיעף געפאַלען בין איך נישט. גערידהרט, האָב איך זי געקושט. זי האָט געציטערט אין מיינע אָרעם, נאָר דאָס געלד— איין גאָט ווייסט, וואָס פאַר

אַ נסיון עס איז געווען! — האָב איך נישט גענומען. זי האָט עס מיר אונטערן קישען געלעגט, איך האָב עס געפונען און צוריקגעגעבן. איך בין נישט אַזאַ שמאַטע, ווי מען זאָגט... נאָר ווי לאַנג קאָן אַ מענש אויסהאַלטען אַ נסיון?

מען מוז דעריבער וואָרט האַלטען. מיט דער דיקער בעל־הבית'טע איז נישט צו שפּאַסען. נעכטען האָט זי מיר ווייטער צוגענומען דעם שליסעל. „מוחל, זאָגט זי, דאָס שכירות, נאָר היידאַ!" איך האָב איהר געזאָגט, אַז על פּי דין איז זי גערעכט, נאָר אַז היינט דאַרף זי טהון לפּנים משורת הדין. זי דאַרף מיך לאָזען בשלום חנוכה־ליכט בענשען! זי איז בעשטאַנען. די האַרטקייט איז אַראָב פון פּנים, אין די אויגען האָט זיך איהר בעוויזען אַ צערטליכקייט—

— נאַט, נאָר דאָס לעצטע מאָל! „אַ יודישע קישקע קאָן מען פאָרט נישט אָבשאַצען"— האָט זי צוגעגעבן און האָט מיר אפילו ערלויבט צו נעמען פון קיך אַ שייטעל האָלץ, די ליכטלעך צוצוקלעבען! זי האָפט אויף אַ חלק פון שכר פאַר די מצוה. דערפאַר האָט מאַריע אויף מיר אַ שלעכט אויג געוואָרפען: זי קלערט, אַז איך בין פאָרט פון דער בעל־הבית'טעס צד; אַ ניט, וואָלט איך אַנדערע ימים טובים געהאַט.

.II

ווי עס איז, איך בין אין שטוב.
שרייבען מוז מען, נאָר צי קאָן מען?

טינט פאַרהאַן, פּאַפּיער האָב איך אין רעדאַקציע בעקומען, די פעדער אין האַנד האַלט איך, — נאָר פון בייז זאָל איך אַזוי וויסען, אויב איך ווייס, וואָס מען שרייבט.

פערגאַנגענעם פּורים האָט מען געהאַבט אַ רויטליכ'ס אין רעדאַקציע, געטראָגען צו חברה, אין חברה'שען קאַסטען אַריין, און מען האָט געשריבען „עם כל הנערים"... היינט איז זיך דער גאַנצער עולם צולאָפען. דער זומער האָט זיי געבראַכט, דער פראָסט האָט זיי צויאָגט.....

קיין איינציגער חנוכה־געדאַנק! בכלל ריהרט זיך נישט אין מח! דאָס האַרץ איז טרוקען און פערוויאַלעט, ווי אַיין אָבגעוואָרפענע צווייג,

וואָס וואַלגערט זיך יאָהרען־לאַנג אַרום אין וואַלד, און דער קאָפּ איז לעער, ווי ווינטער־צייט אַ שוואַלבען־נעסט.

און יענע האָט מיך פערלאָזט... אויף אייביג. זי האָט בעמערקט, ווי איך נעם ביי איהר מעהר, וויפיעל איך גיב איהר.... און עס איז אמת געווען! איך וועל נאָך אַמאָל אַרומגעהן, זוכען געדאַנקען, ווי אַ פּאַריזער בעטלער שטיקלעך פּאַפּיראָסען און ציגאַרען אין גאַס.

צי האָב איך אַמאָל אייגענע געדאַנקען, איין אייגענע נשמה געהאַט? אפילו אַמאָל אין דער יוגענד, גאָר אין די טיעפע קינדער־יאָהרען...

די זענען שוין אָבער לאַנג אַוועק. און די זכרונות זייערע שווימען וואָס אַמאָל פון מיר ווייטער און ווייטער. זיי ציהען זיך, ווי די לייכטע, פערגאָלדטע אָבענד־נעפּעל קיין מזרח, בשעת ווען די מיעדע זון לאָזט זיך אַראָב קיין מערב. האָטש איך בין קיין זון קיינמאָל נישט געווען..... איך בין געווען אַ לבנה, נאָר אויך נישט ביי דער זון, — ביי גראָשענדיגע חלב'נע ליכטלעך האָב איך ליכט גענומען און פערצוקערט אויפ'ן ליטע־ראַרישען מאַרק... און דאָך אַרויסרופען חנוכה־בילדער, חנוכה־שטימונ־גען מוז איך. איך מוז מיך דערמאַנען, מיט געוואַלד צוריק אַרויסרופען די קינדער־יאָהרען, די צייט, ווען אַלץ איז געווען האַרציג־ווייך... דופטיג, הויך... פון דער צייט פון שטערען, בלומען און — גאָט ווייסט וואָס! איך מיין: פון בעהאַלטענער, קוים געשפּירטער, קוים געפיהלטער ליעבע...

— מאַריע!

זי קומט אַריין האַלב־דערשראָקען.

— האָסט נישט קיין וועקסענע־ליכט?

— וואָס?

— מיט וואָס געהסט דו אין קעלער אַריין?

— מיט אַ „סטאָטשעק".

— דאָס מיין איך, באָרג מיר דיין סטאָטשעק.

זי ברענגט'ן. איך שנייד אָב אַ שטיק, טייל עס אויף חנוכה־ליכט, צינד אָן, מאַך אַ ברכה לבטלה, זי שטעהט און קוקט מיט גרויס געעפענטע אויגען.

געה זאָג איהר, אַז איך דאַרף אַרויסרופען אַ חנוכה־שטימונג...

.III

עפּעס שווימט אַרוים.

אַלטע, אַלטע צייטען.

אומשטיינס געזאָגט, ווי אַלט איך בּין אין גאַנצען, און דאָך ליעגט דאָס גוטע פון מיר אַזוי וויט, אַזוי וויט! — מאַריע איז אַרוים פון שטוב.

די ליכטלעך, צום שייטעל האָלץ צוגעקלעבּט, בּרענען אָרים און שעמעוודיג, און לייכטען, ווי יתומים־אייגעלעך בּיים שטיפמאַמע׳ס טיש. דאָך טרעפען די דינע שטראַהלען צו מיר אין האַרץ אַריין. עס הייבּט זיך דאָרט אויף אַ דינער, גאָלדענער שטויבּ. גאָלדען, לייכטען די זכרונות.... אַ בּילד:

איך דרעה מיך אַרום אַיינער אַליין אין צימער. די חנוכה־ליכט האָבּען נאָר וואָס אויסגעצאַנקט, פון דער צווייטער שטוב פערטרייבּט מען מיך: דאָרט שפּיעלט דער טאַטע מיט געסט אין אָקע; די גרויסע שעמען זיך פאַר מיר, אַליין דערפון נישט וויסענדיג, און הייסען מיר בּעסער געהן און אַריינקוקען אין אַ ספר. אין דער ערשטער שטוב זיצט די מאַמע מיט איהרע ווייבּערשע געסט, און מען בּערעדט דאָס גאַנצע שטעדטעל. מען שינדט די הויט פון שכנים און שכנות קונציג: מיט רחמנות, מיט אַ גע־זיפצעריי... דערצו פּאַס איך זיכער נישט. און אין אַלקער שפּיעלט די שוועסטער מיט איהרע חבר׳טאָרינס אין לאָטערייקע. אַהין ציהט מיך אַפּילו, נאָר — איך וואָלט מעהר נישט געדאַרפט.... און איך דרעה מיך אַרום איינער אַליין, טרויעריג, בּייזליך, און פול שרעק צום ספר, צו וועלכען אַלע אַרום שיקען מיך אָבּ...

געהענדיג אויף און אָבּ, פערהאַלט איך מיך יעדעס מאָל בּיי דער אָפּענער טהיר פון אַלקער. און פונקט דעמאָלט הייבּט זיך אויף אַ גאָלדען קעפּעל און וואַרפט מיר צו אַ שעלמישען בּליק, — מיינס אַ שוועסטער־קינד. און אויגען האָט זי! — קוילען בּרענענדיגע, גרויסע, און דאָס פּנימ׳ל איז דערבּיי אַזוי בּלאַס, אַז עס ערוועקט לייט־זעליגקייט, פּשוט אַ רחמנות, בּשעת ווען די בּרענענדיגע אויגען ציהען צו און שרעקען אָבּ צוזאַמען.... זי קומט גאַנץ אָפּט צו דער שוועסטער. איך טרעף זי גאַנץ אָפּט אויף די טונקעלע טרעפּ, מיר קומען זיך אַקעגען און בּלייבּען בּיידע שטעהן אַ ווײַלע, זי קומט צו זיך די ערשטע און ענטלויפט מיט אַ געלעכטער. און מאָדנע קלינגט דאָס לאַכען איהרס. לאַנג שטעה איך

און זאָפּ אַיין דאָס געלעכטער, וואָס הערט זיך ווייט, ווייט פון דער הייך צו פון דער נידער... און אין האַרץ ווערט מיר אַזוי אומרוהיג, אַזוי וואונדערליך קאַלט, וואַרים און זיס... איך האַלט עס נאָך דעמאָלט פאַר אַ זינד, און וויל מיך פון דער זינד בעפרייען... איך דרעה מיך אָב פון אַלקער-טהיר אין בעמיה מיך צו טראַכטען וועגען לערנען, וועגען נס פון חנוכה, וועגען כשר'ן בוימעל, חשמונאים, בית-המקדש און אַנדערע גוטע זאַכען. איך פערטראַכט זיך און קום צוריק צו דער אַלקער-טהיר.

מיט אַמאָל, שטעהענדיג פאַר דער אַלקער-טהיר, בעמערק איך, אַז די שוועסטער מיינע, וואָס האָט דאָס זעקעל נומערן אין דער האַנד, רופט זיי אויס נישט מיט אַ ריינער שטימע. זי איז, דאַכט זיך מיר, הייזעריג. די שוועסטער, נאַטירליך, האָב איך ליעב, ווי דאָס לעבען, וועניגסטענס אין יענער מינוט, און מיט איין שפּרונג בין איך אין אַלקער, נעם איך איהר פון האַנד אַרויס, נישט אַזוי זאַנפט אפילו, דאָס זעקעל, און ווער אַ זאָגער ביי די מיידלעך.

דאָס גאָלדענע קעפעל וויל מיר צושמייכלען, און קאָן זיך נאָר פערקרימען: זי האָט פאַר זיך די לעצטע קאָפּיקע און וועניג אויף די טאָוועלעך.

עס פאַלט מיר איין, אַז איך מוז איהר העלפען, זעהן, וואָס עס פעהלט איהר אין אויסרופען. נאָר איידער איך קום דערצו, דעקט זי 39 ביי נומער 40, גיט אַ געשריי: קווינטערנאַ, גראַטשעט מיט דער רעכטער האַנד אויס דאָס געלד פון טעלערעל, קעהרט אום מיט דער לינקער די טאָוועלעך און רופט נאָך אַמאָל: געוואונען!

די מיידלעך אַרום שווייגען פערוואונדערט, דערשראָקען, און קומען דאָך באַלד צו זיך און שרייען:

— פאַלש, פאַלש!

און זי ווענדט זיך צו מיר בלאַס און דערשראָקען מיט אַ פלאַמענדיגער בקשה אין אויג: העלף מיר! זיי מציל מיין כבוד, מיין עהרליכקייט, איך האָב מיך אַליין פערפיהרט...

נאַ, עס איז נישט איהר לעצטער פאַלש געוועזען! — —

.IV

אַזוי ווי ווינטער שלאָפענדיגע פייגעל — ליעגט ערגיץ טיעף אַ שנור פון זכרונות, און איין גליעד שלעפט אַרויס דאָס צווייטע.

צו 14 יאָהר בין איך פון דערהיים ענטלאָפען. לערנען האָב איך געוואָלט, און וואָלט געלערנט, ווען נישט, וואָס מען האָט ענטדעקט אין מיר אַ „טאַלענט"... אַ טאַלענט בעגעהט זיך אָהן אַלעס. אַ טאַלענט געהט אַרום נאַקעט און בלויס; די נשמה מיין איך. עס איז היינט אַ מאָדע אויף נאַקעטע נשמות, אָהן אַ גאַרטעל פון גראַמאַטיק אפילו... ערגער איז אָבער מיט אַ נאַקעטען גוף, און דער ערשטער ווינטער האָט מיך אַהיים געיאָגט צו דער מאַמען.

דער טאַטע האָט שוין דעמאָלט נישט געלעבט. עס איז געראָד געוועזען חנוכה. איך האָב דער אָרימער מאַמען חנוכה־ליכטלעך געבענטשט. זי איז באַלד נאָך דער ברכה געלאָפען אין געוועלבעל אַריין. זי האָט נאָך כמעט גאָר נישט געלייזט און איך בין געבליבען איינער אַליין מיט'ן צווייפעל: צי איך, וואָס גלויב שוין אין גאָר נישט, האָב געמעגט אַ ברכה מאַכען דער מאַמען צוליעב?.... דער נאַציאָנאַלער שטאַנד־פונקט, וואָס קאָן די חנוכה־ליכטלעך פערענטפערן, האָט נאָך נישט עקזיסטירט... די חשמונאים זענען נאָך געשטאַנען אין הינטער־גרונד פון חנוכה־בילד פערנעפעלט, און אַרויסגעשוואומען איז נאָר דער נס מיט'ן בוימעל. און דער מאַמען צוליעב האָב איך ליכטלעך געצונדען און ברכה געמאַכט. איך האָב נישט געוואוסט, וואָס זאָל איך טהון, קנייפען זיך אין קנעפעל פאַר די ליעבשאַפט צו דער מאַמען, אָדער שפייען זיך אין פנים פאַר'ן שקר. אָהן איין ענטפער אויף דער פראַגע, האָב איך מיך ביי'ם פענסטער געשטעלט און אַרויסגעקוקט אויף די אַלטע אילומינאַציע. און — דעם אמת זאָגענדיג — זי איז מיר געפעלען, די אַלטע, צנועה'דיג בעהאַלטענע אילומינאַציע. אויפ'ן שנעע, וואָס בעדעקט דעם קליינעם, פיער־עקיגען מאַרק, בלאָנדזשען אַרום קוים־קוים זעהעוודיגע אָרים־ליכטיגע שטראַהלען, און די פענסטערלעך מיט די גאָלדענע פינטעלעך, מיט די זיסע, פרומע, שטילע פינטעלעך... זיי לייכטען שטיל און זיס, ווי שטילע, זיסע, האַרציגע סודות, וואָס מען רוימט זיך איין אין דער שטילסטער גליקליכער שעה.... און עס ווערט נישט דערצעהלט, נאָר געוואונקען, שטיל און איידעל גע־

וואונקען, און די הערצער, וואָס פערשטעהען די שפּראַך, וואַקסען, ווייל זיי ווערען פול מיט שטילער, הארציגער פרייד... און אַז דאָס האַרץ ווערט איבערגעפולט, הייבען די ליפען אָן צו זומען, צו זומען אַ שטילען, הייליגען דאַנק... דאָס זומט דער זמר להנוכה, דאָס ברענען חנוכה־ליכט, אין דעם זומ און לייכט אַ נשמה.... דעם אַלטען פאָלק׳ס נשמה... און פלוצלונג — —

פלוצלונג איז דאָס אַלץ פערזוונקען און פערטרונקען געוואָרען! דער שטיל הייליגער כשוף איז מיט אַמאָל פערשוואונדען, צו נישט געוואָרען!

הו־האַ! אַ ווילד אויסגעלאַסען געזאַנג. ווילדע אויסגעלאַסענע פלאַמען... שטורקאַצען, מוזיק, געזאַנג און געפילדער!

שליטען לויפען דורך דעם מאַרק אין דער בריט. עס פליהען די פערד, און פון אונטער זייערע פיס הויבט זיך ווי אַ נעפעל דער שנעענער שטויב... דער ערשטער שליטען איז דורך מיט מוזיק, די אַנדערע לויפען אונטער מיט געזאַנג — אַ שוימענדיגער, פייערשפּריצענדיגער געזאַנג אין די מיילער, פלאַם־פייערדיגע שטורקאַצען און לאַמטערן אין די הענד... און עס פליהט דורך ווי אַ ברענענדיג גיהנום מיט זיינע שדים, און די לבנה אין הימעל איז שטעהן געבליבען פערציטערט, פערגעלט און מענשען זענען אַרויס פון די הייזער —

— דעם גראַף בראַניצקי׳ס קוליג!...

אין ים פון ליכט און געזאַנג זענען פערטרונקען געוואָרען די חנוכה־ליכטלעך מיט די חנוכה־זמירות.....

אַז דער קוליג איז אַריבער, איז דער שנעע געלעגען פעראומרייניגט און טויט, די פענסטערלעך זענען שטעהן געבליבען פינסטער און שטום — —

.V

און ליב׳ל שוחט איז דעם צווייטען טאָג צו מיר געקומען און האָט פאַר מיר אַ גאַנצע רעדע געהאַלטען.

אַ מערקווירדיגע בריאה ליב׳ל שוחט. בפרט זיט ער איז מיט זיין קראַנקען רבי׳ן אין די בעדער געפאָהרען און אַ שטיק אויסלאַנד געזעהן. קבלה מיט אויסלאַנד. חסידות מיט קאַרלסבאַד...

— יודישקייט! וואָס איז יודישקייט? פרעגט ער און שטרעקט אַריין די הענד אין גאַרטעל.

און אַז איך שווייג, ענטפערט ער זיך אַליין מיט חנוכה-ליכטלעך אין די שוואַרצע אויגען.—

—יודישקייט איז אַזוינס, איז אַזוינס....

ער פערגלייסט די אויגען, און קומט צו דער דעה, אַז יודישקייט איז— —

„כמעט-ווי עפּעס אַ מין גומילאַסטיק. וויל מען, ציהט זיך עס אויס, דאַרף מען, ציהט עס זיך איין".

„יודישקייט איז אַזוינס, וואָס קאָן אויפבליהען, אויפטויען (ער האָט גאָר אַיין אַנדער לשון געהאַט) און אויפלעבען, און גרויס, און גרעסער, און נאָך גרעסער ווערען. און עס קאָן זיך פערשפּרייטען, און צוואַקסען זיך, און פערנעמען אַליץ, אַליץ! עס קאָן ממלא זיין דעם גאַנצען חלול פון דער וועלט: פון צפון ביז דרום, פון מזרח ביז מערב און פון הימעל ביז צו דער ערד! עס קאָן אַליץ אַרומנעמען, אַליץ אויספילען, אַליץ פערדעקען און דורכנעמען, און ווערען דער שיין און דער גלאַנץ פון אַלעם, און דער תוך פון אַלעם און דער רוח פון אַלעם, און די נשמה פון אַלעם,

און אַליץ וועט דעמאָלט לעבען און שיינען, אָנגעזאַפּט מיט יודישקייט, ווי אַ גן-עדן-עפּעלע מיט זאַפט"....

„און ווידער — זאָגט ער — פערקעהרט: דאַרף מען, ציהט זיך דאָס יודישקייט איין. מוז מען, ווערט עס איינגעשרומפּען. זעהט עס אויס אַלט און קליין, פערוועלקט און מיעד, און שוואַך, ווי דער לעצטער אָטהעם פון אַ גוסס".

אָבער עס דאַכט זיך גאָר אַזוי!

„פאַרוואָס זאָגט מען: „דאָס פּינטעלע יוד"? ווייל אין שלעכטע צייטען ווערט פון יודישקייט אַ פּינטעלע, אַ קוים ליכטיג, ברענענדיג פּינטעלע — ביי אַ יודען אין האַרץ; אין דרויסען איז צו קאַלט, צו ווינדיג, נאָר אין אַ יודיש האַרץ האַלט זיך עס, דער „נר-תמיד"! און אַז דער באוואָקסענער יוד פערקנעפּעלט זיך און שלעפּט נאָך פון אויבען וואָס אויף זיך אַרויף— מיינט מען: פערלאָשען געוואָרען!"

„און דאָס איז דער גאַנצער חלוק פון יודישקייט ביז נישט-יודישקייט. דאָרט: אָדער גאָר, אָדער גאָר-נישט. ביי אונז: וואָס עס איז, אַ שפּילקע קעפּעל, אַ סימן פון אַ שפּילקע קעפּעל, אַ זכר דערפון — און לעבען מוז עס, און לייכטען מוז עס!"

„ביי זיי מוז יעדע זאַך זיין אַ גוף. אַ גרויסער, ברייטער און שווערער

גוף — אַ באַרג! אַלץ מוז זיין הויך און דיק, און דערצו שרייענדיג! ביי אונז מוז מען אַמאָל יוצא זיין מיט אַ פּינטעלע! אויף דעם איז מען אין גלות; אויף דעם זענען מיר אין גלות, און די שכינה — אין גלות"...

„נעמט, למשל, זייערס אַ דאַטשע! זייערס אַ דירת עראי, זייער'ס אַ סוכה, מיין איך! ווי זעהט אויס זייערס אַ סוכה? אַ געביי, אַ הויז, מיט שפּיצען אַרויף, הויך און העזה'דיג! און אַ פּערנעם, אַ גאַנצער „עולם-ועד" אויף דער ערד! מען שטעלט עס נאָך, פאַר שענקייט וועגען, אויף אַ באַרג, און אַ באַרג קלויבט מען אויס ביי אַ וואַסער, ביי אַ קלאָר וואַסער! און דאָס גדלות שפּיגעלט זיך נאָך אָב! אויבען אַ דאַטשע אין הימעל אַריין, אונטען — טיעף, טיעף אַראָב, אין שאול-תחתיה אַריין"...

„און ביי אונז אַ כשר'ע סוכה וואָס איז?"

„אויפ'ן הויף, אין אַ ווינקעלע, צווי וואנד פון פלאָט, אַ דריטע צוגע-מאַכט, אַ לייכטע זאַך, צום אַוועקבלאָזען... די פערטע — אַ „צורת-הפתח" און יוצא! אינעווייניג, פערשטעהט זיך, ד' על ד'; אַז ראשו ורובו איז געגוג".

אַ פינטעלע!

און אין דעם פינטעלע שטעקט שמחת יום-טוב אַ ים! אין דעם פינטעלע קומען אַריין אושפיזין עילאין צו גאַסט! אברהם אָבינו קומט, יצחק ויעקב קומען... און משה ואהרן, דוד ושלמה— ווער נישט?

און אַז זיי (יענע, מיינט ער) ווילען פרעהליך און לוסטיג ווערען, וואָס פאַר מיה און מאַטערניש עס איז דערביי! אַכילה ושתיה איז דער עיקר! פליישען, וויינען, בערגער פליישען, טייכער וויינען! דערצו מוזען זיין נאָך נשים, הויך דעם מוז מען צובּרעכען גלעזער, אויסהאַקען שויבען, זעצען אין שפּיג-לען אַריין און, סוף כל סוף, איידער מען ווערט פרעהליך, ליגט מען אונטער'ן טיש, און ביי אונז, אַ סעודת ראש-חודש: איין עק פון אַ הערינג פאַר אַ מזומן, אַ לעק פון ביטערען טראָפּען, עטליכע ווערטער תורה און— עס פלאַמט מיט נחת.

הוא הדין — זאָגט ליב'ל שוחט — חנוכה.

ביי זיי, ביי אַ זכר פון אַזאַ גבורה פון אַזאַ נצחון... אַ שפּאַס? אַ בי-סעלע, אַ הויפענדיל קעגען מהנות כחול הים, שוואַכע און קראַנקע קעגען גבורים,— אַ שפּאַס אַיין אילומינאַציע עס וואָלט געווען! די גאַניקעס אויסגע-לעגט מיט דיוואַנעס, אין די פענסטער סטעאַרין-ליכט, אין די רינשטאָקען שמן-זית-לעמפּעלעך... און מען וואָלט געגאַנגען מהנות-וויז אין די גאַסען, מיט שטורקאַצען און מיט מוזיק, און מיט געזאַנג, און ראַקעטען וואָלטען

געפלויגען אין הימעל אַריין, און זונען וואָלטען אין דער לופט געפּלאַצט, און שטערן מיליאָנען וואָלטען זיך צופלויגען...

בּיי אונז: חנוכּה־ליכטלעך, פינטעלעך... און עס ווערט אַזוי ליכטיג אין האַרץ, אַזוי זיס, אַזוי וואַרים"...

פון ליב'ל שוחט האָב איך דעמאָלט געלאַכט; אַצונד בּין איך איהם מקנא!

———

VI.

נאָך איינס און עס וועט זיין בּאַלד גענוג—

דער בּריעף, וואָס איך האָב פון איהר בּעקומען.

נישט פון גאָלדענעם קאָפּ, וואָס טראָגט שוין לאַנג אַ גאָלדען שייטעל, גאָלדענע אייריננגלעך און אין די צעהן גאָלדענע פּלאָמבּען... און נישט פון יענער, וואָס האָט בּעמערקט, אַז אונזער צוזאַמענלעבּען איז מיט איהר היזק, און האָט מיך פערלאָזט...

נאָר פון גאָר אַיין אַנדערן סאָרט...

און עס איז געוועזען דעמאָלט, ווען איך האָב נאָך געהאַט אַ שטיקעל נשמה. איינענטליך, נאָר אַ האַלבּע נשמה און איך האָב געוואוסט דערפון, געטרויערט דעריבּער און אַלץ אינאיינעם אַרומגעלאָפען זוכען די צווייטע העלפט, איך האָב געקרעכצט, געמיוקעט ווי אַ ליעבּעס־הונגעריגע קאַץ... און דעמאָלט האָב איך מיך צו איהר אויך געווענדט. דאָס ערשטע מאָל האָב איך זי געזעהן פון הינטען און אין דער רגע איז מיר אַיינגעפאַלען, אַז די פערמאָגט מיין צווייטע העלפט נשמה, אַז פון מיר מיט איהר צוזאַמען קענען אַרויס אידעען—משיח'ען, וואָס וואָלטען פערניכטעט 90 פּראָצענט וועלט און דעם רעשט בּעפרייט און גערייניגט צום בּאַרג סיני, אויף נייע עשרת הדברות, געפיהרט... דערנאָך האָב איך זי געזעהן פון פאָרענט: צוויי שטערן, וואָס וואָל־טען געלייכט אין דער פינסטערער נאַכט און אַ פּנים, וואָס ליידט פאַר אַ וועלט . . .

איך האָב איהר מיינע מחשבות ענטפּלעקט און געפרעגט, וואָס זי קלערט וועגען מיר, און זי האָט מיר געענטפערט, און איהר'ס אַ חלום דערצעהלט. עס איז חנוכּה־צייט געוועזען, און זי האָט אין חלום אַיין אַלט קליין העבּרעאיש שטעדטיל געזעהן. אַ סך, אַ סך אָרימע הייזלעך, נאָר זיי האָבּען זיך געבּאָדען

אין ליכט... אַ שטילער מאַרק, איבער וועלכען עס זענען מענשען געגאַנגען, אין טליתים מיט ספרי־תורות אין די הענד און האָבען צווישען זיך גערעדט, וואָס אַמאָל אָבגעשטעלט און געשפּאַרט זיך, און גאַנץ אָפט אויפגעראָלט אַ תורה'לע און געוויזען מיט'ן פינגער אויף שטעלען, וואָס האָבען געזאָלט בעווייזען עמיצענס אַיין אמת. פון ווייטען אויף אַ בערגעל איז געשטאַנען אַ סינאַגאָגע, צו וועלכער די אַלע זענען געגאַנגען. אַנדערע זענען געזעסען אויף די פלאַכע דעכער, אָנגעשפּאַרט אָן די געלענדער און גערוהט אָדער אויך געלערנט. פּאַר מאַנכע הייזער זענען געשטאַנען אָדער געזעסען פערשיעדענע בעלי־מלאכות מיט פערשיעדען ווערקצייג, ביי פערשיעדענע וואַר־שטאַטען. ווייבער האָבען זיך ווייניג געוויזען, דערפאַר האָט דאָס זינגענדיגע גערעדעריי פון קליינע קינדער פערפולט דעם מאַרק. גאַנץ אָפט האָט זיך אַיין עלטערער מענש אָבגעשטעלט פאַר אַ קינד און געפרעגט: וואָס האָסט דו היינט געלערנט? און די קינדער האָבען ליעבליך און פריי געענטפערט. פלוצלונג האָבען זיך דערהערט קולות פון אַ טראָמפּייט און באַלד דערנאָך — שווערע טריט פון סאָלדאַטען. איבערגעשראָקען און ערציטערט איז געוואָרען דער מאַרק. מען איז אַראָבגעלאָפען פון די דעכער. די געהענדע האָבען זיך צוגעאיילט צו דער סינאַגאָגע. מאַנכע פענסטער זענען פערהאַנגען און פער־שטעלט געוואָרען. מוטערס זענען אַרויס פון די הייזער און בלאַס פאַר שרעק און מיט ציטערדיגע ליפען אויפגעזוכט און אַהיים געפיהרט זייערע קינדער.

פרעמדע זענען געקומען. מיט שפּיזען און פיילען־בויגען. מאַנכע אויף פערד. די קאַסקען האָבען געברענט אויף דער זון; די ווילדע אויגען — מעדהר. פייל פון בויגען האָט מען אין מיטען מאַרק אויפגעשטעלט אַ מזבח; די טראָמפּייט האָט נאָכאַמאָל דורכגעשניטען די לופט און אַ העראָלד איז אַרויסגעטרעטען מיט אַ פאָהן אין דער רעכטער האַנד און מיט אַ חזיר אויף אַ שטריק אין דער לינקער האַנד און האָט אויסגערופען, אַז יודען זאָלען דאָס חזיר מקריב זיין צו גאָט, אַ ניט, וועט מען חרוב מאַכען די שטאָדט...

אַ געוויין האָט זיך געלאָזט הערען, אַ געוויין פון אַלטע, ווייבער און קינדער... און דאָך האָט זיך איינער געפונען, וואָס איז צוגעגאַנגען, וואָס האָט אַ ברכה געמאַכט און צום קרבן זיך גענומען! —

ער וויל זיך מקריב זיין, ער וויל די און יענע וועלט פערלירען און אָבראַטעווען די שטאָדט פון דער שטאַרקער האַנד, די שטאָדט מיט איהרע אַלטע און יונגע, מיט איהרע ווייבער און קינדער — —

אַט האָט ער די ברכה געמאַכט און די האַנד מיט'ן שפּיז אויסגע־שטרעקט— — — —

און דעמאָלט איז פון באַרג, אויף וועלכען די סינאַגאָגע איז געשטאַנען, אַראָבגעגאַנגען מתתיהו דער מאַקאַבעער, ער איז צוגעקומען צום מזבח און דעם יוד, צוזאַמען מיט'ן הייפּלינגע פון די שונאים — געשטאָכען... און מיט אַ העלדען געשריי געורופען: אַט דאָס שווערד פאַר אונזער פאָלק, פאַר אונזער לאַנד!

— — — — — — —

אַט דאָס האָט זיך איהר גע'חלומ'ט, און געזעהן אין חלום האָט זי אַלץ בחוש...

און געזעהן האָט זי, אַז דער מאַקאַבעער האָט גאָר קיין שום עהנליכקייט צו מיר נישט געהאַט, אַפילו נישט צו מיינע חברים. דערפאַר דער, וואָס האָט געוואָלט ברענגען דעם קרבן.—

— — — — — — —

וואָס אַ מיידעל קען חלומ'ען, און וואָס זי קען פון אַ חלום מאַכען! אַז מתתיהו איז געווען אַיין אַלטער יוד און האָט צו אונז נישט געקאָנט עהנליך זיין, דאָס פאַלט איהר נישט איין...

VII.

מען קלאַפּט אין טהיר; אַ מיידעל־האַנד.
וועלכע פון זיי וועט קומען?
— העריין!

מאַריע ברענגט טהיי, נאָר זי קוקט אַוועק אָן אַ זייט. ווער ווייסט וואָס פאַר אַ חלומות זי האָט, און צו וועמען איך בין אין זיי עהנליך.

פורים.

פּורים.

„פּורים איז קיין יום־טוב: פיעבער — קיין קרענק".

נישט צו בענײדען איז דאָך דער, וואָס טרעסעלט זיך אין פיעבער; און נאָך װעניגער — דאָס פאָלק, וואָס פּורים איז זײן וואָהל־טאָג.

און נישט דעריבער, וואָס די הילף איז פון קיין מענער־האַנד געקומען; נסים זענען נישט מחויב — שעלקים צו טראָגען. מיר האָבען זיך מיט דבורה, יעל און יהודית נישט צו שעמען.

אסתר'ן אָבער האָבען מיר צו פערדאַנקען דעם ערשטען זיג וואָס מיר האָבען, נישט קעגען, נישט איבער, נאָר אונטער פרעמדע קעניגע געהאַט.

פּורים איז דער געבורטס־טאָג פון ערשטען שוץ־יוד, פון ערשטען קרוב למלכות... פון ערשטען אויסזאָגען און פון ערשטען פערזאָרגען אַ קעניגליך — בעט...

אַ פרייד איז פּורים פאַר בעטלער, קלעזמער, פערשטעלטע... און — פאַר אַזאַ פאָלק!

טאַנץ אויף פרעמדע בעטען, פערוואָרלעסיגטע נשמה, אויפ'ן קבר פון דײן אַמאָליגען שטאָלץ, — טרינק, און פערגעס, אויב דו קאָנסט...

פורים-שפיעלער.

איך וואָהן אין אַ שטיל הויז, ווייט פון רוישענדיגען גרויבאָז, פון די זידענדיגע נאַלעווקעס. ווען נישט, וואָס טיילמאָל פערבלאָנדזעט אַריין אַ „האַנדעל— האַנדעל!”, וואָס טיילמאָל צופּט אַ וועגדראָווגע סטאָליאַר ביים צינגעל פון דער זעג, אַ שלייפער קלינגט מיט'ן העמער'ל אָן אַיין אייזען, אָדער אַ צושויבערטע דיענסט-מויד, קלאַפּט אויס אַ דיוואַן, אָדער בעט-געוואַנד,— וואָלט ביי מיר אין שטוב „שטיל געוועזען ווי אין ריוועץ”. די מוזע וואָלט מיך אויף אַ רגע נישט פערלאָזט, איך וואָלט די וועלט פערגאָסען מיט געזאַנג.

הערט זיך אָבער דאָס קלענסטע גערודער פון הויף, ווערט די מוזע פערשוואונדען!

די פעדער פאַלט אַרויס פון צווישען די פינגער, און איך בלייב זיצען לער, אָהן געדאַנקען, אָהן געפיהל, ווי „אַ שטייג אָהן עופות”.

דעמאָלט בלייבט מיר נישט מעהר, נאָר אויסבייגען דעם קאָפּ מיט די אויגען און צו קוקען אין די פענסטער אַריין צו מיינע שכנים אַריבער.

קעגענאיבער, אויפ'ן צווייטען שטאָק, וואָהנט אַ יונג, רייך פּאָר פאָלק. ביים אַריינציהען זיך, האָט מען געבּרענגט אַ פּאָרטעפּיאַן, טערקיש, יאַפּאַניש און היימיש מעבעל, טויזענד קליינע מאָדע-זאַכען, און אַלץ— ניי פון דער נאָדעל.

דערנאָך זענען זיי אַליין געקומען.

ער— אין אַ צילינדער; זי — אין גאַזען מיט בלומען; אַלץ— שפּוגעל-ניי, אויסער זיין פּנים, וואָס האָט אויסגעזעהן אַלט; געאַרמט זענען זיי געקומען.

אויף די טרעפּ (אויך מיט אַ פענסטער ווי-זאַ-ווי מיר) האָט מען זיך אָבגעשטעלט, געלאַכט אַביסעל, געקושט זיך...

וואָס עס טהוט זיך אין דער נעסט, ווייס איך נישט,— טאָפּעלטע, זיידענע גאַרדינען...

איינמאָל האָט אַ קאַטאַרינאַרזש אַ פּויערישען טאַנץ געשפּיעלט, און די קאַטאַרינקע איז אַוואונדערליכע געוועזען, — זי האָט אַרויסגעגעבען טענער פון אַ האַרפּע, ציטערדיגע, העלע נאָר טרויעריגע.

די גאַרדינען האָבען זיך צושפּרייט, און פענסטער האָט זיך בעוויזען אַ יונג בלאָנד קעפּעל און האָט זיך איינגעהערט צו דער מוזיק.

דערנאָך האָט זיך צוּ'ן איהר פון הינטען צוגערוקט אַ גאָלער קאָפּ, וואָס איז צוגעפּאַלען מיט די ליפּען צו'ם אויסגעבויגענעם פרישען נאַקען.

דער גאָלער קאָפּ מיט די ליפּען זענען זיינע, נאָר דאָס בלאָנדע קעפּעל האָט געהערט צו דער דיענסט, צו'ם שענעם דאָרפס-מיידעל, וואָס האָט דערהערט אין מוזיק אַ גרוס פון דאָרף, וואָס האָט דערפיהלט אין איהר דעם ריח פון די לאָנקעס און פעלדער...

פאַר דאָס, אויפ'ן ערשטען שטאָק, זענען קיין גאַרדינען נישט דאָ; איך זעה אַלץ, וואָס עס טהוט זיך דאָרט.

אַ גאַנצע וואָך איז שטיל און לער; זי איז אין געוועלב, ער — אין גאַס. דאָס אַלט-פרענקישע, געבעטע מעבעל איז איבערגעצויגען מיט ווייסע ציכלעך.

טיילמאָל לויפט אַריין די דיענסט פון קיך, מיט אַ קיישעל אין דער האַנד און אַ שאַל אויפ'ן קאָפּ, וואַרפט אַיין אויג אין אַלט-מאָדישען שפּיגעל אַריין, און האַלט זיך מיט איהם אַיין עצה, צי קאָן מען אַזוי אַ אַבלויפען אין גאַס אַריין, אָדער מען מוז זיך אָבוואַשען דאָס פּנים?

און דאָס פּנים געפעלט איהר; אַ צופריעדענער שמייכעל צוגיסט זיך איבער די זומער-פלעקען; מיט די נישט-פערקעמטע האָר האָט זי דאָך צו טהון; זיי ווילען זיך נישט האַלטען אונטער דער שאַל.

זי לויפט צוריק אין קיך אַריין, און קומט נאָך אַמאָל צוריק מיט גלאַנצענדיגע הענד און האָר, פון פוטער אָדער שמאַלץ; די אויסגעשמירטע האָר לעגען זיך גלייך אונטער דער שאַל, און דאָס, וואָס מען זעהט אַרויס, גלאַנצט אַזוי חנ'עוודיג!

ענדליך, איז די דיענסט אַוועק. אַ מייזעל בעווייזט זיך פון אונטער דער גרויסער, שווערער קליידער-שאַנק. עס קוקט זיך אום מיט גלאַנצענדיגע, אונרוהיגע אויגען אין אַלע זייטען...

די קאַנאַפּע, די שטולהלען שווייגען, דער טיש איז ליער. די זיל־בערנע טאַץ מיט די גלעזער, וואָס קוקען אַרויס פון שויבען־שאַנק, ריהרען זיך נישט פון אָרט. דאָס בשמים־שקעטעלע מיט'ן חנוכה־לעמפּעל אין צווייטען פאַך זענען אויך נישט שרעקליך; מען הערט קיין גערויש, קיין שאָרך.

דאָס מייזעל שפּרינגט אַריבער און ווערט פערשוואונדען אין קיך־טהיר.

עס ווערט ווייטער שטיל... ביז פאַרנאַכט.

דעמאָלט קומט דאָס פּאָר־פאָלק אַהיים, עסט אָב און ווערט פער־שוואונדען אין טהיר פון שלאָף־צימער...

אויף דער וואַנד הענגט אַ מזרח מיט שרעקליכע לייבען. רעכטס — אַ לוח; אויף דער גרויסער קליידער־שאַנק ליגען עטליכע ספרים. קיין בעזונדערע ספרים־שאַנק איז נישט דאָ. —

די ספרים דערקען איך.

אין אַ ווייס ביינערנער בונד ליעגט איהר דרשה־געשאַנק — אַ סדור מיט עברי־טייטש. דיקער און ברייטער איז דער „צאינה וראינה" מיט די צושויבערטע שפּיצען... אין דער צווייטער זייט דערקען איך זיין דיקען „אורח־חיים", דערנעבען ליעגען עטליכע דינע ספרים: אַ תקון שבועות'ל, אַ הגדה'לע, אַ מגילה... אין דער מיט, מיט די זילבערנע רוקען אויפ'ן פראָנט, שטעהען המשה חומשי תורה, צווי מחזורים... אויסער דעם, וואַלגערן זיך אַרום עטליכע שמות, קענטיג — איהרע תחינות, און שוין!

דאָס איז די גאַנצע ביבליאָטעק פון „פּראָסטען יוד"...

און אַ גאַנצע וואָך איז שטיל און ציכטיג, אויסער פרייטאָג.

איך ווער נערוועז פון פיש־און קלאָפּס־האַקען.

פאַר פסח בין איך שיער נישט אויס דער הויט געשפּרונגען פון שאַרען, רייבען און קראַצען.

די בעל־הבית'טע מיט דער דיענסט צוזאַמען האָבען זיך עטליכע טעג געוואַלגערט אויף די פּאָדלאָגעס און מעשים געטהון!

שבועות האָב איך מיך איבערצייגט, אַז „ריתא מילתא", איך האָב גע־האַט אַ פולע שטוב מיט פריש געבאַקענעם קעז, ראָזינקעס און נישט פרישער פּוטער...

סוכות האָט ער אַזוי לאַנג אויסגעלעגט דעם סכך, עס זאָל נישט זיין נישט צופיעל זון און נישט צופיעל שאָטען, ביז ער איז אַראָבגעפאַלען

פון לייטער, און ווען נישט, וואָס „שלוחי מצוה אינן ניזוקין״, וואָלט ער זיכער געהאַט אַ לאָך אין קאָפּ.

דערנאָך ערשט האָט ער, זינגענדיג אַ מאַרש אונטער דער נאָז, אַרויף געטראָגען אַ לולב מיט אַיין אתרוג...

שבת און יום־טוב שלאָפט מען, אָדער מען נעמט אויף געסט מיט איינגעמאַכטס און פּרוכטען...

דעמאָלט זעה איך דאָס מעבעל אָהן אַיין אײנהיטל: געלע פייגעל און גרינע בלעטער —

און דעם פּראָסטען יוד מיינעם בין איך אַ גאַנץ יאָהר מקנא!

„מעשה־בראשית״, „מעשה־מרכבה״, ווי להבדיל — פּאָליטיק און אַנדערע „קוועיטשען״ זענען נישט זיין דאגה...

פרנסה גיט גאָט, ער אַליין מוז זיך צוריהרען, אויף די האַנד טוהן אין קאַלט וואַסער אַריין, נישט מעהר!...

קיין קינדער נישט דאָ, אָדער שוין פערזאָרגט.... לעבט זיך רוהיג, וואַרטענדיג אויף משיח׳ן!

ער האָט נישט קיין ווייטע האָריזאָנטען, פאַר דאָס אָבער — אַ זיכערן, גלייכען וועג פון וויגּ ביז אין קבר אַריין....

קיין מסופּק׳ער יתוש מיט׳ן קופּערן פּיסקעל דרעהט איהם נישט אין מה... ער האָט קיינמאָל קיין שאלה נישט אָהן אַ גרייטען תירוץ פאָראויס.

די פריהעריגע דורות, האָבען איהם אויף אַלעם פערזאָרגט, מיט בפירוש אויפגעשריבענע תשובות.

מען האָט איהם איבערגעלאָזט אַ צוואה, ווי אַזוי ער זאָל זיך פיהרען; ווען ער זאָל שלאָפען, ווען וואַכען, ווען לאָזען וואַשען די פּאָדלאָגע, ווען און וואָס צו קאָכען... ווען איינגעמאַכטס צו פערגלען, ווען אַביסעל וויין צו טרינקען, ווען בּרייט און ווען שמאָל צו זיצען...

און מען האָט איהם פערשריבען: וואָס ביי גאָט צו בעטען, וואָס לייט צו ווינשען; אויפ׳ן גאַנצען לעבען אַ גרייטע רעצעפּט...

אויף יעדען פעסטערן קלאָפּ פון הארץ — אַ גרייטע אשה, ביז הונ־דערט און צוואַנציג יאָהר.

מאַכט זיך איהם עפּעס אַ שאלה, קוקט ער אַריין אין לוח, אין סידור „אורח־חיים״! לויפט אַריבער די דיענסט צום דיין, וואָס וואוינט אין דער צווייטער גאַס, פרעגט ער אַ שכן....

זיין ערד רוקט זיך איהם קיינמאָל נישט אַפער פון אונטער די

זיין הימעל וויל נישט איינפאַלען, זיין וועלט שטעהט שטאָהל און אײזען, און זי וועט אַזוי שטעהן — ביז'ן אלף השישי...

וואָס נאָכ'ן אלף השישי וועט זיין — זאָל גאָט זאָרגען!

דערביי וועט איהר איהם קיינמאָל ביי קיין ליגען נישט האַפּען, ווייל ער זאָגט אייך קיינמאָל נישט צו אויף זיכער, — „אַז גאָט וועט שענקען דאָס לעבען", וועט ער „בלי נדר ומסקנא"... אפשר ריהרען זיך פון אָרט...

אַזאַ מענש, כל זמן ער איז געזונד און האָט, ווי עס איז, פרנסה און אַ נישט איבעריג שלעכט ווייב, איז געווים גליקליך!

ערשטענס האָט ער זיך נישט מיט וואָס צו שעמען.

דאָס פענסטער איז זומער אָפען, ווינטער און זומער מיט גאָר נישט פערהאָנגען... הימעל און ערד מעגען אַריינקוקען. איך בין זיכער, אַז ער האָט קיין גלאָק און קיין קלאַפּ־שלאָס נישט ביי דער טהיר.... ער פערמאַכט זיך נישט, הייסט צו זיך פריהער נישט קלינגען, ער זאָל צייט האָבען עפּעס צו בעהאַלטען.... פון עפּעס אָבצושפּרינגען....

איך קוק טאַקי פראַנק און פריי אין דער איינפאַכער, אַלטמאָדישער נעסט אַריין, וואו דאָס שטילע גליק האָדעוועט זיך — אויף געלע פייגעל און גרינע בלעטער...

היינט אָבער איז דאָרט לוסטיג. פורים איז היינט...

וואָס מאַכט איהם אַזוי פרעהליך, אַזוי לאַכענדיג? וואָס בייגט איהם אַזוי איבער די ליפּען, אַז עס ווייזען זיך איהם אַרויס אין איין זייט די שפּיציגע צייהן? וואָס איבערגעהען איהם די אויגען? זיין לעבען איז אַזוי איינפאַך, אַזוי פּראָסט, אַז קוים קומט עמיץ און פערשטעלט זיך ווי עס איז, קנאַקט ער שוין פאַר לאַכען!

אַ פּורים־שפּיעל!

דעם פּורים־שפּיעל געדענקט איך פון דערהיים, פון די קינדער־יאָהרען.

עס קומט אַריינצושפּרינגען אַ יונגער קונדאַס מיט צוגעזעצטע באָרד און פּאות און אַ גאַליציאַנער קאַפּעליוש אויפ'ן קאָפּ.

ער שפּיעלט איין אַרענדאַר, רעדט סאַמע לשון־קודש ווערטער און נישט צו דער זאַך...

עס שפּרינגט אַריין אַ חסיד'ל (נאַטירליך — אַ פערשטעלטס) מיט משוגע'נע תנועות: פּאַטשט אין טיש, אין די וואַנד אַריין, שפּרינגט ווי אַ

ציעג, שלינגט איין די פאות און שפייט זיי אויס, פערגלייסט אַ פּאָר קעלבערנע אויגען צום באַלקען, און טאַנצט מיט התלהבות, אַז די האָר ברענען.

און אַלע פורים־שפּיעלער זאָגען אָדער מיינען דאָס זעלבע:

הײנט איז פורים,
מאָרגען איז אוים;
גיט מיר אַ קרעפּעל
און וואַרפט מיך אַרוים!

איך דרעה אוים דעם קאָפּ און קוק צום שכן פון צווייטען שטאָק...

פון פענסטער רייסט זיך אויך אַרויס מוזיק, נאָר דאָס זענען נישט קיין פורים־שפּיעלער, קיין פורים כלי־זמר...

עס איז אַ באַל אויף אָרימע לייט!

איך האָב אויך אַ בילעט בעקומען.

עס רימפּעלט אַ פּאָרטעפּיאַן, און אַרום דער קונציגער מעלאָדיע ציעפּען און וויקלען זיך, ווי „גאָכוועהען", די דעמפּיגע בויך־טענער פון דער פּיאַנע. עס דערמאַנט מיך אָן שבת׳דיג צושויבערטע האָר אַרום נעכטיגען קונציג געפלאָכטענעם קרענצעל...

די טאַנצענדיגע פים וואָלטען קיינמאָל אין דעם ווירוואַר פון רוישען און טענער, די מעלאָדיע נישט געהאַפּט, ווען נישט דער סמיציעק, וואָס האַקט זיי פון אַ הייזעריגער פּידעל די טאַקטען, ווי איינציגע פּאַרפּעל...

די פּידעל קאָן איך אויך....

איך קאָן די מאָגערע פער׳הלש׳טע האַנד, וואָס דריקט זי צו צו דער פּייפענדיגער ברוסט — איך האָב נאָר אירע אויגען נישט געזעהן, ווייל גאָט האָט זיי איהר פערגעסען צו עפענען.

פערשלאָפען קומט זי אַריין און לאָזט זיך צופירען צו דער פּיאַנע. פעשלאָפען שפּיעלט זי, פערשלאָפען פירט מען זי שפּעטער ערגיץ צו׳ן אַ פינסטער ווינקעלע צו, און מען גיט איהר עסען; איהר איז דאָך אַליץ איינס, און ביי די גרויסע, וויים־געדעקטע טישען אין ליכטיגען סאַלאָן, איז ענג....

דערנאָך טרעפט זי אַליין צוריק צום פּאָרטעפּיאַן... פּאַרטאָג וואַקעלט

זי זיך, צוריקגעהענדיג, איבער דער גאַס, און טרעפט אַרויף צו'ן איהר שטיבל אויפ'ן פיערטען שטאָק...

און וואָס פעהלט אונזערע ארימע לייט?

אויפ'ן ערשטען שטאָק טיילט מען קליין-געלד; טיילמאָל קריגט מען נאָך אַ טרונק בראָנפען מיט אַ שטיק פורים-קוכען...

אויפ'ן צווייטען שטאָק טאַנצט מען אויף זייער חשבון...

דאָס אונרוהיגע בעל-הבית'שע געוויסען טהוט וואָס עס קאָן!

פרומע און נישט פרומע ווילען פערשיטען מיט מצות און מעשים טובים דעם אָבגרונד, וואָס דער שווינדעל האָט אויסגעגראָבען צווישען אָרעם און רייך...

די אַלטע צדקה איז, וועניגסטענס, עקאָנאָמישער...

מיין פראָסטער שכן עסט אַ מאָלצייט פאַר אַ רובל און צוטיילט 5—6; אָבער דאָ קאָסט אַ קלייד אויפ'ן באַל 25 רובל, און דערפון פאַלט אויפ'ן אָרעמאַן 25 קאָפ'...

נאָר דאָס איז שוין „לוקסוס“, און דעם לוקסוס וואַרפען מיר אויך אין אָבגרונד אַריין: ביים קלייד אַרבייטען דאָך ארעמע נייטאָרען: און נאָך צוויי-דריי בעלער, קויפען עס דאָך אָב ארעמע כלות...

אויסער דעם, ווערען אויף אַזאַ באַל יונגע לייט בעקאַנט מיט יונגע מעדכען און אַזויערנאָך קאָן מען זיך בעגעהן אָהן שדכנים; אויך איין איינבערענגעכטס!

נאָר ווער עס וויל, זאָל זיך ענטציקען דערמיט — איך נישט.

אין גריכענלאַנד האָט מען אויך מיט מענשען געהאַנדעלט!

דער סוחר האָט אַרויסגעפיהרט אויפ'ן מאַרק אַ שאָק נקבות, אין לייכטע הילען, אין גן-עדן-קליידער.

איז געקומען אַ קונה, האָט מען איהם די סחורה געוויזען און גע-לייבט; מען האָט זי פאַר איהם געדרעהט איף אַלע זייטען, געוויזען אַלע מעלות און קונציג פערשטעלט אַלע חסרונות...

די פערקויפטע נשמה האָט געשוויגען.

אונטער דער ערשטער בייטש ערשט, האָט זי גערעדט.

אונטער דער צווייטער — געזונגען.

אונטער דער דריטער — געטאַנצט.

דער קונה מוז דאָך וויסען, אַז אויסער קליינע פיסלעך און האַרטע בריסטען, וועט ער נאָך האָבען אַ היבשע פּאָרציע רוחניות!....

היינט טהוט עס די שקלאַפין אַליין....

זי אַליין רוקט אַרויס קונציג איהרע פיסלעך פון אונטער'ן קלייד; זי אַליין בלאָזט זיך אויף, וויפיעל מען דאַרף, מען זאָל זעהן וועניג, נאָר שטויסען זיך — מעהר, ווי עס איז — .... זי אַליין רעדט ווי איין אָנגעבונדענע, זינגט ווי אַ פרייער פויגעל, טאַנצט ווי אויף אַ טאָקעניש, און טהוט אַלץ, אַלץ, אַבי זיך צו פערקויפען...

אין גריכישען לעבען איז, ווענינסטענס, קיין וואַטע נישט געוועזען...

דער שדכן איז נאָר אַ ליגנער, און, ווייל ער נאַרט ביידע צדדים, האָט ער סוף־כל סוף קיינעם נישט אויף דעם געוויסען, — נאָר עפּעס אויף דעם געוויסען דאַרף האָבען די מאַמע, וואָס פיהרט אַרויס די טאָכטער „אין דער וועלט אַריין", זי פּטור צו ווערען, און די טאָכטער, וואָס לאָזט זיך פערקויפען...

וועגען „חופה־קליידער" פערצעהלט מען אַזאַ מעשה:

איינמאָל האָט אַ „באַל אויף אָרימע לייט" החתונה געמאַכט איין אַלט נייטאָרין־מיידעל, וואָס איז שיער נישט בלינד געוואָרען ביי דער נאָדעל.

די אַלע הייזער, וואו מען האָט זי בלינד געמאַכט, האָבען זיך צוזאַמענגעלעגט, אויסגעזוכט און אויסגעטאַנצט איהר איין אַלטען אַלמן פאַר אַ רובל 45.

אַ חתונה־קלייד האָט מען איהר געקויפט.

דורך דער גאַנצער צייט האָט די נייטאָרין זיך נישט אַריינגעמישט, גלייך מען מיינט נישט זי.

די גאַנצע צייט, ביז צו דער חופה, איז זי געלעגען אויפ'ן בעט און צוגעלעגט זיך ניקס־וואַסער.

זי האָט דעם חתן נישט געדאַרפט, נישט געוואָלט און אפשר נישט געקאָנט זעהן...

„אַ שטיק האָלץ, רחמנא ליצלן, אַ שטיין", — האָבען איהרע חברטאָרינס געזאָגט.

„דאָס פערשטעהט דען צו דאַנקען?״, — האָבען די בעלי־טובות געזיפצט, און געשיקט די מצוה אויסצוטוישען אויף לויתן אין הימעל אַריין, אָדער אויף כבוד צום „קוריער וואַרשאַווסקי״...

נאָר ערשט, אַז מען האָט אַריינגעבראַכט דאָס אָבגעקויפטע חופה־קלייד, האָט זי אויף דער פערגעלטער וויס־אַטלעסענער שמאַטע געוואָרפען איין אויג, און — שדים זענען אין איהר אַריין — זי רייסט זיך ביי דער ברוסט, זי רייסט זיך אויס די האָר, און ברעכט אויס אין אַ קראַמפּפהאַפט־געוויין....

עס האָט לאַנג געדויערט, איידער מען האָט זי בערוהיגט, איידער מען האָט פון איהר צוריק גענומען אַ שטיק האָלץ אָדער אַ שטיין, און געפיהרט צו דער חופה —

נאָר דאָס קלייד האָט זי דערקענט... זי האָט עס אַליין גענייט, זי געדענקט פאַר וועמען.... זי איז דערנאָך אין סינאַגאָגע אַריינגעגאַנגען זעהן, ווי דער בלאָנדער מלאך וועט אויסזעהן אין נעפּעל פון העלבלאָהע גאַזען און ווייסע שפּיצען...

און — זי האָט אין איין וועגס דעם חתן דערקענט —

נאָר די וועלט פיהרט זיך שוין אַזוי! רייכע כלות בענייען די חופה־קליידער פאַר אָרעמע נייטאָרען, און אָרעמע נייטאָרען בענייען די חתנים פאַר רייכע כלות...

נישט גוט.

אויב איהר ווילט, וועל איך אייך דערצעהלען אַ מעשה. פריהער אָבער, מוז איך אייך זאָגען, ווער איך בין.

אַ שניידער בין איך.

אייגענטליך בין איך קיין שניידער נ י ש ט; מיינע אבות אבותי זענען קיין שניידער נישט געווען. נאָר, אַז עס האָט זיך געמאַכט, און איך האָב פערגעסען דאָס לערנען פון תלמוד־תורה און פערלאָרען די עטליכע גילדען, וואָס מען האָט מיר געגעבען נדן,— האָב איך מיך געמוזט נעמען צו דעה נאָדעל.

פאַר וואָס גראָד צו דער נאָדעל? ווייל גראָד האָב איך געהאַט אַ שכן, וואָס האָט געלעבט פון דער נאָדעל. אין איין שטוב האָב'מיר געוואָהנט.— אין דריטען ווינקעל האָט אפילו געוואָהנט אַ שוסטער אויך; איז עס אָבער אַ שווערע מלאכה. און אַ פערריסטע, אַ פערסמאָליטע...

מיין שכן פון ערשטען ווינקעל איז געווען אַ דאַמען־שניידער; בין איך אויך געוואָרען אַ דאַמען־שניידער.

צו דער אַרבייט האָב איך מיך מיט אַמאָל נישט גענומען; איך האָב געוואַרט: אפשר וועט מיר אַ נס געשעהען. איך, אָדער מיין ווייב, קענען אַ כשרה מציאה געפינען; נאָר דערווייל, אַבי נישט ליידיג צו געהן, האָב איך מיך צוגעזעצט צום שכנ'ס טיש, געפריווט אָנגייען קנעפליך, „צוסטרי־געווען", און דערנאָך — עפּעס נייען אויך! פאַמעליך אַריינגענאַרט!

צום אויפנייען אַ גאַנץ קלייד בין איך נ י ש ט געקומען, און האַלט נאָך נישט דערביי ביזן היינטיגען טאָג; נאָר פערלאַטען, פערפרעסען, אוֹ סוֹאַשען און אַרויסנעמען אַ פלעק, אפילו אַ מאָס נעמען,— דאָס האָב איך מיך אויסגעלערנט, מיט דעם האָב איך געלעבט און עס לעבט זיך נאָך... זאָל איין אַנדערער צושניידען; אַ געשעפט דאָס איז.

איך קען נישט זאָגען, עס איז נ י ש ט פון די ערגסטע מלאכות. ערשטענס— פרעהליך: אַ שניידער זינגט אַ לידעל, לאָזט זיך גאַנץ אָפט אַרוים אין די דערפער, צווישען פריצים, מען זעהט אַ וועלט, און מען לעבט

אַ וועלט. נישט פערפינסטערט, ווי אַ פערסמאָליטער שוסטער...

גוט. איז מיר אָבער דערווייל נישט פאַר אַייך, נישט פאַר קיין שום יוד געדאַכט, דאָס ווייב אַוועקגעקומען... צרות...

נישט דאָס אָבער וויל איך אַייך פערצעהלען.

וואָרען וואָס? בין איך אַיין אלמן; וואָהן איך מיר אַליין אין אַ קליין שטיבעל ערגיץ העט, העט, כמעט אונטער דער שטאָדט; איבער'ן מויל גיעסט זיך נישט, נאָר גאָר נישט; מען טרעפט אַ גוטען ברידער, מען נעמט אַ קאָפּ, מען בּאָרגט אַ „זהב טהור", און מען לעבּט ווייטער.

מאַכט זיך אָבער אַ מעשה. אַזוי ווי מען זאָגט: אַ גאַנץ יאָהר שכּור פּורים ניכטערן! אָבער נישט אַ דרייער אין שטוּב! וואָס טראַכט איך? איך וועל מיך אַיינבעטען צו'ן אַ גוטען ברודער! עס איז דאָך נאַריש, איך וועל דאָך נישט אַרומגעהן פּורים מיט אַ טרוקענעם האלז! פאָרט אַזאַ נס געשעהן! אסתר המלכה, האָטש אַ גרינע, איז אַלץ נאָך ווערט, מען זאָל איהר צוליעב נישט געהן בדרך הישר ווי ניכטערנערהייט!...

געה איך מיר אַרויס פון שטוּב, און האַלט אין איין קלערען: צו וועל־כען שניידער געהט מען?

גאָר פרעהליך איז בּיי אהרן דבשה'ס. בּראָנפען גיסט זיך דאָרט, ווי וואַסער. ער טרינקט, זי טרינקט. די טאָכטער, זאָגט מען, האָט אויך דעם ביטערן טראָפּען נישט פיינד! אָבער טאַקי צוליעב דער טאָכטער, האָב איך קיין חשק נישט אַהין צו געהן! אַ בתולה פון אַ יאָהר 30, אפשר מיט אַ שמייץ, און שדכ'ענט זיך צו מיר. אַז זי דערזעהט מיך, נעמט זי „מים אויף די עינים", קוקט זי אויף מיר ווי אַ שאָף אויף זאַלץ, און פער־גלייסט נאָך די אויגען, אַז מען זעהט די שוואַרצאַפּעל נישט אַרויס, סאַמע ווייסעל, צוויי שיסעליך סמעטענע...

ניין. צו אהרן דבשה'ס געה איך נישט... צו אַנדערע רייכע שניידער אודאי נישט! זיי קוקען אויף מיר פון דער הויך, ווי אַ סאָווע אין די בּעדערן אויף אַ נאַקיט הינדעל... איז טאַקי שלעכט: געה טרעף, וועלכער קבצן איז נישט קיין פורים־שפּילער און האָט אין דערהיים אַ קאָפּ?

און אַזוי קלערענדיג האָב איך אַ טעות, און אויפ'ן אָרט פון געהן אין שטאָדט אַריין, געה איך גאָר אַרויס פון שטאָדט... העט אַוועק.

אַז איך דערמאַן מיך, בּין איך שוין אַ היבּש שטיק וועגס ווייט פון שטאָדט. שטעהט אַ וועלדיל, געה איך אַריין. נאָך וואָס? ד'ווייס נישט! איך געה... פרעגט מיך בּהרם, וואו אַהין?

טרעף איך אַ האָלץ-העקער; פרעג איך איהם: ווייט צו אַ קרעטשמע?

טראַכטען טראַכט איך מיר, אונטער דער שטאָדט קריגט מען אויך אַ טרינק בראָנפען! אַי וואָס? עס איז נישט דאָ קיין געלד, קען מען טרעפען בײַ'ם קרעטשמער אַרבייט, און טרינקען דערווייל על השבון המלאכה... אַיין ערל געטרויט!

זאָגט ער, דער האָלץ-העקער: נישט ווייט.

געה איך ווייטער; צוויי וועגען. איינער— רעכטס, איינער—לינקס. נעם איך מיך רעכטס. איך בין דאָך אַ שניידער, האַלט די נאָדעל אין דער רעכטע האַנד, איז די רעכטע האַנד בילכער!

אויסגעוויזען האָט זיך, אַז בעסער וואָלט געווען ווען איך נעם מיך לינקס. און אפשר פערקעהרט? איך זאָל מיך געווען נעמען לינקס, וואָלט קיין מעשה נישט געווען...

הכלל, איך געה רעכטס. און געה, און געה.

דורשטיג בין איך שוין לאַנג; ווער איך נאָך הונגעריג.

קאַלט אַביסעל איז מיר אויך געוואָרען... אַזוי, עס בלאָזט אַביסעל צווישען די ביינער.— און אין מיטען— סטאָפּ! אַ צוים.

אַיין אייזערנע צוים. שוואַרצע אַיזערנע שטאַנגען מיט פערגילדעטע שפּיצען,— אַ מורא!

אַ פורטקע איז דאָ. בײַ דער פורטקע— אַ גלאָק. בין איך נישט פויל, נעם איך און קלינג אָן.

הערט זיך הינד בילען. ווערט מיר קאַלט אין די קנעכיל און וויל מאַכען פליטה. הער איך אָבער, מען רופט: „שטיל!" — בלייב איך שטעהען; איך בין דאָך נישט קיין מלמד, איך זאָל מיך שרעקען פאַר הינד!

בעוויזט זיך אַיין אַלטער ערל, אָנגעטהון ווי אַ יעגער, מיט גרינע לאַצען, שטעקט אַריין דעם גראָהען קאָפּ, מיט צוויי צורינענע אויגען, צווישען די שטאַנגען, און פרעגט, ווער איך בין.

זאָג איך: אַ שניידער.

וואָס דאַרפסט דו?

— אַ טרינק בראָנפען!

לאַכט ער, ווייזט ער מיר צוויי שורות אַלטע, אויסגעקרומטע ציין.
אָבער אַ פלעמיל אין די אויגען!

ביסט דו מיין מענש, טראַכט איך! דיר איז אויך טרוקען אין האַלז;
דאַרף מען אַריינגעהן מיט איהם אין אַ נעגטערן שמועס.

איך שטעה אין דער זייט, ער אין יענער זייט און מיר רעדען.

איך פרעג און ער ענטפערט.

— וואָס איז דאָ אַזוינס?

— אַ פּאַלאַץ.

— און דו ווער ביסט?

— דער היטער פון פּאַלאַץ.

— און ווער וואָהנט אין פּאַלאַץ?

— אַ פּריצה!

— וואָס פאַר אַ פּריצה?

— אַ שענע פּריצה.

— אַ שענע?

— און אַ משוגענע...

— וואָס פאַר אַ משוגע?

— זי וויל נישט התונה האָבען! עס געפעלט איהר קיינער נישט.

לאַך איך:

— אפשר וועט זי מיך וועלען!

— פריוו, — מאַכט ער, — אפשר איז זי דיר בעשערט!

און אַזוי רעדענדיג, שליסט ער אויף; לאָזט מיך אַריין. שטעהען
מיר שוין ביידע אויף יענער זייט.

אַ הברה הינד דרעהען זיך אַרום מיט לאַנג-אַרויסגעשטעקטע צונ-
גען, — הער איך זיי? — אַז ער האַלט מיט מיר!

— איך בין איין אלמן, זאָג איך איהם.

— פריוו... עס האָבען אַ סך שוין געפּריווט... דייטשען, אַרמענער,
ציגיינער... פריוו דו אויך... אפשר וועט דיר בעסער געלינגען...

קוק איך איהם אָן! איך ווערטעל מיך שניידעריש, פאַר איהם איז
עס „חי וקים”.

געה איך צוריק צו מיין זאַך און פרעג מכח אַביסעל בראָנפען.

— פערהאַן — זאָגט ער — אין פּאַלאַץ בראָנפען, מעט אויך, וויין.
און התנים נעמט מען שען אויף, מען גיט צו עסען, צו טרינקען... כיד
המלך, זאָגט ער.

ווערט מיר שוין אַפּיסעל נישט היימליך.

איז ער נישט, דער אַלטער, אַפּיסעל פֿערדרעהט? ניין, ניכטערן, אַ קלאָרען בליק האָט ער.

זאָג איך:

— גענוג, אַלטער, שפּאַס אָן דער זייט! מיר איז, ווירקליך, טרוקען אין האַלז! אַזוי טרוקען, אַז דאָס קול קומט אַרויס, ווי פֿון אַ בלעך... און הונגעריג בין איך, אַז ווינטען בלאָזען מיר אין מאָגען!

— נו, קום, שמייכעלט ער, קום, עסען און טרינקען וועט נישט פֿעהלען.

מיין איך, אַז ער פֿיהרט מיך צו זיך; פֿיהרט ער מיך צו׳ם פּאַלאַץ!

און אַ פּאַלאַץ,— עס איז דען צום בעשרייבען? דער מחבר פֿון אַקדמות, וואָלט געבליבען מיט אַיין אָפֿען מויל! זיילען און זיילען, מיט גאָלדענע שלאַנגען, אָדלער, כלי׳ע מיני פֿלעדער־מייז אויף די זיילען...

און דאָס אַלץ מיט גאָלדענע קרוינען אויף די קעפּ... און ער פֿיהרט מיך צו צו׳ן אַ גאַניק, אויסגעלעגט מיט אַ טערקישען דיוואַן. און גיט מיך איבער צו אַ לאָקיי.

— אַ חתן! זאָגט ער.

דער לאָקיי שמייכעלט און פֿיהרט מיך ווייטער.

די פּריצה, פֿערשטעהט זיך, ליעגט מיר נישט אין דער לינקער פּאה. אָבער אַ שניידער בין איך, וויל איך זעהן...

און וואָס? מען וועט מיך דאָך נישט הענגען! לאָז איך מיך פֿיהרען.

פֿיהרט מען מיך. פֿון איין סאַלאָן אַרויס, אין צווייטען אַריין; פֿון אַ גרינעם סאַלאָן צו אַ געלען; פֿון אַ געלען— צו אַ רויטען, פֿון אַ רויטען— צו אַ בלאָהעם... די קאָליערען שווינדלען מיר אין די אויגען.

און עס געהט אַ גאַנג. אַ געיעג. נאָר מען לויפֿט. און די פֿאַרבען הייבען זיך מיר אָן צו מישען, איך האָב שוין קיין צייט נישט אפילו דאָס מעבעל אין די סאַלאָנען צו בעטראַכטען, די פּאָרטרעטען אויף די ווענד. קאָליערטע פֿלעקען לויפֿען מיר, אויג אַרויס, אויג אַריין; און איין לאָקיי גיעט מיך איבער דעם צווייטען, איינער דעם צווייטען...

אַ׳ן האָט דאָך אָבער אַ סוף, שטעלט מען מיך אין אַ סאַלאָן, נאָר אין אַ ווייסען סאַלאָן...

רעכטס, זאָגט מען מיר, געהט אַ טהיר צו דער פּריצה אַליין, און לינקס— אַ טהיר, אַרויסצוּוואַרפֿען פֿון פּאַלאַץ, אויב דער חתן געפֿעלט נישט!

קוק איך, מן הסתם, אויף דער טהיר צו דער פּריצה; דערזעה איך אַ קליין לעכעל אין טהיר.

— וואָס איז דאָס, פרעג איך?

פערטייטשט מען מיר, אַז דורך דעם לעכעל, קוקט די פּריצה אויף די התנים!...

— און ווי אַזוי זעהען די התנים די פּריצה?

— אָט!— מאַכט דער לאָקיי, פון וועלכען עס בליצט און קאַפּעט מיט גאָלד, און ווייזט מיר אַ פּאָרטרעט אויף דער וואַנד.

אַ שטאָלצע נקבה, אַ ריעז... אַ בליק פון אַיין אמת'ע שררה'לע; האָטש זי שטעהט עפּעס אויף דער קניע! און האָט עפּעס אַרום די ליפּען, וואָס רייצט און ציהט ממש, ווי מיט צוואַנגען.

איך בין דאָך אַ שניידער, האָב גענוג קליידער געמאָסטען, שעגע נקבות און פּריצות געזעהען, אָבער— וואָס זאָל איך אייך זאָגען— אַזוינס האָט זיך מיר אפילו נישט געחלומט!

דער יצר הרע אליין!

און דאָס הארץ קלאַפּט שוין, ווי ביי'ן אַ גזלן!

און איך פערגעס שוין ווער איך בין, וואָס איך בין; ווער און וואָס זי איז; מיין באָבעס דאגה!

איך ציה מיך אויס ווי אַ סטרונע און וואַרט אויף איהר ווי אַ יוד אויף משיח'ן, ווי אַ פרומע נשמה אויף עולם הבא!

מ'גיט אַ קלינג! דער לאָקיי פערטייטשט: די פּריצה געהט! און נעמט מיך אָן, שטעלט מיך געגענאיבער דעם לעכעל אין טהיר, און נייגט זיך פאַר מיר מיט אַ שמייכעל, און פערשווינדט.

און איך שטעה, און ציטער אַ ריהר צו טהון מיט אַ ברעם. און די פּאָר סעקונדען, וואָס איך בין געשטאַנען, זענען יאָהרען, און ווייטער אַ קלינג און עס קומט אַריין דער זעלבער לאָקיי.

— געפעלען!— זאָגט ער...

מיין איך, דער שלאַג האָט מיך געטראָפען.

— נאַר, זאָגט ער.

— וואָס נאַר?

— נאַר אומריין — האָט זי געזאָגט. זי הייסט דיך פיהרען אין בעדעל אַריין.

איך וועל אייך נישט לאַנג ברייען...

איהר זעהט דאָך, אַז איך בין צוריק שניידער; פערשטעהט איהר דאָך, אַז דער שדוך איז נישט עולה יפה געוועזען... אָבער דער „נאַר" מיט'ן בעדעל האָבען מיר דעם מאַרך פון די ביינער אַרויסגעצויגען!

פריהער האָט מען מיך געבאָדען, דער ברוד זאָל אַראָב, דער שוויים זאָל אַראָב... מילא, אַ שניידער, פון וועג, געגאַנגען צו פוס, איז אָבער ווייטער אַ „נאַר".

וואָס ווייטער?

די מלבושים מיינע געפעלען איהר נישט...

זאָג איך, איך וועל שיקען נאָך מיין שבת'דיגע קאַפּאָטע,— מאַך איך מיך, הייסט עס, גרויס. וואָרום, פאַר אונז זאָגענדיג, האָב איך קיין שבת'דיגע קאַפּאָטע נישט פערמאָגט!...

וויל זי אָבער, איך זאָל מיך אָנטהון דייטש...

ווילט זיך מיר נישט! וואָס איז עס עפּעס פּלוצלינג— דייטש?

דערמאַנט מיך אָבער דער יצר הרע, אַז איך האָב געזעהען אַמאָל דעם פראַנקפורט-אַם-מיין'ער רב, וואָס איז אַרומגעפאָהרען זאַמלען נדבות אויף אַ ישיבה, און איז אויך געגאַנגען דייטש,— מילא, אַז אַ ראש ישיבה מעג, מעג איך דאָך אודאי,— בעשטעה איך...

הייסט מען מיך אָבער אַוועקוואַרפען דעם ארבע כנפות,— טראַכט איך: הלמאי אַ יודענע, האָט אויך אַ חלק עולם הבא, און בעגעהט זיך אָהן ארבע כנפות! גיב איך אַוועק די ציצית... אַז עס איז איהר איינגעפאַלען!

פרעגט מען מיך נאָך, צי איך קען רעדען פריציש לשון, זאָג איך: אודאי! איך האָב דאָך געניים ביי פריצים! געניים, געפרעסט, געמאָסטען... אויף פריציש לשון געזונגען, געקריגט זיך, געבעטען זיך, און די צייהן פערי רעדט... זאָגט מען: ניין, דאָס איז ווענ'ג! מען מוז קענען לעזען און שריי־בען אויך!

נעמט מען מיר צו אַ לעהרער... לערנט ער מיט מיר גראַמאַטיק,— שווייג איך! מילא... אויסלערנען וועל איך מיך, אַ יודיש קעפעל האָב איך... נאָר— און דאָ איז דער הונד בעגראָבען — לערען אומגעגעסען... פשוט אומגעגע־סען, וואָרום, עיקר שכחתי— האָטש אַ שניידער, לעב איך אין פּאַלאַץ מיט טהיי און געבראָטענע קאַרטאָפעל, נאַריש, קיין טרפות וועל איך דאָך נישט עסען!... איז מיר טאַקי שווער... פאַל איך אַביסעל אָב...

איך קאָן שוין אַביסעל גראַמאַטיק, איך רעד שוין, קיין מעשה נישט,

מיט דער ריש, נאָר— איך פאַל אָבער אַריין אין דער דאָר...

און די פּריצה וויל דוקא אַ „מענש״; הייסט מען עסען!

הייבט זיך ווייטער אָן אַ מעשה מיט'ן יצר הרע!

פת עכו״ם, זאָגט ער, איז ניט פון די גרויסע זאַכען... אין אַ סך יודישע הייזער קויפט מען שוין לאַנג דייטשע זעמעל... פון חזיר רעדט מען נישט! פּריצים עסען אויך אַ גאַנץ יאָהר קיין חזיר נישט... אלא וואָס, ווילקאַנאָץ? אָדער דו ווערסט דיך ביז דעמאָלט צוגעוועגען, אָדער דו ווערסט דיך מאַכען קראַנק, לעגען אין בעט אַריין און הייסען דיר דערלאַנגען אַיינגע־געמאַכטס! און אפשר ווערסט דו ביז דעמאָלט דער פּריצה אַזוי געפעלען, אַז זי וועט אויך אָנהייבען צו עסען כשר'ס, און וועט גאָר, דיר צוליעב, מאַכען אַ קוגעל אויך!

הער איך איהם, לכתחלה, ווי'ן רב... פּאַר טרפות האָב איך אַביסעל אָבשיי... אַ פּריצה, ווייס איך, פערגעדהט— און גיהנום בעשטעהט! איין אייביגע זאַך!

נעמט ער מיך אָבער, דער ממזר, אויף קאַוויאָר...

און קאַוויאָר ווייס איך שוין נישט... אפשר גאָר פון כשר'ע פיש!

און קאַוויאָר עסט מען מיט ציבעלעס!

און איך שפּרינג שיער נישט אויס דער הויט אַרויס! שוין דריי וואָכען דעם כשר'ן ריח נישט געפיהלט; אוים מענש בין איך אָהן אַ ציבעלע!

טראַכט איך מיר, לאָזען זיי נאָר געבען קאַוויאָר! איך וועל עסען די ציבעלעס... און פאַר דרך ארץ אַ לעק טהון אַ שוואַרצען רויג— און אפשר אויסשפּייען...

עס שפּייט זיך אָבער נישט... איך עס קאַוויאָר. מיט אַ לעפעל און ווער טאַקי אַביסעל פולער...

קוק איך אין שפּיגעל אַריין— אַ גאַנצער מענש! וואָס אַ מענש? אַ גאַנ־צער פּריץ בין איך! די אויגען קלאָר, אויסגעשלאָפען... די באַקען בליהען ווי די רויטע עפּעל! און פּלייצעס!

וואו די פאות זענען אַהינגעקומען? אָסור, אויב איך ווייס... מען האָט זיי מיר אפשר אין שלאָף אונטערגעשניטען. די באָרד איז אויך ערגיץ אַוועק־געקומען... מיין באָבעס דאגה! אומשטיינס געזאָגט, וואָס מיין גאַנץ שניי־דעריש שפּיציג בערדעל איז ווערט געווען! אָבער אַ יונג מיט די ביינער— בין איך... דער פּריצה געפעלען מוז איך!

האָב איך דאָך אָבער פאָרט אַ שטיקעל יצר־טוב אין מיר; הייבט

ער אָן נאָגען: וואָס טייטש? נישט מיט קיין יודיש קינד...

קומט דער יצר הרע און פערמאַכט איהם דאָס מויל.

— ווי הייסט, זאָגט ער, און בת יתרו? איי וואָס,— קודם מתן תורה? אָבער משה רבינו, נישט קיין שניידערעל...

און אסתר המלכּה איז אויך, דאַכט זיך, אַ יודיש קינד געוועזען, אַ שפּאָס— אסתר המלכה, און האָט גענומען אַ גוי— איין אחשורש! און אַ נאַרישען אחשורש... און פונדעסטוועגען מאַכט מען נאָך אַ יום-טוב דערפון!

אַיי וואָס? זי האָט יודען אַ טובה געטהון, וועסט דו אויך טובות טהון!

די פּריצה האָט קיה, וועסט דו אַוועקגעבען יודען ביליג די פּאַכט... זי האָט קרעצמים, וועסט דו אַריינזעצען יודען בּחצי חנם... זי האָט וועלדער, וועלען יודעלעך האָבען... וועסט זיי פּערקויפען תבואה אויפ'ן פעלד! האָב קיין מורא נישט, עס וועט זיין אַ יום טוב!

דער יצר טוב וואָלט אפשר געענטפערט, קומט אָבער באותו הרגע אַריין די פּריצה, הער איך איהם? ...

און— בּכבודה ובעצמה די פּריצה,— טויזענד מאָל שענער פאַר'ן פּאָרטרעט! און אַ לאָקיי טראָגט נאָך אַ גאָלדענע טאַץ... און אויף דער טאַץ שטעהען גאָלדענע בעכער, און איין אַלטע פלאַש וויין...

„לחיים" וויל זי מיט מיר טרינקען...

„נסך" שרייט דער יצר טוב.

„טפש"! ענטפערט דער יצר הרע...

און באמת, וואָס איז נסך נאָך גאָהלען די בּאָרד, אָנטהון דייטש, עסען טרפות?

זעץ איך מיך איהר צופיסענס און טרינק...

„לחיים" און „לחיים"!

זי גיסט, איך ט ר י נ ק!

נאָך אַפּאָר כוסות, קוש איך איהר די זוים פון קלייד... זי איז דאָך אַ פּריצה— בּיסלעכווייז!

נאָך אַ כוס! און זי אַליין דערלאַנגט מיר שוין די שפּיץ פינגער צום מויל... לאַנגע, שמאָלע, וויים-רויטליכע פינגער... טאַקי כצפּיחות בּדבש!

פרעגט זי מיך, צי איך וויל טרינקען איהר געזונד פון איהר פאַנ-טאָפעלע...

אויב איך וויל!

עס איז נאָר אַ שאָד, וואָס זי האָט אַזוינע קליינע פיסעלעך— אַזוינע קליינע פּאַנטאָפּעלעך! פּאַנטאָפּעל וואָלט איך אויסגעטרונקען, שטיוועל, פּויערשע— וואַסער-שטיוועל!

וואָס טהו איך? טרינק איך צוויי פּאַנטאָפּעלעך; און נאָך אַמאָל צוויי, און נאָך אַמאָל.

פרעגט זי מיך, צי איך קען זינגען?

אַ פראַגע!

וועלכער שניידער קען עס נישט זינגען?

דער קאָפּ דרעהט זיך, די צונג לויפט אַביסעל, נאָר זינגען מוז מען.

שטעל איך מיך אויף און זינג.

און וואָס זינג איך?

מיין אַלט לידעל, אַלע זינגען עס:

וואָס מיר זענען, זענען מיר,
אָבער יודען זענען מיר,
וואָס מיר טהוען, טהוען מיר,
און כפּרות שלאָגען מיר!

הערט זי „כפרות"; גיט זי אַ קלינג...

קומען אַריין דריי לאַקייען, פרעגען מיך נישט אַ וואָרט, נעמען מיך אָן און וואַרפען מיך אַרויס דורכ'ן פענסטער!

פאַל איך...

גוט, וואָס איך בין געפאַלען אויף עפּעס ווייכס; פון אַזאַ הייך,— די ביינער וואָלט איך געקליבען!

מיין איך, איך בין געפאַלען אויף אַ סטויג היי, אויף הויך גראָז, ווייזט זיך גאָר אויס— אויף בעט-געוואַנט...

אויף יונה דבשה'ס בעט בין איך געפאַלען!

עס איז אַ שכור'ער, פורים'דיגער חלום געווען!

צו אַלדע שוואַרץ יאָהר, צו זייערע קעפּ, צו מיינע שונאים'ס קעפּ...

מילא, איך האָב נישט געוואָלט געהן צו יונה דבשה'ס, און בין געגאַנגען, אַ שענע כפּרה!

די צייט.

מיין באָבעס דאגה!

זאָגען זיי אָבער, אַז שכור׳ערהייט בין איך פאַר יונה דבשה׳ס טאָכטער, וואָס קוקט אויף מיר מיט די צוויי שיסעלעך סמעטענע, ווי א שאָף אויף זאַלץ, אַ התן געוואָרען—

דאָס איז נישט גוט!

אל־טוואָרג.

דערצעהלט פון אַ פורים־רב.

(מיט א קליינער הקדמה.)

.1

אידר האָט מיך געמאַכט פאַר אַ פורים רב*), — בין איך! וואָלט אידר מיך אויסגעקליבען אַלס שתדלן אין וואָס עס איז פאַר איין עסק, אַלס גבאי אין אַ חברה של צדקה, אַלס רעדעל־פיהרער אָדער קאָכער־לעפעל פון אַ פאַרטיי, וואָלט איך אַלץ געקאָנט זיין! אפילו, ווען אידר מאַכט מיך פאַר אַ גוטען יוד פאַר איין עולם חסידים, וואָלט איך אויך געווען! איך בין קיינמאָל נישט געגען קהל, געגען חברה, געגען פאַרטיי און, וואָס מען וויל, בין איך. אידר מיינט, מען דאַרף זיין פעהיג דערצו? אַז אסור! וואָרען, נישט אינ'ם אויסגעוועהלטען שטעקט די קראַפט! ווען מען וואַרפט „הורראַ!", דער פליהט; ווען מען שטעלט זיך אויפ'ן קאָפּ, דער איז הויך; ווער עס טראָגט דאָס שטריימעל, דער איז רב! צו ווען מען פאָהרט, ווען מען גיט פדיונות, פיהרט דאָס רעדעל! און — נישט געגאַרט — יעדער איינציגער פון דער חברה האָט אַ קליין ביסעל אמונה, אַ קליין פיצעל בטחון, אַ שטיקעלע ווילען. און, אַז מען לעגט אַלץ דאָס צוזאַמען אין איין בוזעם־טאַש אַריין, ווערט דער בעל־הבית פון בוזעם־טאַש אַ גרויסער מאַן, אַ פייערדיגע זייל; אַ זון, וואָס שטראַהלט אַרויס אמונה.

---

*) אין פוילען און אין ליטא איז אין די חסידים־שטיבלעך א מנהג, אויס־צוקליבען אויף פורים א פורים־רב, וועלכער איז מחויב אלעמען פרעהליך און לוסטיג צו מאכען.

און בטחון... אין אײן אײזערנע קראַפֿט קריגט מען מוירן צו ברעכן...
אַ זהאָ ראיה: צעפֿאַלט זיך די חברה, ווערט דער גרויסער צוריק קלײן, נישט אָנזעהעוודיג; ער ווערט אין גאַנצן פֿערלירען.

דאָס זעלבע איז מיט אַ פּורים־רב. מײנט נישט, אַז ער דאַרף זײן בטבע אַלין, אַז ער מוז שיטען מיט גלײך־ווערטלעך און וויצען! איב דער עולם וויל און קאָן, איז געמוז, אַז דער פּורים־רב זאָל טײטען מיט אַ פֿינגער, דער עולם זאָל פֿאַלען אונטער די בענק פֿאַר געלעכטער; ווילען זײ ניט און קאָנען נישט, העלפֿט קײן חכמות און קײן קונצען. דאָס איז אמת, אָבער, מודה מוז איך זײן, אַז איר האָט גוט געטראָפֿען מיט מיר! דעם אמת זאָגענדיג, אַ ביסעל ליצנות שטעקט אין מיר פֿון געבוירענהײט אָן: אַפֿילו אַז איך ווער גאָר ערנסט, אַז איך רײט שוין גאָר מיט גרויס גדלות אויפֿ'ן בעזעם, אַז איך בלאָז מיך שוין גאָר אָן, ווי ממש עפּיס רעכטס, — זיצט אויך עפּיס אין מיר אינעווײניג און לאַכט.. און ווער איך אַמאָל אין כעס, שיט מיט פֿײער, שרײ: מערדער! הינדשלעגער! א. ד. ג. זיצט עפּיס אין מיר און לאַכט! און עס לאַכט, אַפֿילו ווען איך וויין; ווען דאָס האַרץ, דאַכט זיך, וויל זיך צוברעכען ווי אַ שאַרבען.. עס איז אַ ביטער געלעכטער, אָבער עס לאַכט: „עס איז דאָך נאָר אַ פּורים־שפּיעל!" לאַכט עס אַ גאַנץ יאָהר! און די הויפּט־זאַך: בײ מיר ווערט איהר ווירקליך נישט וויסען, בין ארור המן לברוך מרדכי, וואָרען—וואָרען איך אַלײן ווײס נישט! כל זמן איך קוק מיט מײנע אײגענע אויגען אין מגילה אַרײן, זעה איך: כל זמן דער קורא לײענט, זינגענדיג־שנאָרכענדיג, הער איך; לעג איך אָבער אַוועק די מגילה, בלײבט דער קורא שטיל, — פֿערגעס איך, און הײב נישט אָן צו וויסען! דאָס קומט דערפֿון, וואָס מען האָט, — גרויס זענען אונזערע זינד — אָבגעשטעלט די זון, געהײסען זיך דרעהען — דער ערד. דרעהט זיך מיר פֿון דעמאָלט אָן דער קאָפּ!... אַז אַ מענש פֿיהלט נישט קײן פֿעסטען באָדען אונטער די פֿיס! דער בעל־הבית פֿון קלענסטען שטעדטעל זיצט שוין נישט אויפֿ'ן אָרט, איז נישט אַזוי פֿעסט פֿערגליווערט ווי אַמאָל... דער וועג פֿון ווייג ביז'ן קבר איז שוין נישט אַזוי גראַד; קרום, נישט איבערצוזעהן: אַ מענטש ווערט געבוירען אין מערב, גט זיך מיט'ן ווײב אין צפֿון, באַנקראָטירט אין דרום, מאַכט גלגול מחילות קײן מזרח און אַזוי ווײטער! און געה ווײס אויפֿ'ן כף הקלע, ווער המן, ווער אחשורוש און ווער, להבדיל, מרדכי איז? אײן אויסגעמישטע וועלט! — ווי גלעזערנע פּערל אין אַ קאַלעידאָסקאָפּ, מ שען

זיך איבער די פֿערשיעדען־פֿארביגע, פֿערשיעדען־פֿאָרמיגע אידעען; די ל׳ניען ברעכען זיך, די רעדער וויקלען און פלאָנטען זיך און געה וויס, וואָס גוט און וואָס שלעכט איז...

עה, ברידער! איינשלאָפען טאָר מען נישט! די הקדמה איז געענדיגט, נעמט אַ קאָפּ....

— — — — —

אָבער וואָס דערצעהלט מען אייך?

איך פֿלעג אייך דערצעהלען וויינענדיגס, האַרצרייסענדיגס, האָט איהר געלאַכט; מיר האָט אין די געהירען געברענט, דער טייוועל מיט אַלע זיינע משרתים האָבען דאָס האַרץ געריסען, און איהר פֿלעגט פּלאַצען פֿאַר געלעכטער. וואָס נעמט מען פּורים געשיקט׳ן פֿאַר אייך?

איך קוק אַרויס דורך די פֿענסטער און זעה גאַנצע לאָנקעס, בע־וואַקסען מיט בלומען און דערנער. די בלומען זענען די גוטע, האַרציגע מעשה׳ליך, און די דערנער זענען מעשה׳ליך, וואָס שטעכען און ברענען! וואָס זאָל איך אויסרייסען פֿאַר אייך? אַ בלימעל? געוואַלד! ווי הייסט עס אַנ׳ם בעקאַנטען ליעד? — דער רבי האָט געהייסען לוסטיג זיין! איך שטרעק אויס די האַנד — צי וועל איך ריכטיג טרעפֿען? עס איז דאָך פּורים! איך זאָל חאַטש, ווי עס וועט זיין, קיין טעות נישט האָבען...

— — —

.2

איך שטרעק אויס די האַנד, די לאַנגע האַנד פֿון אַ פּורים־רב, אין דער פּורים־וועלט אַריין און טרעף קיין חנא, און רייס אויס אַ בלימעלע — אַ מעשה׳לע. הערט!

אַמאָל איז געווען אַ חינעזישער חכם; ער האָט דורכ־געמאַכט אַלע עקזאַמענס, דורכגעלעזען און אויסווענדיג געקאָנט אַלע ספֿרים, געדרוקטע און געשריבענע, הייליגע און „וואָכענדיגע״, מיט איין וואָרט — אַלץ, וואָס אַ חינעזער האָט אַמאָל אַריינגענאַרט אין אַ טרוקען הינעזיש וואָרט און פֿערקלאַפּט און פֿערדאַמערט אויף טויט! ער האָט נאָר געדאַרפֿט עפֿענען דאָס מויל, עס זאָלן זיך אַרויסקאָלערן גאַנצע מגילות, גאַנצע ספֿרים; מיט׳ן שער, מיט׳ן „תם ונשלם״, מיט אַלע ציטאַטען און אַלע בעמערקונגען

פון בחור הועצער, וואָס זענען נאָך אין הינא אין דער מאָדע, ווי ביי אונז מיט אַ יאָהר פונפציג צוריק... הערען האָט ער שוין נישט געקאָנט, עס איז שוין פאַר איהם קיין נייעס נישט געוועזען: זעהן האָט ער שוין נישט געדאַט וואָס — אין הינא זענען זיך „מאָרגען", „נעכטען" און „היינט" עהנליך ווי צווילינגס-ברידער — האָט ער זיך טאַקי געלעגט שלאָפען! ער האָט זיך מיט'ן גרויס געלעהרטען מונדיר, ווי דער שטייגער איז אין הינא, געוואָרפען אין בעט אַריין, גענומען די שלאָפמיץ איבער די אויערען און אויגען און שלאָפט... פון צייט צו צייט שנאָרכט ער. עס טרעפט, אַז ער רעדט חכמות פון שלאָף, נאָר עטליכע מאָל אין טאָג עפענט ער דאָס מויל, מען זאָל איהם אַריינשיטען עטליכע קערנדלעך רייז, אַריינגיסען עטליכע טראָפען זופּ פון פייגעל-נעסט.... און עפענט אפילו דערביי די אויגען נישט אויף...

ער איז אַזוי געשלאָפען אַ יאָהר, צוויי צי דריי און אפשר הונדערט יאָהר... אין אַ לאַנד, וואָס האָט אַ געשיכטע פון הונדערט טויזענד יאָהרען איז אַ יאָהר און הונדערט יאָהר כמעט אַלץ איינס... נאָר פּלוצים איז ער, ווי אַ געביסענער, אַרויסגעשפּרונגען פון בעט. אַ צוועלף-פונטיגע יאַפּאַנישע האַרמאַט האָט איהם אויפגעוועקט.... אין דער צייט, וואָס דער הינעזישער געלערנטער איז געשלאָפען, האָט יאַפּאַניען שטודירט! עס איז געגאַנגען צו דער קלוגער מאַדאַם אייראָפּאַ אין שוהלע אַריין און — האָט זיך אויסגעלערנט — שיסען! און עס שיעסט.... פּיף-פּאַף-טראַך! פּיף-פּאַף-טראַך! דאָס האָט ער נישט פאַרגעזעהן; דאָס האָבען איהם הייליגע און וואָכעדיגע ספרים פריהער נישט געזאָגט, און קיינער האָט איהם, ביי דער גאַנצער צייט, וואָס ער איז געשלאָפען, אין חלום נישט ענטפּלעקט...

ער רייסט אַראָב די שלאָפמיטץ: בים-באָם-טראַך; די האַרמאַטען קלינגען נאָך העכער, נאָך שרעקליכער: ער קוקט זיך אום — אין שטוב איז קיין נפש נישט דאָ... דאָס הויזגעזינד מיט דער גאַנצער דינערשאַפט זענען ענטלאָפען ווי פון אַ שׂרפה און האָבען דעם שענסטען און בעסטען, דעם גרויס געלערנטען — גאָר פערגעסען... ער לויפט צו'ם פענסטער, קוקט אין גאַס אַריין: זאָל גאָט שומר ומציל זיין! צי איז ער שכּור? צי איז ערד-ציטערניש? הייזער, שטאַרקע, פעסטע הייזער און פּאַלאַצען, וואָס מען האָט געבויט אויף אייביג, — אויף הינעזישען אייביג — הוידען זיך, וויגען, ציטערן, פּלאַצען און פאַלען... ער פאַלט אויך אום פאַר שרעק.... ער ליעגט און קלערט, אפשר דאָס ערשט מאָל אין לעבען. וואָרום זייט

ער לעבט, האָבען איהם קאָנפוציוס מיט זיינע מפרשים געגעבען יעדע רפואה פאַר דער מכה, יעדע אַנטוואָרט פאַר דער פראַגע; מען האָט נאָר געדאַרפט אַריינקוקען און זעהן, און וויסען! ערשט היינט קלערט ער; היינט, ווען די יאַפּאַנער באַמבאַרדירען דאָס האַרץ פון הינא! — גאָט, גאָט! — וויינען די אַלטע אויגען פערצווייפעלט, — אַ נייע הכמה, אַ שיס־הכמה.... ווי קאָן מען רעטען זיך און גאַנץ הינא צוזאַמען! נאָר לאַנג קלערען איז דעם געלערנטען'ס מה נישט אימשטאַנד, און דער הינעזישער הכם בלייבט ליגען אויף דער ערד פער'הלש'ט, פערשמאַכט....

ער ליגט און איך זעה, אַז דאָס מעשה'לע געפעלט אייך נישט!... ווי הייסט, היינטיגע צייטען און אַ מעשה'לע פון דער פרעמד, נישט פון אונזער וועלט!

וואַרט, הערט ווייטער, עס וועט זיין אַ יוד אויך!

איהר הערט ווי עס קלינגט: — האַנדעל! האַנדעל! פרנסה דאַרף דאָס יודעלע, זאָל זיין אייראָפּא, זאָל זיין הינא, זאָל זיין וואו עס איז; אַ וועלט־שטאָדט אָדער אַ קרעה־ווינקעל: האַנדעל! האַנדעל! אונטער דונער און בליץ, אונטער יאַפּאָנישע קוילען, זאָל זיין דערביי ערד־ציטערניש — האַנדעל — האַנדעל. מען מוז עסען און הדר־געלד צאָהלען! אַלט־וואַרג קויפט אַ יוד, דאָס, וואָס אַלע וואַרפען שוין אויפ'ן מיסט אַרויס, דאָס, וואָס מען מיאוס'ט זיך שוין אין האַנד אַריין צו נעמען; דאָס פערשמוצטע, צוריסענע, צופליקטע, דאָס קויפט ערשט אַ יוד און פערקויפט! אַבי גע־האַנדעלט!

נאָר אין הינא, וואו דאָס אַלטוואַרג איז אַזוי הייליג, שטעהט דאָס געשעפט נישט גוט; מען פערקויפט זעלטען, פאַר פקוח נפש, אָבער זייטער נישט! אייניקלעך טראָגען דאָס, וואָס די באָבע און דער זיידע האָבען שוין בירושה בעקומען; זעלטען עס טרעפט זיך אַ שטיקעל סחורה!

דער יוד דאָך טהוט זיך זיינ'ס און פערלאָזט זיך מיט דער רעשט אויף דעם, וואָס שפייזט דעם וואָרם אויפ'ן פעלד און דעם האָז — אין וואַלד, און שרייט אין אַלע גאַסען: — האַנדעל! האַנדעל! און דער הייזעריג, דין אויסגעפייפטער „האַנדעל", שניידט זיך דורך דורך די גראָבע באַסען פון די 12־פונטיגע האַרמאַטען און פערדרעהט זיך ביז צו'ם אויער פון פער'הלש'טען הינעזישען הכם.

דער שפרינגט אויף: אַ יוד רופט! אַ יוד איז דאָ! אַ יוד, וואָס איז נישט קיין פראַנצעזישער, דייטשער, יאַפּאַנישער אָדער הינעזישער הכם.

נאָר אַ וועלט־חכם! אַ יוד, וואָס האָט שוין פון יעדען אויזוען ברויט געגעסען און איז אויף יעדער באַנק געשמיסען געוואָרען... דער וועט אַיין עצה געבען! מיט אַלעם האַנדעלט ער, אַלץ ווייסט ער!

— יוד! שרייט דער הינעזער, צושפּרינגענדיג צו׳ם פענסטער פון שטוב.

— איך בין דאָ, הינעזישער חכם! ענטפערט דער יוד, צושפּרינגענדיג צו׳ם פענסטער פון דער צווייטער זייט, פון גאַס; און ווען נישט די שויב אין דער מיט, וואָלטען זיך, ווענינגסטענס, בײדע נעז געקושט!

— האָסט אַלט־וואַרג? פרעגט דער יוד.

— אַ סך, אַ סך....

— ווערסט פערקויפען....

— ניין, נישט פערקויפען, נישט פאַר געלד, חלילה! נאָר אַוועקגעבען, אויסטוישען.

— אויף אַנדער אַלטוואַרג? טויש איז אויך אַ מסחר, טראַכט דער יוד.

— ניין, נאָר אויף אַ חכמה! אויף אַ חכמה, פון וועלכער די יאַפּאַנישע תלמידים און אייראָפּעאישע מלמדים ווייסען נישט. הינא מוז מען רעטען, מיט חכמה רעטען.

— חכמה אויפ׳ן לאַגער, — ענטפערט דער יוד, — האָב איך נישט.

— נאָר וואו בעקומט מען זי? וואו? שרייט דער הינעזער.

— די אַדרעס ווייס איך! מעקלעריי, טראַכט דער יוד, איז אויך אַ געשעפט!

— זאָג!

— און וואָס וועל איך בעקומען דערפאַר?

— וואָס דו ווילסט, מיין גאַנץ אַלט־וואַרג.

— מאַכסט חוזק?

— האָסט מיין וואָרט, אַ הינעזיש וואָרט!

נאָר דער יוד גלויבט נישט אויפ׳ן וואָרט; פריהער וויל ער דאָס אַלט־וואַרג, דערנאָך ערשט וועט ער געבען די אַדרעס.

— און ווערסט מיך נישט נאַרען? האָט ווייטער דער הינעזער מורא.

— איך שווער ביי גאָט!

— ווייניג.

— ביי דער תורה!

— עט!

— ביי׳ם פאָלק ישראל! דער הינעזער פערקרימט זיך.

— ביי בארד און פאות.

די שבועה נעמט אן דער הינעזער פאר וויכטיג און — דער יוד איז שוין אין שטוב, דער זאק זיינער איז שוין אפען און דאס כלי־בית מיט'ן ביסעל קליידער, וואס די הגיז לייט און דינערשאפט האבען איבערגעלאזט וועגען שוין פערשוואונדען אין זאק.

— אצונד זאג! — שרייט דער הינעזער.

— נאך נישט, ענטפערט דער יוד.

ער וויל נאך די שלאפמיץ, זי איז אלט! ער וויל נאך דעם מונדיר פון לייב, ער איז נאך עלטער! ער איז מיט עטליכע דורות עלטער פאר דער שלאפמיץ.

נאכ'ן אויסטהון דעם מונדיר, בעווייזט זיך ערשט, אז די וועש פון לייב איז אויך אלט־ווארג! ער איז אזוי לאנג געשלאפען און די וועש נישט געטוישט!

און דער הינעזער גיט אוועק די שלאפמיץ, טהוט אוים דעם מונדיר, די וועש קריכט איהם אליין אראב פון לייב.

— שוין? פרעגט ער נאקעט און פערצווייפעלט.

— נאך נישט, — ענטפערט קאלטבלוטיג דער יוד.

— דער צאפ דיינער איז אויך מיין! ער איז אזוי אלט ווי גאנץ הינא!

דער הינעזער לאזט זיך פערצווייפעלט אבשניידען דעם צאפ און דער דער פערשווינדט אויך אין יודישען זאק —

— אצונד וועל איך דיר געבען די אדרעס, מאכט דער יוד, נאר געדענק, אז איך בין דיר נאר ערב, אז דארט, וואו איך וועל דיר אנווייזען, איז דא די סחורה, וואס דו דארפסט! נאר איך בין נישט מחויב צו ווייזען דיר דעם וועג צו דעם ארט, און בין נישט ערב דערפאר, אז מען וועט דיר די סחורה געבען!

— גוט, נאר אהער די אדרעס!

— אין גן־עדן, אין'ן עץ הדעת! — ענטפערט דער יוד און שפרינגט אין איין איילעניש ארוים דורכ'ן פענסטער.

דער הינעזער איז געפאלען חלשות.

דער וועג אין גן־עדן אריין געפינט זיך אין אלע היילינע ספרים; די מלאכים, וואס היטען דעם גן־עדן, וואלטען זיך אפשר געלאזט איבער־

קיפען, נאָר ווי קומט מען אין גן־עדן אַריין אָהן אַ צאָפּ?

. . . .

בכאַן, ברידערלעך, לאַכט מען! איז אייך ווענינ, נעמט נאָך אַ טרינק בראָנפען... איז לער די פלאַש, שיקט אין מאָנאָפּאָל...

איב איהר ווילט, וועל איך אייך דערצעהלען נאָך אַ מעשה, אפשר וועט זי בעסער געראָטען! ווענינסטענס, וועט איהר געוואָהר הערען, וואָס עס ווערט פון אַלטוואַרג.

.3

און די מעשה האָט זיך מיר שוין אַליין געטראָפען... נישט אין הינא, נאָר אין וואַרשוי! געשטאַנען בין איך ביי דער ברהדיגער ווייכסעל, וואו עס וואַקסען די בערגער מיסט, וואָס די קלוגע און פיין־געלערנטע שטאָדט וואַרפט פון זיך אַרויס, און וואו די אַלטע, אויסגעדיענטע ווייבער קלייבען אַלטוואַרג: שטיקלעך אַייזען, קופער, נישט דורכגעברענטע קייהלען צווישען דעם אַרויסגעוואָרפענעם אַש פון פאַבריק, ווי אויך אַלערליי שמאַטעס.

עס איז אונטערגעגאַנגען די זון, און דער שוואַרץ־גראָהער ברעג, די קיטיג־געלע ווייכסעל מיט'ן ברוין־און־בלאָה־פערוויינטען הימעל האָבען זיך צוזאַמענגענאָסען אויף אַ וואונדערליך הילשות'דיגען פאָן, אויף וועלכען עס האָבען זיך אַהמגעדרעהט איינגעבויגענע, ביינעריגע ווייבער—שדים און געגראָבען אין דעם מיסט מיט שטיקלעך אַייזען; מאַנכע — מיט די בלויסע פינגער.

פאַר יעדען ווייבערישען שד איז געלעגען איין אָפענער זאַק, וואו דאָס אַלטוואַרג איז פערשוואונדען געוואָרען...

עס פאַלט־צו די נאַכט, איין שד נאָכ'ן צווייטען נעמט דעם זאַק אויף די אַקסעל און געהט אין דער בעלייכטענער שטאָדט אַריין. איינע נאָר בלייבט, איינע — די מיאוס'טע, די שרעקליכסטע...

עס שווימט אַרויס אַ פער'הושכ'טע לבנה, עס צינדען זיך אָן צוויי שורות ליכט, וואָס קוקען מיט ציטערניש אין דער ווייכסעל אַריין — און זי שטעהט, און קלייבט, און קלייבט...

איך בעמערק ערשט, אַז זי קלייבט נ י ש ט ווי אַלע פרויען; אַז נישט אַלץ, וואָס קומט איהר אין דער האַנד אַריין, לעגט זי אַריין אין

זאַק. זי קליבּט נישט קיין מעטאַל, קיין קוילען, נאָר שטיקלעך שמאַטעס, שטיקלעך קאָליערטע שמאַטעס.

איך גיי צו און פרעג:

— אַלט־ווייבּ, וואָס טויגן דיר די קאָליערטע שמאַטעס?

— אַז דו וועסט זוכה זיין, וועסט דו זעהן! — ענטפערט זי מיט אַ וואונדערליך האַרט קול, און אין די אַלטע, פערטיעפטע אויגן באַווייזט זיך ווי אַ בּליץ פון צאָרן און הוזק צוזאַמען.

זי האָט געענדיגט; פערבּינדט דעם זאַק און וואַרפט איהם אַרויף אויף די אַקסעל.

— וואו אַהין געהסט דו, אַלטע?

— אַז דו וועסט זוכה זיין, — ענטפערט זי, — וועסט דו זעהן!

איך גיי איהר נאָך...

נאָך וואָס? גאַנץ איינפאַך: ווייל איך האָבּ דעמאָלט נישט געהאַט ערגיץ אַנדערש וואו צו געהן...

איך גיי איהר נאָך, און פּלוצים ענדערט זיך אַלץ אַרום... אויס וואַרשוי, אויס ווייכסעל, — אַ זאַנד, אַ זאַנד אָהן אַ קאָליער, אַ מדבר... און איבּער דער מדבר — אַ וויסטער הימעל, אָהן לבנה, אָהן שטערן, און פאַר מיר געהט מיט קליינע טריט דער אַלטער ווייבּערישער שד, מיט'ן שוואַרצליכען זאַק אויף די אַקסעל... שטיל, איך הער מיינע אייגענע טריט נישט אין קוילערדיגען זאַנד. צייטענווייז דאַכט זיך מיר דאָך, אַז דער ווייבּערישער שד קוקט אויף מיר פון הינטען, אַז ער לאַכט שטיל, שטיל, פון צווישען די בּהיינע־בּלאָהע, פערבּרענטע ליפּען, פון אָפּענעם מויל אָהן ציינער!

איך גיי איהר נאָך, און גיי, און פיהל מיך זעהר שלעכט; מיר דאַכט זיך, אַז איך גיי נישט, נאָר זי שלעפּט מיך! זי ציהט מיך, האָטש איך זעה נישט דעם שטריק...

פּלוצלונג ווערט מיר די אַלטע כשוף־מאַכערין פערשוואונדען, און דער ערד פערפאַלען... וואָס איז דאָס? איך מאַך עטליכע טריט ווייטער און בּעמערק ערשט אַ הייל, און וועלכער זי האָט זיך אַראָבּגעלאָזט. פאַר אַן ברירה, ווייל אַליין בּלייבּען אין דער גראָה־וויסטער נאַכט וויל איך נישט, שפּרינג איך איהר נאָך אין דער הייל אַריין. אין הייל איז פינסטער, און שרעקליך לייכט אין דער פינסטערניש דער אַלטערס געזיכט. עס לייכט געל, און אינ'ם געלען, ליכטיגען פלעק ציטערן אַרום

עטליכע העלערע שטראַהלען, און בײַ זײַער שײַן זעה איך, וואָס די אַלטע טהוט: זי וואַשט די שמאַטעס, וואָס זי האָט צוזאַמענגעקליבען אויפ'ן מיסט, אין צוויי עמער — איך קוק מיך שטאַרקער צו און דערזעה, אַז איין עמער איז פול מיט אַ רויטער און דער צווייטער מיט אַ דורכזיכטיגער פליסיגקייט...

— נאָך וואָס וואַשסט דו די שמאַטעס? — פרעג איך.

— וועסט זוכה זײַן, וועסט דו זעהן! — ענטפערט די אַלטע.

— וואָס האָסט דו אין דעם עמער? — פרעג איך, אָנווייזענדיג אויפ'ן עמער מיט דער דורכזיכטיגער פליסיגקייט.

— טרעהרען! — ענטפערט די אַלטע, — טרעהרען, פון דײַנס גלײַכען, מענשליכע טרעהרען!

און האַלב זינגענדיג גיט זי צו:

— טרעהרען געפאַלענע, טרעהרען געגאָסענע, טרעהרען פערשלונגענע, דערשטיקטע און דערוואָרגענע...

— אַלע טרעהרען?

— אָ, ניין! עס וואָלטען ימים געווען... דאָס זענען נאָר ריינע טרעהרען, נאָר ריינע טרעהרען... טרעהרען פון אָרימע לײַט, טרעהרען אויף גלות השכינה, טרעהרען אויף אַלעם, וואָס איז לעבעדיגערהייד פערשטאַרט, פערגליווערט און שטומפיג געוואָרען...

— און אין'ם צווייטען?

— בלוט... רויט, ריין מענשען-בלוט... מענשען-בלוט, פערגאָסען פאַר דער צייט, פערגאָסען אומזיסט... אַזאַ בלוט, וואָס די ערד וויל דערווייל נישט איינזאַפּען, ווייל זי קאָן נאָך דערפון נישט פרוכטבאַר ווערען!... ריין בלוט, הייליג בלוט, יונג בלוט...

— און אין דעם אַלעם וואַשסט דו...?

— די אַלטע שמאַטעס, ווי דו זעהסט!...

און ווייטער ענדערט זיך אַלץ אין מיינע אויגען... די שמאַטעס, געוואַשען אין טרעהרען און אין בלוט, ווערען וואָס אַ רגע ריינער. בלאַנקענדיגער, ליכטיגער... ליכטיגער אויך ווערט אין דער הייל... ליכטיגער און יונגער דער אַלטערס פנים... עס איז שוין נישט אַזוי שאַרף-ביינעריג ווי פריהער... דאָס היטקייט אַרום די אויגען פערשווינדט, אַ לייטזעליגער שמייכעל בעווייזט זיך אויף איהר פנים און צושפרייט זיך פון אויער צו אויער, און די אויגען אַליין. די אַלטע אויגען, הייבען אָן לייכטען

מיט אַ ווייך סאַמיטענעם בליק... און וואָס ריינער עס ווערען די שמאַטעס, העלער ווערט אין דער הייל; ליכטיגער דאָס פּנים, ווייכער און שטראַהלענדיגער די אויגען! און יונגער ווערט זי אין גאַנצען, יונגער און שלאַנקער... פון קערפּער פאַלען אַראָב די אַלטע שמאַטעס.... עס בעווייזט זיך אַ וואונדערליך געטליכע שעֶנהייט אָהן אַ אין אײנהיל —

— גאָט! שריי איך אויס, ווער ביזט דו?

— אַז דו וועסט זוכה זיין, וועסט דו וויסען....

געענדיגט די וועש... די אַלטע שמאַטעס זענען אין גאַנצען ריין, זיי שיינען, בלאַנקען און לייכטען מיט טויזענדער קאָליערען... און די געוועזענע מכשפה איז יונג! יונג... גלייך זי געהט ערשט אַקעגען דעם יונגען, זאַפטיגען לעבען.... און די יונגע געטליכע שענהייט נעמט די קאָליערטע שטיקלעך און מאַכט פון זיי, מיט דער הילף פון קליינע העלצלעך, גאָר קונציגע, פיינע פעהנדלעך... צעהן, צוואַנציג, פערציג קליינע פעהנדלעך! און זי אַרבייט אַלץ ווייטער און ווייטער. — אָט האָט זי שוין גאַנצע בינד פעהנדלעך אין דער האַנד און געהט מיט זיי אַרויס פון דער הייל! איך געה איהר נאָך... און געהן געה איך שוין נישט ווי פריהער, ווי אַ קאַלב צו דער שחיטה, ווי געצויגען אויף אַ שטריק; אַצונד געה איך, ווי מען געהט אין אַ מדבר נאָך אַ ליכטיגער זייל; ווי מען געהט נאָך אַ גאָלדענעם שטערן, ווי מען געהט נאָך אַ גליקליכען מזל....

און ווייטער אַ נייַ בילד:

— דער זאַנדיגער סטעפּ ווערט וואָס אַמאָל העלער, נאָר טונקעלע שאָטען וואַרפען און וויקלען זיך איבער'ן זאַנד אין אַלערליי וואונדערליכע, העסליכע געשטאַלטען!

אַיין אויסגעשטערנטער בלאָהער הימעל, נאָר אין דער הייך, אין דער מיט צווישען הימעל און ערד, ציטערן און וואַרפען זיך מיליאַרדען דינע, שנייענע בלעטלעך....

און די געטליכע שענהייט מיט די טויזענדער בינדטלעך פעהנדלעך אין האַנד, שטעהט און קוקט צום הימעל אַרויף...

— וואָס איז דאָרט אויבען, — פרעג איך, — צווישען הימעל און ערד?

— דאָס זענען, — ענטפערט זי, — נשמה'לעך!

— פאַר וואָס פליהען זיי נישט אין הימעל אַריין?

— ווייל גאָט שיקט זיי אַראָב אויף די ערד!

— פאַר וואָס דען פאַלען זיי נישט אַראָב?

— ווייל זיי ווילען נישט פאַלען... עס שרעקען זיי די שאָטען, וואָס קאָלערן און וואַלגערן זיך אויפ'ן זאַנד, און וואַרטען אויף זיי...

— נאָך וואָס?

— זיך מיט זיי צו פעראייניגען!... אַ נשמה, מוזט דו וויסען, איז אַ ריינער שטראַהל פון הימעל. און ערשט פון אַ שטראַהל מיט אַ שאָטען צוזאַמען, ווערט אַ מענש....

— און זיי ווערען נישט אַראָב?

— זיי מוזען!

אין אידרע אויגען בעוויזט זיך אַ שטאָהלערנער בליק....

און אַזוי רעדענדיג, וואַרפט זי אין דער הייך אַרויף אַ פעהנדעל... דאָס פעהנדעל פליהט אַרויף און איינע, אַ נשמה'לע, האַפט עס אונטער און שיעסט דערמיט אַראָב צו דער ערד.... זי וואַרפט אַ צווייט, אַ דריט פעהנדעל און יעדעס ווערט אויפגעהאַפט! און וואָס מעהר פעהנדלעך עס פליהען אַרויף, מעהר נשמות האַפען זיי אויף און שיעסען אַראָב צו דער ערד.

און אַרום יעדע נשמה מיט אַ פעהנדעל, פליהען צוזאַמען און שיעסען אַראָב צעהנדליגע און הונדערטע קלענערע נשמה'לעך... און יעדעס נשמה'לע, וואָס קומט אַראָב, ציהט אין זיך אַריין אַ שאָטען!

און עס ווערט וואָס אַמאָל וועניגער שנעע-בלעטלעך אין דער הייך און וואָס אַמאָל וועניגער שאָטען אויף דער ערד... די נשמות מיט די פעהנדלעך און די נשמה'לעך, וואָס פליהען אַרום זיי, שלינגען איין יעדערע אַ שאָטען פון דער ערד און צופליהען זיך אויף אַלע זייטען פון דער וועלט אַלס פאַרטייען...

און זי בלייבט מיט לערע הענד אונטער אַריין אויסגעשטערנטען הימעל, אויפ'ן געל-זאַנדיגען כטעפ. אַ פיין דינער שמייכעל לעגט זיך איהר איבער די פיין דינע ליפען, און פערשפרייט זיך סעקונדען-ווייז איבער'ן גאַנצען געזיכט; אין די אויגען בעוויזט זיך אַ בייזער בליק.

— ווער'זשע ביזט דו? פרעג איך דערשראָקען.

— דאָס לעבען! ענטפערט זי.

— וואָס איז דיין טהון?

— איך טרייב מיין טעגליך פורים-שפיעל... ענטפערט זי האַרט און פערשווינדט אין דער לופט.

„צו׳ם ווידערזעהן, פארנאכט אויפ׳ן מיסט״!... שיקט זי מיר צו פון דער הייך!

. . . .

אזוי, אזוי, ליעבע פורים-לייט.... דאס לעבען פיהרט אויך א פורים-שפיעל.

דאס לעבען איז איין אלטע וועשין; זי וואשט טאג-טעגליך איבער דאס אלט-ווארג... דערפון מאכען זיך נייע פעהנדלעך, נייע פארטייען... איין נשמה האפט, ווי אויבען איז געשטאנען, א פעהנדעל, א שטיקעל שמאטע, אויסגעוואשען אין טרעהרען און בלוט, שלינגט איין א שאטען, און ווערט א מענש, א רעדעל-פיהרער! אנדערע ווייטער שלינגען איין נאר שאטען; בלויז שאטען און ווערען פארטיי-לייט! און דאס פורים-שפיעל דויערט אייביג, אייביג...

„עס איז איינע אלטע געשיכטע, און בלייבט דאך איממער ניי״....

מיינט נאר נישט, אז שמאטעס אליין זענען אלט-ווארג, עס איז פארהאן אלט-ווארג פון שטיינער, אייביג אלט-ווארג, נישט איבערצוּוואשען... עס העלפען קיין טרעהרען, קיין בלוט....

4.

הערט נאך א מעשה! שוין די לעצטע!

אמאל איז געווען א שטעדטעל, א וואונדערליך שטעדטעל, איין אפּע-נעס, אהן מויערען, אהן טויערען...

א ביסעל קליינע ווייסע הייזלעך, צוואָרפען אויף א גרינער לאנקע, וואס האט זיך געבאדען אין גאלדענע שטראהלען פון דער זון און ארויס-געגעבען דאס פיינסטע, גרינסטע גראז מיט די שענסטע, האטש נישט געקינסטעלטע, בלומען...

יעדען פארנאכט פלעגט דאס יונגווארג נאך דער ארבייט ארויסגעהן אויף דער לאנקע, אויפ׳ן גרין פערבלימטען מארק, צווישען די הייזלעך, און זינגען, און טאנצען, און פריי, און פרעהליך, און לוסטיג זיין.

די אלטע פלעגען זיך זעצען אויף די גראז-בענק פאר די הייזלעך און צוזעהן, ווי דאס יונגווארג לעבט, און אין זכרון נאך אמאל איבערלעבען

די יונגע יאָהרען...

אַזוי האָט זיך געפירט אַ צייט..

וויפיעל יאָהר, צי וויפיעל הונדערטער יאָהר, ווייס מען נישט; ווייל עס איז אַ פערוואָרפען ווינקעל געוועזען; אַ ווינקעל אָהן אַ געשיכטע. מען האָט נאָר געאַרבייט און געפרעהט זיך; געאַרבייט און דערנאָך געזונגען און געטאַנצט, און עס איז גאָר נישט געוועזען וואָס צו פערשרייבען! עס איז אין גאַנצען שטעדטעל קיין קאַלענדאַר נישט געוועזען, און איך ווייס נישט, צי עמיץ האָט גאָר אַ זייגער געהאַט...

איינמאָל האָט זיך געטראָפען און אין דעם שטעדטעל איז געבוירען געוואָרען אַ גאָניע, אָדער ווי מען זאָגט אויף לשון קדש: אַ גאון! אַ מענש, וואָס האָט געהאַט מעהר פון אַלע אַ לויט הארץ און אַ קווינט מוח! און, אַז ער איז אויפגעוואַקסען, האָט ער איבערגעמאַכט דאָס גאַנצע לעבען אין שטעדטעל — ער האָט געזעהן, אַז מען גראָבט קאַרטאָפעל מיט דער האַנד, האָט ער ערפונדען אַ גראָב־אייזען.... צום הילצערנעם אַלטען פלוג האָט ער צוגעמאַכט איין אַייזערן שנייד־מעסער... עס איז שווער געוועזען אויסצולערנען די קינדער אלף־בית, האָט ער ערפונדען אַ נייע מעטאָדע אפילו צום טראַף! ער האָט אויך ערפונדען אַלערליי ניי עסענוואַרג; נייע זופען צו די אַלטע מאכלים, און רעפאָרמירט אפילו די טעניץ.... צו דער פאָעזיע האָט ער צוגעגעבען ריימען, צו דער מוזיק — דעם רעפרען... מיט איין וואָרט — ער האָט אַלץ פערבעסערט. פערפיינערט; דאָס לעבען שענער און לייכטער געמאַכט! נישט אומזיסט איז ער דאָך אַ גאון געוועזען....

און אַז דער גאון איז גלייך מיט אַלע מענשען מיט דער צייט געשטאָרבען, האָט איהם דאָס דאַנקבאַרע שטעדטעל געוואָלט אַ דענקמאָל — אַ גרויסע מצבה — אַ מאָנומענט, הייסט עס — שטעלען; אַ מאָנומענט אין מיטען גאַס, איין אייביג געדעכעניש... זאָלען אייביגע דורות וויסען, אַז דאָ איז אַמאָל אַ גאון געוועזען; זאָלען טראָגעדיגע ווייבער פערקוקען זיך און האָבען גאונים! זאָלען לעהרער און עלטערן טייטען מיט די פינגער אויפ'ן מאָנומענט און זאָגען שילער און קינדער: זעהט, גאונים זאָלט איהר זיין! וועט מען אייך אויך מאָנומענטען שטעלען! און הויך זאָל זיין דער מאָנומענט... זאָל די וועלט אַרום און אַרום זעהן, און נאָכפרעגען זיך און וויסען...

און מען האָט געשטעלט...

מען האָט אויף אַ צייט מבטל געוועזען דאָס טאַנצען און זינגען יעדען

פאַרנאַכט, און, נאָך דער אַרבייט, האָט מען זיך גענומען צום מאָנומענט...

און עס איז מיט דער צייט געוואָרען אַ מאָנומענט, וואָס האָט מיט'ן קאָפּ געריידט שטאָלץ מיט די שטערן פון הימעל, און האָט אויף דער ערד פערנומען אַ גרויס שטיק פּלאַץ אויף אַ פּיעדעסטאַל...

און אַז מען האָט דעם מאָנומענט געענדיגט און געוואָלט צוריק איינפיהרען דעם מנהג פון זינגען און טאַנצען פאַרנאַכט, האָט מען דעמאָלט ערשט בעמערקט, אַז מען קאָן שוין ניט פריי זיך אַרומיאָגען אויף אַלע זייטען, אַז מען קאָן נאָר טאַנצען אַראָה אַ ר ו ם מאָנומענט!

די אַלטע האָבען פון דייער זייט בעמערקט, אַז דער מאָנומענט פערשטעלט זיי די זון; אַז ניט אויף אַלע גראָז-בענק קאָן מען שוין זיצען; אַז פון מאָנומענט לעגט זיך אַ שאָטען איבער די שטאָדט... אַז אונטער'ן מאָמומענט איז קאַלט פאַר די אַלטע ביינער...

דאָך האָבען אַלע מיט'ן מאָנומענט שטאָלציערט; מיט'ן מאָנומענט אַליין בכלל און מיט דער לאַנגיעהריגער אַרבייט, וואָס מען האָט אין איהם פערשטיינערט, בפרט! און אויבוואויל עס האָבען זיך, דורך פערקו-קעניש פון טראָגענדיגע ווייבער, ווי פון מוסר זאָגען פון עלטערן און לעהרער, קיין גאונים נישט געמעהרט, האָבען זיך דאָך געמעהרט די מאָ-נומענטען....

נישט מיט אַמאָל, נאָר ביסלעכווייז; שוין נישט אַזוינע גרויסע—קלענערע, קליינע און גאָר קליינע, ביז צו איינפאַכע מצבות, נאָר אַלץ אין מיטען מאַרק!...

עס איז מיט דער צייט אַ מאָנומענטען-קרענק געוואָרען — אַיין אונ-טערגאַנג...

האָט עמיץ ערפונדען אַ נייע אַרט קאַרטאָפעל-שיילען, האָט עמיץ ערפונדען אַ נייע רעטעניש, ווער שמועסט, אַז עמיץ האָט עמיצען אַ גרעסערע טובה געטהון, אַ היבשע נדבה געגעבען, אָדער איין אַלט בעט פון פייער אַרויסגעשלעפּט, מיט אַ שטעקען אַ שלאַנג געטייט, האָט מען איהם שוין אַ מאָנומענט געשטעלט...

רייכע לייט האָבען פאַר'ן טוידט אָבגעשיידט אַ טייל פון דער ירושה פאַר זיך אויף אַ מאָנומענט; די, וואָס האָבען קיין גרויסען צוטרויען צו די יורשים נישט געהאַט, האָבען זיך אַליין לעבעדיגערהייד מאָנומענטען גע-שטעלט... מיטלערע לייט האָבען אויף מאָנומענטען די הייזער פערקויפט, דאָס בעטגעוואַנד פערזעצט... פאַר אָרימע קרובים האָט מען נדבות געמאַכט,

מצבות צו שטעלען.... עס איז געקומען דערצו, אַז אַלע האָבען געמוזט האָבען מאָנומענטען, און פאַר גאָר געמיינע לייט, וואָס האָבען אפילו קיין רייכע קרובים נישט געהאַט, האָט קהל געגעבען אַ מאָנומענטיל...

אוים גראָז, אוים בלומען, אוים געזאַנג און טענץ — דורכאוים מאָנומענטען, סאַמע מצבות...

און די מענשען האָבען מעהר פון טוידט און מאָנומענטען געטראַכט ווי פון לעבען... לעבעדיגערהייד האָט זיך יעדערער שוין פאָרגעשטעלט אַלס טויטער, און בעמיהט זיך אויסצוזעהן שטייף און פעסט ביים לעבען ווי דער מאָנומענט נאָך זיין טויט!

און אין די שטייפע, מאָנומענטען־עהנליכע קערפּער, זענען שטייף און פערשטיינערט געוואָרען די נשמות...

נישט פלאַץ צו'ם טאַנצען און זינגען האָט שוין געפעהלט; דער חשק דערצו איז שוין אויסגעטריקענט געוואָרען... געלעבט האָט מען נאָר אויף נאָכ'ן טוידט!...געהאָפט האָט מען נאָר אויף מאָנומענטען!...

און עס איז געקומען אַ צייט, ווען די גאַנצע שטאָדט איז פול געוואָרען מיט שטיינערנע מאָנומענטען, ווי אויך מיט מאָנומענטען פון פלייש און בלוט, וואָס האָבען גאָר קינסטליך געמאַכט די שטיינערנע, אַז עס איז צווישען זיי נישט געווען צו דערקענען!

און מיט דער צייט האָבען די גרויסאַרטיגע שטיינערנע מצבות ווי געלעבט, און לעבעדיגע מענשען זענען געוואָרען פערשטיינערט ווי טויטע מצבות....

שטאַרק איז דאָך די לוסט צו'ם לעבען אפילו אין האַרץ פון פערשטיינערטע מענשען! עס וועקט זיך אַלע מאָל שטאַרקער דאָס בענגשאַפט צו'ם פרייען לעבען! צו'ם פרייען זינג־און טאַנץ־לעבען!

פערבאָרגענערהייד האָבען אַלע געגלוסט און געבענקט נאָך דער אַלטער צייט, ווען דער פערבלומטער מאַרק האָט זיך געבאָדען אין דער ליכטיגער זון, ווען דאָס יונג־וואַרג האָט געזונגען און געטאַנצט אין מיטען מאַרק, און ווען דאָס אַלטוואַרג איז געזעסען אַרום, אויף די גראָז־בענק, און צוזעהענדיג, נאָך אַמאָל דורכגעלעבט אַ לעבען...

און מען האָט שטילערהייד אַזוי לאַנג געבענקט, ביז מען האָט אַ שטיקעל עצה געפונען!

מען האָט צונויפגעקליבען אַלע פונקען פון לעבען און פרייד, וואָס האָבען זיך געוועקט איבער אַ גאַנץ יאָהר, און צוזאַמענגעלעגט אויף איין

טאָג! דעם טאָג האָבען די לעבענדיגע מאָנומענטען אַראָבגעוואָרפען פון זיך די שטייפקייט, די פערגליווערטקייט, און געפּרובט לעבען, ליעבען, זינגען און טאַנצען...

דאָס איז געוועזען— פּורים! אַלע ימים טובים זענען בטל געוואָרען, פּורים— נישט!

נישט אַלע דאָך איז געראָטען!

מאַנכע האָבען, בײ'ם בעסטען ווילען, געטהון עס אַזוי אומגעלומפּערט, אַזוי אומנאַטירליך, אַז, קוקענדיג אויף זיי, האָבען אַנדערע געפּלאַצט פאַר געלעכטער, און אַ פרעהליכען פּורים געהאַט...

איהר ווילט לאַכען, ברידער? קוקט אין שפּיגעל אַריין; זעהט ווי איהר זעהט אויס, ווי אַייער פּורים זעהט אויס און— פּלאַצט פאַר געלעכטער!

דער שפּיעלער.

(אַ פּורים'דיגע מעשה, נאָכפּערצעהלט אייזיק מאיר דיק.)

אַמאָל זענען די דורות נישט אַזוי אָבגעריסען, נישט אַזוי פּערי־יתומ'ט געווען. אַ דור איז געווען אַ רינגעלע אין דער קייט, וואָס הייבט זיך אָן מיט אָדם וחוה און וועט זיך ענדיגען אין אלף הששי... און האָט, ווען עס איז, איבער וואָס עס איז, אַ רינגעלע אַ צאַפּעל געטהון, האָט אָנגעהויבען ציטערן די גאַנצע קייט, האָבען זיך אַלע רינגען געוועקט: די אָבות, די מאַמע רחל און אַנדערע...

אויסער דעם שטענדיג אָפענעם הימעל, וואָס מען האָט, אויב מען האָט איהם נאָר מיט אַ קופּערנעם דרייער נישט פערשטעלט, מיט'ן בלויזען אויג געזעהן,— אויסער אליהו הנביא, וואָס פלעגט זיין אַ היימישער מענש, אַ בן־בית ביי'ן אַ יוד: צווישען די אושפּיזין אין סוכּה, צו „שפוך המתך" ביי'ם סדר, אויף דער פאָטער־שטוהל צו „וכרות", און אויף אַלע ירידים, און יעדעס מאָל, ווען דער הלך האָט זיך געלעגט אויפ'ן האַלז... און אויסער גוטע מלאָכים,— האָט מען אייביג טאַטע־מאַמע געהאַט. לעבען זיי— ווער שמועסט פון אַ כּבוד, און, חס ושלום, נישט— האָט מען אַ מצבה, אָנצושפּאַרען און אָבצוקיהלען אַ ברענענדיגען קאָפּ, אַ קבר— צום אויס־וויינען דאָס פערביטערטע האַרץ, און אַ שוכן־עפר, וואָס הערט, וואָס זעהט און שוויגט נישט, נאָר מיהט זיך פאַר אייך...

און נישט שטענדיג דאַרף מען זיי בעטען: נאַכט אויף נאַכט קומען די טויטע אין דער לעבעדיגער שטאָדט אַריין. אין שוהל אַריין געהען זיי, דאַווענען, ליינען, אָברעכטען הצות... געהט אַ בר מנן אַ היימישען לאָדען

פּאַרבײַ", הערט ער אַ קרעכץ פֿון אַ שווער האַרץ אַרויס, אַ זיפֿץ פֿון אַ צובראָכען געמיט, פֿערשטעהט ער איהם: לעבעדיגע און טויטע רעדען איין שפּראַך, דאַוונען פֿון דעם זעלבען סידור אַרויס... מאַכט זיך דער בר מנן אַ קניפּעל אין די תכריכים, און, אַז ער קומט צוריק אין זיין רוה אַריין, דערמאַנט ער זיך, און מיהט זיך, און טהוט וואָס ער קען, וואָס מעגליך איז. און וואָס איז אין יענע געבענשטע צייטען נישט מעגליך געווען... גאָר נישט, אפילו זיך אויסלערנען אַ פרעהליכען „שושנת־יעקב"— ביי'ן אַ בר מנן!

איך וויל אָבער נישט האַפּען די פיש פאַר דער נעץ. דאָס געהער שוין צו דער זאַך— צו דער מעשה פֿון רב אברהמיל שפּיעלער, אַ מליץ יושר זאָל ער זיין פאַר מיר און פאַר אַלע, וואָס פֿערצעהלען פורים'דיגע מעשהלעך, אויב נאָר נישט אויסגעטראַכטע...

און געוועזען איז רב אברהמיל אַ שפּיעלער, נישט קיין קלעזמער. ער איז געקומען צו דער מדרגה, צו וועלכער, אַלע, פֿיליכט, בענקען, אָבער זעלטען, ווער עס זאָל דערגרייכען: ער האָט פֿון פֿידעלע קיין פּרנסה נישט געצויגען, דערפֿון נישט געלעבט...

אַז מען האָט נישט קיין גרויסע אויגען, קיין בייזען האַלז און קיין אויפגעריסען מויל,— אַז „אבי־וואָס" איז אַ מאכל, קאַלט וואַסער— אַ משקה, שינעל און קיטיי— אַ מלבוש,— האָט אַ ביילע־באַשע אַ קלייטעל, איז מען יוצא פאַר עולם הזה, שפּיעלט מען לשם מצוה, לשם שמים; איז מען אַ שפּיעלער פאַר זיין ליעבען נאָמען— פאַר גאָט, און אַזוינער איז רב אברהמיל געווען...

מוצאי־שבת שפּיעלט זיך רב אברהמ'יל זיינע זמירות... זיצט ביילע־באַשע, זיין שפּייזערין, און שעפּט זיך אָן מיט נחת, מיט חיות אויף אַ גאַנצע וואָך... שטעהט איין עולם אין גאַס און הערט אונטער, און די נשמות זאַפּען זיך מיט זמירות אָן. אַפּט־מאָל ווערט דער נגון אונטער־געהאַפּט: אַ גאַס איז פּלוצלינג געהויבען געוואָרען, אַ שטעדטעל זינגט אַ זמר...

און אַ גאַנצע וואָך— ביילע באַשע זיצט אין קלייט, דאָס שטעדטעל איז פֿעריאָגט,— און אין שטיבעל פֿון ד' על ד', ביי אַ קליין טישעל, פאַר'ן קליינעם פֿענסטערל, זיצט זיך איינער אַליין רב אברהמ'ל; מיט'ן האַרץ צום הימעל, מיט'ן אויג צו דוד המלך'ס תהלים'ל: שירות ותשבחות זינגען די לעפּצען און ציטערן פאַר תענוג, און די אויסגעשטרעקטע האַנד

קלויבט איבער די סטרונעס פון פידעלע, וואָס ליגט פאַר איהם אויפ׳ן טיש... קלינגען די סטרונעס פאַר די ווערטער קליינע, ווייסע פליגעלעך אויס; בליהען די הויך, הויך. און רב אברהמ׳ל גלעט זיך מיט דער האַנד די שניי־ווייסע באָרד; זיין איינציגער תענוג...

עפענט זיך נישט דרייסט דאָס קליינע טהירעל, בייגען חתן כלה איין די קעפ, זיי זאָלען זיך נישט אָנשלאָגען, און קומען אַריין, און שטעלען זיך אָב פאַר רב אברהמלען געגרייטעלט און פערשעמט, און רב אברהמ׳ל שמייכעלט, ער ווייסט שוין, וואָס מען מיינט: שוין יאָהרען פערקנסט, אָנגעזאַמעלט קוים אויף אַ טלית, די חופה איז גרייט, נאָר אויף קלעזמער האָט פערפעהלט... שפּיעלט שוין רב אברהמ׳ל אויף איין אָרימער התונה; האָט ער, נאָך איידער ער קויפט אַ נייעם לוח,— אַ סנדקאות, צו דער צייט— אַ פדיון הבן, ער איז אַ כהן אויך— איין מצוה לויפט נאָך דער צווייטער. נישט אין דעם אָבער געהט עס.

דער עיקר איז ביי רב אברהמ׳לען פורים..

אַ פורים־שפּיעלער איז ער— פאַר אָרימע לייט...

פערהאַן הייזער, וואו די שעָנע יודען מיט די רויטע פּאַטשיילעס שמעקען נישט אַריין, וואו עס בעווייזט זיך קיין קלעזמער, און קיין פורים־שפּיעלער טרעט נישט איבער דער שוועל... וואו די חלה איז אָהן זאַפערן, די סעודה אָהן פרייד, און אָפטמאָל אָהן חלה...

עפענט זיך די טהיר, קומען אַריין רחמנות׳דיגע מענשען „תומכי עניים", ברענגען זיי צו עסען און צו טרינקען, בענשען די אָרימע לייט די ליעבע מענשען פאַר די צדקה, און אויך אַלע ליעבע געסט פון פורים־באַל, וואָס געבען די מעגליכקייט, צו טהון די צדקה, און לויבען זיין ליעבען נאָמען, וואָס האָט גוטע מענשען בעשאַפען און זעצען זיך עסען און טרינקען... און דאָך— איבער די אָרימע איינגעפאַלענע באַקען רינען פליעסען טרערען, געזאַלצענע, ביטערע... נישט זיס איז קצבה־ברויט, נישט געשמאַק איהר געטראַנק... און ווי לאַנג איז, אַז זיי זענען די געבער און אַנדערע די נעמער געווען? און עס הייבט אָן די טרער צושטעכען אין אויג, די ביטערקייט— זיך צו זאַמלען אין האַרץ, און אַ יודענע פערשטעלט זיך דאָס פנים מיט׳ן פאַרטוך; אַ יוד ווארפט דורכ׳ן פענסטער צו׳ם הימעל אַרויף אַ טענה.... און ווער יונגער איז האַפט און ציהט צוזאַמען די האַנד אויף אַ פויסט. קומט אָבער אַריין ר׳ אברהמ׳יל מיט׳ן פיעדעלע. די ליכטלעך ווערען מיט אַמאָל ליכטיגער, אויגען לייכטערן זיך, אויף די פנימ׳ער בעווייזט זיך אַ

שמייכעלע, פערשעמט, פעריתומ׳ט, נאָך פערטערעדט, רב אברהמ׳יל אָבער שפּיעלט שוין „שושנת יעקב״ — גיסט זיך אַ קלינגענדיגער בוימעל אין האַרץ אַריין — אָרימקייט איז קיין שאַנד, איין ברודער ביים צווייטען געמט, דרעהען דרעהט זיך דאָס רעדעל... און אַרוים געהט אברהמ׳יל מיט פינקעלדיגע אויגען בעגלייט, און קינדערלעך, מיט קרומע פיסעלעך, ווי די רעגענבויגען, און צאַפּעלדיג־פלאַמענדיגע אייגעלעך, ווי פלעמלעך כשר׳ע, לויפען איהם איבער די גאַסען נאָך, פון טהיר צו טהיר, פון שטוב צו שטוב... און ערשט שפּעט, גאָר שפּעט — אָרימע לייט, קיין עין־הרע, מעהרען זיך, — אָנגעלאָדען מיט ברכות, מיט אַ האַרץ איבער־געפילט מיט גוטער, שטילער פרייד פון געטהוענע מצות — טרעט נאָך רב אברהמ׳יל אָפּ ביי׳ם רב מיט דער רבי׳צין, אָהן וועלכע אַ מעשׂה איז גאָר קיין רעכטע מעשׂה ניט...

און איבער דער צייט זיצט ביילע־באַשע געדולדיג און וואַרט. דאָס האַרץ זאָגט איהר, און אברהמ׳יל לייקענט נישט, אַז זי האָט אַ חלק, אַ גרויס חלק אין דער מצוה; אָבער אַ קליין פיסעלע בענקען איז קיין עולה נישט...

און ביי׳ם קליינעם טישעלע, פאַר׳ן קליינעם פענסטערעל זיצט די פערבענקטע אַלטיטשקע און שמייכעלט... קוקט מיט די אַלטע, מאָדנע לאַכענדיג־וויתענדיגע אייגעלעך אין דער טונקעלער גאַס אַריין, און פון אונטער׳ן שטערנטיכעל קריכען די אויערלעך אַרויס און הערען זיך איין... צי איז עס נישט ער דאָרט מיט׳ן פידעלע? נישט פון זיין שושנת יעקב דער צוגעשווימענער קלאַנג?... און די ליפּעלעך ריהרען זיך קוים־קוים אין שטילען געבעט: זאָל ער זוכה זיין מיט׳ן פידעלע אַקעגען צו געהן משיח׳ן, שפּיעלען איהם אַ מאַרש....

דעמאָלט האָט מען אָן משיח׳ן געגלייבט, אויף משיח׳ן, האָט ער זיך, יעדען טאָג געוואַרט.

— אָבער פאַרוואָס זוימט ער זיך אַזוי לאַנג? פרעגען די אַלטע ליפּען; דאָס מאָל — נישט אויף משיח׳ן: די האַלאָבצעס זענען קאַלט, די ליכטלעך— רייכער׳ן זיך, צאַנקען, געהען אויס און אברהמ׳יל איז נישט דאָ.

ביילע־באַשע לויפט אין מאַרק אַריין. אַ שווייגענדיגע נאַכט. דורך די פערהאַמערטע לעדען רייסט זיך נישט אַרויס קיין קלאַנג, קיין שטראַהל. דאָס שטעדטעל שלאָפט.

דער הימעל איבער איהם וואַכט, מיט טויזענדער, טויזענדער אויגען, אַזוינע ריינע, אַזוינע קלאָרע, — אָבער וואו איז אברהמ׳יל?

— פאַרוואָס פערשפעטיגען זיך די טריט פון אברהמ׳לען?

אַזוי פרעגט אויך דער אַלטער רב, מיט׳ן צושראָקענעם ציגען־בערדעל, און זיין שרעקיג קול וועקט די רבי׳צין פון דרימעל און דאָס קליינע קעפעל, וואָס האָט זיך אין דער לופט, ווי אַיין אומריה געוויעגט, שטעלט זיך אָב. וואו קאָן ער זיין? דער דנאָ פון פלעשעל משקה איז אַרויסגעשוואומען, האַלבער נאַכט קלינגט דער הייזעריגער זייגער אוים און אברהמ׳לין זעהט מען נישט... האפט אויף זיך די קוטשמע דער רב, די רבי׳צין — די טערקישע שאַל, לאַמטערן גרויסע — די קוים ערוועקטע שמשים, לויפט מען אין גאַס אַריין, טרעפט מען בּיילע באַשען, רעדט מען נישט אַוואָרט און מען לויפט ווייטער, אין פענסטער און טהירען קלאַפט מען, נישט דאָ ביי אַייך רב אברהמ׳יל? קומען קינד און קייט פון די שטובען אַרויס און מען זוכט אברהמ׳לין...

— — — — — — —

און אברהמ׳לען האָט, ווירקליך, אַסבה געטראָפען. ווען נישט „שליחי מצות...״ גאָט ווייסט, צי איך וואָלט אַייך היינט די מעשה פערצעהלט; עס וואָלט אַ צו טרויעריגע געשיכטע געוועזען, און טרויעריגע זאַכען האָט איהר נישט ליעב....

אַהיים, צו זיין בּיילע־באַשען, געהט רב אברהמ׳יל. אַביסעל טאַנצען די פיסלעך אונטער, דאָס אַלטע, גראָהע קעפעל וויעגט זיך: פורים, און ער וועט נישט אָבזאָגען קיין אָרימאַן, וואָס הייבט אויף צו איהם דעם כוס... ער האָט זיך שוין צו בּיילע־באַשען טערבענקט, עס פערדריעסט איהם, וואָס ער קאָן נישט משנה מנהג זיין און מוז, פאָרבייגעהענדיג, אויף אַ ווײַילע אָבטרעטען ביים רב. וויל ער זיך פערקירצען דעם וועג, געהט ער דעם פּאָליש, פאַר דער שוהל, אַדורך, ווי געזאָגט, — שליחי מצוה. קומט ער אין פאָליש אַריין דערהערט ער קולות פון שוהל: געלעכטער, געזאַנג, אַ שאָרען מיט טאַנצענדיגע פיס. נבהל ווערט ער ונשתומם. נישט אַנדערש, טראַכט ער, נייערט וואוילע יונגען האָבען זיך אין שוהל אַריין פערהאַפט, האַפט איהם אָן דער הלול הקודש ביים האַרץ, צינדט זיך אָן אין איהם דער צאָרן. און אַכהן איז ער, אברהמ׳יל, גיט ער זיך אַ שפּאַר אַריין אין טהיר, דער אַלטער שלאָס גיט אַביסעל נאָך, אברהמ׳יל שפאַרט זיך מיט אַלע קרעפטען אין שפּאַרע אַריין און בלייבט — פערשטאַרט פאַר שרעק: מתים זענען עס געוועזן!

און אַגעמורמעל ווערט אין שוהל: רב אברהמ׳יל, רב אברהמ׳יל?

און אַלע אויגען ווענדען זיך, טייל — צו אברהמ׳לין, אַנדערע — צו׳ן אַ הויכען, הויכען יוד, מיט אַ גראָהער, שניי־ווייסער באָרד. און די אויגען, אויף אברהמ׳לין פערקוקט, קוקען לייטזעליג און ליעב, און די אַנדערע, צו׳ם הויכען, הויכען יוד געווענדט, וואַרטען אָב זיין וואָרט, העגנענדיג אויף זיינע בלאָהע ליפּען.... נישט לאַנג האָבען זיי געוואַרט. מיט שטילע טריט לאָזט ער זיך צו אברהמ׳לען צו, און שטיל ווערט אין שוהל, אַז מען הערט, ווי די מצה־שמורה ציטערט, פון אַ ווינטעל, דורך איין אויסגעשלאָגענע שויב געוועגט.... און אין דער שטילקייט דערהערט זיך דעם הויכען־הויכען יוד׳ס קול, ווי ער צושפּרייט מיט דער לאַנגער רעכטער האַנד די שניי־ווייסע באָרד, און זאָגט צו איהם: פאָרכט דיך נישט, אברהמ׳ל! מיר וועלען דיר קיין בייז נישט טהון; מיר האָבען זיך דאָ, ווי אַלע יאָהר, געפרעהט, אַ זמר געזונגען, אַ טענצעל געהאַפּט; עס איז דאָך פּורים — אַ יום־טוב. וואָס וועט נישט בטל ווערען!

שטעהט אברהמ׳יל אין שפּאַרע אַריינגעדריקט, און קוקט מיט גרויסע אויגען און טראַכט: מאָרגען וועט מיר קיינער נישט גלויבען, אַז איך בין דאָ געוועזען, דאָס געהערט און דאָס געזעהן. ציטערן די ליפּען און גיבען קיין קול נישט אַרויס. לעזט איהם דער הויכער־הויכער בר מנן זיין מיין פון פּנים אַראָב, ווינקט ער צו׳ן אַ מאָגערן, און דעריבער — נאָך העכערן יוד, קומט ער, שטילשווייגענדיג, צו.

— מיר וועלען דיר — זאָגט דער רב — פאַר די לעבעדיגע אַ וואָרט־צייכען געבען, וועלען זיי דיר גלייבען. אָט דער יוד איז דער ערשטער קהל׳ישער הזן פון שטעדטעל; איך וועל איהם בעטען, וועט ער דיך אַ נייעם „שושנת יעקב״ לערנען.

דער מאָגער־הויכער שאָקעלט מיט׳ן קאָפּ אויף „יאָ״.

— נייערט, — גיט צו דער ערשטער רב פון שטעדטעל, — נישט מיט׳ן קול וועט ער דיך לערנען. ער האָט זיך, לא עליכם, ביים לעצ־טען נעילה־קדיש פערקיהלט, און מיט אַ שטומער ודוי אַוועקגעגאַנגען פון דער וועלט. מיט׳ן פינגער וועט ער דיך לערנען...

טהוט דער ערשטער הזן דעם ווילען פון ערשטען רב, שוועבט זיין פינגער אין אַויר און שוועבט. דאָ טאַנצט ער מיט אַ ברען, דאָ ווערט ער פערציטערט, און פאַר גרוים דבקות — ווי פערשטאַרט; דאָ רייסט ער זיך אין די עולמות העליונים אַריין, מיט טענות פון איוב, מיט צער און צאָרן, און אָט צאַפּעלט ער, וואַרטענדיג אויף אַ תשובה פון דער הייך ווע־

גען טויט און לעבן...

אַזוינס האָט נאָך רבֿ אַבֿרהמ׳יל נישט געהערט. ציהט ער זיך מיט דער גאַנצער נשמה צום זינגענדיגען פֿינגער; זאַפּט ער מיט ביידע אויערן דעם נגון, ווייל ער אויפ׳ן פֿידעלע פּרובען נאָכשפּיעלען, האָטש אַ טאָן האַפּען, קאָן ער נישט, אין שפּאַרע פֿערשפּאַרט, אויסשטרעקען די האַנד... אין דעם הונ׳ס פֿינגער שוועבט אַלץ און שוועבט, און נגינה גיסט זיך פֿון איהם און גיסט...

און אין דערפֿריה, אַז דער שמש איז געקומען עפֿענען די שוהל, און האָט איהם פֿון שפּאַרע בעפֿרייט, איז רבֿ אַבֿרהמ׳יל אָבגעשפּרונגען אין מיט פֿאָליש אַריין, און, נישט ענטפֿערנדיג דעם צושראָקענעם שמ׳ש אַ וואָרט, — מיט פֿערציטערטע הענד צוגעדריקט דאָס פֿידעלע אין דער נאָך ווייסער איבער נאַכט געוואָרענער באָרד אַריין, און האָט אָנגעהויבען שפּיעלען! דערהערט ביילע-באַשע, דערהערען רבֿ, רביצין און די אַלע, וואָס האָבען איהם אין אַלע הייזער געזוכט, און לויפֿען זיך צוזאַמען; קומען ותיקין דאַווענען און שטעלען זיך אָב, און רבֿ אַבֿרהמ׳יל שפּיעלט אַלץ און שפּיעלט...

עס גערט צו פסח.

עס גערט צו פסח, און איך בעט מיך ביי אייך אײן צו׳ם סדר, נעמט מיך אויף!
קיין סך וועל איך אייך נישט קאסטען; קניידלעך עס איך נישט!
דייט מיך אויך נישט מכבד מיט מרור; מיט דעם בין איך געבוירען!
הייסט מיך אויך נישט צעהלען קיין „מכות"; איך האב די מ צ ר י י ם שוין לאנג מוחל געווען. און עס איז גלאט אמין „ברכה לבטלה"; פון געשריבענע אדער געדרוקטע מכות איז נאך קיינער נישט קראנק געווארען.
בעפרייט מיך אויך פון „שפוך המתך"!... איך בין נאך צו יונג, פערסמ׳ט מיר נישט דאס בלוט מיט נ ק מ ה... איך האף אויף בעסערע צייטען און וויל אפילו קיין געצען־דיענער נישט שעלטען.
איך וויל אפילו נישט זאגען „לשנה הבאה בירושלים!" ווייל „פון זאגען ווערט מען נישט טראגען"!
דערווייל וויל איך אייך נאר ווינשען, אז איהר זאלט אויפ׳ס יאהר דעם גאנצען „מ ה נ ש ת נ ה" מיט׳ן „ע ב ד י ם ה י י נ ו" פערגעסען.... און —
אז איהר וועט עפענען די טהיר און רופען באמת, נישט ווי היינט אויף לבן הארמי׳ס לשון: „כל דכפין ייתי ויכול!" — זאל קיינער נישט אריינקומען; עס זאל קיינער נישט ד א ר פ ע ן אריין קומען!

מעשׂיות.

„היינט וועט די קומען" — טראַכט ער, שפּאַציערענדיג בײַ'ם ברעג פון ווייכסעל.

און אַזוי טראַכטענדיג, קומט אידם אַלײן לעבעדיג פאַר:

ער זיצט אויפ'ן בעט אין דער פינסטער און וואַרט, בײַ יעדער בע-וועגונג אויף די טרעפּ הייבט איהם אָן שטאַרקער צו קלאַפּען דאָס האַרץ און ער וואונדערט זיך: פאַרוואָס? ער האָט זי דען ליעב?

אָט, דאָס איז שוין זי. איהרע שוועבענדיג-לײַכטע טריט. ער שטעהט אויף און צינדט אָן דאָס לעמפּעל אויפ'ן טיש. זי האַלט זיך דערווייל אַ ווײַלע אָב הינטער דער טהיר. אָטעמט אָב — שווערע טרעפּ — פעררייכט זיך די האָר און האַפּט נאָך אַ בליק דורכ'ן לאָך פון שלאָס. קוים הערעוודיג, קלאַפּט זי אָן מיט'ן פינגער אין טהיר.

— „פּראָשען" 1) און זי עפענט די טהיר און רופט אויף דער שוועל:

— „בענדיע אָפּאָוויאַדאַניע"? 2)

אַ'ניט, גערט זי צוריק.

אי הם האָט זי ניט ליעב, זאָגט זי. פאַר יודען איבערהויפּט שרעקט זי זיך, נאָר זיינע מעשה'לעך האָט זי ליעב.

דערקענט האָט ער זיך מיט איהר צופעליג אין זאַקסישען גאָרטען, אין אַ שלאַגס-רעגען. זי איז געשטאַנען אונטער אַ בוים, אָהן קאַלאָשען און אין אַ ווייסע בלוזע. דער בוים האָט זי שוין ווייניג געשיצט פון רעגען און זי האָט געקוקט דורך זיינע לויזע צווייגען אין הימעל אַרײַן, דערשראָקען און אָהן האָפנונג, עס זאָל זיך געשווינד ענדיגען. ער איז צוגעגאַנגען מיט'ן רעגען-שירם און האָט איהר פאָרגע-לעגט זיין הילף. זי האָט זיך געוויגערט. ער האָט ערנסט און האַרציג געבעטען; זי גיט נאָך און לאָזט זיך אָבפירען. זי פערענטפערט זיך:

1) ביטע, הערײַן.

2) וועט זיין א מעשה'לע.

פאַרהאַן אַזוי פיל שלעכטע מענשען! נאָר זיין שטימע וועקט צוטרויען. אויף דעם צוטרויען געשטיצט האָט ער איהר געבאָטען זיין אָרים, זי האָט צעגערנד אריינגעשטעקט די האַנד אין זיינע און געזאָגט איהר אַדרעס.

אין גאַנג איבער עטליכע גאַסען — אויף קיין דראָשקע האָט ער נישט געהאַט — איז ער געוואָהר געוואָרען, אַז זי איז אַ נייטאָרין (אמת — די האָט צושטאָכענע פינגער), און זי, אַז ער איז אַ שרייבער. שרייבט ליעדער? — ניין, מעשה׳לעך. אַה, מעשה׳לעך האָט זי זעהר ליעב. — ער קאָן איהר פערצעהלען. מעג מען זי בעזוכען? ניין. קיין פאָטער האָט זי ניט און די מוטער איז אַ בייזע. איהר שטימע האָט לייכט דערביי געציטערט. זי וואָלט מעהר נישט געדאַרפט, עס זאָל קומען אַ פרעמדער און נאָך דערצו — זי וואַרפט אויפ׳ן אַ זייטיגען בליק, און ענדיגט שאַלק־האַפט און רויט ווערענדיג: אַ יוד. פון וואַנען ווייסט דו, אַז איך בין אַ יוד? — זי דערקענט: די אויגען, די האָהר, די אויסשפּראַכע און ענד־ליך — די נאָז — האַ־האַ־האַ. איהר שטימע קלינגט ריין קינדיש און דאָך איז שוין דער שטערן געדונצעלט.

איבער׳ן זומער פלעגען זיי זיך טרעפען אין זאַקסישען גאָרטען. איבער׳ן ווינטער פלעגט זי, אויבוואויל זעלטען, אַרויפהאַפען זיך צו איהם אויף אַ מעשה׳לע. דערפון פלעגט זי איהם אין דער־פריה שרייבען דורכ׳ן סטרוזש. היינט האָט ער אויך אַזאַ בריוועל ערהאַלטען. זי שרייבט פוילישע „נח מיט זיעבען גרייזען“, נאָר אַזוי קינדיש־האַרציג.

— יוד, גרייט אָן אַ שען מעשה׳לע, נאָר אַ פרעהליכס, מיט אַ בת־מלכה. דאָס לעבען איז אַזוי טרויעריג. און אַנדערען זאָלסט דו מיך נישט. נישט דיך מיין איך. דו ביזט אַזוי העסליך. וועסט מיך אַנדערען, וועל איך שרייען און אנטלויפען. הערסט?

דאָך ווייסט ער, ווי אַזוי זי ווייכער צו מאַכען: דאָס מעשה׳לע ווערט טרויעריג. דער בן־מלך אָדער די בת־מלכה פאַלען אַריין אין אַ געפאַהר... די ליעבהאָבער צושיידען זיך דורך אַ שרעקליכער אינטריגע פון פאַלשע מענשען... וויל ער, וואַרפט ער די בת־מלכה אַריין אין געפענגניש, אין אַ פרעמדה לאַנד און דעם בן־מלך פיהרט ער ערגעץ צו דער תליה. אַ בלבול. און דעמאָלט פאַלט זי פאַר׳ן אויף די קניען, האַפט׳ן אָן ביי די הענד, גלעט׳ן איבער׳ן פנים און בעט באַרמהערציגקייט פאַר די אונגליקליכע. און פאַר אַ קוש אויף די ליפען, לאָזט ער פערשווינדען די געפאַהר און פיהרט דעם בן־מלך מיט דער בת־מלכה מיט פאַראַד און מוזיק צו דער חופּה.

נאָך וואָס טהוט ער עס? וואָס טויג איהם איהר קוש?

עס טהוט איהם באַנג, און דאָך איז פאַרהאַן אַזוינס, וואָס פיהרט זיי צוזאַמען: ביידע בענקען נאָך גליק... ביידע האָבען עס נישט און ווילען זיך ווענינסטענס געגאַרען האָטש אויף אַ ווייל.

צוויי פערוואָגעלטע נשמות. איינמאָל פרעגט ער זי:

— די מאַמע שלאָגט דיך אַמאָל?

זי איז בלאַס געוואָרען און די אויגען זענען איהר פערגאַנגען.

— פרעג נישט. פערצעהל בעסער. ער האָט איהר געגלעט די ברוינע האָהר, און האָט פערצעהלט.

נאָר היינט וועט ער נישט האָבען, וואָס צו פערצעהלען. די געדאַנקען אין קאָפּ זענען אונקלאָר און צווייגט, ווי דאָס אומעדיגע וואַסער, וואָס שלאָגט אויף און אָב פון ברעג... און רייסען זיך, ווי די לויזע נעבעל אין דער הייך.

וואָס נאָגט איהם אַזוי ביים האַרץ?

ער דערמאַנט זיך, אַז ער האָט נאָך היינט נישט געגעסען.

אין דער וואָהנונג איז געווען עפּעס אַ געפּאָרעריי, אַ געטומעל, און אַ גאָלדענע זון האָט זיך פלוצלונג בעוויזען און ער איז אַרויס פון בעט אין גאַס אַריין אָהן טהיי. אין די גאַסען איז אויך געווען איין אונגע־וועהנליך גערודער. ווייסט דער טייוועל, וואָס זיי לויפען אַזוי. איינינע מאָל האָט ער בעקומען אָן דער זייט. ער איז קוים אַראָב צו דער ווייכסעל, וואו ער שפּאַציערט געוועהנליך פאַר מיטאָג. צונד איז איהם דאָס האַרץ אַוועק. ער טאַפּט זיך ביים וועסטען־טאַש. פאַרהאַן קליין געלד און ער געהט צום רעסטאָראַן, וואו ער עסט געוועהנליך נאָכ'ן שפּאַציער, און זעצט זיך ביים פענסטער, וואָס געהט אַרויס צו דער ווייכסעל.

דער רעסטאָראַן איז אין דער צייט לער. די „געלע" זיצט ביים בופעט און דרימעלט. זיין אַריינקומען וועקט זי, פערשלאָפען גריסט זי איהם; דערלאַנגט איהם, וואָס ער בעשטעלט און זעצט זיך צוריק דרימלען. ער עסט און טראַכט, אַז אַ מעשה'לע מיט אַ בת־מלכּה מוז זיין. ערגעץ אויף אַ באַרג שלאָפען מוז זי. אַ כּשוף־מאַכער אָדער אַ כּשוף־מאַכערין איבער־וואַכען זי. היינט וועט ער איהר נאָך לעגען אַ שלאַנג צו פיסענס. שלאָפענדיגע בת־מלכּה'ס האָט זי שוין געגוג. די שלאַנג וועט מאַכען איין אַיינדרוק. ער קלערט נאָך צו לעגען די בת־מלכּה אויף גאָר אַ הויכען באַרג. ער האָט נאָך קיין גרויסען באַרג נישט געזעהען, נאָר ער וועט איהר זאָגען: הויך,

הויך, הויך... און זי וועט אויפהייבען די פער׳הלומ׳טע אויגען און נאָכיאָגען זיין פינגער אין דער לופט. נידריגער, דער בת-מלכה צו פיסענס, וועט ער אַרומציהען דעם באַרג מיט אַ וואָלקען. פאַר שענקייט וועגען וועט ער דעם וואָלקען רויטליך אַרומדיימען, אַ זומער טאָג. אַ ברענענדיגע ראַנד וועט זיין. הינטען אין טהאָל זעהט מען קיינמאָל נישט די בת-מלכה, דער וואָלקען פערשטעלט זי. אַ גאַנץ געהענדיג יאָהר שטעהט ער, דער וואָלקען. דאָס מוז אויך זיין אַ כשוף. פאַר דאָס איז איבער דער בת-מלכה אַיין אייביג קלאָרער הימעל: צווישען וואָלקען און הימעל ליעגט זי, און די שלאַנג היט!

ער האָט אָבגעגעסען. אַ בן-מלך וועט ער שוין געפינען צוריק צו וועגס. מען דאַרף צאָהלען. די „געלע" שלאָפט

ער וויל זי וועקען — אויף זיין געוועהנליכער אַרט: ער מאַכט קיילעכלעך פון ברויט און ציעלט איהר אין דער לאַנגער נאָז אַריין. איינמאָל אויף צוואַנציג טרעפט ער און זי וועקט זיך יעדעס מאָל דערשראָקען. „דער פאַן טרייבט שטענדיג קאַטאָוועס" זאָגט זי פערדראָסען. „וואָס האָט ער געהאַט?" ער שמייכעלט גיטיג. זאָגט איהר און צאָהלט.

היינט אָבער געהט איהם נישט. ער וואַרפט און וואַרפט און טרעפט נישט. ציעלענדיג, זוכט ער דערווייל אַ בן-מלך.

ער קנייפט אויס אַ ניי שטיק ברויט און קנעט, מאַכט קיילעכלעך, און פערגעסט צו ציעלען. דער בן-מלך געהט. וואַלד אויס, וואַלד אַיין געהט ער. אַ קראָה, וואָס ער האָט אַמאָל געראַטעוועט פון אַ זיכערען טויט, האָט איהם אויסגעזאָגט דעם סוד פון דער בת-מלכה... און זי פליהט פאַר איהם, און ווייזט איהם דעם וועג. אָבער נישט אַזוי געשווינד וועט ער איהם צולאָזען צום ציעל. באַלד נאָכ׳ן מעשה׳לע ענטלויפט זי, און ער בלייבט אַליין, אַליין מיט די צוויעגטע נערווען און אָבגעריסענע געדאַנקען... ער וועט אויפ׳ן אָנשיקען אַ וואָלף— דעם וואָלף וועט ער טייטען. דערנאָך— אַ וואַסער, וועט ער אויסרייסען אַ בוים, אַריינוואַרפען און אַריבערשווימען. דערנאָך וועט זיך איהם שטעלען אויפ׳ן וועג אַ באַרג, וועט׳ן די קראָה נעהמען אויף איהר׳ע פליגעל... ניין, אַיין אָדלער — דער קראָה׳ס אַ פעטער— וועט עס טהון. דערנאָך וועט ער פשוט הונגעריג ווערען. דאָס באַנאַלע מוז שטענדיג אַריינקומען אין דער מיט... אַ בן-מלך אויפ׳ן וועג קען זעהר לייכט פערהונגערן. די קראָה פליהט פאַר איהם נאָך עסען. עס איז אָבער זעהר ווייט צום נאָהענטסטען ישוב. זי זוימט זיך. די זון ברענט; אויפ׳ן פרייען פעלד

איז עס. ער פערשמאַכט. וואָלט וועניגסטענס ווייץ אָדער קאָרן געוואַקסען, וואָלט ער זיך, אויבוואָהל אַ בן-מלך, אָבגעריסען עטליכע זאַנגען. וואַקסען אָבער דורכאויס ביטערע קרייטעכצער, און אָנגעזאָגט האָט איהם פאַר'ן אַוועקפליהען די קראָה: ריהר נישט! די קרייטעכצער זענען סם. די כשוף-מאַכער האָבען עקסטראַ פערזייעט דעם סם, כדי די, וואָס וועלען זוכען דאָ די בת-מלכה— וואָרום דער באַרג, וואו זי ליגט, איז נישט וויט— זאָלען זיך אָב'סמ'ען, וואָס עס האָט שוין כמה וכמה געטראָפען...

און שווער, זעהר שווער איז איהם צו וואַרטען אויף דער קראָה. ער פערגעהט פאַר הונגער. די אויגען ברענען. דערווייל געהט דורך אַ פויערטע מיט אַ לעבעל ברויט אין דער האַנד. פריש ברויט, דער געשמאַק שלאָגט דעם בן-מלך אין דער נאָז אַריין.

— פויערטע— רופט ער מיט אַ שוואַכער שטימע— גיב מיר אַ שטיקעל ברויט.

— בעצאָהל! ענטפערט די פויערטע קורץ.

— איך האָב נישט מיט וואָס...

— אַז מען האָט נישט, עסט מען נישט.

— איך בין אַ בן-מלך, אַז איך וועל אַהיים קומען, וועל איך דיך אָבגילטען!

— זוך דעם ווינד אויפ'ן פעלד... אַ חוב פערשרייבען אויפ'ן וואַסער.

— איך שטאַרב פאַר הונגער!

— אַ נייעס! בעסערע פאַר דיר טרעפט עס!

זי געהט אָב עטליכע טריט און קומט צוריק.

— ווייסט דו וואָס! דו געפעלסט מיר! האָב מיט מיר התונה, וועל איך דיר געבען ברויט!

— איך קען נישט. איך בין שוין פערליעבט אין דער בת-מלכה!

— און ווילסט עסען?

— איך בין הונגעריג!

— האָב התונה מיט מיר, וועסט דו זיין זאַט!

די פויערטע האָט זיך אײַנגעשפאַרט, דער הונגער מאַטערט און ער האָט געמוזט נאָכגעבען. ער האָט איהר צוגעשוואָרען עוויגע טרייע. דורכגעלאָפען אַ האָז, האָט ער'ן גענומען פאַר אַיין עדות. געהאַפט אַ שטיק ברויט און איז איהר נאָכגעגאַנגען אין דאָרף אַריין.

די „געלע" עפענט אויף אַיין אויג און מאַכט עס צוריק צו, און דאָס מעשה'לע וועבט זיך ווייטער:

אַז די קרָאָה איז צוריקגעקומען האָט זי שוין דעם בן־מלך נישט געטראָמפען. דאָס פרישע ברויט האָט איהם געשאַדט און ער ליעגט קראַנק אין דאָרף. דערנאָך איז ער געזונד געוואָרען און התונה געהאַט מיט דער פויערטע. און וויל ער האָט נישט געקאָנט נישט אַקערן, נישט זייען, נישט שניידען, נאָר פאַר דאָס לעזען און שרייבען, איז ער געוואָרען דאָרפסלעהרער. שלום=בית איז געווען... די פויערטע פלעגט׳ן רופען מיט ליעבשאַפט: „שוטה, מיינער" און ער פלעגט נאַריש שמייכלען. דאָך די בת=מלכה האָט ער בעהאַלטען אין האַרץ. אַ קשיא אויף אַ מעשה, די פויערטע אַרבייט ביים פריצ׳ס שנייד=מאַשין, עס קען זיך איהר אַיין אונגליק טרעפען... וועט ער געהן זוכען... נאַטירליך, איבער די ליפען ברענגט ער עס נישט... און פילייכט האָט ער גאָר נישט געוואוסט פון געדאַנק. שטילערהייד ערגעץ אין אַ פינסטער ווינקעלע פון האַרץ איז דאָך געלעגען די האָפנונג און ער האָט בעהאַלטען דעם סוד פאַר זיך.

דער פויערטע האָט אָבער קיין אונגליק נישט געטראָפען. פערקעהרט: מיט יעדען טאָג איז זי געזונדער און שטאַרקער געוואָרען; ער אָבער— נישט. פון שלעכטע פויערשע קעסט, צי פון בענקעניש האָט ער זיך פריה געעלטערט, און אַז ער האָט בעמערקט, אַז די באָרד איז איהם גרוי געוואָרען און די אויגען לעשען זיך, און דער שטערן רונצעלט זיך, האָט ער מיט אַ וויינענדיגער שטימע איבערגעגעבען די שילער דעם סוד פון דער בת=מלכה.

זיי האָבען זיך צולאַכט: דער לעהרער איז פון זינען אַראָב! אויסער———

ער בעמערקט אַיין ענדערונג אין דער בעלייכטונג: עס איז טונקעל געוואָרען. ער וואַרפט אַ בליק אין פענסטער אַריין: דאָס וועטער האָט זיך דערווייל גענצליך געטוישט. אַ נאַסער שניי פאַלט. עס גיט אַ נאָג ביים האַרץ. געשווינד האַפט ער נאָך אַ קיילעכעל=ברויט, ציעלט און טרעפט. די „געלע" האַפט זיך אויף.

— קום אַהער, געלע, איך וועל דיר אַ מעשה׳לע פערצעהלען...

— מניע פאָצאָ? 3)

— אַ שען מעשה׳לע— מיט פויערשע יונגלעך, וואָס זוכען אַ בת=מלכה...

— גלופסטוואָ! 4)

— עס איז נישט קיין נאַרישקייט. די בת=מלכה שלאָפט אויף אַ בלו־

---

3) צו וואס זאל עס מיר?

4) נאַריש.

מען־בייט אויף אַ שפּיץ־באַרג. דער דאָרפס־לעהרער האָט זיי געהייסען זוכען...

— וואַרטאָ! 5)

— אַוודאי כּדאי. די בת־מלכה איז אַ שעָנע, אַ גוטע, אַ קלוגע.

— געגוג געשפּעט, צעָהלט בעסער און געהט!

— געוויס, געוויס... נאָר די קינדער האָבען זיך געמאַכט הילצערנע שווערדען, מיט הילצערנע שפּיזען— די געלע גענעצט.

— ביזט מיעד, געלע?

— אַזאַ וועטער!—

און בייז גיט זי צו:

— ווען עס פאַלט אַ יודישער יום־טוב, מוז זיין אַ שלעכט וועטער.

— וואָס פאַר אַ יום־טוב איז היינט?

— ז י י ע ר וויעלקאַנאָץ...

דאָס איז געווען דאָס גערודער אין דער וואָהנונג, דאָס געלויפערײ אין גאַס??!

ער צעָהלט און לויפט אַרויס.

אין גאַס צולאַכט ער זיך.

אין דער נשמה ליגט ערגעץ ביי איהם אַ גלגול פון אַ ויידען, צי אַיין עלטער ויידען! דאָס בענקעניש, וואָס האָט'ן אָנגעהאַפּט! יעדער מענש געהט אַרום מיט גלגולים אין האַרץ.

דאָס ערשטע יאָהר, אַז ער איז נאָר אַוועק פון דער היים, איז ער צום „סדר" שיער נישט פון זינען אַראָב פאַר בענקשאַפט. די פאַמיליע, ביי וועלכער ער האָט געוואָהנט, איז אויף יום־טוב ערגיץ אַוועקגעפאָהרען צו גאַסט, און ער איז געבליבען איינער אַליין אין אַלע צימער. ער האָט זיך פריה געלעגט, נישט האָבענדיג וואו אַהין צו געהן, נאָר ער האָט פערגעסען אַראָבצולאָזען די רולעטען און די לבנה האָט'ן געוועקט. ער האָט זיך אויפגעהאַפּט מיט האַרץ־קלאַפּען. לאַנג איז ער געלעגען און

---

5) כּדאי.

נישט געוואוסט פֿאַר וואָס. דערנאָך האָט ער זיך דערמאַנט. פּלוצלינג איז ער אויפֿגעשפּרונגען, אַרויסגעריסען דאָס ליילעך פֿון בעט, אָנגעטהון עס, ווי אַ קיטעל, און איז אַרומגעלאָפֿען אין שטוב און געבריליט אויסענווייניג די הגדה. דאָס צווייטע יאָהר האָט ער, פֿאַר שרעק פֿאַר דער בענקשאַפֿט, אַ האָק פֿערקייפֿט און איז אַהיים געפֿאָהרען אויף פּסח. איבערן וועג האָט ער זיך געיִחוד'ט, אַז ער וועט זיך אונטערגעבען, גאָר איינגאַנצען אונטערגעבען. און ווירקליך, ער איז געגאַנגען מיט'ן פֿאָטער דאַוונען, געלאָזט זיך אונטער־בעטען צום סדר מיט אַ קישען, געפֿרעגט „מה נשתנה"... נאָר אַז ער איז געקומען צו „דצ"ך עד"ש באח"ב", איז ער אַרויס פֿון די כּלים. ער האָט נישט געוואָלט שפּרענגען פֿון כּוס. די מוטער האָט'ן מיט טרערען קיום איינגעשטילט... בּיי די „מכּות" זאָגען האָט עס נאָך מעהר אויפֿגעפֿלאַמט... דעם ערשטען טאָג חוה"מ איז ער אַוועקגעפֿאָהרען אומגעזעגענט מיט'ן פֿאָטער. די מוטער האָט געוואַרט אויפ'ן אונטער דער שטאָט.

ער הייבט זיך אויף די שטיינערנע טרעפּלעך.

עס טהוט איהם באַנג.

נאָך וואָס האָט ער זיי געקרענקט?

דעמאָלט האָט ער געזאָגט: צוליעב דעם אמת, איז דען פֿאַרהאַן אמת?

— מיר יונגע—טראַכט ער—דאַרפֿען ליידען, אַ גוער צער איז שעפּ־פֿעריש, ער טרייבט אונז צו נייער אַרבּייט, צום בעשאַפֿען נייע פֿאָרמען. יעדער צער פֿון אַלטע איז אונפֿרוכטבּאַר און צוגיעסט זיך אין אומזיסטגע־טרערען, אויב ער ווערט נישט פֿערשטיינערט אין האַרץ.

ער געהט דורך קראַשינסקי'ס גאָרטען. די מיל־געשטאַלט איז לער. הרב'ן גאָרטען יאָגען זיך אַהיים פֿערשפּעטיגטע. ער קומט צו צום קליינעם בערגעל, וואָס קוקט אַרויס אויף די נאַלעווקיס. ער פֿיהלט זיך מיעד, אַהיים צו געהן איז נאָך פֿריה. די וועט ערשט קומען אין אַ שטונדע אַרום. ער זעצט זיך פֿאַר'ן בערגעל אויף אַ באַנק.

אונטען איז דאָס בערגעל גאָל, ווי אַרומגעשיילט. העלער—גראָז און וואו נישט וואו דערנדלעך... אויף זיי וועלען שפּעטער קליינע בלומען וואַקסען... זאָל זיך מיר האַלטען—אַ ביימעל אָן דער זייט—אַ בוים—פֿיעל ביימער—אין זייערע צווייגען קענען פֿייגעל וויגען. זי האָט זעהר ליעב פֿייגעל־געזאַנג. אַז זי הערט, זאָגט זי, פֿייגעל־געזאַנג—אַ פּאָר מאָל האָט זי געגייט אין דאָרף—קען זי זיך נישט איינהאַלטען פֿון טרערען...

עפּעס די נשמה וויינט, און אַזוי דיס״.

טײלמאָל רעדט זי עפּעס אַזוי וואונדערליך... צופּט די נעגיל פון די ווייסע, לאַנגע, פון דער נאָדעל־צווישטאָכענע פינגער אין די נאָך ווייסערע צייהן, און האָט אַזױנע אויסדריקען... „נשמה־טרערען״... ווי קומט עס צו איהר? זי איז אפשר אויך אַ פערבאָרגענע בת־מלכה? די מוטער — די וועשין ביי דער באַליע — איז נישט קיין מוטער, נאָר אַ כשוף־מאַכערין, וואָס היט זי, עס זאָל קיין פרעמדער בן־מלך נישט קומען און זי נישט אויפ־וועקען...

נאָר ער וועט עס זאָ ווי זאָ נישט זיין. ריין פון זינד מוז זיין דער בן־מלך...

אַ באָנע מיט פיער יונגלעך איילען זיך פאָרביי. די יונגלעך לױפען צו צום בערגעל. יונגלעך בעוואָפּענטע מיט שווערדען און שפּיזען, „זיי שטייגען אויפ'ן בארג״. די באָנע בייזערט זיך: עס איז צייט אַהיים. די עלטערן וועלען זיין אונרוהיג. היינט איז יום־טוב... די קינדער הערען נישט און שטייגען. „צו דער בת־מלכה״.

„די פיער שילער פון דאָרפס־לעהרער״...

די זון געהט אונטער.

אין גאָרטען הערט זיך דער גרעגער. נאָך צייט.

ער מאַכט די אויגען צו און זעהט, ווי די האָריג־בעוואָפּענטע שילער שטייגען אַרויף נאָך דער בת־מלכה... אַ וואָלקען הענגט צווישען די „דער־גרייכער״ און דער בת־מלכה. זיי זעהען זי נישט, נאָר זיי גלויבען אָן איהר. זאָל ער זיי צולאָזען?

אַט רייסט זי דורך דעם וואָלקען, די מכשפה, און רייט זיי אַקעגען אויף אַ בעזעם.

זי האַפּט איינעם אָן ביי דער האַנד.

— וואו אַהין געהסטו יונגעלע

— צו דער בת־מלכה!

— וואָס האָסטו צו דער בת־מלכה?

— איך וויל זי וועקען!

— נאָך וואָס?

— איך וויל מיט איהר התונה האָבען!

— פאַר וואָס ווילסט דו מיט איהר התונה האָבען?

— זי איז אַ גוטע — האָט דער לעהרער געזאָגט — אַ קלוגע און אַ

זיסע. דער לעהרער ווייסט!

— אודאי! און דו, דאכט זיך, האסט ליעב גוטע און זיסע זאכען?

— געוויס האב איך ליעב! די מאמע רופט מיך „נאשער".

— אויב אזוי, מיין קינד, נאך וואס זאלסט דו קריכען אומזיסט אויפ'ן בארג און מיעד ווערען, דו ביסט דאך איין איידעל קינד——

— וואס געהט עס דיך אן?

— איך בין דאך דיין מוהמע, נארעלע, קענסט מיך נישט? איך וועל דיר געבען סאמע גוטע זאכען.

און זי גיט א מאך איהר „האקוס פאקוס" און דעם יונגעל צו פיסענס פאלט ווי פון הימעל אראב א קיישעל מיט סאמע גוטע און זיסע זאכען: מאנדלען אין די געלע העמדלעך, געפרעסטע פייגען, שטרענגעלעך-ראד-זינקעס, רויט-פלאמענדיגע פאמעראנצען, ציקאלאדע און אזוינע זאכען, וואס דאס יונגעל האט אפילו נישט געוואוסט, ווי מען רופט זיי. און ער האט אויסגעשריען פאר פרייד און געלאזט זיך אויף די קניען פאר'ן זיסען קיישעל.

יענע דריי זענען דערווייל ווייטער געגאנגען. קומט זיי אקעגען דער כשוף-מאכער, איין אלטער מאן מיט ווייסע ברעמען און א ווייסע בארד, מיט א גרויסע בלאהע פאר ברילען איבער די אויגען—

עס הערט זיך א סקריפ פון גארטען-טויער. ער עפענט די אויגען, די באנע מיט די קינדער זענען שוין פערשוואונדען. ער לויפט געשווינד ארויס און אויף די כמעט לערע „נאלעווקעס" וועבט זיך דאס מעשה'לע ווייטער.

דער אלטער שטעלט איינעם פון די דריי אפ.

— וואו אהין, יונגעלע?

— די בת-מלכה וועקען, איך וויל מיט איהר חתונה האבען!

— נאך וואס?

— דער לעהרער לויבט זי; זי איז אזוי קלוג.

— ווילסט פון איהר קלוג ווערען?

— ווי דען? א מענש דארף זיין קלוג. אז מען איז קלוג, האט מען כבוד און געלד.

— אזוי? נו, א ביסעל קלוג ביסט דו שוין, נאר אויב דו ווילסט, וועסט דו קלוג ווערען אהן דער בת-מלכה.

— ווי אזוי?

— גאנץ איינפאך, נא!

און דער אלטער געהמט ארויס פון בוזעם-טאש און דערלאנגט, דעם

שוין כּמעט קלוגען קינד, אַ פֿיין בּיכעל, אײַנגעבּונדען אין ווייסע לעדער מיט אַ גאָלדענעם שניט, אינערוועניג מיט בּילדער.

— נאַ, זאָגט ער, זעץ דיך און לייען! וועסט דורכלעזען איין זייטעל, וועסט דו זיין קליגער פֿאַר טאַטע־מאַמע, צוויי — וועסט דו קליגער ווערען פֿאַר'ן גאַנצען דאָרף, און קומסט דו אין דער מיט אַריין, וועסט דו קלוג זיין, ווי דריי פּראָפֿעסאָרען!

דאָס יונגעל האַפּט דאָס בּיכעל און זעצט זיך לעזען.

יענע צוויי זענען דערווייל ווייטער געגאַנגען. פֿערשטעלט זיי די שלאַנג דעם וועג. איינער ענטלויפֿט, דער צווייטער בּלייבּט אויפֿ'ן אָרט פֿאַר שרעק.

זי גיט איהם אָבּער אַ גלעט איבּער ס'מיילכעל און פֿרעגט'ן מיט אַ שלאַנגען־האַרציגער שטימע:

— וואו אַהין, יונגעלע?

ער געהט צו דער בּת־מלכּה, ער וויל זי אויפֿוועקען און מיט איהר חתונה האָבּען, ווייל דער לעהרער האָט געזאָגט, אַז זי איז אַזוי שעֶן!

— האָסט ליעבּ „שעֶן"?

— אַוודאי!

— נו, קום מיט מיר. זעהסט דו, אין דער זייט שטעהט אַ קריסטאָלענער פּאַלאַץ און אינ'ם קריסטאָלענעם פּאַלאַץ וואָהנען סאַמע טאָקלעך. סאַמעטענע קליידער טראָגען זיי און וויס־זיידענע פֿאַנטאָפֿעלעך... קירשען־רויטע ליפּעלעך האָבּען זיי און בּריליאַנטענע אייגעלעך... וועסט דיר אויסקלויבּען וועלכע דו ווילסט, און עס איז גאָר נאָהענט און אַ גלייכער וועג...

און ער געהט נאָך דער שלאַנג...

— אָבּער מיט'ן פֿיערטען וואָס טהוט מען? לאָזען איהם דערגרייכען? אַ שאָד! ער וועט זיין דער אונגליקליכסטער... ער וועט אפֿילו גישט האָבּען, וואָס עס זאָל איהם בּאַנג טהון, וואָס זיך פֿאַרצוואָרפֿען!

איהר צוליעבּ מוז ער עס דאָך טהון...

ער וועט געהען, ער וועט אויפֿוועקען... און דערנאָך?

דערנאָך — אַ חופּה... מוזיק, טענץ... אַ האָכצייטס־רייזע... אַ שפּאַציער אין הענגעל־גערטנער אין דער לופֿט...

זי וועט די אויגען פֿערמאַכען פֿאַר גרויס נחת... שטאַרק געריהרט וועט זי זיך לאָזען צוציהען און ער וועט זי נעהמען צו זיך אויף די קניען און וועט זיך וואונדערן, נאָך וואָס ער טהוט עס. זי וועט צולעגען

אידרע הייסע בעקלעך צו דיינע— ער וועט פיהלען אידר ריינעם אָטהעם און ער וועט זי קושען, און פאָרוואַרפען זיך: „שוויין". זי וועט דערוויילן אויפשפרינגען בלאַס, צושראָקען, מיט אַ פערציטערט געוויין, און ער וועט זיך אידר וואַרפען צו די פיס און איבערבעטען — אין האַרץ וועט ער זיך רופען: „פאַיאַץ" — און זי וועט זיך קוים לאָזען איבערבעטען און וועט שוין אַ לאַנגע צייט נישט קומען.... ער בעקומט פון עמיצען אַ שטויס און גליטשט זיך שיער נישט אוים אויפ'ן נאַסען טראָטואַר.

אויף די טרעפ איז פינסטערליך. איין נאַפט-לעמפעל אויף צווי שטעק. קיין צינדר-העלצלעך האָט ער ביי זיך נישט. זיין שכן געהט דעריבער מיט איין עלעקטריש לעמפיל — דעם איז ער אָבער נישט מקנא: ער האָט אַ העסליך ווייב. ווען ער געהט דורך פאַר זייער טהיר, ציטערט ער, זי זאָל איהם נישט אַקעגען קומען. די גרעסטע זינד איז העסליכקייט. און אַז די בעל-הבית'טע איז מיאוס, איז די דיענסט נאָך העסליכער. ברר... פאַר איבעל און קעלט צוזאַמען. ער האָט פערגעסען, אַז די קאַמאַשען זענען צוריסען און איז געגאַנגען אויף דער נעץ. ביי נאַכט וועט ער הוסטען און אפשר הי'ץ בעקומען. דער דאָקטאָר וועט'ן וויטער שרעקען מיט איין אָבצערונג. „מיין כפרה" — זאָל זיין איין אָבצערונג, אַבי זאָל עפּעס געשעהן.

ער בלייבט שטעהן דערשראָקען:

אין טרעפען-ווינקעל בעווייזט זיך איהם אַ בילד פון בלאַסען שיין געוועבט.

אַ סדר-טיש, — אַ שניי-וויים טישטוך, — רויט-געמאָלטע כוסות — בלאַנקע טעלער — בליצענדיג, האָטש אַלט, זילבערן געשיר, ליכט אין דריי פאָר הויכע זילבערנע, אַלטע, דראָט-אַרבייטענע לייכטער... די מוטער שטעהט און בענשט ליכט... פון הינטען זעהט ער זי.. אידרע דאַרע אָקסעל ציטערן... זי וויינט — אויף איהם וויינט זי! וואו איז ער אַצונד?

— „עס הייבט זיך שוין אָן" — ווערט ער בייז אויף זיך און שפרינגט אַרויף עטליכע טרעפ מיט אַמאָל. און באַלד פערדריעסט איהם, וואָס ער איז ענטלאָפען, די מוטער וואָלט זיך אויסגעדרעהט צו איהם... ווי זעהט זי צונד אוים? זי שרייבט, אַז זי שלאָפט נישט גאַנצע נעכט.... פיער פאָר שקאַרפעטקעס האָט זי איהם לעצטענס געשיקט. „זעה, האַלט וואַרעם די פיס"....

מיט אַ ציטעריגער האַנד עפענט ער זיין טהיר.

— עט, — שאָקעלט ער זיך אָב — אַ מענש דאַרף זיין אַ מענש.

מיט פעסטע טריט געהט ער אין צימער אַריין; מיט אַ פעסטער האַנד מאַכט ער ליכט. פאַר דער פינסטערקייט האָט ער דאָך אַ ביסעל אַנגסט. „ווי אָרים"—בעטראַכט ער די שטוב. שפּינוועבס, פאַר דאָס (מיט אַ ביטערן שמייכעל) אָהן אַ צייכען פון המץ. מאָרגען וועט שוין עמיץ פערבעטען..... ער וועט זיך דרעהען אַרום דער דייטשער שוהל... אַ בעקאַנטער לעהרער...

ער זעצט זיך אויפ'ן בעט. דאָס לעמפּיל פיליערט אַ ביסעל, ער וויל אויפשטעהן און פעררירכטען, און פערגעסט זיך, נאָך וואָס האָט ער זיך אונטערגעהויבען? ער לאָזט זיך צוריק אַראָב. ציהט אַיין די פיס. זיין בליק פאַלט אויפ'ן שטיקעל שפּיגעלע אויף דער וואַנד. ער נעמט עס אַראָב, שפּיגעלט זיך.

— איך בין גאָר נישט אַזוי העסליך, ווי זי זאָגט! שמייכעלט ער, און הענגט דאָס שפּיגעלע צוריק אויף. אַ ביסעל שוואַרץ, ווי אַ טאָטער, אָבער אויגען....

אויף דיינע אויגען איז ער שטאָלץ. זעלטען אַ פרויענצימער זאָל אויסהאַלטען זיין בליק... ווערט ער מיט איינער אינטים, קושט זי איהם די אויגען. ליפּען האָט ער צו פליישיגע... זיי קושען צו האַסטיג, זיי זענען צו געפעהרליך... נאָך אין דער היים —

דער געדאַנק רייסט זיך אָב: וואָס טהוט זיך צונד אין דער היים? דער טאַטע איז שוין געקומען?

ער הערט דעם טאַטענ'ס „גוט יום־טוב" — דער מאַמעס ענטפער. עס קלינגט נישט פרעהליך. אומשטיינס געזאָגט, איין קינד און עס איז נישט אין שטוב.

ער וויל איבערטראָגען די געדאַנקען אויף עפּעס אַנדערש; עס נעמט נישט. דער „סדר" לאָזט זיך נישט אָבּרוקען. שוין דאָס פינפטע יאָהר!

ער הייבט זיך אויף און געהט צו צו'ם פענסטער. איבערן נאַסען דאַך שפּיגלען זיך ציטעריג די יום־טוב'דיגע פלעמלעך פון די פענסטער, פערשפּעטיגטע לויפען דורך. צו די פענסטער וויל ער די אויגען נישט אויפהייבען. ער מוז עס אָבער. לאַנגזאַם הייבט ער זיי אויף. אויפ'ן וועג אין דער לופט בלייבען זיי שטאַר. ווייטער אַ בילד:

אַ סדר־טיש, אַ גרויסער סדר־טיש — קריסטאָלען און גאָלדען געשיר — איז עס איין פאַמיליע? ניין. עס מוז זיין אַ פערזאַמלונג פון איינגע פאַ־

מיליען. מאָדנע געקליידטע פרויען — אַ זעהר אַלטע טראַכט; מענער אין ווייסע, ברייט־געשטיקטע קרעגען אונטער די קיטלען... גאָלדענע עטרות..... גאָל־דענע יאַרמולקעס — ביי וואָס האַלט מען? אַ שטילער רעציטאַציוו...

פלוצלונג מען קלאַפּט פון דרויסען.

פערציטערט ווערען די מענער, די פרויען — פערגליווערט פאַר שרעק. אַ יונג מעדכען פאַלט אַרונטער אין אָהנמאַכט — אַ יונגע פרוי פאַלט מיט אַ פערשטיקט געוויין דעם מאַן אויפ'ן האַלז... וואָס קאָן עס זיין?

— עפענט אין נאָמען פון געזעץ! שרייט מען פון דרויסען.

. אַ בלבול־דם! געוויס!

— געשווינד, זוכט אונטער'ן טיש! רופט דער עלטסטער, מען בייגט זיך אַרונטער — אַ שרעק — אַ קליין טויטע קינד! אַלע ווערען פערשטאַרט.

די טהיר פון פאָדער־הויז פלאַצט.

און דער עלטסטער שטעהט אויף און קאָמאַנדעוועט האַסטיג מיט אַ פערשטיקטער נאָר פעסטער שטימע:

— נעמט און צושניידט.

עס געשיהט. — די טהיר פון פאָדער־הויז איז אויפגעבראָכען אין גאַנצען. שווערע טריט — וואָפען־געקלאַנג.

— נעמט יעדערער אויף זיין טעלער אַ שטיק.

מען טהוט אַזוי. מען קלאַפּט שוין אין צימער־טהיר.

— עסט!

דאָס טויטע קינד איז אויפגעגעסען. די טהיר אויפגעבראָכען — פאָליציי און מיליטער — מען זוכט — אומזיסט — זיי געהען פערדראָסען אַרויס, און אַ ווילד צאָרניג געשריי הערט זיך פון אַלע אין שטוב:

— שפוך חמתך על הגוים, אשר לא ידעוך...

עס הייבט אָן טריעפען אַ רעגענדעל. דאָס בילד צושווימט.

— נישט פאַר מיר — טראַכט ער — עס דאַרף אַ שטאַרקערע פעדער.

ער ציהט זיך בעסער אויס אויפ'ן בעט און מאַכט די אויגען צו.

— פערלאָרען די קראַפט.... געשניגעלט שטימונגען...

פאַרהאַן דאָך לייכטערע בילדער:

דער סדר ביים בעל־שם... ניין, נישט ביים בעל־שם, דער סדר

ביי אַ יוד אַ גביר, צו וועלכען דער בעל־שם איז פּלוצלונג געקומען צו גאַסט. דער גביר איז אַ מתנגד געווען, און דער בעל־שם האָט זיך צו איהם קוים איינגעבעטען צום סדר. אין בית־המדרש נאָכ׳ן דאַווענען איז עס געווען.

— איך וועל אייך צו נוץ קומען... האָט ער געזאָגט.

און דער גביר האָט געפרעגט דעם רב, צי מעג מען אַ חסיד צורופען צו׳ם סדר.... מצרף זיין צו׳ם בענשען... דער רב האָט נישט געהייסען מבייש זיין.

און דער בעל־שם זיצט ביים סדר... אַריבער מה נשתנה — עבדים היינו — פּלוצלונג הייסט דער בעל־שם ברענגען נאָך איין הגדה, מיט אַ קיטעל, מיט אַ גאַרטעלע און אַ יאַרמולקע. לאַכט מען. גיט ער אַרוף: איך הייס! פריהער האָט ער זיך קוים איינגעבעטען, און צונד הייסט ער! דער גביר קוקט — דעם בעל־שם׳ס אויגען פלאַמען, קריגט ער פּלוצלונג פּחד, ברענגט מען, און מען לעגט פאַר׳ן בעל־שם, וואָס ער האָט געהייסען. גיט דער בעל־שם אַ קאָפּ מיט׳ן פּוס אונטערן טיש און גיט אַ זאָג: יאַנטעק, שטעה אויף! און פון אונטערן טיש הייבט זיך אויף אין קריכט אַרויס אַ בלאַסער שייגעץ, אָהן אַ טראָפּען בלוט אין צורה, אַ בר־מנן מיט פערמאַכטע אויגען — אין ביים האַלז — אַ שניט! אַלע שטאַרען פאַר שרעק.

— יאַנטעק, עפען די אויגען אויף!

יאַנטעק טהוט עס.

— יאַנטעק, טהו אָן דעם קיטעל, גאַרטעל דיך אַרום, נעהם די יאַרמולקע אויפ׳ן קאָפּ!

יאַנטעק פאָלגט.

— דערלאַנגט איהם אַ שטול. — יאַנטעק, זעץ זיך!

יאַנטעק זעצט זיך אין קיטעל און אין דער יאַרמולקע.

— עפען די הגדה און זאָג:.. עולם, זאָגט!

און דער עולם ציטערט און זאָגט, און יאַנטעק זאָגט מיט...

און פּלוצלונג ווערט אויפגעבראָכען די טהיר — מען איז געקומען געפינען דעם אונטערגעוואָרפענעם פּגר... זוך היינט, זוך מאָרגען, מען געהט אַוועק פערשעמט...

און דער בעל־שם ווענדט זיך דערנאָך צו׳ם אויפגעלעבטען מת:

— יאַנטעק, מאַך צוריק די אויגען צו און געה אויפ׳ן בית־הקברות און בעגראַב דיך אַליין. נאָר וויל דו האָסט זוכה געווען צו געהן אין אַ קיטעל און צו זאָגען אַ יודיש וואָרט, בעגראָב זיך אויפ׳ן יודישען בית

די צייט.

עלמין... און אַז דו וועסט טרעפן אברהם אבינו, זאָג איהם — — —
אַ שטילער קלאַפּ אין טהיר.
— הערייַן.
— אַ מעשה'לע פאַרהאַן?
— אַלערליי, אַלערליי...

ל״ג בעומר.

אַ יום־טוב פֿאַר קינדער!

וואָס אייגענטליך ל״ג־בעומר איז, אסור אויב איך ווייס! אין חדר, געדענק איך, פֿלעגט דער רבי צו דערצעהלען פֿון אַ מגפה צווישען רבי עקיבא׳ס 24,000 תלמידים... אויך פֿון „הלולא דר׳ שמעון בן יוחאי״ און פֿון בוימעל גיסען אויף זיין קבר! נאָר איך האָב ווייניג וואָס געהערט; מיר איז עפּעס אַ נדערש געלעגען אין קאָפּ: עס זענען שוין אַריבער די טרויעריגע ספירה־טעג, ל״ג־בעומר הייבט מען זיך אָן באָדען, אין דאָס וואַסער דאַרף אַ מענש, מוז מען עס אָבנאַרען מיט אַ קאַטץ!

„נער הייתי וגם זקנתי״ און צינד זעהט מיר דאָס אַלעס אויס אַזוי פּראָסט, אַזוי נאַטירליך! מגפות האָבען פּאַרצייטען אויך נישט געפֿעהלט, עס זענען נאָר אַנדערע ק מ י ע ו ת, אַנדערע ר פ ו א ו ת און אַנדערע ד אָ ק־ ט ו י ר י ם געוועזען! אַז עס איז אַ מגפה געוועזען, און זי האָט ל״ג־בעומר אויפגעהערט — איז אויך ריכטיג, יעדע מגפה מוז אַמאָל אויפהערען; אַנטיסעמיטיזם, פֿאַנאַטיזם, ספּיריטיזם זענען אויך מגפות און וועלען אויך אַמאָל אויפהערען... און יענע מגפה האָט נישט געקאָנט וויסען, אַז עס איז ל״ג־בעומר, זי זאָל, גאָט ווייסט ווען צו להכעיס, דוקא אויפהערען אַ טאָג פֿריהער אָדער שפּעטער! און ר׳ עקיבא, אויב ער האָט געהאַט אַזוינע ענגע, דושנע און ברודיגע חדרים, ווי אונזערע קינדער האָבען היינט, איז לייכט צו פֿערשטעהן, פֿאַר וואָס די מגפה האָט זיך אין זיינע תלמידים געהאַלטען!

הלולא דר׳ שמעון בן יוחאי איז אויך צו דערליידען. „הלולא״ איז אייגענטליך אַ חתונה און דאָ מיינט מען גאָר אַ יאָהר־צייט, נאָר עס מאַכט נישט אויס. סאַפּיר זאָגט, אַז איבער דעם האָט אַ חופּה 4 שטאַנגען, ווייל די איז מעהרסטענטיילס אַ דאָפּעלטע מטה! און מרדכי הב״ד זאָגט, אַז דעריבער בעדעקט מען די כלה, זי זאָל נישט זעהן ווי מען קוילעט זי. אַז די

וואָס ווילען נישט קיין איליומינאַציע אויף די השמונאים׳ס נצחון געגען די גרעכען, נאָר דוקא הייליגע חנוכה־ליכט לזכר פון נס, אַז פון איין פּאָרציע בוימעל האָט זיך אויסגעמאָסטען אַכט, האָטש דאָס מאַכט היינט אַ ליאַדע סוחר׳טע, אַז די לייט, וואָס האָבען ליעב און לעבען פון נסים אויף דער מאָס און וואָג, גיסען בוימעל דוקא אויף ר׳ שמעון בן יוחאי׳ס קבר, זיין אויך נישט חוץ לדרך הטבע; זיי גלויבען פעסט, אַז ר׳ שמעון בן יוחאי האָט געמאַכט דעם זהר, דער זהר — די קבלה, די קבלה — חסידים, און אונזערע חסידים׳לעך (און דאָס איז טאַקי אמת) האָבען מתקן געווען נאַסען און דאָך ברענענדיגען תקון, וואָס מאַכט דעם גאָרגעל פייכט, דאָס לעבען זיס און דעם קאָפּ אַזוי לויטער... ממש ווי זהר־לשון!

עס איז מיר אפילו היינט קיין וואונדער נישט, אַז וואַסער לאָזט זיך אָבנאַרען און נעמט צו אַ קאַץ פאַר אַ מענש! טהוען מיר דען אַנדערש? געהט אַרויס אויפ׳ן הייליגען אָרט, עפּענט אויף דאָרט די קברים, אויב איהר ווט נישט געפינען 90 פּראָצענט קעץ! עפענט אַ בלאַט געשיכטע און בעטראַכט גוט, ווט איהר זעהן, אַז מען רעדט מכלומר׳שט פון מענשען און פון צווישען די שורות קוקען אַרויס פרומע קעציגע בלאָהע אייגעלעך, אַז עס איז אַ מחיה! עס טרעפט זיך, אַז בערען פיהרען דאָס רעדעל, ביינער קנאַקען אונטער די ציינער, בלוט פליסט פון פּיסק אַראָב אַרום די לאַפּעס... עס טרעפט, אַז פוקסען האַפּען די לייצען אין די הענד אַריין און פערפאָהרען גלייך צו דער הינער־שטאַל, און פעדערן פליהען עד לב השמים, נאָר על פי רוב — דרעהט אינז דעם שטריק אַרום דעם האַלז אַ פּראָכטע ווייסע אָדער שוואַרצע, נאָר — זכרונה לברכה — אַ קאַץ!...

איך וואָלט אַ סך גערעדט פון טויטע קעץ, איך זאָל קיין מורא נישט האָבען פאַר די לעבעדיגע... אַך, זיי דראַפּען אין — ערגער נאָך — זיי מסר׳ן!

נאָר ווי עס איז, פון וואַנען ל״ג בעומר קומט אַרויס, זאָל זיין פון דער קאַץ אַליין, אַבי צום לעבען! אַבי אונזערע אָרימע קינדער האַפּען זיך האָטש איינמאָל אין יאָהר אַרויס פון תפיסה, פון פינסטערן חדר. דער „סמאָטריטעל״ אַליין — דער בייזער מלמד, עפענט אַליין אויף די טהיר און פיהרט זיי אין וועלדעל אַריין! אָ, לאַכט נישט אויס איין טאָג אין פרישען, פרייען וואַלד!

דאָס קינד גיט זיך קיין רעכענשאַפט דערפון נישט אָב, נאָר עס

דערפיהלט פאָרט, אַז אין הדר איז דאָך נישט ווי עס דאַרף צו זיין! דער הימעל איז דאָ נישט אַזוי קליין, נישט אַזאַ שמאַטקעלע, ווי צווישען דעם רבי'נס פענסטער מיט'ן שכן'ס דאַך! די סאָסנע שיסט גלייך אַרויף צום הימעל, נישט געקרימט, נישט געבויגען, גלייך, אָהן קונצען, אָהן פשט'לעך, נישט פערקניפּט און נישט פערבונדען!

דאָס קינד קלערט זיך: דאָ וואָהנט גאָט, און דאָרט — דער רבי... פרישע לופט, פרייער אָטהעם, געזאַנג פון פייגעל, געריש פון בלעטער, פערשיעדענפאַרביגע בלומען, גאָלדענע און זילבערנע זומער-פייגעלעך — זענען גאָט'ס, און די בלאָטע, דאָס מושב, דאָס ענגעניש, דער ברוד און די געדרעהטע, פערקניפּטע, פער'כשופ'טע פשט'לעך — זענען טאַקי דעם רבי'נס!

עס לאָזט מיך נישט שרייבען, אַזאַ גערודער ווערט אין גאַס! איך לויף צו צום פענסטער!

די נאַלעווקים הישען ווי אַ ים, די פראַנציסקאַנער שומט און יאָגט, און פון דעם מבול מענשען שווימט אַלע מאָל אַרויס אַ נייער אָמניבוס, אָנגעפּאַקט פול און פול מיט קינדער! אָך! ווי זיי זעהען אויס, די קינדער!

בלאַסע, גרינע, געלע און אַיינגעריסטע פּנימ'לעך... זעלטען אַ געזונד בעקעלע, זעלטען אַ פריש פּנימ'ל! נאָר אַלע זענען ריהרעוודיג, אומגעדולדיג, און אַלע אייגעלעך ברענען ווי די ליכט!

פאָהרט, קינדערלעך, פאָהרט, איך ווינש אייך...

נאָר ניין, נישט אַלע ווינש איך! נישט אַלע! זאָגט מיר, קינדערלעך, פריהער, וואָס פון אייך וועט אַרויס, וועל איך אייך זאָגען, וואָס איך ווינש אייך! אָט ווייזט מיר נאָר, ווער פון אייך וועט האַנדל'ען מיט ווערמאָנטס סחורה, אָדער גלאַט אַזוי — מיט פרעמדען שוויים און בלוט; ווער עס וועט בויען זיין הויז אויף יענעמס חורבה; ווער עס וועט אויסוואַקסען ווי אַ צווייגעל פון איין אַנדערנס מצבה — אָ! זאָגט מיר ווער, דעם וועל איך אָהן רחמנות אַרויסשלעפען פון דער בויד און וואַרפען אונטער די רעדער!

נאָר זאָגט מיר אויך, ווער פון אייך וועט אַרויסוואַקסען איין עהרליכער אַרבייטער, וואָס וועט לעבען פון אייגען שוויים און בלוט; זאָגט מיר, ווער פון אייך וועט לעבען אויף זיין אייגענעם חשבון, נישט זיין קיין לויז אויף אַ פרעמדען קאָפּ, נישט אַריינשטעקען ווי אַ וואָרם די זויג=

נעפּ אין אַ פרעמדען מאָגען — זאָגט מיר ווער, און דעם וועל איך געבען עטליכע גוטע, פיינע ביכלעך צו לעזען, וואָס וועלען איהם זיכער צו נוץ קומען!

זאָגט מיר איך, ווער פון אייך וועט זיך מאַכען פון דער תורה אַ סחורה, און וועט זי פערקױפען אױפ'ן קווינט און אױפ'ן לױט, אױפ'ן גלעזעל, ווי בראָנפען אין שענק... ווער פון אייך וועט מאַכען מאָנאָפּאָלען אויף כשר'ן ווײן, האַנדלען מיט הכשרים אויף מעהל, אַריינשטעקען דאָס גאַנצע ידישקייט אין אַ הליצה־שוך, אָדער צומאַכען נאָך דאָס קלענסטע הומרא'לע, צוואַרפען נאָך איין דראָבנע שטיבעלע צו דער גלות־טאַטשקע — זאָגט מיר ווער, וועל איך איהם אַרױסשלעפען אָהן רחמנות פון בױד און וואַרפען די פעה'ד אונטער די פיס, ווייל נאָר פערדט־פּאָדקאָוועס קאָנען אַרױסשלאָגען אַ פונק פון אַזוינע פינסטערע קערפּער!

נאָר זאָגט מיר איך — ווער פון אייך וועט אַרױסוואַקסען אַ מענש מיט אַ שטאָלצען שטערן, פרייע אויגען, אַ קלאָרען מוח און אַ ברייט, אָפען הארץ... אָ, זאָגט מיר, ווער פון אייך וועט זעהן ווייטער אַלס איין מינוט, אין וועלכער עס פערזינקט דאָס גראָבע עם־אַרצישע לעבען; וועמענס בליק וועט זעהן ווייטער ווי די דלת אַמות, וואָס דער פרוש האָט פאַר'ן נאַרישען אינדיג אַרומגעקריידט — אָ, זאָגט מיר ווער, וועל איך איהם אַראָבנעמען פון בױד, אויסקושען יעדער אבר און מיטנעמען מיט מיר אין וואַלד אַריין...

דאָרט, אין פרישען, גרינעם וואַלד, וועלען מיר זיך זעצען אונטער איין אַלטען, קלוגען בוים מיט ווייט־פערשפּרייטע צווייגען, מיט מיליאָנען פרישע, גרינע בלעטער, וואָס זאָגען צו מיליאָנען פרישע, גאָר נייע בליטהען... דאָרט וועלען מיר זיך זעצען, דאָרט... אינ'ם שטילען אָרט, וואו מען הערט נישט די עם־ארצים שרייען, די אָקסען בלעקען אין די הינד בילען... דאָרט וועל איך איהם פערטייטשען, וואָס פרידהלינג בעטייט, וואָס פריש לעבען הייסט; איך וועל איהם דערצעהלען, וואָס עס מיד'ען זיך די בלעטער, וואָס עס תישט דאָס יאָגענדיגע וואַסער אין וואָס עס בלאָזט אין די אויערן אַריין דער פרישער ווינד...

אָך! איך וועל איהם נאָך אַ פּאָר שענע מעשה'לעך פערצעהלען אין שענקען — עס איז דאָך ל"ג בעומר — איין אמת'ען, גוטען פייל־אין־בויגען...

צום עולם התהו.

פון דער פראָווינץ פליהט אַ קנייל פון נשמות אין הימעל אַריין.

עס זענען פרישע נשמה׳לעך, ערשט נעכטען, אסרו־חג־שבועות, פון „געפּענגעניש״ אַרויס...

צום הימעל איז ווייט, און איבוואויל זיי האָבען פליגעל ווי מלאכים, און טראָגען שוין נישט די לאַסט פון אונגעלומפּערטען קערפּער, קאָנען זיי דאָך די טייערן פון הימעל מיט איין מאָל נישט דערגרייכען.

עס קומט דערפון, וואָס די געוואָהנהייט איז די צווייטע נאַטור. און אונזערע נשמות האָבען אין זיך נאָך פיעל געוואָהנהייטען פון יענער וועלט, וואו „מנוחה״ האָט געהייסען „גליק״, וואו געהן מיט אַמאָל און ווייט האָט מען נישט געקאָנט און נישט געטאָרט; וואו מען פלעגט זאָגען: „פון אײלעניש קומט קיין גוטס נישט אַרויס״, „פון נישט געהן און נישט פאָהרען האָט מען קיין חרטה נישט״ און — „שטילער פאָהרען, ווייטער קומען!״... פאַרהאַן, זאָגט מען, אָדלער, וואָס שיסען גלייך און מיט אַמאָל אַרויף צו דער זון. זענען זיי אָבער, ערשטענס, מענשען, נישט קיין אָדלער געוועזען, און אפילו אַיין אָדלער פליהט אויך נישט מיט אַמאָל און גאָר נישט צו דער זון, מאַלע וואָס מען פערצעהלט...

נאָר לאָמיר צוריקגעהן צו דער זאַך.

ביים ערשטען בעסטען וואָלקען האָט זיך דער „קנייל״ אָבגעשטעלט.

— האָט נישט ווער אַביסעל בראָנפען? — פערגעסט אַ נשמה, וואו זי האַלט אין דער וועלט.

— אוף! — סאַפּעט אָב די צווייטע; איבוואָהל דער טייל, וואָס קאָן און דאַרף מיעד ווערען, ווערט דאָרט אונטען אויף אַ מטה צוגעטראָגען צום אָפענעם קבר.

— ווי די זון ברענט און בלענדט! — קלאָגט זיך אַ דריטע, איך אים ליטער געוואָהנהייט, פערגעסענדיג, אַז זי ליעגט שוין נישט אינ׳ם

פינסטערן „עפר ואפר"־שטיבעלע, קוקט שוין נישט ארויס דורך צוויי קארגע שפאלטען מיט ברעמען פערשטעלט, אז די זון מיט איהר גאנצען פייער קאן איהר די אויגען, וואס זי האט נישט, נישט אויסברענען.

איינע וויל הערען עפעס נייעס; איין אנדערע וואלט גערן געוואוסט, ווי האלט מיט קארן אדער מיט פאליטיק.

— אינטערעסאנט צו וויסען, — זאגט עמיץ, — צי איז סאניַן ווירקליך א טאלענט —

אין דער רגע איז אבער הערגעפליגען א ליכטיגער מלאך.

זיינע זילבערנע פליגעל הייטען אין דער לופט שטיל און זיס. דער אבגלאנץ פון זיינע אויגען זיימט די לייכטע אלבאסטער־נעפעל מיט גאלד און שאפיר. בעגריסט פון די שטערן, שמייכעלט ער זיי צו, און פון שמייכעל ציפליסען זיך נייע שטרייפען ליכט איבער'ן הימעל.

ער דערהערט פון וואס נשמות רעדען, און אויף זיין ליכטיג־הייליג פנים לעגט זיך א שאטען פון טרויער אויס... פון די ליכטיגע אויגען פאלט א טרעהר פון רחמנות. אונטען ערגיץ וועט זי פאלען אויף א לעבעדיגע נשמה, און זי וועט שוין אין בענקשאפט פערגעהן...

ער גיט א מאך מיט א פליגעל! „מיט וואס דער טאפ האט זיך אנגעקאכט!..." הייסט עס, און פליהט ווייטער זיין וועגס.

די פערשעמטע נשמות לאזען אראב די קעפלעך.

— פון וואס דען רעדט מען? — קלערען זיי טרויעריג, נישט אנהייבענדיג צו בעמערקען, אז זיי פליהען שוין לאנג נישט פריי אויף אייגענע פליגעל... נאר דער וואלקען, וואס ווערט נאכ'ן מלאך'ס אוועקפליהען אלץ טונקעלער און טונקעלער, טראגט זיי ערגיץ אוועק אין א זייט.

פון וואס רעדט מען דא?

איך יענער וועלט איז געוועזען אזוי פיעל צו רעדען! עס זענען אזוי פיעל פראגען געוועזען, אז דער מענש האט זיך נישט געטרויט אויף אלע זיך אליין צו ענטפערן. זיך האט ער נאר איבערגעלאזט די „שאלת־פרנסה", דאס פערזארגען דעם מאגען; מיט אנדערע האט ער זיך געווענדט צו וועמען עס איז... צו אלטע ספרים, אלטע קברים, רביים,

טאָטערס, כשוף־מאַכער, גורל־וואַרפער... און דעריבער, אויסער ברויט, קריט, און אַ שטיקעל פלייש און פיש, האָט ער אויף אַלעם געקוקט מיט פ ר ע מ ד ע אויגען, געהערט מיט פ ר ע מ ד ע אויערן... און דאָך איז דאָס מייל קיין רגע נישט געשטאַנען, עס האָט שטענדיג געמאָהלען, און דאָס געהירן איז שטענדיג פול געוועזן. און דאָ... דאָ, אויפ'ן וואָל־קען, פיהלען זיי זיך אַזוי לעער...

פון דער ווייטענס פליהט די קייל, אויף וועלכער זיי האָבען גע־לעבט. אַיינגעהילט אין אַ שוואַרצען וואָלקען פליהט זי. אונטער דעם וואָל־קען זענען געבליבען זייערע געדאַנקען, זייערע פראַגען, זייערע אינטע־רעסען צום רעדען. און זיי איז געבליבען נאָר אַ שוואַכער אָבגלאַנץ פון ברויט מיט קרויט... איז אָבער דאָס דעם מלאך נישט געפעלען.

— מען וואָלט גענדאַרפט רעדען פון ג ו ט ע זאַכען, — מיינט אַ נשמה.

— פון פ ר ו מ ע! — פערבעסערט אַ צווייטע.

— האָטש אַ וואָרט ת ו ר ה! — ראָטה אַ דריטע

די צונג אָבער לענט זיך נישט.

דאָ אויפ'ן וואָלקען, אין דער הייך, האָט אַלץ גאָר אַיין אַנדער פנים. עמיץ דערמאַנט זיך פון עפּעס „גוטס" פון דאָרט, שטעלט זיך איהם פאַר די אויגען אַ שענער עפּעל, גערייטעלט ווי אַ פערשעמטע בתולה, מיט אַ גרינעם וואָרם, וואָס קוקט פון עפּעל אַרויס. דאָס שלעכטע פון דאָרט זעהט אויך גאַנץ אַנדערש אויס... ווי עפּעס אַזוינס, וואָס האָט ריצען, די זאַך איז נישט שען, מיאוס, אָבער פון די ריצען שטראַהלט עפּעס אַרויס... מעהר־מטענטייל שטראַהלט עפּעס אַרויס... האָט מען מורא דערפון צו רעדען...

און פרומקייט? ווער ווייסט, וועלכער נוסח עס איז נוהג אין הימעל: ספרד צי אַשכנז, אָדער אפשר זענען גערעכט גאָר די דייטשען און די נאַציאָנאַליסטען? נאָך וואָס „בעליידיגען די געפיהלען" — וועגען פרנסה גערעט עס, וואָס?

עס רעדט זיך אפילו קיין ת ו ר ה נישט.

די „בני־תורה" צווישען די נשמות זענען געוואוינט צו נעפעלדיגע שלש־סעודות־תורה, בעגלייט מיט לאַנג־געצויגענע, מאָנאָטאָנע מעלאָדיען, און צווישען „אנשי שלומנו", נאָך אַ קאַפּ און נאָך אַ קאַפּ... גיעה זאָג אויפ'ן וואָלקען אַ גמטריא, פליהט פאָרביי אַ ליטווישער מלמד און רעכענט נאָך!

— אַ, — דערמאַנט זיך פלוצלונג אַ נשמה: — שבועות! — האָט איהר אייך געפּרעהט מיט קבלת התורה?

עטליכע רוקען זיך אָפּ אין אַ זייט — זיי זענען דאָרט „קאַזיאָנע" רבנים געווען; זיי מאַכען זיך אַ בעזונדער רעדעל אין רעדען, און פרע־גען זיך: וואָס מען וועט זאָגען אויף יענער וועלט אויף דער טאַקסע פאַר נפטרים ונולדים?

דער גרעסערער קראַנץ נשמות האָט זיך טאַקי אָנגעהאַפּט אָן שבועות, אָן דער שאלה: ווער און ווי אַזוי עס האָט זיך געפּרעהט מיט קבלת התורה.

— „אַביאַזאַטעלנאַ", — שפּרינגט אַרויס אַ ליטווישער בעל־טאַקסע, — געפּרעהט זיך, ווי דען! איך וואָלט שען לייט געווען אָהנ׳ם תורה׳לע! עס וואָלט אפילו קיין „סוויעטשנאַי סבאָר" נישט געווען! „נאַקאַנוניע" אסרו־חג האָב איך „ווציעסט" דעם תורה׳לע אַ „וועטשער" געמאַכט, אַ קאָק־ושע, מיין דאָריטשקע האָט געשפּיעלט, „זינקאַ סדיעלאַלאַ פוראָר" — די וועלט אָבגענומען! מאַיסעי אַנדרעיעוויטש איז פון דער „שקוראַ" געשפּרונ־גען. ער וואָלט זיך „אָביאַסניאַיעט", נאָר ביים „אוזשין" האָב איך איינ־געשלונגען אַ ביין, און אָט — בין איך דאָ!

— און איך — הופט זיך אָן אַ מלוה — האָב מיך נוהג געווען, ווי אבות־אבותינו. שאַוער, תקון שבועות מיט פוטער־געבעקס — מעהר דאַרף מען נישט! גאָט וויל נישט מעהר! מיט׳ן תורה׳לע האָב איך מיך אַודאי געפּרעהט. „לנכרי תשיך", מיט היתר עסקא אונטערגעשלאָגען, — מיין פרנסה! האָט אָבער מיין בייזע־גיטעל, וואָס איך האָב איהר אַ סאַ־מעטענעם מאַנטעל אין מיין אייגענעם לאָמבאַרד געקויפט, פאַר גרויס פרייד אָבגעבאַקען צו פיעל, צו פיעל גוטע זאַכען און — „איידער גאָט׳ס גאָב זאָל קאַליע ווערען — —"

— האָט דיך דאָס פוטער־געבעקס אַרויסגעשיקט! — פאַלט איהם אַ רב״יל אין די רייד אַריין. און איין אמת רב״יל, מען פוהלט פונ׳ם מקוה־וואַסער!

— געפּרעהט זיך מיט קבלת התורה — פערצעהלט ער — האָב איך! אָביסעל — זאָגט ער — שפּירט אויף פאָמעראַנצען־שאָלען — האָט די

רביצין אָנגעגאָסען; בעלי־בתים האָבען איך געשיקט — דער אַ פלאַש וויין, יענער — אַ לעקעך, אַ התיכה׳לע טאָרט... וואָס זאָל איך אַייך זאָגען? טעם גן־עדן! טאַקי אַ שמחה געווען! ווירקליך זיך מיט׳ן תורה׳לע גע־פרעהט... וואָרום — וואָס וואָלט איך אָהנ׳ם תורה׳לע געטה׳ן? אַ „לא יצלח״, אַ גולם, וואָס? איין פּוס נאָך אַ לענגערער, אַ היטעל אויף אַיין איינ אוֹן, רחמנא ליצלן, ניט פאַר אַייך געדאַכט...

און אָנהייב האָט דאָס רבנות נישט געטראָגען... מיט דער צייט — מאַכען זיך הכשרים. יין־קדוש צאָהלט, פּסח׳דיגער בראָנפען צי ווין — אַיין איצר! קצבים צאָהלען, ווי דען! און אַז אַ חברה סטודענטען ווילען מתיר זיין שמטה אין ארץ־ישראל — אַ פינף־און־צוואַנציגער! ווי דען! דער הליצה־שוך וועט אויך זיין אַ געשעפט; מען האָט אָנגעהויבען צו רעדען דערפון!

— געשטאָרבען בין איך, — גיט צו דאָס רבי׳ל, — איך ווייס אַליין נישט אויף וואָס; עפּעס פּלוצלונג... אַז מען האָט מיך „אַראָבגענומען״, האָט מען געזאָגט, אַז דאָס האַרץ האָט מיר געפּלאַצט, ווייל אפיקורסים ווילען מבטל זיין חליצה... זאָל זיין אַזוי! ליגענט איז עס — ווער הערט זיי?

— און איך — פאַלט אַריין אַ מלמד — האָב מיך אויך געפרעהט; איך האָב דאָך יאָ פּרנסה פון תורה׳לע...

— בטלן! — האַקט איבער אַיין אַנדערע נשמה. און, ווענדענדיג זיך צו׳ם רבי׳ל, מאַכט זי:

— איהר דערקענט מיך נישט? דאָס האָב איך דאָך אַייך דעם פינף־און־צוואַנציגער דערלאַנגט!

און צו׳ם „עולם״ געווענדט:

— קיינער קען מיך נישט?

— איך געדענק נישט, — מאַכט דער רב. — האָסט געמוזט אַנדערש אויסזעהן...

— אַביסעל פרומער, — ענטפערט די נשמה. — מיר האָבען זיך אַזוי אָבגעשמועסט...

— נו, שלום עליכם! — מאַכט דער רב, און בעמערקט ערשט, אַז ער האָט קיין האַנד נישט צו דערלאַנגען.

— עליכם שלום! אַ וואונדערליכע זאַך, דאָרט האָבען מיר זיך דאָך אַלע געקענט!

— איך היים — אַך! — האַפּט ער זיך צוריק — איך האָב גאָר פערגעסען, אַז איך האָב מיין נאָמען דעם עפר=ואפר — דעם גולם פאַר'ן מלאך הומה איבערגעלאָזט... און האָב פערגעסען, ווי איך היים. נאָר „קאָכער=לעפעל" האָט מען מיך גערופען; אַנדערע, פאַר קנאה, האָבען מיך „טעלער=לעקער" גערופען, נאָר ווער מאַכט זיך דעראויס!

אָבער אַ שבועות האָבען מיר געמאַכט — גאָר אויפ'ן גרויסען אופן! פערשטעהט איהר, מיר אַליין זענען נישט=גלייביגע... אַמאָל האָבען מיר געצויגען דעם דגל=מחנה=יהודה קיין מזרח... און אַלץ ווייטער און ווייטער אין מזרח... אָבער, אַז דער ווינד האָט זיך איבערגעדרעהט, האָבען מיר זיך אויך איבערגעדרעהט, און געבלאָזען: צוריק! איך פלעג זיך אָנגעמען פיל מיט לופט און אַרבייטען ווי אַ מיעד!... פאַר'ן המון האָבען מיר אַ שבועות געמאַכט! דעם המון מוז מען האַלטען... אַ ניט... איהר פערשטעהט שוין, אַז אַזוינע גראָבע יונגען...

— געוואַלד! — הערט זיך פלוצלונג אַ געשריי פון צווייטען קרענצעל — געוואַלד! מיר זענען דאָך אונטער דער ערד!

— פון וואַנען ווייסט דו?

— וואָס הייסט? איך קאָן נישט קיין געאָגראַפיע? איך בין דאָך עפּעס אַחים פון צווייטען קלאַס! — ענטפערט אַ „קאַזיאָנני".

— אָט, אָט האָט איהר די ערד פון אייבען! — האָט נאָך אַ רב אַ משכיל געוויזען מיט אַ שפּיץ פון אַ נשמה=פליגעל!

און אַלע דערזעהען, ווי די ערד פליהט איבער זיי, און דער וואָלקען נעמט זיך אַלץ טיעפער און נידריגער און — עפּעס גאָר אין אַ זייט...

מאַנכע רייסען זיך אָב פון וואָלקען און שיסען אַרויף אין דער הייך: זיי ווילען די ערד דעריאָגען און איבער איהר צום הימעל דערגרייכען. אַנדערע לאַכען זיך אויס: „אויף אייגענע פליגעל פערלאָזען!" „זיצסט אויף אַ וואָלקען, צאָהלסט נישט קיין פוהר= אָדער באַהן=געלד, פאָהר!"

אָבער אויך די נשמות, וואָס זענען אַרויסגעפלויגען, האָבען זיך באַלד צוריק אַראָבגעלאָזט.

— אַ שרעק, — פערצעהלען זיי, — ווי ווייט יענע וועלט איז פון אונז אָבגעפלויגען, און גאָר אין אַ זייט... מיר וועלען זי שוין נישט דעריאָגען!

זיי דערצעהלען נאָך, אַז נעהנטער זעהט אַצונד די ערד גאָר אַנדערש

אים; זי איז עפּעס רויטליך און גאָלדען=ליכטיג.

זיי פערמישען זיך צוריק אינ'ם קרענצעל, רעדען פון יענער וועלט, און בעמערקען נישט, אַז עס ווערט וואָס אַמאָל נעפּעלדיגער, פינסטערער, אויפ'ן וואָלקען לעשען זיך די גאָלדענע רענדער, די זון ווערט ערגיץ פערפאַלען און קיין לבנה און קיין שטערן בעווייזען זיך נישט... וואָס אַמאָל לעגען זיך דיקערע און געדיכטערע שאָטען, און וואָס טונקעלער עס ווערט דער וואָלקען, העלער און ליכטיגער ווערט די קיל — די ערד, און זי פליהט וואָס אַמאָל העכער און ווייטער, און ערגיץ אין א זייט...

עס ווערט אונרוהיג אין קרענצעל.

— וואָס טהוט מען? וואו אַהין פליהען מיר?

— „בידך אפקיד רוחי!“ — לייענט קריאת=שמע דאָס רב'יל און הייבט אָן שנאָרכען.

אַנדערע בעמערקען עס:

— אַזוי! מען קאָן דאָ אייך שלאָפען! מהיכי תיתא!

און לוסטיג, לעבעדיג צולעגען זיי זיך אויפ'ן וואָלקען=רוקען און שלאָפען איין.

די ערד ווערט אַלץ ליכטיגער און יאָגט זיך אַלץ העכער און ווייטער אויף איהר וועג, און די שנאָרכענדיגע נשמות פליהען אויפ'ן שוואַרצען וואָלקען— צום עולם התהו.—

די פערשטויסענע.

אַ גאַנצען מאַי — רעגען און קעלט.

עס האָט זיך געדראַכט, עס וועט שוין קיין רעכטער זומער נישט זיין; עס וועט שוין אַזוי פריהרען און נעצען אַ גאַנצע צייט.

פלוצלינג, ערב שבועות בעווייזט זיך די זון.

— תורה איז ליכט! האָט דער טאַטע מיט אַ שטאָלצען נחת געזאָגט, און גענומען זיך אויסזוכען דעם תיקון שבועות אויף ביינאַכט.

— לכבוד דעם הייליגען יום־טוב: פערטייטשט די מאַמע מיט פרייד און נעמט זיך צו'ם פוטער־געבעקס.

— געלע חלה וועל איך אייך באַקען! — האָט זי אונז צוגעוואָרפען אַ בשורה.

און באַלד האָט דער אויסגעמישטער געשמאַק פון פריש טייג, זאַפרען, צימרינג און נעגעלעך, פון פערצוקערט־זויערליכען קעז און צולאָזטער פוטער פערפולט די שטוב.

מיין יונגערע שוועסטער חנה האָט געשוויגען. זי זיצט זיך ביי'ם פענסטער איבער אַ ראָמאַן, זי לעזט אָבער נישט און קוקט עפּיס אומ־רוהיג אין גאַס אַריין. אַזוי איז זי שוין.

די מאַמע רופט זי עטליכע מאָל צו הילף, זי ענטפערט נישט. ארום די ליפּעלעך שפּילט איין איראָנישער שמייכעל. זי שווייגט.

— פוילע זאַך! ברומט די מאַמע. ביכער־שמיכער... וואָס ווייס זי פון אַ יום־טוב!

דער טאַטע מישט זיך נישט... אין שטוב זאַכען מישט ער זיך קיינמאָל נישט אַריין... ער האָט דערווייל געפונען און אָפּגעשטויבט דעם תיקון שבועות און האָט זיך פאַר'ן באַד צוגעלעגט שלאָפען, מען וועט דאָך אויף זיין ביינאַכט. און די מאַמע הערט דעריבער אויף צו ברומען; זי וויל דעם טאַטען נישט וועקען.

זי האָט מיך מיט אַ וואונק צוגערופען, דערלאַנגט אַ פּאָר גראָשען, און געהייסען אַרויסגעהן קויפען שאַוער (גרינס) אויף דער פּאָדלאָגע, און קאַליערט פּאַפּיער, אויסצושניידען רייזעלעך צו די פענסטער....

איין גאָט ווייסט: עס איז מיר אַשאָד געווען איבערצולאָזען די שטוב מיט דער שיסעל סמעטענע, דעם פּערצוקערטען קעז און די שקאַרמיצלעך מיט ראָזינקעס, אָבער אַליין קויפען, אַליין אויסדינגען און בּעצאָהלען פאַר גרינס און פּאַפּיער, איז מעהר יצר־הרע, — און איך בּין אַרויסגע־לאָפען פון שטוב.

און נאָך דער פרייד — אַ שרעקליכע שבועות־נאַכט....

חנה, מיין שוועסטער, איז אַוועק...

מיר, איך מיט'ן טאַטען, זענען מיר געגאַנגען דאַוונען, די מאַמע האָט זיך פאַר ליכט־בענשען צוגעלעגט.... איינגעדרימעלט.

אין דרימעל האָט זי עפּיס אַ פייף געהערט, נישט געמאַכט זיך דערפון — און דאָס איז פאַר דער שוועסטער חנה אַ צייכען געווען — זי איז אַוועק! צו אונזערע פיינד אַוועק..

און אויסגעקליבּען האָט זי שבועות, זמן מתן תורתנו...

אַלץ געהט פאַרבּיי...

אויפ'ן אָרט בּלייבּט גליק און אומגליק, דאָס גוטע און דאָס שלעכטע....

מיר אָבער געהן ווייטער און ווייטער צו'ם אָרט, וואו אַלץ ווערט פערגעסען, און פיליכט אויפ'ס ניי דערמאַנט... אַלץ, וואָס מיר האָבּען דורכגעלעבּט, בּלייבּט ליגען הינטער אונז ווי שטיינער אויפ'ן איבּערגעגאַנגענעם וועג... ווי מצבות, אונטער וועלכע מיר האָבּען אינ'ם גאַנג אונזערע גוטע און שלעכטע פריינד בּעגראָבּען....

אָבּער חנה'ן קאָן איך נישט פערגעסען....

דאָכ לעבּען, צו וועלכען זי איז געלאָפען, האָט זי צוריק געשטויסען.

פון זיך אַרויסגעוואָרפען. געשווינד האָט איהר דאָס געהאָפּטע גליק פער־בליהט און פערוועלקט. פון די אויסגע׳חלומ׳טע בלומען זענען ברענעדיגע דערנער געוואָרען.

צוריק קומען האָט זי נישט געקאָנט...

אויפ׳ן וועג איז געשטאַנען דאָס געזעץ, ווי אויך — צוויי קברים... דעם טאַטענס און דער מאַמענס קבר...

וואו איז זי?

יעדען שבועות־אָבענד בעוויזט זי זיך מיר.

זי בעווייזט זיך פון גאַס, שטעלט זיך ביים פענסטער... זי האָט מורא, אָדער זי האָט קיין שליטה נישט אין אַ יודישע שטוב אריינצוקומען.

מיט וייט אויפגעריסענע אויגען קוקט זי דורכ׳ן פענסטער אין שטוב אריין און זעהט מיך איינעם אַליין....

דערזעהט מיך און קוקט אויף מיר מיט שרעק, געבעט, און צאָרן...

איך פערשטעה זי:

— וואו זענען זיי? פרעגט זי מיט שרעק.

— פערצייהט! איז איהר געבעט.

— און שולדיג — זאָגט זי צאָרניג — זייט איהר!

— וואָס האָב איך געוואוסט פון אַייער בלוטיגען קאַמפף מיט יענע?

— דו האָסט עס געוואוסט; אין הדר געלערנט. מיינע ביכער האָבען מיר דערפון קיין וואָרט נישט געזאָגט...

— ביי׳ן אַייך אין שטוב האָב איך אַ פרעמד לעבען געלעבט; אַ פרעמד, שען־אויסגעטרוימט לעבען, אַ לעבען פון ביכער אַרויס...

האָב איך עפּיס פערראָטען, אָן עפּיס געפעלשט?

איך האָב נאָר געלעט הלה מיט זאַפערן אויף אַנדער זיס־געבעקס פער־ביטען... מעשה׳לעך פון „צאינה וראינה״ — אויף ביכער.... תחנות — אויף ראָמאַנען!

אַביסעל גרינס אויף אַ פּאָדלאָגע — אויף פריי, פריש גרינעם וואַלד און פעלד!...

דאָס ענגע, דושנע, פערהאַמערטע לעבען — אויף זון און בלומען, אויף פרייה און ליעבע.... און איז עס נאָר אַ חלום געווען, האָב איך געליטען!

אָבער אײַך האָב איך נישט פערראָטען; איך האָב אײַך נישט געקענט; פון אײַערע שמערצען נישט געוואוסט, איהר האָט מיר פון זיך קיין וואָרט נישט פערצעהלט... צו אײַערע סודות נישט צוגעלאָזט...

פאַר וואָס האָט איהר מיר פון אײַער ליעבע נישט דערצעהלט, — פון אײַער ליעבע, וואָס נעהרט זיך פון אײַער בלוט? פאַר וואָס האָט איהר מיט מיר פון אײַער שענהייט, פון אײַער אייביגער בלוטיגער שענהייט נישט גערעדט?

דאָס שענע, דאָס ליבע, דאָס הויכע, דאָס שרעקליך הויכע האָט איהר אין זיך פערשלאָסען, פאַר אײַך מענער בעהאַלטען...

פון מיר, פון אונז, וואָס האָבען זיך מיט'ן גאַנצען פלייש און בלוט, מיט דער גאַנצער יוגענד־קראַפט צו'ם לעבען געריסען, פון אונז האָט איהר פערלאַנגט — פוטער־געבעקס, געלע חלה מיט זאַפערן!

— אונז האָט איהר פערשטויסען.

אַזוי בייזערט זי זיך.

זאָל זי משפט'ען דער, וואָס איז איבער די פעלקער און זייערע פערוויקעלטע, בלוטיגע שטרייטען.

אויף דער גרענעץ.

ביי דער גרענעץ, צווישען יאָ און ניין, זיין און נישט זיין, האָט זיך בעגעגענט דער אַוועקגעהענדיגער זומער מיט'ן קומענדיגען ווינ־טער.

— וואָס זעהסט דו עס אַזוי שלעכט אויס? — קריגט דער ווינטער רחמנות אויף זיין געגנער, וואָס שטעהט פאַר איהם מיט געבויגענע פיס, מאַטע, האַלב־פערלאָשענע אויגען און אַ פאַרמיטען פנים.

— דו וועסט אויך נישט בעסער אויסזעהן! — ענטפערט דער זומער מיט אַ זיפץ.

— אַלץ האָט זיין ענדע, — פילאָזאָפירט דער ווינטער.

— דאָס רעדעל דרעהט זיך, — שטימט דער זומער צו.

זיי שווייגען אַ ווילע, דערנאָך פרעגט דער ווינטער:

— און דאָרט וואָס הערט זיך?

— נישט רוהיג — ענטפערט דער זומער — נישט רוהיג...

— די ביימער?

— זיי אויך! דער שוואַרץ יאָהר ווייסט זיי, וואָס זיי סוד'ען זיך! טאָג און נעכט נאָר געשאָקעלט זיך, געשושקעט. דאָס פלאַטערן פון די לייכטזיניגע בלעטער געפעלט מיר אויך נישט; נאָר, די ווערען אויך גע־פעהרליך, יד אחת, אַ פנים! אויך אין איין רודערן זיך...

— פוילען זאָלען זיי! — רופט דער ווינטער.

און עס הייבט זיך אויף אַ ווינד און יאָגט איבער דער וועלט... פון זיין אָטהעם ווערען די בלעטער טרוקען, פויל, און פאַלען מיעד אַראָב פון די צווייגען... אויך דינע צווייגלעך פאַלען. עס קנאַקט, אַ שוואַכע צווייג רייסט זיך אָב פון בוים, פאַלט אַרונטער און וואַלגערט זיך אַרום אויף דער ערד מיט די פוילע בלעטער צוזאַמען.

— און די טייכען? — פרעגט דער ווינטער.

— האַלטען מיט: רוישען און מורמלען... זיי איז אויך ענג אויף דער וועלט... איין פאַליע שטופּט אונטער די צווייטע, איין וואַל ברומט צו צום צווייטען: ריהרט אייך, ריהרט אייך! אַרויס אויפ׳ן זאַנד, אויפ׳ן פרייען זאַנד, צום פרישען גרינעם גראָז... ווער גרענעץ, וואָס גרענעץ!

משוגעים... אַ פאַליע וויל גאָר אַרויף אין דער הייך: מען שטופּט זי אונטער, מען הייבט זי אויף די אַקסעל... זעה וואָס דאָרט איז און דערצעהל...

טיילמאָל זיעדט עס און קאָכט ווי אַ גיהנם...

— קייטען! — גיט דער ווינטער אַ בעפעהל... און געשמיעדט ווערען די פרייע טייכען... פריהער ציהט זיך איבער זיי אַ דינע, קאַלטע הויט, נאָר זי וואַקסט, די הויט, ווערט דיקער און האַרטער, דריקט אַלץ צו, דער־שטיקט אַלץ... שטיל ווערט אַרום... מען הערט שוין קיין רוישען, קיין מורמלען...

רוהיג, שטייף, טויט...

פייגעל פליהען אַוועק פאַר שרעק, עס ווערט נאָך שטילער, טרויע־ריגער . . .

— און די אַלטע מכשפה וואָס מאַכט? די ערד?

— זי לעבט... פוצט זיך... מאַכט הנ׳דלעך, רייסט אָב מענשען־אויגען פון הימעל, זיי זאָלען בעסער קוקען אויף איהר שענהייט, אויף איהר חן...

— תכריכים! בעפעהלט דער ווינטער, און די ערד ווערט פערדעקט מיט ווייסע, ווייסע תכריכים און שטאַרבט אין זיי.

זי שטאַרבט אָב — אויף אַ צייט.

אויף אַ זומער־וואָהנונג.

מקיים צו זיין דעם דאָקטאָר׳ס בעפעהל, פערברענג איך אַ גאַנצען חודש אויף אַ זומער־וואָהנונג...

נאָר אינגאַנצען אַרוים אויפ׳ן דאָרף האָט מיך דאָס האַרץ נישט געלאָזט און די פּאָליציי נישט געראָטען, וואָהן איך מיר אין איין עק פון אַ קליין שטעדטעל, נישט ווייט פון וואַלד און טייך. אַ שטוב האָב איך אָבגעדונגען ביי׳ן אַ געוויסען אברהמ׳ל סוחר.

גאַנץ יודישליך— שטרענג כשר און דאָך פּאָטיש. איך שפּאַציער אין וואַלד און קלויב שוואָמען; באָרג דאָס קאַהנדעל ביי׳ם פישער און לאָז מיך איבער׳ן טייך, אָדער זעץ מיך אויפ׳ן ברעג און האַפּ פיש... יעדען פאַרנאַכט הער איך די נאַכטיגאַל, מיט איין וואָרט— אַ גן־עדן.

איינמאָל,— דעם צווייטען, צי דעם דריטען טאָג נאָך מיין אָנקומען,— איך געה צוריק פון פריה־מאָרגענדיגען וואַלד־שפּאַציער, און דערזעה ווי ר׳ אברהמ׳ל לויפט מיר אַקעגען.

אַ בשורה טובה: תנאים שרייבט ער

איך רעכען, ער וויל אויף היינט מיינער פּטור ווערען.

— זאָל אַייך זיין צו מזל,— ענטפער איך איהם מיט אַ שמייכעל— איך וועל אַייך נישט שטערען; איך וועל מיך שטיל אַריינחאַפּען אין מיין צימער, איבערטהון און געהן, עפּעס אין מויל אַריינהאַפּען, אין שטעדטעל אַריין.

— ניין, ניין!— האָט ר׳ אברהמ׳ל זיך השק צו בעליידיגען.

— עסען מוז איך צוזאַמען מיט אַלע, נאָך די תנאים... עס וועט זיין פיש און פלייש... דערווייל אָבער איז מיין שטוב פערנומען.

די מהותנת׳טע מיט דער כלה איז דאָרט. ער האָט מיך געזוכט, געוואָלט נעהמען דערויף רשות, און נישט געפונען...

— עס וועט נישט לאַנג דויערן, — טרייסט ער מיך,— זיי טהוען זיך שוין אָן.

— שאַדט אויך נישט, — בערוהיג איך איהם, — איך וועל מיך דאָ אָבּ־רוהען... פאַר'ן הויז אויף דער באַנק.

— אַ שעָנעם דאַנק! — זאָגט ער און לויפט צוריק אין שטוב אַריין.

איך זעץ מיך אונטער די פענסטער, אויף דער גראָז־באַנק, וואָס לויפט איבער דער גאַנצער לענג פון הויז.

געטראָפען האָב איך פונקט צום פענסטער פון דער גרויסער מיטעל־שטוב; פון פענסטער רייסען זיך אַרויס ווילדע קולות מיט זלזולים.

איך ווער באַלד געוואָהר אין וואָס עס געהט.

שדכנים קריגען זיך, מחותנים לעגען זיך אַריין אין שלום, ווילען מאַכען אַ פשר, און עס געהט נישט.

יעדער צד שרייט: כלו שלי! יעדערער רעכענט זיך פאַר'ן אמת'ן שדכן; ער האָט אָנגעהויבען, ער האָט אויסגעפיהרט...

איך רוק מיך אָב צום צווייטען פענסטער, צו מיין אייגען פענסטער.

— אַ גאָלד, טאָכטערשי, אַ גאָלד! — דערהער איך אַ צוגאָסען קול, אָנגעטרענקט מיט אויפגעשוואָלען נחת.

עס איז הנה'ס, ר' אברהם'לס ווייבס, קול.

עס הערט זיך אַ גערויש פון זיידען־צייג.

— דו ביזט אַ גאָלד... דאָס קליידעל איז אַ גאָלד...

ווייטער אַ גערויש פון זיידענ־צייג.

— טאָכטערשי, וואו זענען מיינע אויגען געוועזען! איך בין דאָך גאָר אויף דיר קיין מבינה נישט געוועזען! אַ פערנעמעניש, אַ פערבּלענדעָניש... עס זאָל דיר קיין עין־הרע נישט שאַדטען!

און אַביסעל רוהיגער מאַכט זי:

— הערסט, טאָכטער! — אָסור זאָל מיר זיין, — איך פערגין גאָר נישט דעם מחותן אַזאַ שנור! וואָס איז, פערדיענט האָט ער עס? זיינע אבות האָבען זיך געמיהט? און די מחותנת — זי וועט דאָך גאָר די כפרה ווערען פאַר דיר!

— מאַמעשי, — בעט זיך די כלה, — מען הערט דאָך יעדעס וואָרט.

אַיין אַנדער קול האָט זי היינט די כלה, וויך און אַזוי פיינ־קלינגענדיג.

— האָב איך אַ פּאַק! וואָס זאָל איך מיך שעמען? נאָר ד אָ ס, הערסט

דו, זאָג איך דיר: זאָל ער זיך אונטערגאַרטלען, דער מחותן, פאַר'ן חתן מלבושים מוז ער געבען— כיד המלכות!
און אונטער דער חופּה נעהם איך דיך אַפּער!

עס קומען אַרויס בּיידע מחותנים.

ר' אַברהמ'ל מיט'ן שפּיציגען בּערדעל און שאַרפע אייגעלעך, און אַיין אָבּגעלאָזוענער, בעל-בתישער יוד מיט אַ בּרייטער בּלאָנדער בּאָרד און לאַנגע, געלבּליכע בּרעמען.

— זאָלען זיי זיך שלאָגען קאָפּ אין וואַנד, די עקשנים,— מאַכט ר' אברהמ'ל,— זאָלען זיי זיך די קעפּ אָבּרייסען,— מיר וועלען דערוויל מגביל זיין זמן החתונה.

— מיינעט וועגען...

— די חתונה... ציהט ר' אַברהמ'ל.

— קאָן זיין למזל... העלפט פויל אונטער דער מחותן.

— ולשעה מוצלחת—

— ווייסט איהר וואָס, ר' אַברהמ'ל— דערמאָנט זיך דער מחותן,— איך האָבּ אַייך געוואָלט... אייגענטליך, געוואָלט פרעגען...

נאָר ער ענדיגט אויך נישט. עס קומט אַרויס די מחותנת, אַ יודענע אין די מיטלערע יאָהרען: אַ גלאַנצענדיג פּנים, פליהענדיגע בּענדער, טאַנ-צענדיגע, לאַנג-געקייטעלטע אוירינגלעך אין אַ שרייענדיג העל קלייד מיט אונריהיגע קאָנטראַפאַלדען, וואָס וואַרפען זיך רעכטס און לינקס בּיי יעדען טריט...

— ר' מחותן,— ווענדט זי זיך צו ר' אברהמ'לען,— וואָס האָט מען עפּעס פערשפּאַרט חתן-כלה אין די שטיבּער... וואָס איז? פערצייטענס איז עס? זיי מעגען זיך אַביסעל דורכגעהן פאַר'ן הויז...

— וויים איך?— שמייכעלט ר' אברהמ'ל— אין מיינע צייטען האָט מען זיך נישט אַזוי נוהג געווען... מיין רחל'ען האָבּ איך אַ חודש נאָך דער חתונה אין פּנים אַריין נישט געקאָנט קוקען... ווי מיינט איהר, מחותן?

און אַז דער מחותן לאָזט אַרויס פון זיך אַ מרוק, נישט אַהין, נישט אַהער, ענדיגט ר' אַברהמ'ל:

— נו מילא... אַז די מחותנת וויל...

— אויף מיר די עברה, מחותן!

זי פערשווינדעט, און עס בעווייזען זיך התן־כּלה. זיי געהען פאַרביי, אָבגערוקט איינס פון צווייטען... זי קוקט פאַר זיך, אין דער לופט אַריין, ער קוקט אויף די פּיס און שטאָלפּערט איבער יעדער שטרוי.

איך בעמערק ערשט רעכט די כּלה. יונג איז זי און פריש: אייגענטליך, צו פריש און צו יונג... נאָך אַ פערשלאָסענע רויז, עס שלאָפט נאָך אין איהר די פרוי... נאָר מען זעהט שוין בחוש, אַז עס איז גענוג איין קוש (נאַטירליך, נישט פון דער מוטער) זי זאָל אויפוואַכען, די רויז זאָל זיך אויסוויקלען, צופלאַקערן, און די יונגע, קוים געהויבענע ברוסט זאָל שטורמען, דאָס יונגע בלוט זאָל אויפלעבען און שלאָגען אין די אָדערן... און דאָך, הוה'ס טאָכטער: רוהיג קוקט זי זיך צו, ווי אינערווייניג אין איהר הויבט אָן עפּעס נייעס צו שפּראָצען, צו בליהען עפּעס גאָר נייעס!... נייגיעריג קוקט זי, דאָך נישט דערשראָקען.

דערשראָקען איז ער; יונגלעך ענטוויקלען זיך לאַנגזאַמער, ער זעהט פּיעל קינדישער, יונגלישער אויס.

ביי די שלעפען, אונטער דער בלאַסליכער, פיין גערייטעלטער הויט שפּרינגען עטליכע דינע, בלאָהע פעדעם... דער בליק איז ווילד־פערוואונדערט, דערשראָקען.

דער פערשטעהט שוין נישט, וואָס עס געשיהט אין איהם, וואָס עס ווערט אין איהם געבאָרען... וואָס עס רייסט זיך, יאָכצט און קלאַפּט אַזוי מיעף אין יונגען האַרץ.

און איך קריעג זיי ביידע ליעב; אַזוי ניי, אַזוי פריש, אַזוי ערנסט און דערביי אַזוי קינדיש...

„פאַר'ן הויז" האָט מען געזאָגט, און דאָך פערשווינדען זיי רעכטס אונטער'ן וואַלד...

— היהנער־פרעסער... כל־בו'ניק... מגושם... עוכר־ישראל... האַקען מיר איבער די געדאַנקען, די קולות פון די שדכנים.

איך רוק מיך נעהנטער צו די מחותנים, וואָס ווילען אַלץ ענדיגען דעם פריהער אָנגעהויבענעם שמועס.

— הכלל? — פרעגט אַביסעל אונגעדולדיג ר' אברהמ'ל.

— יאָ, — וואָס האָב איך געוואָלט זאָגען, — האַקט איבער דער מחותן... עיקר שכחתי...

— וואָס, מחותן?
— איך האָב אײַך געוואָלט פרעגן, געוואָלט האָב איך...
— וועגן וואָס? פרעגט אונרוהיג ר׳ אברהמ׳ל.
— וועגן נדן... איך האָב געבראַכט מזומן...
— אָה!
— און אידר?
— איך,— שטאַמעלט ר׳ אברהמ׳ל— כמעט... נישט אינגאַנצען.
— דאָס הייסט?
— צוויי הונדערט מזומן...
— דער מחותן פערקרימט זיך!
— אויף דער רעשט,— ענדיגט ר׳ אברהמ׳ל— אַ וועקסעל; איך קאָן צוגעבען אַ הרם קוויטעל.
— אַ וועקסעל,— ענטפערט קאַלט דער מחותן,— איז נישט קיין מזומן... אין די ראשי פרקים שטעהט: במזומנים, במ־זו־מ־נים...
— אמת...— איז ר׳ אברהמ׳ל מודה,— נאָר איהר ווייסט דאָך... סוחריש געלד... צושפרייט... צווייעט... איידער מען נעמט צוזאַמען.
דיקע טראָפען שווייס בעוויזען זיך איהם אויף די אײַנגעפאַלענע באַקען.
— פיער הדשים נאָך ראשי פרקים...
— איז פיער— — —
— קיין וועקסעל נעהם איך נישט,— שניידט אָב דער מחותן נאָך קעלטער און וויל זיך אויפהייבען פון באַנק.
ר׳ אברהמ׳ל פערהאַלט איהם ביי דער פאָלע.
— מחותן,— זאָגט ער מיט אַ הייסען אָטהעם— מאַכט נישט ליימען געלעכטער... איהר ווייסט, איך בין אַ בטוה... איהר ווייסט, אַז איך בין, ברוך השם, אַיין עושר...
— וועקסעל איז נישט קיין מזומן.
— ווילט איהר, הייסט עס, איך זאָל אַצונד געהן אין שטעדטעל אַריין... וואָס? תוך כדי דבור געהן אין שטעדטעל אַריין שאַפען זיך געלד; וואָס? קריגען, דאַכט זיך, וועל איך, ברוך השם!—
— אַודאי וויל איך... שמייכעלט דער מחותן.
— נו, אַז איהר ווילט, וויל איך נישט!
— להכעיס?

— להכעיס!

אַצונד ווערט דער מחותן בייז! ער שפּרינגט אויף ווי געביסען, בלאַס, מיט ברענענדיגע אויגען, און רופט:

— שמואֵל!

און, אַז קיינער ענטפערט נישט, שרייט ער נאָך העכער:

— שמואֵל, שמו־אֵל!

עס הערט זיך אַ ציטעריג קול פון דער רעכטער זייט וואַלד:

— וואָס, טאַטעשי?

דער כעס ביים מחותן וואַקסט.

— אַהער וואָלסט דו געהן, שייגעץ איינער, אַז אַ טאַטע רופט! די מינוט, הערסט?

שמואֵל בעווייזט זיך.

ער לויפט אָהן אָטהעם; די כלה לויפט איהם נאָך פערוואונדערט, דערשראָקען, מיט ברייט געעפענטע אויגען.

— מיט אַ פרעמד מיידעל— שפּאַציערט מען נישט! הערסט? עס איז שוין נישט דיין כלה! די מינוט גיי אַהיים... טהו אויס די שבת'דיגע קאַפּאָטע, געהם די וואָכענדיגע און היידאַ— אין בית המדרש אַריין...

— וואו ביזט דו— רופט ער צו דער שטוב,— שפּרינצע!

פערשטיינערט שטעהט דער חתן, די כלה לאָזט אַרויס אַ געוויין... דערשלאָגען, פערלאָרען שטעהט ר' אברהמ'ל...

— — — — — — —

אויפ'ן ברעג פון טייך זיץ איך, אין שאָטען פון וואַלד.

בלוטיג איז אונטערגעגאַנגען די זון, זילבערן בלאַס איז אַרויסגעשוואומען די לבנה...

אין קריסטאָלענעם וואַסער־שפּיגעל שלאָגט זיך אָב דער הימעל... און דער אָבגעשפּיגעלטער זעהט מיר אויס שענער, פיינער און עכטער... אַ שאָד וואָס ער צורייסט זיך אָפט! אַ שטיל ווינטעל טרייבט, דער וואַסער־שפּיגעל ריצט זיך, רונצעלט, שרומפּט איין...

שטיל רוישען די בלעטער, שטיל ציטערן די וואַסער רעדלעך אויפ'ן טייך.... שטיל גיסען אויס די בלומען זייער אָטהעם, שטיל... פון ווייטען, טרילערט עפּעס אַ פויגעל...

איך זיץ ווי פערכּשופט... איך עטהעם אויף אַ נייער וועלט, אין אַ אַנדערער, ריינער, הייליגער לופט. פריש איז דאָ אַלץ און ניי, ווי ערשט פון בעשעפערס הענד אַרויס...

עס בענקט זיך דאָ אַזוי זיס... מען קריגט דאָ אַלץ אַזוי ווייכהערציג־ליעב, עס גיעסט זיך אַזוי אַלץ צוזאַמען מיט דער נשמה...

אַ שוואַרצער פלעק בעווייזט זיך אויפ'ן טייכעל פון וויטען... אַ קליינער פישער־קאַהן... דאָס וואַסער רוישט עס ליעבליך אַרום, עס בעוואַרפט עס מיט'ן שוים ווי מיט ווייסע, דראָבנע בלימלעך, און די פאַליע לעכצט און קושט עס אויס אַלע גליעדער...

מיין בעקאַנטער וואַסיל, אַ יונגער שטאַרקער פישער, רודערט און זינגט:

מיין הימעל, מיין הימעל— דיין פנים,
די אויגען דיינע— די שטערען.
דער ריינסטער קלאַנג פון גן עדן
לאָזט אין דיין שטימע זיך הערען..

דו ביסט מיין ליעב', מיין נשמה.
צי וואָלט איך אָהן דיר דען געלעבט?
פון דיינע, די ליכטיגע שטראַהלען
איז זי, מיין נשמה, געוועבט!

דו ביסט מיין ליעב און מיין ליידען!
פון האַרפע דער גאָלדענסטער קלאַנג!
פון די ליפען, פון דיינע דער כּשוף—
דאָס איז מיין איינציג געזאַנג!

ער זינגט שוין נישט און דאָס ליעד ציטערט מיר נאָך אין די אויערן...

דאָס זעלבע איז מיט'ן טייך, מיט'ן וואַלד... יעדעס בלאַט, יעדעס רעדעל איבער'ן וואַסער זינגט עס... דאָסזעלבע טרילערט פון וויטען די שטילע, זיסע נאַכטיגאַל; מיט דעמזעלבען אָטהעם יעדע בלום... אַלץ איז צוזאַמענגעגאָסען אין איין פערלאַנגען, איין בענקעניש, איין נשמה...

———

י. ל. פרץ.

דאָס שיפעל גלייכט זיך אויס מיט מיר, אַ נײַ ליעדעל קלינגט; שאַמיסאָס בעקאַנט ליעדעל:

גערענקסט דו די נאַכט, ווען פערכשופט
מיר זענען בייזאַמען געזעסען;
אויסער אין הימעל די שטערן
פון אַלע, פון אַלע פערגעסען!

די שטערן, די וועלין נישט דערצעהלען!
מיר האָבען זיך לענגער פערווײַלט...
פאַלט פונקט פון הימעל אַ שטערן,
און האָט עס די וועלען פערצעהלט...

עס טאַנצען די לוסטיגע וועלען,
גאָט האָט זיי אַ מעשה בעשערט!
זיי טאַנצען פאַר שמחה און קלאַטשען,
דער רודער האָט אונטערגעהערט!

דער רודער, דער פרומאַק, דער רודער,
עס סקריפּעט פאַר כעס, פאַר פערדראָס!
דער רודער, ער לײַדט נישט קיין עולות,
אַלץ זאָגט ער אויס דעם מאַטראָז!

דער מאַכט שוין דערפון זיך אַ ליעד'ל,
באַלד ווערט דאָס ליעדעל פערשפּרייט!
געווען איז אַמאָל אַ געהיימניס,
היינט זינגען עס קינד שוין און קייט!

ער פערשווייגט... דיקער און הייסער ווערט די לופט, דיקער און דעמפיגער דאָס בלוט ביי מיר אין די אָדערן... איך בין ווי בערוישט, און אַזוי, דאַכט זיך מיר, איז אַלץ אַרום מיר...

באַלד פלאַצט דאָך דער כשוף; אָנגעשוואָומען אַ ווײַלע שטיל, הייבט וואַסיל אָן אַ דריט ליעד, אַ פאָלקס־ליעד, אַ פרעהליכס:

קוש מיך, מיין טייערע, האַלז מיך!
קוק נישט אויף מענשען גערייד!
די ליעבשאַפט איז איבער'ן לעבען
ווי'ן גאָלדענער שלייער פערשפרייט!

— „אַה, לעבען מיינס, לעבען, איך שרעק מיך!
די מאַמע, זי טהוט מיר אָן לייד!
פאַר וואָס איך שפּאַציער אַלץ בעזונדער,
די הבר'טעס פאַר וואָס איך מייד?"

אָה, קוש מיך און האַלז מיך, מיין ליעבע!
דער מאַמען זאָג: כ'האָב זיי נישט האָלד!
צושויבערט און מאוס זענען אַלע,
איך איינע— אַ מיידעל— אַ גאָלד!

— „איך שרעק מיך, איך שרעק, מיין לעבען!
דער טאַטע, דער טהוט מיר אָן לייד;
פאַר וואָס איך בין ווילד ווי אַ סאַרנע,
בחורים פאַר וואָס איך מייד?"

האַלז מיך, אָה, לעבען מיינס, קוש מיך!
זאָג איהם: ווייל קיינער געפעלט!
פויערן־פאָלק זענען זיי אַלע,
איך וויל אַ פישער— אַ העלד.

— „איך שרעק מיך, מיין לעבען, איך ציטער!
די באָבע, זי טהוט מיר אָן לייד!
די זאָגט, איך ווער אַלע מאָל דיקער;
עס פּלאַצט אויפ'ן לייב מיר דאָס קלייד!

— אוי, ס'איז ווי בוימעל אויף וואַסער!
שוין נישט צו בעהאַלטען אַצונד!
אָך אַ קוש גיב מיר, מיין לעבען,

י. ל. פרץ.

און זיי מיר אויף אייביג געזונד...״

עס בלייבט ווייטער שטיל, און אַלץ בלייבט שטיל, דאָס האַרץ מיינס אויך...

— האַ, האַ, האַ!

קלינגט פלוצים אויף אַ געלעכטער... ווער לאַכט? איך, צי אַלץ אַרום מיר?

אַלץ לאַכט, דער שעלמישער טייך, די בליצענדיגע שטערענדלעך... די אַלטע לבנה לאַכט... די בלומען אַרום מיר קיכערן: וואָס דען האָסט דו געמיינט?... אַזוי איז עס... האַ, האַ, האַ...

די נאַכטיגאַל ענדערט אויך דעם טאָן... ווי זי קנאַקט אַצונד... ווי פערשייט, ווי פרעך!—

מיך וועקט פלוצלינג ר׳ אברהמלס קול.

— וואו זענט איהר, וואו? איך האָב מיר שוין די פיס צובראָכען אייך זוכענדיג...

און אַז ער דערזעהט מיך—

— געענדיגט צום מזל... שוין טעלער געבראָכען...

ער פערבעט מיך צו דער סעודה.

צוריק-צוריק!

(אַיין איבערזעצונג פון שוואַלבען-לשון.)

עס איז געווען ענדע זומער, באַלד נאָכ'ן שפּינוועבס, און צווישען-שוואַלבען, ערגיץ אין אַ וואַלד...

אין אַ וואַלד, וואָס האָט אויפגעצויגען אַזוי פיעל ביין און קריכענדיגס לעבען אָבער אַביסעל הויך און געפליגעלט לעבען אויך...

און צווישען דעם אונרוהיגען שוואַלבען-פאָלק, וואָס האָט געוואָלט אַמאָל דאָס בית-המקדש רעטען, מיט'ן אייגענעם בלוט דאָס פייער פערלעשען, און האָט נישט געקאָנט, און איז דעריבער פון דער געשיכטע אַרויס, ווייל זי רעדט נאָר פון ג ל יק ל יכ ע פעלקער און ג ע ר אָ ט ע נ ע זאַכען...

און דער זומער, וואָס האַלט איצט צו ענדע, איז אַיין אונרוהיגער זומער געווען: מאַסען שוואַלבען-נעסטען האָבען שלאַגס-רעגען פערפּלייצט: אונטער מאַסען נעסטען האָט זיך די לעבענס-צווייג געבראָכען; זיי זענען אַראָבגעפאַלען, און דאָס יונגוואַרג איז צושמעטערט געוואָרען...

גאַנץ אָפט איז דער זיסער שוואַלב-שלאָף ביי נאַכט געוואַלטיג איבער-געריסען געוואָרען. עס האָבען זיך יעגער בעוויזען, עס האָט געקנאַלט... און אין שטילען פריה-מאָרגען האָבען זיך אויף צווייגען בלוטיגע פלעקען בעוויזען, איבער וועלכע עס האָבען, מיט איין עק צוגעקלעפּט, פעדערליך געפלאַטערט... האָטש מען האָט די שוואַלבען נישט געמיינט.

און דאָס מאָרגען לויב, דאָס געפליגעלטע ליכט געדאַנק פון שוואַל-בען-מתנות אונטערן בלאָהען הימעל, איז אויך גאַנץ אָפט פערשטומט געוואָרען... קנאַל-קנאַל! עטליכע פון זיין ליעבען-נאָמענס זינגערלעך זענען אין דער לופט פערציטערט געוואָרען און אַראָבגעפאַלען, צווישען גראָז אַראָבגעפאַלען, יאַגד-הינד האָבען זיי אויפגעזוכט, און וואו מען דאַרף אָבגע-

טראָגען, גוסס'ענדיגע צווישען די צייהן... און די יעגער האָבען זיי נישט אָנגענומען... נישט די שוואַלבען האָט מען געמיינט, מען האָט זיך שיסען געלערנט, די הינד אויסגעפּרובט...

און דאָס אזכרת נשמות געבעט פון שוואַלבען־פאָלק איז איבער'ן זומער, געוואַקסען און געוואַקסען...

— איין קרעכץ נאָר פאַר אַ טויטע שוואַלב; פון די קרעכצען אָבער איז איבער'ן זומער, אַ קלאָג־ליעד געוואָרען: אַ קלאָג־ליעד ווי דאָס גלות לאַנג....

דערפאַר האָבען זיך אויך די נסים געמעהרט; זעהר פיעל שוואַלבען האָבען נסים געהאַט... מן הסתם זכות אבות:

אַראָבגעפאַלענע האָבען נאָר די פיסלעך צובראָכען, אַ גליעד נאָר אויסגעלענקט.... טייל האָט מען נישט ריכטיג געטראָפען און נאָר די פליגעל אונטערגעשאָסען; פערוואונדעטע האָבען נאָר די קראַפט און די ליעבע צו לעבען פערלאָרען, אָבער נישט דאָס לעבען אַליין...

און די צאָהל פון על־הנסים'ניקעס איז איבער'ן זומער געוואַקסען, און מיט זיי צוזאַמען — די צאָהל פון גם־זו'ס אויך!

— אַבי מיר לעבען! פערלאָזען מיר נישט די צוייג; זיצען מיר איבעראַנאַנד... און מאַי כולו האי? מיר האָבען פערלאָרען די הייך, שפּרינגען מיר גאָר צווישען גראָז... לעבען מיר ווי די פעלד־מייז... ווי די קליינינקע פעלד־מייזעלעך; אויך גאָט'ס בעשעפעניש....

— דאָס זענען פרומע! — האָבען די שוואַלבען אויף זיי געזאָגט. מאַנכע האָבען געענטפערט: הייליגע! און מען האָט זיי געשפּייזט אויף קהל'שען חשבון...

נאָר אָט איז ענדע זומער!...

דער „ציריק־ציריק" הערט זיך טרויעריג און באַנג.

דאָס הייסט אויף אונזער לשון: עס ווערט וואָס אַ ווײַלע קיהלער...

קיהלער ווערען די טעג, לענגער די אונרוהיגע נעכט, די קאַלטע...

און דער הימעל ווערט וואָס אַמאָל מעהר גראָהליך ווי בלאָהליך;

און די זון איז קיין עכטע זון נישט; מעהר שפּיגעל ווי זון...

און פערגליווערטע שטיקער ציהען, מאַרמאָר שטיקער, און אפשר

גאָר הייסע בערען... זיי שווייגען אונטער'ן הימעל, און זיי זוכען אַייך, און בעהעפטען זיך איינער צו'ם צווייטען און פערשטעלען וואָס אַמאָל מעהר הימעל און ליכט...

און עס ווערט שוין אַ דערשראָקען גערופעריי: ציריק-ציריק! ציריק ציריק!

דאָס הייסט: די פרנסה און די לופט ווערט קנאַפּער, וואָס אַמאָל קנאַפּער... די בלעטער קריגען גאָלדענע רעמלעך, נאָר זיי ווערען שוואַכער; זיי קאָנען שוין די לייכטסטע שוואַלב אויף זיך נישט דערהאַלטען... און דינע צווייגעלעך דאַרען און פלאַגען און ברעכען זיך...

און עס טראָגט זיך דאָס גערופעריי פון צווייג צו צווייג, פון בוים צו בוים, פון איין עק וואַלד צו'ם צווייטען: מען דאַרף זיך אַיין עצה האַלטען... הייבט אַייך אויף:

און עס ווערט אַ גערויש פון הונדערטער און טויזענדער ציטער-פליגעלעך; פון צווייגען און ביימער הייבט זיך דאָס גערויש... און די אספה פון שוואַלבען שווימט שוין אין דער הייך... און הייבט זיך אַלץ העכער און העכער — מען זעהט זיי שוין נישט, נאָר טויזענדער געלע פלעקען שווימען אונטער'ן גראָהעם הימעל...

און פון דער הייך זעהט זיך אַ ווייטע, ווייטע וועלט.

און נאָך אַ ווײלע לאָזט זיך די מחנה אַראָב מיט אַ פרעהליך גערופעריי: ציריק-ציריק!

דאָס הייסט: מען דאַרף אַוועק, אַוועק פון דאַנען! ווייט, ווייט אַוועק!

מען מוז אָפּטרעטען דער קעלט, אָפּטרעטען דעם שניי; מיר דאַרפען וואַרימקייט און ליכט!

נאָר אַז די אספה איז, פאַר'ן אַוועקפליהען, דאָס לעצטע מאָל צוריק אויף די ביימער אַראָב, האָבען זיי געמוזט אויסהערען אַ ביסעל מוסר...

אַ שטראָף-רעדע האָט מען זיי געהאַלטען...

די פערוואונדעטע און אונטערגעשאָסענע האָבען גערעדט:

— „וואוהין ווילט איהר פליהען? קאָן מען דען ענטלויפען פאַר'ן טויט? אין גאָט'ס האַנד איז ער! זעהט, צי טראָגט אַייך נישט דער שלעכטער געדאַנק; צי פליהט איהר נישט אויף די פליגעל פון יצר-הרע?

„דאָ איז אײַער היים! דאָ אין וואַלד, וואָס האָט אײַך די אויגען געעפענט, די פליגעל צושפּרייט, זינגען געלערנט, און וואו איהר האָט פּאַר יונגע נעסטען געבויט, אַלטע בעטרויערט און טויטע בעוויינט.... די ביימער האָבען מיט אײַערע ליעדער געבליהט, אין דער לופט הענגט נאָך אײַער מאָרגען־און אָבענד־געזאַנג...

„לײַכטזיניגע פייגעל זענט איהר, מיט נשמות אין פליגעל און פיס, נאָר נישט אין האַרץ!

„און לאָזט איהר אונז איבער, ווער וועט אײַך אין דער הפקר׳דיגער הייך מוסר זאָגען, שטראָפען און שטראָף־רייד רעדען?"

געזונדע דאָך הערען נישט און פליהען...

דער סימן.

מיט שטאָלצע גרינע בוימער־קעפּ און לוסטיג־פּאַרביגע בלומען־אויגען קוקט דער רייך־אויפגעבליהטער גאָרטען צום אָפּאַלען־בלאָהען הימעל אַרויף.

און אפשר נאָר צו די ווייסע, זילבער־ווייסע טויבען, וואָס שווימען אונטער איהם.

צו די זילבער־ווייסע טויבען, וואָס וויעגען און הויבען זיך אונטער'ן בלאָהען, טיעפען הימעל, אויף די ציטערדיגע ליכט־וועלען אין דער לופט.

און אַז די טויבען הייבען זיך העכער, שלאָגען זיי זיך פון דער ליכט־אָנגעזאַפּטער לופט נישט אָב, פערשווימען זיי אין איהר און פערשווינדען, גלייך דער בלאָהער הימעל האָט זיי צו זיך געצויגען, אַרויפגענומען צו זיך...

זיי בלייבען אין דער הייך נישט לאַנג...

די פערבענקען זיך און פליהען צוריק אַראָב צו די שטאָלצע גרינע בוימער קעפּ, צו די לוסטיג־פּאַרביגע בלומען־אויגען פון רייך־אויפגעבליהטען גאָרטען.... און לאָזען זיך אַראָב, און עס בליצען די זילבערנע פליגעל און זיי רוישען אַזוי ווייך, אַזוי ווייך....

און דריי מענער שפּאַצירען אין גאָרטען, אין גרין־גאָלדענעם ליכט, אויפ'ן געל־גאָלדענעם זאַמד פון אַ לאַנגער אַלֶעע.

שוואַרצע שכאַציערען זיי און מיעד שלעפּען זיי זייערע שוואַרצע שאָטען אונטער זיך.

און איינער מיט זיין שאָטען שטעלט זיך פלוצלונג אָב און פרעגט:

— ווער שטאַרבט פון אונז פריהער?

— וואָס פאַלט דיר איין? — וואונדערט זיך דער צווייטער.

און דער דריטער ענטפערט.

— איך!

— יונגערהייט — דערצעהלט ער — האָב איך אַ האַרץ־פעהלער בעקומען. דאָקטוירים האָבען געהיילט, אָבער נישט אויסגעהיילט. איהר קוקט מיך

אָן? אויפ'ן פּנים געזונד און פריש; אינוועניג אין האַרץ שפּאַציערט אַרום דער טויט...

דער צווייטער לאָזט אַראָב דעם קאָפּ און מיינט, אַז דער ע ר ש ט ע ר וועט ער זיין!

— איין עלענד־נאַריש לעבען געלעבט — פערטייטשט ער — אויס־געוועבט פון וועהטאָג און פינסטער מזל. מיין נשמה מוז זיין אַ שוואַרצע, אַ שוואַרצע ווי אַ קראָהע.... פליגעל האָט זי אפשר, נאָר שוואַרצע, קיין איינציגער ליכטיגער בליק פון ליעבע, געטריייע אויגען איז אויף איהר נישט געפאַלען... אַזאַ לעבען האָט זיך איבער, ווי אַ פאַדעם... אַזאַ נשמה בענקט אין דער אייביג־פינסטערער נאַכט אַריין — — —

— און דאָך — רופט זיך אָן דער ערשטער — וועל איך געהן פאַר אייך! צוריטעלטע נערווען.... פערשלאָפענע טעג, פערוואָגעלטע נעכט...

זיי טרעפען אַ באַנק און זעצען זיך.

זיי זעצען זיך, בלייבען שטיל און קוקען אויף די טויבען, אויף די וויים־זילבערנע טויבען, וואָס לאָזען זיך פון בלאָהעם הימעל אַראָב און שווימען אין דער ליכטיגער לופט.

— לאָ'מיר זיך מאַכען אַ סימן! — מאַכט איינער פון די דריי.

— ווי אַזוי?

— זעהט, די טויבען פליהען, וואָס אַמאָל נעהנטער צו אונז. פאָראויס שווימט איינע, אַ גרויסע, איין עכט זילבערנע טויב... אַ ווייסע אָהן אַ שוואַר־צען פלעק, אָהן אַ שוואַרץ פינטעלע — נישט בעפלעקט, ריין...

— אַלזאָ?

— שטעלט אייך פאָר: זי איז דער טויט! דער ריינער, ווייסער טויט! און פאַר וואָס זאָל דער טויט נישט זיין אַזוי וויים, אַזוי בליצענדיג ריין? זי פליהט צו אונז. און איהר צורוקט אייך.

איך בלייב אין דער מיט, און איהר רוקט אייך אָב ביז צו די עקען פון דער באַנק.

און איבער וועמענ'ס קאָפּ עס וועט דורכשווימען די ערשטע, די ווייסע, די אונבעפלעקטע טויב — — דער טויט, דער — דער, הייסט עס, האָט דער ערשטער דעם צייכען בעקומען — צו'ם געהן....

און די טויבען־שאַאר שווימט וואָס אַמאָל נעהנטער.

זי הויבט זיך און צופליסט אין דער ליכט־אָנגעזאַפּטער לופט — —

און זיי פֿערבענקען זיך צו׳ם רייך־אויסגעבליהטען גאָרטען, צו זיינע שטאָלצע בוימער־קעפּ, צו זיינע פֿיעל־פֿאַרביגע בלומען־אויגען און לאָזען זיך אַראָב.

זיי הויבען זיך אויף און אָב און שווימען אַלץ נעהנטער, אַלץ נעהנטער צו די דריי שוואַרצע שאָטען אין ליכטיג־פֿאַרביגען לעבען....

און די איינע, די גאָר ווייסע, די גאָר ריינע — דער זילבערן־בליצענדיגער טויט שווימט פֿאָראויס...

און וואָס נעהנטער ער קומט צו די דריי שאָטען, שטילער בלייבען זייערע הערצער, מיט שטאַרערע אויגען קוקען זיי איהר נאָך...

און די טויבען קומען פֿון דעם בלאָהעם הימעל, און שווימען נאָך נעהנטער, נאָך נעהנטער; דער ענטפֿער, דער טויט — די ווייס־זילבערנע טויב שווימט פֿאָראויס!

און אַז די טויב קומט נאָך נעהנטער צו, ווערען די דריי שאָטען פֿערציטערט, שפּרינגען די דריי מענער אויף און צולויפֿען זיך אין גאָרטען.

דער בעל־עגלה.

.1

— וואָס פאָהרסט איהר נישט, יוד?
— „דער וועג איז שלעכט,
די בלאָטע — געדעקט,
דאָס פערדעל מיעד!“

. . . .

„עס אַרבייט מיט די זייטען,
מיין בידנענקע פערד!
נישט דאָס וואָס פערצייטען —
אַלץ איז אין דר׳ערד!“

„הויט און ביין ס׳פערדעל,
און גלייבט מיר, בעל־הבית,
אפילו דער מענש
איז אויך שוין נישט דאָס!“

.2

עס שלאָפט דאָס פערדעל
אין בלאָטע, און שלאָפט;
דער הימעל האַלט אונטער
און קאַפּעט, און קאַפּעט...

עס נעמט דורך די ביינער,
עס שוידערט די קעלט....
דאָס נעבעל פאַלט טיפער
אַראָב אויפ'ן פעלד!

און אויבען, און אונטען,
אַלס גראָהליך, און שיטער....
ער זיפצט אַלס־אין־איינעם:
„די צייט איז גאָר ביטער!"

שוואַך איז זיין שטימע
און טרויעריג אָהן אַ שיער....
איך ווייס נישט, צי רעדט ער
צו זיך, צי צו מיר?...

3.

— „וואו נעמט מען די אַלטע...
וואו נעמט מען די יאָהרען,
מ'פלעגט דאָך מיט פערדלעך
ווי לייבען צו פאָהרען!

„פון גאָט אַ פּרנסה, —
ס'איז גאָר נישט פערהאַנען....
אויבוואויל אין מיין וויעג
איז קיין בייטש נישט געשטאַנען...

„געלערנט אין אַ חדר...
גאָר — זעהט איהר שוין — פּטור!
אַבי אַ פּרנסה,
און גאָט איז אַ פאָטער!

„געווען דאָך אַ תענוג,
איהר מעגט עס מיר גלייבען...
אַ פייף, און עס פליהען
די פערדלעך ווי לייבען...

„די בייטש נאָר פאַר גאווה...
קנאַקט אָבער, און אָבער....
קנאַקט אין דער לופטען;
עס פעהלט נישט קיין האָבער!

.4

„אוי, ס'איז געוועזען
גאָר אַנדערע צייטען;
אַ מענש האָט געלעבט
ווי עס לעבט זיך ביי לייטען!

„זאַט דאָס פערדעל,
דער בעל־עגלה...
געשפאַנט שוין די בריקע
באַלד נאָך הבדלה....

מנ'אַרבייט — איין אייזעל,
עס פלעגט דאָך צו לוינען...
אַהין געהט די בריקע
מיט קנאַפ גאָר פאַרשווינען...

„נאָר טויזענדטער רובל
געטרויעט מען אַ יודעל!....
מע'זיצט אויף דער קעלניע,
מע'זינגט זיך אַ ליעדעל!

„זדראַוואָ די פערדלעך,
קיין זאָלע, קיין סאַפּ...
נאָר: העיטאָ און ווישטאָ...
נישט זעלטען — אַ קאַפּ....

„און דאָס איז געוועזען,
כ׳בין מודה, אַ זינד...
און אפשר בעצאָהלט מען
דערפאַר אונז אַצינד!....

„וואָרען (פערשטעהט איהר)
„אַ קאַפּ" איז די טייטש:
אַיין איבריגע קללה,
אומזיסטיגע בייטש.

„אַ בעל־עגלה׳ס
אַ קונצידיג מאַיען,
מ׳האָט נישט געקוקט שוין
אויף צער בעלי־חיים....

„מע׳האַקט אין די צײטען
מע׳מאַכט זיי שיער בלינד...
וואו נעמט מען די פערדלעך,
וואו נעמט זיי צינד!

„וואו נעמט מען די פערדלעך,
איך וואָלט זיי געקושט!"
ער האָט זיך בגנבה,
די אויגען געווישט...

5.

— „עס אַרען די פערדלעך
קיין שנײַ און קיין רעגען,
פרײַטאָג פאַר צוועלפען,
צוריק שוין די וועגען!

„פערשפּייזט דאָס שטעדטעל
די קרעמער אַ רעדעל...
ס'האַפּט יעדער זיין פּעקעל....
איך זיץ שוין אין בּעדעל.

„און גאָר אויף „ע ל י ו נ י ם"
און קום אַהיים פריש....
דער שמייסער שיט האָבּער,
און פריידעל קאָכט פיש!

„און איך בעל־עגלה,
בין רייכער ווי קרח,
און נעם מיר אַהיים נאָך
אויף שבּת אַיין ארח....

6.

„אַ שוהל'כעל האָבּ־מיר
געהאַט גאָר בּעזונדער;
אַ קליינטשיקס, אַ פּיצעלס,
גאָר שען גאָר אַ וואונדער!

„געמאָהלט — אַ מחיה —
די טישען, די בּענק...

פון יעדען וועג ברענגט מען
דער שוהל א געשענק:

„געהט אייזען — נו ברענגט מען
א שלאס צו דער טהיר;
געהט קופער — א צאפען
א נייעם צום כיור.

„א שייבעל צום מזרח
טרעפט זיך — אז גלאז...
און אזוי פיהרט זיך:
דער יענם און דער דאס:

„מע׳קלאפט נאך צוזאמען
צו גראשען כמעט,
און ס׳קריעגט שוין די תורה
א כתר, א יד.

„עס קלינגען די גלעקלעך!...
איך פיהל מיך בעל־הבית...
דער ע נ ג פון ש ב ת,
איז אויך שוין נישט דאס:

7.

„געווען גוטע יאהרען,
וואס פרעגט איהר א קשיא!
א קוגעל... א דרימעל....
און חומש מיט רש״י....

„מיר האלטען א רבי׳ן...
דאס תורה׳לע ציהט...

אַ שאָד — ר'איז געשטאָרבען....
אַ כשר'ער יוד...

„איהם האָב איך מאַקי
אין הדר געגעבען
צו די דריי יאָהר
מיין נטע'לע זאָל לעבען;

„עס ווייזט זיך מיין נטע'ל,
אַ קעפּעלע — נישט קשה!...
צו'ם פיערטען יאָהר — חומש....
אַ שמחה, אַ דרשה!

„דערנאָכדעם — בר־מצוה —
עס פליהען די יאָהרען.
דער רבי זאָגט: ממש —
אַ ווילדער זכרון...."

.8

„און ער איז געראָטען
אַריין אין דעה מאַמען;
די אייגעלעך ברענען,
די בעקעלעך פלאַמען....

„דערצו נאָך אַ דימענט,
אַ שטילער, אַ מתון,
און גאָט האָט געהאָלפען —
ער ווערט שוין אַ חתן....

„איך פאָהר דאָך און פאָהר

און זעה אַ שטיק וועלט;
איך זוך נישט קיין יחוס,
חלילה, קיין געלד....

„איך טהו מיט אַ שוסטער....
איהר האָט געמוזט הערען
אַמאָל פון עקיבא'ן...
דער עקר — דאָס קרן.

„גאָר טאַקי איין אוצר,
אַ מיידעל — אַ רויז....
עס פרעהט זיך מיין פריידעל,
די שמחה גאָר גרויס!...

„פערזאָרגט איהר בן יחיד...
ווי גאָט האָט בעשערט!
די האַפט אַלע כלים
און טראַסקעט אָן דר'ערד!...."

9.

געוויס שוין די מעשה
נישט איינמאָל געהערט,
עס ווירקט דאָך דאָס „טראַסקען" —
זעהט אויס — אויפ'ן פערד;

עס הייבט אויף די פיסלעך
עס גערהט שוין געשווינדער.
— „אוי — קרעכצט דער אַלטער —
דאָס נחת פון קינדער!

און אַז פון דער חופּה

מיר געהען צוריק....
ווער'מיר שיער ביידע
משוגע פאַר גליק....

צובעטשעט זיך פריידעל
און טאַנצט מיטען קוכען....
און מיך אַזש צוזעצט עס,
און הייב אָן צו פלוכען!..."

.10

— „אַ מענש וויל זיך נאַרן,
וויל אַלס פערזאָרגען;
היינט איז איהם ווייניג,
אַליץ שפּעטער, אַליץ מאָרגען....

אַ זוהן? נאָך איין אָנעק....
מ'האָפט אויף משיה'ן,
ווינדעלעך, שניערען,
פון ליילעכער ציכען!..

און ס'איז געוועזען,
וואָס קלערט איהר, „ליה:ודים"!!
איך שלאָף אויף דער קעלניע,
און טייל די כבודים!

און פיהר אין דער בריקע
אַ וויעג, אַ פלאַש וויין!...
אַ בראָך זאָל געשעהן נאָר
דער הינטישער באַהן!"

.11

„אוים בריקעס — וואַגאָנען!
עס פייפט שוין און קנאַקט!
טויט בעל־עגלה׳ס,
בעוואָקסען דער טראַקט...

עס פליהט אין אַ זייט גאָר,
עס פייפט און עס לויפט!...
איינס נאָכ׳ן צווייטען
די פערדלעך פערקויפט....

דאָך נישט ווי עס רעדט זיך,
נישט אַזוי באַלד;
יאָהרען לאַנג פאַלט מען...
מע׳פאַלט און מע׳פאַלט...

עס וויל נישט גלויבען...
מע׳וואָהנט נישט אין פעלד.
עס גערט קיין רציחות....
אַ וועלט איז אַ וועלט!

ביז ס׳איז געוואָרען
פון הייזעל אַ חורבן...
פערפוילט שוין די בריקע...
מיין פריידעל — געשטאָרבען....״

12

— „ז׳איז נעבעך געגאַנגען
פאַר נויט פון דער וועלט....
און קיין מצבה

עַד הַיּום געשטעלט...."

„ביי'ם שׂכל געשטאָרבען....
זי זאָגט אַזוי גלייך:
„איך וועל מיך מיהען
אין הימעל פאַר אייך

כ'וועל מאַכען קולות,
זיין רחמים זאָל זיעדען!
און זאָל נישט פערלאָזען
איין עדה מיט יודען

זאָל שטאַרבען פאַר הונגער!
דאָס איז נישט קיין קונץ...."—
אַ זאָגערין איז זי
געוועזען ביי אונז

אין עזרת נשים...
געקאָנט האָט זי זאָגען!
נאָר ווער ווייסט, צי וועט זי
זיך דאָרט דערשלאָגען.

דאָרט איז מעהר ספּראַוועס,
ווי דאָ, מן הסתם...
אַ וועלטעל מיט יודלעך;
און כּהול הים! —

פאַר איהר איז דאָך גלייכער
אַז ז'האָט נישט געזעהן...
די שפּעטערע זאַכען...
איז ניי'ס נאָך געשעהן!..."

13.

דיין שטימע ווערט שוואַכער
און רייסט זיך איהם אָב.
עס געהט שוין געשווינדער
דאָס פערדעל באַרג אָב,

בלאַס שווימט די בלאַסע
לבנה אין דער הייך,
ער דרעהט זיך איבער
צו מיר אַזוי בלייך

און טרויריג, און זאָגט:
„עס לעבט זיך נישט גרינג...
עס שלעפען זיך צרות,
אַ רינג נאָך אַ רינג.

אַ קייט אויפען האַלז!...
ענטלויפט מיר דער זוהן,
ענטלויפט דער בן יחיד...
גאָט ווייסט וואו אַהין...

לאָזט-איבער אַ טאַטען...
לאָזט-איבער אַ ווייבעל...
אַ פרומע נשמה,
אַ שטילע = אַ טייבעל.

ד וויינט נישט, זי רעדט נישט
דיצט איבערגעבויגען,
איבער דעם וויעגעל,
עס רעדען דאָך ד׳אויגען..

און שלעפט ד דאָס קינד אַיין,

(אַ קול האָט זי — צוקער...)
וואָס זאָל איך אײַך זאָגען —
עס פאַלט פון מיר שטיקער!"

14.

—„אָט, אַיין עגונה,
פערהאַקט און פערשניטען....
פריהר, האָטש אַ סמיכה!...
סטײטש.... דער מהותן...

ער האָט דאָך אַ מחיה,
בערימט איז עקיבא'ס
וואַרשטאַט אין שטעדטעל,
אַרום די סביבות.

פון זײנ'ס אַ פּאָר שטיװעל,
פלעגט מען דאָך קװעלען...
עס זיצען בײַ טישלעך
אַ צעהנדליג געזעלען.

און נישט צו געניגען —
עס פעהלען נאָך יונגען...
עד לב השמים —
דאָס קלאַפּען, דאָס זינגען...

און שיך פאַר'ן שטעדטעל,
און שטיװעל פאַר פויערן,
פאַר פריצים — קאַמאַשען....
שטאַרק! עס זאָל דויערן!

פון אייגענע לעדער....
אי'ך פלעג זי ברענגען,
ער פלעגט זי שניידען,
אויף ברייטען, אויף לענגען!

מע'האט איהם אויף כמך
וכמה געשאַצט....
מאַכט זיך דאָס באַהנ'דעל...
עקיבא'לע פלאַצט...

ווארשוי פערפלייצט שוין...
קאָן בעסער די תורה!
און בהצי חנם....
פון גנבה'שע סחורה!

און ס'זעצט אָן עקיבא
מיין בידנעגקער שנור:
די קעסט מיט'ן נדן,
צינד אין זי ביי מיר...

אַלס בעסער ווי דאָרטען...
גאָט זאָל בעשיצען...
ער מאַכט די כוס'ע...
דריי מיידען נאָך — זיצען!...

.15

— „און גישט נאָר מיר ביידע! —
אַלע געהען טאַנצען!
עס זינקט, גאָט זאָל היטען,
דאָס שטעדטעל אין גאַנצען:

גוים בעל־מלאכה׳ס,
דעם קרעמער נישט גרינגער,
סוחרים און מעקלער
שטארבען פאר הונגער...

געמאכט אן א חורבה,
זאל זי נאר קרענקען!
עס זיצען בעלי־בתים,
פאר טרפה׳נע שענקען...

ווער האט אויף פאטענטען?...
מען האנדעלט מיט גנבות!...
ברידער זיצען זכרים,
דערנאך די נקבות

און ס׳שטעלט זיך ביי׳ם קווארטער
א דיענסט, א משרת...
און — אל־מלך יושב...
וואס קלערט איהר? ס׳איז צרות!

עס וואקסט נאר דער וואכער...
ער האט זיך פערלייגט
אויף אונזערע קברים,
און נאגט נאך, און זייגט...״

.16

— „און מיך פלעגט מען שעלטען
און זידלען, און פלוכען...
וואו נעמט די באהן שוין...
מען האפט אויף משיחן

איך בין דאָס גלות,
די באַהן איז משיח,
עס זאָל איהר אין טאַטענ׳ס
טאַטען אַ רוח!...

זינד קריכען פאַרשווינען
ווי קופּקעלעך ביינער;
און מעסטען די בלאַטע,
און צעהלען די שטיינער...

דער פּריץ ווייסט דאַנציג;
ער קאָן שוין די תורה!
מען דאַרף שוין קיין סקלאַדעס
קיין לאַגער אויף סחורה...

מע׳קויפט אַלץ אין וואַרשא,
אַ ראַק און אַ שטיוועל....
מע׳דאַרף גאָר נישט פאָהרען;
מע׳שרייבט נאָר אַ בריוועל...

און דאָ גערט מען ליידיג;
און פוסטע און פּאַס...
עס פּאַלען בעלי־בתים
פאַר הונגער אין גאַס!"

17.

„מע׳קריגט זיך פאַר צרות!
דער שעכט און דער אסר׳ט,
און שלעג, און חרמות,
מע׳ברענט און מע׳מסר׳ט,

אַהעק פונ'ם שטעדטעל,
אַלץ אויפ'ן פנים...
און פיערערליי שוחטים,
און פיערצען רבנים:

אַ הלול השם
זייט עטליכע יאָהרען...
צוויי פיהרט מען עטאַפּאָם,
דריי קומען צופאָהרען!"

———

.18

אָט ווייטער אַ טאָהל,
דער וועג איז שוין שווער!
עס רייסט זיך דאָס פערדעל
אַהין און אַהער!

און ליימיג, און גריביג,
טייל ערטער געפרוירען,
עס שפּרינגט שוין דער האָמאָנט
דעם פערד איבער ד'אוירען.

עס סאַפּעט און רייסט זיך,
אָט, דאַכט זיך, עס פאַלט...
עס שווימט אַרויס פּלוצלונג,
פון נעבעל אַ וואַלד...

איך הער שוין דאָס רוישען,
דאָס סוד'ען, דאָס זשימען,
— „דער וועג וועט זיין בעסער,
נאָר מען טאָר נישט „דזימען"!

אין וואַלד איז נישט רוהיג,
עס געהט היינט אַ געננעל:
יעקב צום קווערטעל,
עשו צום דרעננעל"

.19

— „אוי, גוטע צייטען!
וואָס זאָל איך אייך זאָגען...
אַ גאַנצע וואָך — גאָר נישט...
אַ מענש איז דערשלאָגען!

דאָ געהט אַ רעצעפּטעל...
אַ בּרייטעל גאָר נעהטיג...
קומט שבּת־קודש —
אַ שרעקליכער וועהטיג!

אוים בּעלי־עגלות!
צוזייעט, צושפּרייט...
גאָט זאָל נישט שטראָפען
מיך פאַר די רעד...

עס איז שוין אין קלייזעל
אויך גאָר הלשות,
איך איינער — איין אַלטער,
פול פּנים חדשות...

אוים בּעלי־בּתים...
ס'וויל קיינער נישט שווינען...
גאָר נישט, נישט זייער...
ס'איז שענע פאַרשווינען!...

אַלדינג איז ברודיג,
פער׳מושב׳ט, פערפּעצט....
די „יד״ איז פער׳ישב׳עט,
דער כּחר — פערזועצט...

זיי הייסען דאָך לומדים!...
אַלץ איז פערדאָרבען!....
און פּונקט ווי אין קלייזעל —
אין שטעדטעל אַ חורבן!״

.20

— „עס איז געוואָרען
פון שטעדטעל אַהנק!
די כּחות די יונגע
ענטלויפען אַוועק —

ווער קיין אַמעריקאַ,
גאָט ווייסט ווי מ׳געהט׳ען...
און לאָזט זיך דאָך מאָהלען
מיט גאָלדענע קייטען...

עס ווערען פערשוואונדען
צו צעהן מיט אַמאָל...
טייל, זאָגט מען נאָך, פאָהרען
קיין ארץ ישראל...

ווייס איך צו זאָגען,
וואָס גלייך איז, וואָס קרום?
איך האַלט מיך ביי מיינעם:
גאָט׳ס וועלט אומעטום...

איך פלעג מיט פאַרשווינען,
ביי בעסערע יאָהרען,
קיין לעמבערג, קיין קראָקא,
קיין פרייסען צו פאָהרען...

איך זעה נישט קיין צייכען...
איך זעה אַ זיאַנדאַר....
ער זאָגט מיר: גראַניצא,
נו, גלייב איך דעם האַרר!"

21.

— „איך וועל דאָ בלייבען...
אַיין אַלטער... אַ שאַרבען,
דאָ בין איך געבוירען,
דאָ וועל איך שוין שטאַרבען!

איך ווייס נישט, עס ציהט דאָך,
דער הימעל, דער וואַלד...
וואָלט נאָר נישט געווען
נאָם אַזוי, קאַלט...

עס ציהט מיך מיין הייזעל,
עס איז דאָך אַ וועהטיג!...
האָטש עס פאַלט כורעים...
אַ שינדעל דאַך — נעהטיג.

עס דאַרף אין די זייטען
אי קאַלעך, אי ליים...
איך פיהל דאָך מיך אינ'עם
ביי מיר אין דערהיים!

און ווייטער — די מענשען,
אַ דאגה — די שכנים,
האָטש כ'האָב קיין נחת,
קיין כבוד פון קיינעם...

אַ בעל־עגלה...
אַ שלעפער... נו, טאַקי...
וואָס בין איך? וואָס טייטש איך?
עס ציהט דאָך — די מכה!

עס דאַכט זיך, מיין שרש
ליגט דאָ אין דער ערד...
ווייס איך? מיר דאַכט זיך!
און ווידער פערקעהרט:

האַלט מען ביי פאָהרען,
דאַכט זיך מיר פּאָרט,
איז ארץ ישראל
דאָס איינציגע אָרט...

ד'וויל זעהן, למשל,
אָט, רחל'ס אַ קבר...
אויך ס'בית המדרש
פון שם און פון עבר...

דאָ ליגט אַ מלך...
אַ כהן... אַ נביא...
און היינט'זשע, די כותל,
די כותל מערבי...

און טויזענדער, טויזענדער
אַנדערע זאַכען...
מע'זאָל נאָר עגונות

פון ווייבער נישט מאַכען!

איך גיב אויך צו שטייער!...
נאָר, עולם, געלאַסען,
עס איז דאָך אַ וועהטאָג
די ליידיגע גאַסען...

ס'זענען דאָ יודעלעך
אַלערליי סאָרטען...
עס וועט אייך נישט פעהלען,
ניט דאָ, און ניט דאָרטען...

שבת ערשט זעה איך...
אַז נישט נאָר מיין נטע'ל —
ווי זאַלץ אין אַ וואַסער
צוגעהט זיך דאָס שטעדטעל...

.22

—„עט, וואָס איז לעבען?
אַ רגע, אַ חלום!...
אָט פאָהר'מיר פון וועלדעל
אַרויס שוין בשלום!...

נאָך אַ שטיק בלאָטע
און נאָך אַ שטיק ליים...
אַלץ נעהנטער ווי ווייטער,
שוין באַלד אין דער היים...

איך שעם מיך פאַר פריידלען,
איך חאַפּ מיך בגנבה

אַדורך דעם בית־עלמין...
נאָך אָהן אַ מצבה...

אויך דאָרט קיין מנוחה!...
אַט, קוק איך אַצינד...
די אָרימע שנור...
דאָס אָרימע קינד...

גאָט וועט נישט שענקען...
ער וועט פערגעלטען...
מיך האָט זי בעשוואָרען,
איך זאָל איהם נישט שעלטען..."

.23

— „זי בעט מיך נאָך פאַר'עם,
דאָס אָרימע טייבעל...
און צי געדענקט ער
אַמאָל האָטש דאָס ווייבעל?

דערמאַנט ער דאָס קינד זיך?...
אוי, דער ניט־גוטער!
זאָגט ער האָטש קדיש
אַמאָל נאָך דער מוטער?...

צי וועל איך איהם זעהן נאָך?
דאָ אָדער דאָרט?
זעהט איהר, איך האַלט מיך
און שעלט נישט אַ וואָרט!..."

האַלט ס'מויל!

דער הימעל איז בעדעקט מיט אַ בלייערן־בלאָהען וואָלקען. דער ווינד בלאָזט און שאָקעלט מיט די בלויזע ביימער. איבער דער ערד איז שוין הורכגעגאַנגען די שאַרפע קאָסע און איבערגעלאָזט נאָר עטליכע דערנער. די ערד איז גאָל און וויסט... דער קאַלטער ווינטער געהט!

ערשט דעמאָלט האָט זיך מיישב געווען אַ רויז, און האָט אָנגעהויבען אַרויסשפּראָצען איינע אַליין אויף אַ קרושאַק, אויפ'ן פרייען פעלד!

און שאַרלאַך־רויט איז זי געווען, געציטערט און געצאַפּעלט שוין פאַר קעלט. זי האָט מיט אַלע כחות אויסגעצויגען איהרע לאַנגע, שוואַכע בלעטלעך צו האַפּען נאָך אַ וואַרימען, נאָך אַ ליכטיגען שטראַהל. אומזיסט! צו שפּעט!

ערגעץ אַנדערש איז ציינד זומער! ערגעץ אַנדערש ערוואַכט ערשט דאָס נייע לעבען; נייע האָפנונגען, נייע פרייד, נייע לוסט! ערגעץ אַנדערש בליהען נייע, פרישע רויזען — אָבער דאָ, דאָ מוז אַלץ שטאַרבען...

דער ווינטער, דער מלאך־המות געהט! זיין אָטהעם איז פראָסט, זיין הויך איז שנעע...

— „אַך, גאָט! — וויינט די רויז — האָב רחמנות אויף מיר! איך בין אַזוי יונג, איך וויל אַזוי לעבען! פאַרוואָס בעהאַלט זיך פאַר מיר די זון? פאַרוואָס זאָל מיך פאַר דער צייט אונטערשניידען דער פראָסט, פערשיטען דער שנעע? וואָס בין איך שולדיג, אַז איך בין צו שפּעט געראָפען, צו שפּעט געקומען? פאַרוואָס זאָל איך שטאַרבען גאַר אום געלעבט? פאַרוואָס זאָל איך אַוועקגעהן פון דיין וועלט אָהן אַ שטראַהל פון דער זון, אָהן אַ וואַרימע, גוטע רגע?"

— „האַלט ס'מויל!" — האָט אַ פייף געגעבען דער בייזער ווינד, און האָט פערשיט די וויינענדיגע בלום מיט שטויב און פוילע בלעטער...

לעבעדיגערהייד האָט ער זי בעגראָבען! —

דאָס אָרימע יונגעל.

(אַ מעשה, פערצעהלט דורך אַ „מענש" פון אַ „קאָמיטעט".)

— גיט מיר אַכט גראָשען אויף אַ נאָצלעג[1].

„ניין!" — ענטפער איך האַרט און געה אַוועק.

ער לויפט מיר נאָך מיט אַ הינדטישער בקשה אין די ברענעדיגע אייגלעך, ער קושט מיר דעם אַרבעל, — עס העלפט נישט! „מיינע הכנסות טראָגען נישט אויף אַזוינע נדבות יעדען טאָג!"

„אָרימע לייט — טראַכט איך, אַרויסגעהענדיג פון דער „אָרימע קיך", וואו איך בין מיך אַזוי האַרט בעגאַנגען מיט'ן בעטלערישען יונגעל, — אָרימע לייט עסען זיך געשווינד צו".

דאָס ערשטע מאָל, אַז איך האָב דערזעהן דאָס אויסגעדאַרט-ברוי-דיגע, יונגע פנימ'ל, מיט די טיעף-אַיינגעפאַלענע, שוואַרץ-ברענעדיג-טרוי-עריגע נאָר קלוגע אייגעלעך, האָט עס מיך אָנגעהאַפּט ביים האַרץ. איידער איך האָב זיין בקשה אויסגעהערט, האָט עס מיר שוין געגעבען אַ בריה, און אַ צעהנערל איז „אַרויסגעפלויגען" פון מיין טאַש אין זיינע דאַרע הענדטלעך אַריין.

איך געדענק גאַנץ גוט, אַז די האַנד מיינע האָט עס אַליין גע-טהון. זי האָט נישט געפרעגט דאָס האַרץ, צי עס האָט רחמנות, נישט דעם רואה-השבון — דעם מוח, — צי ביין אַ פּענס'ע פון 41 רובל מיט

---

1) א הויז פאַר אָרימע לייט צו'ם איבערנעכטיגען.

66 קאָפּיקעס אַ חודש, קאָן מען געבען פינף קאָפּיקעס צדקה.

זיין בקשה איז געוועזען איין עלעקטרישער פונק, ער האָט ערשיטערט יעדעס אבר אין מיר, יעדעס קעמערל אין יעדען אבר, און מיין רואה=חשבון, דער מוח, האָט ערשט שפּעטער געקריגען אַ „ידיעה" פון דער נייער הוצאה; ערשט שפּעטער, ווען דאָס יונגעל איז שוין, אונטערשפּרינגענדיג פאַר שמחה, אַרויס פון „טאַניאַק" [2].

פעריאָגט אין אייגענע און אין פרעמדע געשעפטען, האָב איך באַלד אינ'ם יונגעל פערגעסען. נאָר, אַפּנים, נישט אין גאַנצען. נישט וויסענדיג דערפון, האָט דאָך אין מיר ערגיץ געמוזט זיין אַיין „אספה" פון פּראַקטישע מחשבות. וואָרען באַלד דעם צווייטען אָבענד, אַז דאָס יונגעל האָט מיך ווייטער אָבגעשטעלט, אַז דאָס אייגענע יונגעל, מיט'ן ציטערדיגאָבגעריסענעם קול, האָט מיך ווייטער געבעטען אויף אַ „נאָצלעג" — זענען מיר שוין אַרויסגעשוואומען, פון ערגיץ אין מיר, גרייטע מחשבות: אַ 7 — 8 יאָהריגער יונגעל דאַרף נישט בעטלען.... נישט האַלטען זיך אין קיך.. דאָס עסען אין קיך פאַר'ן צוזאַמענעמען די כלים, מאַכט איהם נאָר פאַר אַ לעדיג=געהער, פאַר אַ בעטלער; אַזויערנאָך ווערט פון איהם קיין מאָל קיין לייט נישט זיין...

די האַנד מיינע האָט זיך ווייטער גערוקט אין קעשענע אַריין, נאָר איך האָב זי דאָרט דערטאַפּט און פערהאַלטען. וואָלט איך פרום געוועזען, וואָלט איך אפשר אַזוי געקלערט: צי די מצוה איז ווערט די
8 גראָשען? צי וואָלט איך נישט יוצא געוועזען אויף דעם אָרט מיט מנחה־
דאַווענען? אָדער מיט אַהייסערען קרעכץ ביים דאַווענען? נישט פרום, האָב איך נאָר דעם יונגעל'ס טובה געהאַט אין זינען; מיט מיינע
8 גראָשען וועל איך איהם נאָך אַרעה טהון! איין אייביגען בעטלער פונ'עם מאַכען!

און דאָך האָב איך איהם דעמאָלט געגעבען! די האַנד האָט זיך געריסען פון קעשענע אַרויס און איך האָב זי לענגער נישט פערהאַלטען; עפּיס האָט מיר אַרום האַרץ וועה געטהון, די אויגען זענען מיר פייכט געוואָרען. ער איז ווייטער אַרויס פון קיך מיט אַ שמחה, און איך האָב געפיהלט, אַז מיר איז גרינגער און לייכטער געוואָרען אויפ'ן האַרץ, איך האָב דערפיהלט אַ שמייכעל אויף מיין פנים.

---

2) אַ קיך פאַר אָרימע לייט.

דאָס דריטע מאָל האָט שוין לענגער, אַסך לענגער געדויערט. איך האָב שוין בערעכענט, אַז מיין פענסיע ערלויבט מיר נישט אויסצוגעבען 8 גראָשען אַ טאָג; עס איז טאַקי אַ פערגניגען צו זעהן דאָס פערוויינטע, גיט־דריסטע יונגעל אונטערטאַנצען פאַר שמחה, צו זעהן, ווי עס צינדען זיך די ליכטלעך אין זיינע יונגע אויגען אָן, צו וויססען, אַז פאַר דיינע 8 גראָשען וועט ער נישט נעכטיגען אין גאַס, נאָר אין „נאָצלעג“, וואו עס וועט איהם וואַרעם זיין און ער וועט נאָך אין דערפריה קריגען אַ גלאָז טהיי מיט אַ זעמעל — דאָס אַלעס איז אַ פערגניגען, נאָר איך, ביי מיינע הכנסות, טאָר מיר נישט ערלויבען אויף אַזוינע „שמחות“! — קיינעם וועגס!

נאַטירליך האָב איך דאָס אַלעס דעם יונגעל נישט געזאָגט! איך האָב איהם בעסער געמוסר׳ט, ווי דען!

איך האָב איהם געגעבען צו פערשטעהן, אַז מיט׳ן בעטלען פיהרט ער זיך איבער... אַז יעדער מענש, און פון איהם דאַרף אויך אַרויסוואַקסען אַ מענש, דאַרף, איז מחויב צו אַרבייטען.... אַרבייט איז אַ הייליגע זאַך! און — אַז מען זוכט אַרבייט, געפינט מען זי! און דער־גלייכען געלעזענע גוטע זאַכען, וואָס האָבען דעם יונגעל נישט געקאָנט פערטרעטען דעם „נאָצלעג“, נישט דיענען אפילו פאַר אַ געליהענעם שירם, געשיצט צו זיין איבער נאַכט פאַר׳ן רעגען אָדער שניי...

ער איז אַליין געשטאַנען און געקוקט מיר דעם אַרבעל... און אַליין אויפגעהויבען די אויגען צו מיינע צו זעהן, אויב עס ווייזט זיך נישט אין זיי אַ פונק רחמנות, אויב זיינע ווערטער פאַלען נישט ווי אַרבעס אויף דער וואַנד! און איך האָב געפיהלט, אַז ער האָפט נישט אומ־זיסט, אַז מיינע קאַלטע מחשבות ווערען וואַרעם, אַז זיינע הינטיש־בעטענ־דיגע אויגען האָבען אויף מיר אַ פעולה, אַז איך מיט מיין גאַנצער באַ־טערעיע פון השבונות און מוסר וועל מיך, אין קורצען אונטערגעבען... און איך האָב אַ ישוב געהאַט: איך וועל איהם געבען, נאָר אָנזאָגען איין מאָל פאַר אַלע מאָל, ער זאָל שוין מעהר נישט בעטלען. אָנזאָגען האַרט און שאַרף, ער זאָל געדענקען! איך האָב קלענער געלד פאַר פינף־קאָפעקען־שטיק נישט געהאַט, איך האָב אַ מטבע אויסגעטוישט און געגעבען איהם אַכט גראָשען.

— נאַ! נאָר מעהר, הערסט דו, זאָלסט דו ביי מיר נישט בעטלען!

פון וואַנען האָט זיך דער „ביי מיר“ גענומען? איך האָב איהם

דאַכט זיך, נישט אין זינען געהאַט; על כל פנים, האָב איך די צוויי ווערטער נישט געוואָלט זאָגען; איך וואָלט זיי גערנוויליג פאַר וועלכע קאָפּיקע צוריק אַיינגעשלונגען? עס איז מיר אַביסעל קיהל געוואָרען אויף דער נשמה, עס האָט זיך מיר געדאַכט, אַז איך האָב איהר פון ערגי'ץ איין אָרט אַלאַפּען אָבגעריסען, און דאָס אָרט איז נאַקיט געבליבען! נאָר דאָס איז דורך ווי אַ בליץ; מיין שטרענג פּנים, מיין שאַרף־מעטאַלען קול, מיין אויסגעשטרעקטע רעכטע האַנד און אַרויסגעשטעלטער לינקער פוס, האָבען זייערס געטהון! איך האָב אַ שטאַרקע פעולה געהאַט אויפ'ן יונגעל! שטעהענדיג, ווי אויף ברענענדיגע קויהלען, ווילענדיג זיך אויסרייסען פון קיך כדי פריה צו קומען צום „נאָצלעג“, איז ער דאָך פון מיינע ווערטער בלאַס און בלאַסער געוואָרען, אַ טרעהר האָט אָנגעהויבען ציטערן אין דער יונגער ברעם...

— נאָר נישט מעהר בעטלען, האָב איך מיין מוסר געענדיגט, הערסט! דאָס לעצטע מאָל!

דאָס יונגעל האָט אָבגעעטהעמט און ענטלאָפען!

היינט — היינט האָב איך איהם שוין טאַקי נ י ש ט געגעבען! מ י י ן וואָ ר ט וועל איך נישט ברעכען; ביי מיר איז נישט דאָ קיין „בלי נדר ובלי מסקנא“ — איך לעג פאַר מיינע ווערטער קיין „עירוב“ נישט, איך זאָל קאָנען ווייטער אַריבערגעהן, אַ וואָרט — איז טייער! מען דאַרף זיך האַלטען פעסט, אַ ניט, וועט קיין מאָל אין קיין זאַך קיין „אָרדנונג“ נישט זיין!

איך ב ע ר ע כ ע ן נאָך אַמאָל, וואָס איך האָב געטהון און געזאָגט, און בין זעהר צופריעדען פון זיך.

איך קאָן נישט יעדען טאָג געבען 8 גראָשען צדקה, און דאָך איז נישט דאָס געוועזען דער עיקר; דער עיקר האָב איך זיין טובה געמיינט, טובת הכלל אויך! וואָרען וואָס איז ווערט צדקה אָ ה ן אַ סדר, און ווי קאָן זיין אַ סדר אָהן אַ פעסטער דעה?

מיט'ן יונגעל האָב איך פּראָסט יודיש גערעדט, מיט מיר אַליין רעד איך אַביסעל געלעהרטער; אַרויסגעהענדיג פון קיך טראַכט איך: „דער ערגסטער מיקראָב אין דער הברה'ס גוף איז בעטלעריי. דער, וואָס אַרבייט נישט, האָט נישט קיין רעכט אויפ'ן לעבען, א. ז. וו.“

קוים האָב איך די טהיר פון „טאַניאַק“ הינטער מיר פערמאַכט, בין איך אַריין מיט די פיס אין בלאָטע, מיט'ן פּנים אין וואַנד און מיט „לייב און לעבען“ אין דער פינסטערער נאַכט!

עס איז אַ שרעקליכער ווינד, עס ציטערן די פלאַמען אין די גאַסען־לאָמפּען ווי פאַר קעלט, און זייער ציטערדיגער שיין שלאָגט זיך טויזענד־פאַך אָב אין די נאַסע בלאָטע־גריבלעך אין גאַס, אַז עס שווינדעלט פאַר די אויגען.

עס פייפט מיט אַ יעמערליך קול, גלייך טויזענדער נשמות בעטען זיך „תקון“, אָדער טויזענד יונגלעך — צו 8 גראָשען אויף נאָצלעך.

פוי! ווייטער דאָס יונגעל...

עס איז אַיין עברה אַ הונד אַרויסצוטרייבען אין גאַס אַריין!.. און דאָך וועט דאָס יונגעל נעכטיגען אין גאַס!... נאָר וואָס זאָל איך טהון? ווענינ פאַר מיר 3 מאָל? זאָל צונד אַיין אַנדערער געבען! עס איז גענוג פון מיין זייט, אַז איך האָב מיט'ן קראַנקען האַלז און הוסטענדיג אין אַזאַ וועטער דעם טאַניאַק בעזוכט. איך בין טאַקי אַ „קאָמיטעט־מענש“, נאָר קיינער האָט פון מיר נישט פערלאַנגט, איך זאָל אַכטונג געבען, בפרט אין אַזאַ וועטער, אָהן אַ פעלץ... וואָלט איך פרום געוועזען, וואָלט עס פון מיין זייט אייגענגוץ געוועזען; איך וואָלט געמיינט חאָטש מיין טובה דערביי: איך וואָלט געשווינד אַהיים געלאָפען, אַריינגעוואָרפען זיך אין בעט און אַיינגעשלאָפען, די נשמה זאָל געשווינד אַרויספליהען אין הימעל אַריין און פערשרייבען אויף איהר קאָנטאָ אַ מצוה'לע.... דאָס מצוה'לע איז „קרעדיט“, דער „דעבעט“ וועט זיין אַ פעט שטיקעל לויתן... איך — האָב געהענדיג אין „טאַניאַק“ אַריין קיין לויתן נישט אין זינען געהאַט... מיין גוט הארץ האָט מיך געפיהרט...

מיך אַליין לויבענדיג איז מיר עפּיס וואַרימער געוואָרען אין דער געגענד פון האַרץ; ווען יענער לויבט מיך, וואָלט איך מיך געמוזט פערשעמען און אָוועקמאַכען מיט דער האַנד.... מיך אַליין קאָן איך הערען אָהן בושה... און איך וואָלט מיך אפשר לענגער נאָך געלויבט, נאָך מעלות טובות אין זיך געפונען, נאָר, ליידער, בין איך מיט מיינע „האַלבע־פּאָרע־שווים“ — איין גאָט ווייסט, אַז די אַנדערע צוויי העלפטען האָב איך אויס־געריבען אויפ'ן וועג צו'ם טאַניאַק!— בין איך מיט מיינע האַלבע פּאָרעשוועס אַריין אין אַ בלאָטע...

„שליחי מצוה אינן ניזוקין“ — נאָר דאָס איז, אַ פּנים, נאָר אַהין־

צו־וועגס; צוריק צו־וועגס, בשעת ווען דער ניי־בעשאַפענער מלאך יאָגט זיך שוין צוריק אין הימעל אַריין, קאָן מען אַפילו האַלד־און־לייב ברעכען.

עס ווערט מיר נאַס אין די פיס און קאַלט אין אַלע אברים; איך פיהל פּאָזיטיוו, אַז איך וועל מיך פערקיהלען, אַז איך האָב מיך שוין פערקיהלט; אָט באַלד וועל איך מיך צוהוסטען, עס וועט מיך אָנהייבען שטעכען אין דער ברוסט! עס פאַלט אויף מיר אַ שרעק... ערשט נישט לאַנג 4 וואָכען אָבגעלעגען!

— מען טאָר נישט אַזוי! מאַכט אין מיר עפּיס געגען מיר אַליין אַ מרידה, ניין! דיך מאָגסט דו מקריב זיין! נאָר דיין ווייב און קינד? ווי האָסט דו אַ רעכט זייער שטיק איינצושטעלען?

ווען דער זאַץ זאָל זיין אַ געשריבענער, איך זאָל דעם פרעמדענ׳ס זאַץ׳ס לעזער זיין און האַלטען דערביי אַ בליישטיפט אין דער האַנד, וואָלט איך שוין געוואוסט וואָס מיט איהם צו טהון... נאָר דער זאַץ איז מיין אייגענער געוועזען...

און איך פיהל מיך פּאָרט, פערקיהלט, און אַהיים איז נאָך ווייט, און די קאַמאַשען זענען פול מיט וואַסער, קאַלט און שווער... געגענאיבער לייכטען עטליכע פענסטער פון אַ קאָנדיטאָריי... די ערגסטע אין גאַנץ וואַרשוי, שענדליכער טהיי, נאָר ביין „אין ברירה"!....

איך שפּרינג אַריבער די גאַס און פאַל אַריין אין אַ וואַרעמען נעפעל.

איך האָב בעשטעלט אַ גלאָז טהיי און געהאַפּט אַ „פלוג־בלאַט".

דער ערשטער אילוסטרירטער וויץ, וואָס פאַלט מיר אין די אויגען אַריין, זעהט מיר אויס אַלס אַ המשך פון דרויסען. דער וויץ הייסט: „ווער אין וואָס האָט איבערפלוס?" אויפ׳ן בילד איז אַ וועטער ווי איצט אין גאַס. צוויי פערזאָנען קומען זיך אַקעגען אויפ׳ן טראָטואַר: פון איין זייט אַ דיקע פרוי אין די מיטעלע יאָהרען, „איין אָנגעגעסענע", אין אַ זיידען קלייד, אַ סאַמעטענעם מאַנטעל און אַ ווייסען פעדער־הוט. זי איז, אַ פּנים, ביי׳ם גוטען וועטער אַרויסגעגאַנגען שפּאַצירען, אָדער מיט אַ וויזיט, און דאָס אונוועטער האָט זי אומגעריכט געטראָפען; דאָס פּנים איהר׳ס איז איבערגעשראָקען: זי שרעקט זיך פאַר רעגען און קעלט פאַר זיך, און אפשר — נאָר פאַר׳ן מאַנטעל; זי איילט, עס קומט איהר ענט־

ליכע טראָפּען שווים זויפּ'ן ווייסען שטערען אַרויף; זי אַיילט, נאָר איהרע טריט זענען דאָך נישט זיכער. זי האָט ביידע הענד פערנומען. אין דער לינקער האַנד, דורכגענומען דורך דער מופּע, האַלט זי די ווידענע שלעפּ, שוין גוט מיט בלאָטע פערבראָמט; און אין דער רעכטער האַנד — אַ קלייגעם ווידענעם שירם, וואָס פערדעקט איהר קוים דעם פעדער־הוט איבער'ן קאָפּ! דער דאַמע פעהלט נאָר אַ שטיק שירם! פאַר דאָס האָט זי איבערפלוס — אין אַלעם אַנדערן. עס איז אַ פּנים אָהן זאָרג, פון אַ זיעבענטער זעט, פון אַלדאָס גוטס!

געגענאיבער דער דאַמע קומט אָן אַ יונג מיידעל — הויט און ביין! זי האָט אפשר לאַנגע און שענע האָהר, נאָר זי האָט געוויס ווענינ צייט צו זיי; זיי זענען צערפלאָמען, צעשויבערט, און דער ווינד יאָגט זיך אַרום מיט גאַנצע פּענקעס האָהר און קלאַפּט זי מיט זיי אויף די דאַרע פּלייצעס. זי טראָגט אַ שטאַרק געלאַטעט דין קליידעל, און דער ווינד האָט זיך צו'ן איהר צוגעציפּעט און זוכט נאָר אַ שפּאַרע, זיך אַריינצוגנב'ענען, זיך צו ציהען צו'ם דאַרען לייב. אויף די פיס האָט זי אַ פּאָר הויכע שיך — פון בלאָטע! זי געהט אויך נישט זיכער אויפ'ן ווינד; ערשטענס, איז איהר דער ווינד גלייך אין פּנים אַריין, צווייטענס, האָט זי אויך ביידע הענד פערנומען: אין דער לינקער האַנד טראָגט זי אַ פּאָר גרויסע מענישע — געוויס דעם פאָטער'ס — שטיוועל, צו פערריכטען...

די אויפגעשפּאַלטענע פּאָדעשוועס לאָזען מיך זי נישט חושד זיין, אַז זי טראָגט זיי אין אַ שענק, פאַר אַ פלאַש בראָנפען צו פערזעצען... געוויס איז דער פאָטער אַהיים געקומען מיעד פון דער אַרבייט, די מוטער קאָכט וויעטשערע, און זי, די עלטסטע טאָכטער, האָט מען אַרויסגעשיקט פערריכטען די שטיוועל — אויף אין דערפריה מוזען זיי זיין פערטיג. זי אַיילט, זי ווייסט, אַז אויב דער שוסטער וועט אויף מאָרגען נישט פערטיג מאַכען די שטיוועל, וועט אַ גאַנצען טאָג קיין פּויער אויפ'ן קוימען נישט זיין... זי סאַפּעט — די גרויסע שטיוועל זענען צו אַ שווערע לאַסט פאַר דעם קליינעם קינד, נאָר נאָך שווערער איז די משא אין דער לינקער האַנד: זי טראָגט — אַיין אונגעהייערן וועגס־שירם איבער זיך! און זי טראָגט איהם מיט שטאָלץ — דער פאָטער האָט איהר דעם שירם געטרויט!

דעם קינד פעהלט אַ סך זאַכען: ווינטער — וואַרימקייט, זומער און ווינטער — קליידונג, אַ גאַנץ יאָהר — עסען צו דער זעט... דערפאַר

די צייט.

האָט זי איבערפלום אין שירם!

איך בין זיכער, אַז אין דער רגע איז איהר די רייכע דאַמע מיט'ן שירם ומקנא!

דאָס קליינע דאַרע מיידעלע מיט די שעלמיש-לאַכענדיגע אויגען, האָטש זי קעהרט זיך יעדע מינוט שיער נישט איבער פון ווינד, — שמייכעלט מיר אַקעגען פון בלאַט אַראָב:

„נו, זעהסט? מיר האָבען אויך אַמאָל נחת!"

„אָט, לאַך איך אוים יענער דאַמע!"

נאָר, בעצאָהלענדיג פאַר דעם נישט-דערטרונקענעם טהיי, דערמאַן איך מיך ווייטער אָן מיין בעטלערישען יונגעל.

ער האָט נישט קיין שירם, אויף איהם וואַרט נישט קיין היים, זאָל זיין מיט טרוקענע קאַרטאָפעל, אָהן פוטער! אויף איהם וואַרט נישט קיין פיצעל בעט, אַ טאַטען אָדער אַ מאַמען צו פיסענס... און אפילו די אונגליקליכע דאַמע וואָלט איהם נישט געהאַט מיט וואָס מקנא צו זיין!

ווי אַזוי האָט ער זיך מיר דערמאַנט? אַהאַ! איך געדענק: עס איז מיר דורכגעפלויגען אַ מחשבה, אַז פאַר דעם צעהנערל, וואָס איך האָב בעצאָהלט פאַר דעם כמעט נישט פערזוכטען טהיי, וואָלט דאָס אָרימע יונגעל געהאַט: פאַר אַ צווייער אַ האַלבע פאָרציע זופּע אָדער אַ שטיקעל ברויט און — אַיין אָרט, וואו צו נעכטיגען...

פאַר וואָס האָב איך טהיי בעשטעלט? אין דער היים קאָכט, וואַרטענדיג אויף מיר, דער סאַמאָוואַר, עס זיצט עמיצער מיט אַ גרייטען שמייכעל אויפ'ן פנים, אויפ'ן טיש ליעגט אָנגעגרייט עפּעס צו פערבייסען — איך האָב מיך אָבער געשעמט נישט צו בעשטעלען קיין טהיי!

— נו, מיין בושה איז אויך עפּעס ווערט! — טרייסט איך מיך.

אין גאַס האָט אויף מיר געוואַרט נאָך אַ שטאַרקערער ווינד.

ער רייסט די דעכער מיט אַ כעס, גלייך ער וואָלט אַיין אַנטיסעמיט און זיי — יודען געווען; נאָר די דעכער זענען אַייזען אַון בײ זיך אין דער היים. ער לאָזט זיך אַראָפּ מיט רציחה צו די לאַמטערן אין גאַס, דיי האַלטען זיך דאָך גלייך און לייכטען ווייטער, ווי געלעהרטע העלדען אין דער אינקוויזיציע־צייט! ער לאָזט זיך אַראָב נאָך טיעפער און רייסט דעם ברוק פון גאַס, נאָר די שטיינער זיצען טיעף איינגע־גראָבען, און די ערד לאָזט איהרע שכנים נישט אַזוי לייכט אַרויס; ער הייבט זיך צוריק אויף מיט אַ כעס, אַרויף, אַרויף אין דער הייך, נאָר די הימלען זענען ווייט, און די שטערן קוקען אַראָב גלייכגילטיג אָדער מיט הוזק...

די מענשען אין גאַס בייגען זיך, נייגען זיך, ציהען זיך צוזאַמען, וועניג אָרט צו פערנעמען, דרעהען זיך אַלע מאָל איבער, דעם אָטהעם צו האַפּען, און געהען דאָך ווייטער זייער זיכערן וועג...

— נאָר דאָס אָרימע, שוואַכע יונגעל — קריג איך מורא — ווי וועט עס מיט איהם דערגעהן?!

מיין גאַנצע פילאָזאָפיע האָט מיך פערלאָזט, און מיין גאַנץ רחמנות האָט זיך דערוועקט...

ווען דאָס איז מיין קינד? ווען איך זאָל קלערען, אַז דער ווינד קעהרט איבער מיין אייגען פלייש און בלוט? ווען מיין קינד דאַרף אין אַזאַ ווינד נעכטיגען אין גאַס... אָדער, ווען אפילו ער האָט שוין שפּעטער אויסגעבעטעלט אַכט גראָשען, געהן אין אַזאַ שטורם קיין פּראַ־גע, איבער דער ווייכסעל, איבער דער בריק!...

צי ווייל ער איז נישט מיין, איז ער דעריבער ערגער? צי ווייל די, וואָס ער איז זייער, ליעגען ערגיץ אין אַ קבר אונטער אַ מצבה, פיהלט ער ווייניגער דעם ווינד? ציטערט ער וועניגער פאַר קעלט?

איך פערליר דעם חשק אַהיים צו געהן; מיר דאַכט זיך, אַז איך האָב נישט קיין רעכט נישט צו דער וואַרימער שטוב, נישט צום קאַ־כענדיגען סאַמאָוואַר, נישט צום וואַרימען בעט, און בפרט — צום שמיי־כעל פון די, וואָס וואַרטען אויף מיר אין דער היים. מיר דאַכט זיך, אַז אויף מיין שטערען מוז שטעהן אויסגעשריבען איין עהנליך וואָרט ווי „רוצח“, „קין“... מיר דאַכט זיך, אַז איך דאַרף מיך קיינעם אין די אויגען אַריין נישט ווייזען...

און עס פאַלט מיר ווייטער איין צו קלערען וועגען פרומקייט.

— אַ מיין וואָלט איך, צו אַלדי שוואַרצע יאָהר, — שעלט איך מיך, — פרום געוועזען! וואָס וואָלט מיר געשאַדט, איך זאָל זיכער זיין, אַז דער, וואָס וואָהנט העכער איבער אַלע שטערן, איבער אַלע הימלען, קוקט קיין רגע נישט אַוועק פון אונזער וועלט... אַז ער וועט קיין רגע אָנ'ם יונגעל נישט פערגעסען?...

פאַר וואָס זאָל ער ליגען מ י ר אויפ'ן האַרץ, איך וואָלט איהם בעסער פראַנק און פריי אויפ'ן ה אַ ר ץ פון דער גאַנצער וועלט געוואָרפען; ער וואָלט מיר קיין רגע פאַר די אויגען נישט געשטאַנען, ווען איך זאָל וויסען, אַז ער איז זיכער אונטערן גרויסען קאָסמאָס-אויג, וואָס, ווען עס זאָל זיך, הלילה, אויף איין רגע צומאַכען, וואָלט גאַנצע וועלטען דער טייוועל גענומען, אָבער, כל זמן עס איז אָפען, וועט דאָס קלענסטע ווערמעל אָהן השבון, אָהן משפט, אָהן יושר נישט פערלאָרען ווערען...

צונד, מוז איך מיט'ן קראַנקען האַלז, מיט נאַסע פיס, ביי'ן אַזאַ וועטער צוריקגעהן אין „טאַניאַק" אַריין זוכען דעם פרעמדען יתום... עס איז אַ חרפה און אַ בושה!...

וואָס די „חרפה" און די „בושה" זענען געוועזען, מיט וואָס און פאַר וועמען איך האָב מיך געשעמט — ווייס איך נישט עד היום. און דאָך, דער חרפה און דער בושה צוליעב, בין איך געגאַנגען צו'ם „טאַניאַק" נישט אין גלייכען וועג; איך האָב אַרומגעקאָלעוועט עטליכע גאַסען און ענדליך — געקומען.

די ערשטע שטוב, די שפייז-זאַל, איז לעער. דאָס „גיהנם" פון אַ גאַנצען טאָג הייבט זיך אָן אָפקיהלען, און די פאַרע הייבט זיך העכער און העכער פון איבער דער נאַסער פאָדלאָגע און בילדעט אַ נייעם „הימעל", אַ נייע „אויסשפרייטונג" צווישען די אונטערשטע וואַסערן פון די אָרימע לייט'ס פיס, און די אייבערשטע — פון דער געטריפטער פאַרע. ערטער-ווייז רעגענען די טראָפען אַראָב, דורכ'ן אָפענעם פענסטערל אין קיך אַריין זעה איך די פערשלאָפענע קעכין מיט'ן פערדוקטען שייטעל שטעהן אָנגעשפאַרט מיט דער לינקער האַנד אויפ'ן גרויסען קעסעל, פידהרענדיג מיט דער רעכטער האַנד גאַנץ פויל דעם גרויסען קאָך-לעפעל צו די ליפען. די צווייטע, די „אונטער-קעכין", בראָקט לאָקשען אויף מאָרגען, אויך פערשלאָפען. דער „ממונה" צעהלט די קוויטלעך אויף מיטאָגען אויפ'ן קאָמיטעט'ס השבון... מעהר איז קיינער נישט דאָ. איך

וואַרף אַיין אויג אונטער די טישען — עס איז פון יונגעל קיין זכר ניט דאָ!

איך בין צו שפּעט געקומען!

— האַטש גוט, — טראַכט איך, אַרויסגעהענדיג פון קיך, — וואָס קיינער האָט מיך ניט בעמערקט...

פּלוצלונג דערמאַן איך מיך, אַז איך בלאָנדזע שוין עטליכע שטונ־דען אין גאַס.

— וואָס איז פאַר אַ טייוועל מיט מיר? — ווער איך בייז, און הייב אָן צו שפּרייזען אַהיים.

איך בין צופריעדען, וואָס אַלע שלאָפען שוין, איך וואַרף אַראָב די קאַמאַשען אין פעדערהויז, גנב'ע מיך אין שטוב און אין בעט אַריין — נאָר איך האָב אַ שלעכטע נאַכט געהאַט.

מיעד, פערקיהלט און דורכגענעצט, האָט לאַנג געדויערט איידער איך האָב מיך אויסגעהוסט און דערוואַרימט, צווישען די ביינער האָט מיר אַרומגעבלאָנדזעט אַ מין שוידער.. רעכט איינגעשלאָפען בין איך גאַנץ שפּעט און דאַן ערשט האָבען מיך שלעכטע חלומות געמוטשעט.

איך האָב מיך אויפגעהאַפּט, באָדענדיג זיך אין קאַלטען שווייס און בין אַרויסגעשפּרונגען פון בעט גלייך צו'ם פענסטער צו.

איך קוק אַרוים — דער הימעל איז אויסגעשטערנט... די שטערען זעהען אוים, ווי בריליאַנטען אין איין אַייזערנעם הימעל געפאַסט... זיי בלאָנדזען אַזוי שטאַלץ, אַזוי רוהיג און אַזוי הויך!

הינטען רייסט דער ווינד; עס ציטערט דאָס גאַנצע הויז.

איך בין צוריק אין בעט אַריין, געשלאָפען בין איך שוין ניט מעהר, נאר געדרימעלט, איך האָב שוין נאָר האַלבע חלומות געזעהען, און אַלץ מיט'ן יונגעל אין דער מיט...

וואָס אַמאָל האָב איך איהם געזעהען אויף אַיין אַנדער אָרט. דאָ שלעפּט ער זיך ערגיץ אין גאַס, דאָ זיצט ער אַיינגעהויקערט אויף עט־ליכע טרעפּליך אונטער אַ דעכיל פון אַ געוועלב, אַמאָל שפּיעלען גאָר מיט איהם טייוולאָנים אין באַל... ער פליהט אין דער לופט פון איין האַנד

אין דער צווייטער אַרײַן... שפּעטער טרעף איך איהם שוין געפֿהירען פֿערשטאַרט אין ערגיץ אַ מיסט-קאַסטען...

איך האָב קוים דעם מאָרגען דערלעבט און גלייך געלאָפען אין טאַניאַק אַריין.

ער איז דאָ!

איך זאָל מיך נישט געווען שעמען, וואָלט איך איהם די בלאָטע פון פּנים מיט דאַנקבאַרע טרערהרען אָבגעוואַשען; איך זאָל נישט מורא האָבען פאַר'ן ווייב, וואָלט איך איהם אַלס אייגען קינה אַהיים געפֿיהרט....

ער איז דאָ, איך בין נ י ש ט זיין רוצח!

— נאַ!

און איך האָב איהם אַ צעהנעריל דערלאַנגט.

ער נעהמט עס פערוואונדערט; ער ווייסט גאָר נישט, וואָס פאַר אַ טובה ער האָט מיר געטהון...

לעבען זאָל ער!

און דעם צווייטען טאָג, אַז ער האָט ווײַטער בײַ מיר געבעטעלט אויף אַ נאָצלעג, האָב איך איהם נ י ש ט געגעבען, אָבער שוין קיין וואָרט מוסר נישט געזאָגט. נאָך מעהר — איך בין אַוועקגעגאַנגען פערשעמט, נישט צופריעדען פון זיך אַליין.

געבען קאָן איך באמת נ י ש ט, נאָר דאָס האַרץ טהוט דאָך וועה: פאַר וואָס ק אָ ן איך נישט?

נישט אומזיסט פלעג מיין זיידע, עליו השלום, זאָגען:

„ווער עס איז נישט פרום, לעבט מיט האַרץ-וועהטאָג און שטאַרבט אָהן טרייסט".

ביים פּאַקיער.

צו'ן אַ פּאַקיער קומט אַריין אַ מענש, וואָס לאָזט זיך זעהר שווער־ליך בעשרייבען: באָרפוס, מיט אַלט־צעריסענע קליידער אויפ'ן דאַרען לייב, און דאָך איז יעדע בעוועגונג זיכער, כמעט שטאָלץ. די גערונצעלטע פּאַרמיט־הויט אויפ'ן געזיכט זאָגט, אַז ער איז אַלט, זעהר אַלט, און דער בליק פון גרויסע, שוואַרצע אויגען איז שטרענג און פול קראַפט פון אַ יונגען מאַן. די ליפען בלאָהליך און צופלאַצט, און ביי די ווינקלען פון שמאָלען מויל בלאָנדזעט דאָך אַ שמייכעל פון בענגשאַפט, איראָניע און גוטקייט צוזאַמען.

דער פּאַקיער שטעהט אויף און געהט איהם אַקעגען, וואָס ער טהוט זעלטען פאַר רייכע און גרויסע לייט.

— איך האָב צו דיר אַ בקשה;— זאָגט דער גאַסט—

— זאָג, וואָס דיין פערלאַנג איז, ענטפערט דער פּאַקיער.

— וועסט דו מיר טהון, וואָס איך וויל?

— אויב איך וועל וועלען,— ענטפערט דער פּאַקיער, און גיט־צו מיט ענוות:— און אויב איך וועל קאָנען.

— דו קאָנסט, דאָס וויים איך,— זאָגט דער גאַסט, און זיין שטימע קלינגט וואָס אַמאָל העלער און ערנסטער צוזאַמען.— איך האָב עס פון דיר נישט איינמאָל געזעהן, נאָר נישט אומזיסט...

— און דו קאָנסט נישט בעצאָהלען?

— פיליכט... דאָך...

— מיט וואָס?— פרעגט דער פּאַקיער און מוסטערט נאָך אַמאָל דעם אָבגעריסענעם שטאָלצען גאַסט... האָסט דו נישט, מיין קינד, ערגיץ...

— געגנב'עט? ניין... נישט מיט געלד וויל איך דיר בעצאהלען... מיט מיין אייגענער געשיכטע.

— זי איז אַזוי וויכטיג? זי ועט מיר צונויץ קומען?

— וויכטיג, ווי פאר איינעם... צי זי וועט דיר צונויף קומען, ווייס איך נישט... דאָך וועט זי דיך בעפרייען פון מיה און מאַטער.

— ווי אַזוי?

— מיין אַריינקומען, מיין פּערזאָן, האָט אויף דיר אַיין איינדרוק געמאַכט. איך האָב דיך פּעראינטערעסירט... אַז איך וועל אַוועקגעהן מיט אַ פערשלאָסען מויל, וועסט דו נישט איינמאָל פערטראַכטען זיך און קלערען: ווער איז ער געוועזען? וואָס האָט ער געקאָנט וועלען? און אַ פּאַקיערס צייט איז טייער, זיינע געדאַנקען— נאָך טייערער! פון צייט און געדאַנקען לעבט אַ פּאַקיער!

דער פּאַקיער האָט געקלערט אַ ווײַלע, ער האָט זיך געפּרובט, ווי וויט ער איזווירקליך פּעראינטערעסירט מיט'ן גאַסט, צי ער וועט ווירקליך דעריבער קלערען.—

די צייט בענוצט דער גאַסט און זאָגט ווייטער:

—דו ביזט אַלט, פּאַקיער, זעהר אַלט! אַלע דיינע געפיהלען זענען אויסגעטרוקענט... דיין האַרץ געפינט שוין אין גאָר נישט קיין פרייד... מיט'ן קאָפּ לעבסט דו נאָך... דאָס געהירן איז נאָך דאָס איינציגע גליעד אין דיר, וואָס לעבט, נישט נאָר אוים לויטער געוואָהנהייט; נאָר דיין מה האָט נאָך זיינע ליידען און פריידען, ער קלערט און וויל וויסען... טהו דיין קאָפּ צוליעב,— זאָל ער האָבען נאָך אַיין איינדרוק פון דער וועלט, איידער ער וועט אויך בלייבען מיעד און פויל צו שטאַרבען...

— גוט! — בעשטעהט דער פּאַקיער.

זיי זעצען זיך, דער גאַסט פערצעהלט:

— קליינערהייט האָב איך אַמאָל שפּאַצירט מיט מיין פּאָטער צווישען די בערג אונטערן שלאָס...

— איהר האָט אין אַ שלאָס געוואָהנט?

— יאָ. מיר האָבען איבערגעשראָקען אַיין אָדלער, און ער איז אַרויפגעשאָסען צום הימעל. „איך וואָלט אויך געוואָלט אַזוי פליהען"— האָב איך הויך געטראַכט. „דו וועסט עס אויך טהון",— האָט מיר דער פּאָטער געענטפערט,— „נאָר נישט אין דער לופט. די לופט איז נישט אונזער עלעמענט; מיר קאָנען אין איהר, און דעריבער — פון איהר, נישט לעבען"...

„און פליהען— זאָגט ער ווייטער — ווערסט דו צום הימעל— דאָס זענען די בלאָהע, די זיידענע בלאָהע, מיט גאָלדענע שטערן אויסגעשטיקטע טאַפּעטען אין אונזער קעניגליכען פּאַלאַץ... און גלייך צו דער זון— דאָס איז דער קעניג אַליין... די שטראַהלען פון זיין גנאָד זענען ליכטיגערע און וואַרימער, און זיי זענען נישט פאַר אַלע, נישט פאַר יעדען בעסטען“...

איך האָב די ווערטער דערנאָך איבערגעגעבען מיין לעהרער, אויך אַ פּאַקיער ווי דו. זיין געזיכט האָט זיך דערביי נישט געענדערט. קאַלט און שטרענג האָט ער מיר געזאָגט: „דער אָדלער, אויב ער וויל לעבען, מוז ער עסען, און עסען— מוז ער אַראָב אויף דער ערד... עסען־וואַרג ליעגט נידריג, אָפט אין בלאָטע“.

— זעהר קלוג.

— איך האָב איהם דאָך נישט פערשטאַנען און אינ׳ם גאַנצען גע־שפּרעך פערגעסען.

צוריק אויף די געדאַנקען זענען מיר די ווערטער געקומען ערשט דעמאָלט, ווען איך בין ערשטער מיניסטער געוואָרען.

— מאַנציפּוצי?

— אַזוי פלעג איך הייסען——

— און היינט?

— האָב איך קיין נאָמען נישט.

— ווען איז עס געשעהען?

— שוין איניגע יאָהר... עס פרעגט מיך פאַר דיר, אַז דו האָסט פון דעם אַלעם נישט געוואוסט... אַז דו לעבסט אַזוי הויך, אַזוי טיעף אָדער אַזוי וויט פון מיין געוועזען לעבען!

איינמאָל בין איך געשטאַנען אַזוי לאַנג און אַזוי טיעף געבויגען פאַר דער זון, אַז עס איז מיר, נישט ווילענדיג, געקומען דער געדאַנק אין קאָפּ אַריין, מקנא צו זיין די זיילען אין פּאַלאַץ, וואָס האַלטען איהם אויך אונטער און בייגען זיך נישט...

— דו האָסט עס געזאָגט?

— ניין; מיינע ליפּען זענען נאָך נישט געוואוינט געוועזען דערצו; נאָר דער מאַרך־ביין!... איין אונגעדולדיגע בעוועגונג האָב איך געמאַכט... די זון האָט עס בעמערקט...

— און דו לעבסט?
— גרויס איז געווען זיין ליעבשאַפט צו מיר; מען האָט מיך נאָך פּאַר אַ לבנה געמאַכט, אַ פּראָוויניץ איבערגעגעבען...
— ביזט צופריעדען געוועזען?
— אַ צייט... ביז די זון איז דורכגעפאָהרען און די לבנה האָט זיך וועניג געבוקט...
— און?
— מען האָט מיך דעגראַדירט אויף אַ שטערן... אַ שטאָדט האָב איך בעקומען...
— און האָסט רעגירט, ביז די לבנה איז געקומען...
— ריכטיג... דער מאַרך־ביין האָט וואָס אַמאָל זיך וועניגער געבויגען... איך בין אַריין אין דער מילך־שטראָסע; צווישען מיליאָנען קליינע שטערנדלעך —
— און?
— אַלץ דער מאַרך־ביין!... מען האָט מיך בעקאַנט געמאַכט מיט'ן באַמבוס און אַרויסגעוואָרפען פון — הימעל!
— און דיין פּאָטער, דער שטאָלצער שלאָס־העררר?
— ער האָט עס נישט אויסגעהאַלטען, און האָט מיר אַ גרויסע ירושה געלאָזט; איך האָב מיר געקאָנט פּאַר זיך אַליין אַ קליינעם הימעל מאַכען...
— האָסט עס נישט געטהון?
— ניין, איך האָב אַיין אַנדערע ליידענשאַפט געהאַט. איך האָב געוואָלט, וואָס אַלע, אייגענטליך, ווילען: אַנדערע זאָלען עהנליך זיין צו מיר; מען זאָל זיך אויפהערען בוקען.
— אַ געפעהרליכע ליידענשאַפט...
— איך האָב אַיינגעקויפט עסענוואַרג און קליידער, געעפענט די טויערן פון שלאָס און אויסגערופען אויפ'ן לאַנד: ווער עס וויל, זאָל קומען נעהמען, וואָס ער וויל... נאָר אַ בעדינג האָב איך געשטעלט: קיינער טאָר נישט דאַנקען. ווער עס וועט עס טהון, וועט מוזען בעצאָהלען...
— פיעל האָבען געקאָנט?
— וועניג. דאָך מיט דער צייט איז די צאָהל פון נישט־דאַנקענדיגע געוואַקסען, גרעסער געוואָרען; נאָר מיט דער צייט האָט מען מיך — —
— אַרעסטירט?
— ניין; אין דול־הויז געשיקט...

די צייט.

— ריכטיג, אַלס פערשווענדער...

— אַז איך בין אַרויס פון דול־הויז, איז פון מיין ירושה קיין צייכען נישט געבליעבען... פריינד און בעקאַנטע האָבען זיך בעמיהט; שולדען האָבען זיך בעוויזען, דאָס אויפהאַלטען אין קעניגליכען דול־הויז, איז גענוג טייער...

„געה אַרבייטען" — האָט מען מיר ביי'ם אַרויסלאָזען געזאָגט....

— און דאָס איז, נאַטירליך, דעם געוועזענעם מיניסטער נישט גע־פעלען.

— אימגעגענטייל, נאָך אַזוי פיעל רוהען האָב איך געבענקט נאָך אַרבייט... נאָר אויסבעטלען זי האָב איך נישט געקאָנט.. בעטלען און בוקען זיך איז מיר שוין אונמעגליך געוואָרען....

דער גאַסט שווייגט אַ ווייל'ע, און דער פאַקיער פרעגט:

— ווילסט, איך זאָל דיך אויסלערנען?

— דאָס, — ענטפערט שטאָליץ דער גאַסט, — ווערסט דו נישט קאָנען; הונגער און דאָרשט האָבען עס נישט געקאָנט... נאָר דאָס לעבען איז מיר שוין איבערדריסיג....

— ווילסט איך זאָל דיך דערפון בעפרייען?...

— אָה. ניין! צו דעם דאַרף מען נישט דיין הילף... דאָס ערשטע בעסטע וואַסער, די ערשטע בעסטע צווייג... זיי וואָלט איך זאָגאַר נישט געדאַרפט קיין מעשיות צו פערצעהלען...

— וואָס דען?

— איך גלויב, פאַקיער, — יעדער מענש האָט זיין גלויבען, דאָס איז דער פאָדעם, מיט וועלכען די געטער בינדען אונז צו צו'ם לעבען — איך גלויב, אַז עס וועט קומען אַמאָל אַ צייט פון גראַדע מענשען, מיט האַרטע מאַרך־ביינער; פון מענשען, וואָס וועלען נישט וועלען און נישט קאָנען זיך בייגען... איך וויל עס דערלעבען!

— אַזוי לאַנג לעבען ווילסט דו?

— ניין... פאַר דעם שפּעטערן גליק, וואָלט איך אַזוי פיעל נישט געצאָהלט... שלאָפען וויל איך, איבערשלאָפען!...

דו קאָנסט עס! שלעף מיך איין, פּאַקיער!...

דער פּאַקיער שווייגט.

— ווילסט דיין וואָרט נישט האַלטען? — פרעגט דער גאַסט.

— נישט דאָס, — ענטפערט דער פּאַקיער, — איך קלער נאָר, ווער דיך וועט וועקען? איך — נישט, מיינע קינדער און קינדס־קינדער — אויך נישט... ווער וועט דיך געדענקען?

— שרעק נישט... מיך וועט וועקען די צייט; גאָר שטיל וועט זי נישט קומען!

משיח'ם צייטען

אַזוי ווי אין אַלע יודישע שטעדט און שטעדטלעך אין גאַליציען, איז אויך געווען אין דער קהלה, וואו מיינע עלטערן האָבען געוואוינט — אַ משוגענער.

ווי געוועהנליך האָט דער משוגע'נער פאַר קיינעם נישט קיין מורא געהאַט, נישט פאַר'ן קהל, נישט פאַר'ן רב און דיינים, אפילו נישט פאַר דעם בעדער מיט'ן קברות־יוד, פאַר וועלכע די גרעסטע גבירים שרעקען זיך. פאַר דאָס האָט דאָס גאַנצע שטעדטעל, גאַנץ קהל מיט דעם גאַנצען כלי־קדש, מיט'ן בעדער און מיט'ן קברות־יוד, געציטערט פאַר דעם משוגענעם און פערמאַכט פאַר איהם טהיר און טויער. און אויבוואָהל דער אָרימער משוגע'נער האָט קיינעם נישט געריהרט, קיינעם נישט געזאָגט קיין שלעכט וואָרט, קיינעם נישט אָנגעריהרט מיט'ן מינדסטען פינגער; האָבען אויף איהם אַלע געשריגען, מאַנכע געשלאָגען, און די גאַסען־יונגען פלעגען איהם נאָכוואַרפען בלאָטע און שטיינער.

איך האָב תמיד רחמנות געהאַט אויף דעם משוגע'נעם. עס האָט מיך עפעס צו איהם געצויגען, איך האָב מיט איהם געוואָלט רעדען, איהם טרייסטען, אַ גלעט טהון, נאָר צוגעהן צו איהם איז געווען אונמעגליך. איך וואָלט בעקומען אַ טייל פון דער בלאָטע און די שטיינער, מיט וועלכע מען פלעגט איהם באָמבאַרדירען. איך בין געווען אַ יונג קינד, איך האָב געטראָגען אַ פיינעם אַנצוג פון לעמבערג אָדער פון קראקא; און האָב מיר אָפּגעהיטען מיינע פלייצעס פון שטיינער און מיין אַנצוג פון בלאָטע, און זיך געהאַלטען פון וויטענס.

דאָס שטעדטעל, וואו מיינע עלטערן האָבען געוואוינט און איך האָב איבערגעלעבט מיינע קינדער־יאָהרען אין אַנציגע פון לעמבערגער און קראָקאָווער שניידערס, איז געווען אַ פעסטונג, אַרומגעצוימט מיט גריבער, וואַסער, וואַלען און הויכע מויערן. אויף די מויערן זענען געשטאַנען אַרמאַטען,

און זעלנער מיט ביקסען האָבען זיי געהיטען, מאַרשירענדיג אויף און אָב ערנסט און שווייגענדיג. קוים איז נאָר צוגעפאַלען די נאַכט, האָט מען אויפגעהויבען די אַייזערנע בריק איבער׳ן וואַסער, פערשלאָסען אַלע טויערן און אָבגעריסען דאָס שטעדטעל פון דער רעשט וועלט ביז אין דער־פריה. ביי יעדען פערמאַכטען טויער איז געשטאַנען אַ וואַך, בעוואָפענט פון קאָפּ ביז פוס.

ערשט נישט לאַנג, ביטאָג, זענען מיר אַלע פריי געוועזען, מען האָט געמעגט געהן אַרויס און אַריין, נישט אָנגעפרעגט צונ׳ערשט ביים פלאַץ־מאַיאָר; מען האָט זיך אויך געמעגט באָדען אין טייך אונטער דער שטאָדט, אפילי זיך אויסציהען אויף דער גרינער לאָנקע ביים טייך און קוקען אין הימעל אַריין, אָדער ווייט ערגיץ אין דער וועלט אַריין, ווי איינער האָט געוואָלט. קיינער האָט נישט פאַר דעם קיין שלעכט וואָרט גערעדט. איז עמיץ אפילו נישט צוריקגעקומען, האָט מען אויף איהם נישט געפרעגט. נאָר ביינאַכט, האָט מען געוואָלט, זאָל זיין שטיל אין שטעדטעל, מען זאָל זיך נישט אַרויס און נישט אַריין דרעהען. אַ „גליק", פלעג איך דעמאָלט קלערען ביי מיר, „וואָס מען לאָזט אונז האָטש אַריין די לבנה"...

און אַזוי לאַנג איך וועל לעבען, וועל איך נישט פערגעסען דעם „בין־השמשות", דאָס צופאַלען פון דער נאַכט. צוזאַמען מיט דעם אָבענד־ליכען שאָטען פערשפּרייט זיך אַ שוידער איבער דעם גאַנצען שטעדטעל, מענשען און הייזער ווערען פלוצלונג ווי אַיינגעהויקערטער. מען ציהט די בריק, די אַייזערנע קייטען רייבען זיך אָן די אונגעהייערע בלאָקען; דאָס אַייזערנע קראַצען, די האַרטע, אָבגעריסענע טענער פאָהרען דורך די ביינער. דערנאָך פאַלט־צו אַ טויער נאָך אַ טויער. יעדען אָבענד געשעהט דאָס זעלבע, און דאָך ציטערן יעדעס מאָל די פיס אונטער דעם מענש, אַ שטומפיגע מיעדקייט לעגט זיך אויף אַלע פנימ׳ער, אַלע אויגען לעשען זיך אויס ווי ביי טויטע, די ברעמען פאַלען אַראָב ווי בלייערנע, דאָס האַרץ בלייבט שטיל און מען אָטהעמט קוים. דערנאָך הייבט־אָן דער פאַטרול צו קורסירען אין די גאַסען, עס קלאַפען די נאָכגעלאָזטע שווערדען אָן די גרויסע וואַסער־שטיוועל, די באַגנעטען בלישטשען און מען שרייט: „ווער־דאַ?" אויף דעם מוז מען ענטפערן: „אַ היימישער, איין איינגענער!" אַז נישט, וויס גאָט צו וואָס עס קאָן קומען. מאַנכע פלעגען זיך שוין בעסער פערמאַכען אונטער שלאָס און ריגעל, זיי האָבען מורא, זיך אַפילו אַרויסצווייזען אויף דער גאַס....

איינמאָל האָט זיך מיר געמאַכט אַ צופאַל: איך האָב מיך געבאָדען אונטער דער שטאָדט, איך האָב מיך פערקוקט, צי פערטראַכט, צי גלאַט אַזוי פערגעסען, אַז נאָך טאָג געהט נאַכט; פּלוצלונג זעה איך, ווי מען הייבּט די בּריק; עס שנײדט אין די אויערן, עס פּאַלען צו די טויערן, עס קנאַקט און שלאָגט זיך אָב מיר אין האַרץ. פערפאַלען! איך מוז שוין בּלײבּען איבּער נאַכט אונטער דער שטאָדט... און אַ וואונדערליכע זאַך: ליעגענדיג אין דער היים, אין וואַרימען בּעט, פּלעגט זיך מיר נאַכט אויף נאַכט חלומ'ען פון דער פרייער וועלט אויסער דער פעסטונג; און דאָס ערשטע מאָל, אַז מײן חלום איז מקוים געוואָרען, איז מיך בּעפאַלען אַ שרעק! עס האָט זיך אָנגעהויבּען דער בּעוואוסטער שטרייט צווישען קאָפּ און האַרץ. דער קאָפּ האָט גערופען: רוהיג, געניס אויך אַמאָל די ריינע, פרייע לופט, דעם אויסגעשטערנטען פרייען הימעל. און דאָס האַרץ האָט זיך געטהון זיינס, געוואָרפען זיך און געצאַפּעלט, צו'ם אַרויסשפּרינגען. דערנאָך האָט זיך מיר אויפגעהויבּען ווי אַ דונסט, ווי אַ נעפּעל פון שווערען האַרץ און איז מיר געשטיגען אין קאָפּ אַריין. דער פרייער געדאַנק איז געוואָרען טונקעל און טונקעלער, און איז בּאַלד אונטערגעגאַנגען אונטער דעם וואָלקען. עס האָט מיר אָנגעהויבּען צו קלינגען אין די אויערן און צו פינטלען אין די אויגען. מיט יעדען לייכטען גערויש, פון יעדען לייכטען שאָטען פון אַ צווייג, פון קלענסטען גרעזעל, האָט זיך מיר אַריינגעזאַפּט דורך די אויגען, ווי דורך די אויערן, אַ מין שוידער, אַ שרעק, וואָס האָט מיך געוואָרפען אויף דער ערד!

איך האָב בּעהאַלטען דאָס פּנים אין זאַמד...

צי בּין איך געשלאָפען צי ניין, און ווי לאַנג איך בּין אַזוי געלעגען — אסור אויב איך ווייס! נאָר פּלוצלונג האָב איך דערהערט, אַז מען אָטהעמט נאָהנט נעבּען מיר. איך שפּרינג אויף. איך בּין נישט אַליין. צוויי גוט בּעקאַנטע, טיעפע, שוואַרצע אויגען קוקען אויף מיר האַרציג און געטריי.

עס איז געוועזען דער משוגענער.

— וואָס טהוסט דו דאָ? — פרעג איך מיט אַ דומפּיגער שטימע.

— איך שלאָף קיינמאָל נישט אין שטאָדט! — ענטפערט ער מיר טרויעריג, און דער בּליק דיינער איז אַזוי וויך, די שטימע אַזוי בּרידערליך, אַז איך קום צו מיר אין גאַנצען און פערגעס מײן שרעק.

אַמאָל, דערמאַן איך מיך פּלוצלונג, פּלעגט מען האַלטען משוגעים פאַר נביאים — אין די מאָרגענלענדער איז דאָס נאָך בּיז היינט — און איך

פרעג מיך: צי איז ער נישט ווירקליך איינער פון זיי? צי יאָגט מען איהם נישט ווי אַ נביא? צי וואַרפט מען איהם נישט נאָך קיין שטיינער ווי אַ נביא? צי לייכטען איהם נישט די אויגען ווי די שטערן? צי קלינגט נישט זיין שטימע ווי די פיינסטע האַרפע? צי ליעגט נישט אין איהם דער שמערץ פאַר אַלע, דאָס ליידען פאַר'ן גאַנצען דור? אפשר ווייסט ער טאַקי אויך, וואָס שפּעטער וועט זיין?...

איך פרוב און הייב־אָן צו פרעגען, און ער ענטפערט מיר אַזוי שטיל, אַזוי זיס, אַז עס דאַכט זיך מיר טיילמאָל, אַז עס איז נאָר אַ חלום, אַ זיסער חלום פון אַ זומער־נאַכט אויף יענער זייט פעסטונג.

— דו גלויבסט אין משיח'ס צייטען? — פרעג איך איהם.

— געוויס! — ענטפערט ער שטיל און זיכער. — משיח מוז קומען!

— ער מוז?!

— גאַנץ זיכער! אַלע וואַרטען אויף איהם, אפילו הימעל און ערד וואַרטען! ווען נישט, וואָלט זיך קיינעם נישט געגלוסט צו לעבען, צו טהון די האַנד אין קאַלט וואַסער... און, אויב מען לעבט און מען טהוט, גלייך מען וויל לעבען, איז אַ סימן, אַז אַלע פיהלען, אַז משיח קומט, אַז ער מוז קומען, אַז ער איז שוין אין וועג...

— צי איז אמת, — פרעג איך ווייטער, — אַז פריהער וועלען זיין שרעקליכע מלחמות איבער פאַלשע משיח'ען, די מענשען וועלען זיך אַרומ־רייסען ווי ווילדע היות, די ערד וועט אָנגעזאַפט ווערען מיט בלוט; טייכער בלוט וועלען פליעסען פון מזרח קיין מערב און פון דרום קיין צפון, אַלע חיות, בהמות וועלען טרינקען מענשען־בלוט; אַלע פעלדער, אַלע גערט־נער, אַלע טראַקטען און אַלע וועגען וועלען פערגאָסען ווערען מיט מענ־שען־בלוט... און אין מיטען דער צייט פון בלוטיגען מבול וועט זיך ערשט בעוויזען דער אמת'ער משיח, דער רעכטער... איז דאָס אמת?

— אמת!

— און ווי אַזוי וועט מען איהם דערקענען?

— יעדער וועט איהם דערקענען, עס וועט קיינער נישט האָבען קיין טעות. ער וועט זיין משיח מיט יעדער מינע, מיט יעדען וואָרט, מיט יעדען בליק. ער וועט נישט האָבען קיין חיילות, ער וועט נישט רייטען אויף קיין פערד, און אַ שווערד וועט איהם נישט הענגען אויף די לענדען...

— וואָס דען?

— פליגעל וועט ער האָבען... משיח וועט האָבען פליגעל, און אַלע

וועלען דערנאָך בעקומען פליגעל. עס וועט זיין אַזוי: פלוצלונג וועט געבוירען ווערען אַ קינד מיט פליגעל, דערנאָך — אַ צווייטס, אַ דריטס און אַזוי וועט עס שוין געהן כסדר... פריהער וועלען זיך די מענשען דערשרעקען, דערנאָך וועט מען זיך צוגעוועהנען, ביז עס וועט אַרויסקומען אַ גאַנץ דור מיט פליגעל; אַ דור, וואָס וועט זיך נישט מעהר וועלען וואַלגערן אין דער בלאָטע, און וועט זיך נישט מעהר רייסען איבער אַ פרנסה־ווערמעל...

לאַנג נאָך האָט ער אַזוי גערעדט, נאָר איך האָב איהם אויפגעהערט צו פערשטעהן. זיין שטימע איז דאָך געווען אַזוי אומעטיג־זיס, אַז איך האָב זי איינגעזאַפט אין מיר ווי אַ שוואָם. אַז ער האָט אויפגעהערט צו רעדען, האָט שוין געטאָגט, מען האָט שוין די טויערן געעפענט און די בריק אַראָבגעלאָזט...

זייט יענער נאַכט אויבער דער פעסטונג איז מיר דאָס לעבען אין איהר נאָך שווערער, נאָך אונערטרעגליכער געוואָרען. די אַלטע מויערן, די קראַצענדיגע אויפגעצויגענע בריק, די אַייזערנע טויערן, די וואַכטען און פאַטרולען, דער הייזעריג־צאָרניגער: „ווער־דאַ?“, דער אונטערטהעניג־פאַלשער: „אַ היימישער, אַיין אייגענער!“, דאָס אייביגע ציטערן פון די ליימיגע פנים׳ער, די איבערגעשראָקענע האַלב־פערלאָשענע אויגען, דער מאַרק מיט די פערבלאָנקעטע, ציטעריג־פוילע שאָטען, — דאָס אַלץ האָט זיך מיר געלעגט ווי אַ בליי אויף דער נשמה, נישט אָבצוועטמען, נישט פריי צו ווערען... עס האָט מיך אָנגעהאַפט אַ האַרץ־וועהטאָג, עס האָט מיך דורכגענומען אַ שרעקליכע בענגשאַפט. און איך האָב בעשלאָסען, משיח׳ן אַקעגען צו פאָהרען....

איך זעץ מיך אויף דעם ערשטען בעסטען וואָגען. דער בעל־עגלה דרעהט זיך צו מיר איבער און פרעגט:

— וואו־אַהין?

— וואו דו ווילסט! — ענטפער איך — נאָר אַוועק, וויט, וויט פון דאַנען!

— אויף ווי לאַנג?

— ווי לאַנג דאָס פערד וועט אויסהאַלטען!...

דער בעל־עגלה נעמט די לייצען אין האַנד און מיר פאָהרען.

מיר פֿאָהרען אַלץ ווייטער און ווייטער. אַנדערע פעלדער, אַנדערע וועלדער, אַנדערע דערפער, אַנדערע שטעדט, אַלסדינג אַנדערש; עס איז אָבער נאָר אַנדערש פון אויבען, דער תוך איז שטענדיג דער זעלביגער. אַז איך האָב מיך גוט איינגעקוקט, איז איבעראַל און אויף אַלעס געלעגען די זעלבע מרה־שחורה, יעדער מענשען־בליק איז געווען ציטערדיג־פאַלש, יעדער טאָן — איבערגעבראָכען און שטאָלפעריג... אויף אַלעס איז געלעגען אַ טרויעריגער נעפעל, וואָס האָט פערשטעלט יעדען שיין און האָט געלאָשען יעדע פרייד. אַלעס איז געווען צוזאַמענגעדריקט און פערשטיקט. און איך שריי אַלץ אין איינעם: „ווייטער!"... איך הענג אָבער אָב פון בעל־עגלה און דער בעל־עגלה פון פערד... דאָס פערד וויל עסען, און מיר מוזען זיך אָבשטעלען.

איך קום אין אַ קרעטשמע אַריין. עס איז אַ גרויסע שטוב, איבערגעטיילט אין דער העלפט מיט איין אַלטער פאָרהאַנג, וואָס געהט פון איין וואַנד צו דער צווייטער. אין דער זייט פאָרהאַנג זיצען דריי מענער ביי אַ גרויסען טיש. זיי בעמערקען מיך נישט, און איך האָב צייט, זיי צו בעטראַכטען. עס זענען דריי דורות. דער עלטסטער איז גראָה ווי אַ טויב, דאָך זיצט ער גלייך און קוקט מיט שאַרפע אויגען, אָהן ברילען, אין אַ גרויס ספר, וואָס ליעגט פאַר איהם אויפ׳ן טיש. דאָס אַלטע פנים איז ערנסט, די אַלטע אויגען קוקען זיכער, און דער אַלטער מענש מיט דעם ספר גיסען זיך צוזאַמען דורך דער ווייסער באָרד, וואָס האָט זיך צולעגט מיט איהרע זילבערנע עקען אויף די בלעטער פונ׳ם ספר. — נעבען איהם רעכטס זיצט אַ יונגערער, געוויס אַ זוהן זיינער: דאָס זעלבע געזיכט, נאָר יונגער, ריהרעוודיגער, נערוועזער, סעקונדען־ווייז מיעדער און צעגאָסענער. ער קוקט אויך אין ספר אַריין, נאָר ער קוקט שוין אויף אַ בריל. דאָס ספר איז קלענער און ער האַלט עס גערנטער צו די אויגען, אָנגעשפּאַרט אויפ׳ן ראַנד פונ׳ם טיש. ער איז אין די מיטעלע יאָהרען; באָרד און פאות — האַלב זילבערנע. ער שאָקעלט זיך אַהין און צוריק. זיין גוף, דאַכט זיך, וויל זיך יעדעם מאָל אָבריסען פונ׳ם ספר, נאָר דאָס ספר ציהט איהם צו זיך צוריק. ער שאָקעלט זיך און די ליפען ציטערן שטיל. אַמאָל קוקען די אויגען אַהין צו׳ם אַלטען; יענער דאָך בעמערקט עס נישט. — לינקס פונ׳ם אַלטען זיצט דער יונגסטער, דאַכט זיך — איין אייניקעל פונ׳ם אַלטען. אַ יונגער מאַן מיט שוואַרץ־גלאַנצענדיגע האָר און אַ ברענעדיג־צעוואָרפענעם בליק. ער קוקט

אויך אין אספר אריין, נאר דאס ספר איז קליין און ער האלט עס נאהנט צו די לעבעדיגע אויגען. גאנץ אפט רוקט ער עס אוועק פון זיך, ווארפט א בליק, אויסגעמישט פון שרעק און דרך־ארץ אויפ'ן אלטען, קוקט אריבער צו'ם פאטער מיט א האלב־איראנישען שמייכעל און בייגט זיך איבער צו הערען, וואס עס טהוט זיך אין יענער זייט פארהאנג. און פון יענער זייט פארהאנג הערט זיך קרעכצען, גלייך עמיץ געהט דארט צו קינד....

איך וויל הוסטען, מען זאל מיך בעמערקען. אין דער זעלבער סעקונדע פערבייגט זיך א שטיק פארהאנג און עס בעווייזען זיך צווי פרויען. איינע איין אלטע מיט א שארף ביינערדיג פנים און שארפע אויגען, די צווייטע א יונגערע פרוי אין די מיטעלע יאהרען, מיט א ווייכער אבגעשמאלצען פנים און א נישט־זיכערן בליק. זיי שטעהען, קוקען צו די מענער און ווארטען, מען זאל זיי פרעגען. דער עלטסטער בעמערקט זיי נישט. זיין נשמה האט זיך צוזאמענגעגאסען מיט דער נשמה פונ'ם ספר. דער מיטעלער בעמערקט די פרויען און קלערט, ווי אזוי דעם פאטער צו וועקען; דער יונגסטער שפרינגט דערווייל אויף...

— מאמע! באבע! נו?...

זיין פאטער שטעלט זיך אויף אונרוהיג, דער זיידע רוקט נאר אביסעל אוועק דאס ספר און הייבט אויף די אויגען צו די פרויען.

— וואס טהוט זי? — פרעגט ווייטער דער יונגסטער מיט א ציטערדיגער שטימע.

— איבערגעקומען! — ענטפערט די אלטע רוהיג.

— איבערגעקומען? איבערגעקומען? — שטאמעלט דער יונגער.

— זאגסט נישט, מאמע, „מזל־טוב"? — פרעגט דער מיטעלער.

דער אלטער קלערט־איבער און פרעגט:

— וואס איז געשעהן? און ווען אפילו א מיידעל...

— ניין! — ענטפערט ערשט אצינד די אלטע — אפילו א יונגעל...

— א טויטס?

— ניין, עס לעבט! — ענטפערט די אלטע. אין דעם קול קלינגט דאך נישט קיין פרייד,

— א קריפעל? א קאליקע?

— צייכען האט ער! אויף ביידע אקסעל...

— וואס פאר א צייכען?

— פון פליגעל...

— פון פליגעל?

— יאָ, פון פליגעל, און זיי וואַקסען...

דער אַלטער בלייבט זיצען פערזאָרגט, דער מיטעלער — פער־וואונדערט, דער יונגסטער נאָך שפּרינגט־אונטער פאַר פרייד.

— וואויל, וואויל! זאָלען זיי וואַקסען, זאָל פון זיי ווערען עכטע פליגעל, גרויסע, שטאַרקע פליגעל, וואויל, וואויל!

— וואָס איז די שמחה? — פרעגט דער מיטעלער.

— אַ שרעקליכע קאַליקע! — זיפצט דער אַלטער.

— פאַרוואָס? — פרעגט דאָס אייניקעל.

— פליגעל — ענטפערט דער אַלטער שטרענג — הייבען אין דער הייך... מיט פליגעל קאָן מען זיך נישט דערהאַלטען אויף דער ערד.

— אַ וויכטיגע זאַך! — מאַכט דאָס אייניקעל טראָציג — איז מען פטור דאָס מושב, וואַלגערט מען זיך נישט אין דער בלאָטע, לעבט מען אין דער הייך... צי איז דען דער הימעל נישט שענער פון דער ערד?

דער אַלטער ווערט בלאַס, און דער מיטעלער נעמט דאָס וואָרט:

— נאַריש קינד! פון וואָס קאָן מען לעבען אין דער הייך? לופט שלינגען איז ווייניג... אין דער הייך איז נישט דאָ צו דינגען קיין קרעטשמע, אין דער הייך קאָן מען נישט איבערנעמען קיין „פּאַדריאַד"... אין דער הייך האָט מען אפילו נישט ביי וועמען אַ האָזען־פעלעכעל צו קויפען... אין דער הייך...

דער אַלטער שלאָגט איהם איבער:

— אין דער הייך — זאָגט ער פעסט און האַרט ווי אַייזען — איז נישט דאָ קיין שוהל, קיין בית־המדרש, קיין קלויז צום דאַוונען, צום לערנען; אין דער הייך איז נישט דאָ קיין שטעג, אויסגעטרעטען פון קדמונים! אין דער הייך בלאָנקעט מען זיך, בלאָנדזעט מען, ווייל מען ווייסט נישט דעם וועג... מען איז טאַקי אַ פרייער פויגעל, נאָר וועה דעם פרייען פויגעל, אַז עס בעפאַלט איהם אַ ספק, אַ מרה־שחורה!...

— ווי הייסט? — שפּרינגט אויף דער יונגסטער מיט הייס בלוט און ברענענדיגע אויגען.

ליידער קומט ער נישט צום וואָרט, די באָבע האַקט איבער:

— נאַרישע מאַנסבילען! — מאַכט זי — וועגען וואָס זיי קלערען...

די צייט.

און דער רבי? צי וועט איהם דער רב לאָזען מל'ע זיין? צי הָעט ער לאָזען אַ ברכה מאַכען איבער אַ קינד מיט פליגעל?...

איך גיב מיך אַ האַפּ אויף. מיין איבערנעכטיגען אויסער דער שטאָדט, די נסיעה און דאָס קינד מיט די פליגעל זענען נאָר אַ חלום געווען.—

דער אויסלענדישער פויגעל.

(פאַבעל פאַר גרויסע.)

אין אַ זומפּ, אויף אַ פערגעלטען מאָך, איז אַמאָל אַ שטיין געלעגען.
דאַכט זיך: אַ שטיין, ווי אַלע שטיינער.

נישט זיין זאָרג, ווי דער הימעל זעהט אויס, וואָס וואַלד און טייך, זיינע נאָהענטע שכנים, טהוען.

זאָל דער הימעל אַראָבקוקען אויף דער זינדיגער ערד מיט טויזענדער לייטזעליג-באַרמהערציגע אויגען; זאָל ער, ברוגז, פערשטעלען זיך פאַר איהר מיט וואָלקען- און נעפּעל-שלייער, אָדער אין גרימצאָרן זי שרעקען מיט דונער און בליץ! — —

זאָל דער וואַלד זיין מיט ליעבע און געזאַנג, אָדער מיט געשרייען און האָרהלען; אָדער שטעהן וויסט און אָבגעשטאָרבען, איינגעהילט אין ווייסע תכריכים — — —

זאָל דער טייך ריזלען קריסטאָלען-קלאָר, האָבען זיין אייגענעם הימעל און שטערן אין שוים, אָדער רינצלען זיך, צערנען און שפּייען מיט שוים צום הימעל אַרויף, וואָס וויל אויף איהם דעם בייזען ווינטער שיקען, אין אייז פערקאָווען!

שטיין בלייבט שטיין; און שטיל איז אַ שטיינערן האַרץ אויך דעמאָלט, ווען נאַס-גליטשיגע פרעש שפּרינגען פון זומפּ אַרויס, מאַכען התונה אויף זיין רוקען און זינגען זייערע ליעדער.

און דער שטיין מיט'ן שטיינערנעם האַרץ, גראָבט זיך, מיט זיין אייגענער פוילער שווערקייט, אַלץ טיעפער און טיעפער אַריין אין מאָך, אין דער ערד אַריין — — —

— אָבער אַ שטיין! — זאָגען יונגע...

די אַלטע שמייכלען טרויעריג:
זיי געדענקען די צייט, ווען דער שטיין איז נאָך קיין שטיין נישט געווען...

און, אַז מען פרעגט זיי:
— אַלטע, גראָהע לייט, וואָס דען איז ער געווען?
האָט יעדערער זיין נוסח, זיין פאַבעל צו דערצעהלען... — — —
— עס איז אַ לייב געווען! — דערצעהלט איינער, גראָד אַ בלינדער, אַ ווילדער לייב אין וויסטען סטעפּ.

אין ראָזיגע זאַמד־נעפּעל געהילט, פליהט ער דורך דעם סטעפּ און קוקט פון נעפּעל אַרויס מיט אויגען, ווי ברענענדיגע זונען; און ברילט ער, קאָלערט עס זיך איבער'ן סטעפּ, ווי אַ דונער...

נאָר איינמאָל איז קראַנק געוואָרען דער לייב. ליגט ער פערשמאַכט, און הערט, אַז דער אייזעל איז אַרויסגעוואַנדערט פון שטאָדט, ער געהט צו אידם, און וועט קומען און שטעלען זיין פוס אויפ'ן שטאָלצען קעניגליכען לייב, און אַ וואָרט מוסר זאָגען!

און פון שאָם און שרעק פאַר'ן אייזעל־פוס און זיין מוסר איז דער לייב פערשטאַרט געוואָרען, און מיט דער צייט — פערשטיינערט!

און גראָבט זיך, אַזוי פערשטיינערט, אַלץ טיעפער און טיעפער אַריין אין דער ערד...

עפּעס ציטערט נאָך אין איהם פאַר אייזעל־מוסר און אייזעל־פוס, און ווילט זיך אַלץ טיעפער בעהאַלטען.

און מיט ציטעריגע הענד גלעט ער, דער בלינדער, און טאַפּט דעם שטיין:

— זעהט איהר נישט גלידער פון אַ לייב? האָט איהר קיין צייכען פון זיין שטאָלצער גריווע? איך פיהל זיי!

אַיין אַנדערער זאָגט, און אויך מיט אַ זיכערער, האָטש ציטעריגער שטימע, אַז עס איז קיין לייב נישט געווען!
— וואָס דען, אַלטער?
— אַ פעניקס!
און אַז די אור־אייניקלעך רינגלען איהם אַרום און פרעגען:

— וואָס איז אַזוינס אַ פעניקס?

פערטייטשט ער מיט אַ טרויעריגער שטימע:

— אַזאַ פויגעל, קינדערלעך! דעם פויגעל האָט גאָט דאָס אייביגע לעבען געשענקט, נאָר מיט אַ בעדינג! און אַ מתנה מיט אַ תנאי איז אפשר קיין מתנה נישט.. און אויסגענומען האָט ער מיט'ן פעניקס, אַז ער, אויב ער וויל אייביג לעבען, זאָל זיך פון צייט צו צייט רייניגען אין פייער פון די לעבעדיגע זינד.... און פון צייט צו צייט מוז ער זיך אַליין פערברענען, און אויפערשטעהן פון אייגענעם אַש, אָדער פון לעצטען פונק אין אייגענעם אַש!

— און איינמאָל — דערצעהלט דער אַלטער מיט אַ קוים אָנזועהענדיגער טרעהר אין אַלטען אויג — האָט דער פעניקס ניט געוואָלט אין פייער אַריינגעהן! צי איז איהם דאָס זינדיגע לעבען געפעלען, צי האָט ער אַ רגע זיין תחית המתים נישט געגלויבט, — ווער ווייסט? און דער פון אויבען דאָרט, האָט אויף איהם אַ צאָרניגען בליק געוואָרפען, און אונטער דעם בליק איז דער פעניקס פערשטיינערט געוואָרען!

— אויף טויט?

— ווער ווייסט... אַמאָל, זאָגט מען, ציטערט דער שטיין...ווען דער הימעל שפּאַלט זיך — זאָגט מען — ציטערט ער!

אַביסעל יונגערע, נאָר גענוג אַלטע אויף געדענקען און דערצעהלען, גלויבען שוין נישט אין פעניקסען.

„אַליין אין פייער געהט מען נישט, און ווען צעהן מאָל תחית המתים!"

— וואָס דען, איין איינפאַכער שטיין?

— דאָס נישט! אַמאָל ציטערט עפּעס פון איהם אַרוים! נאָר איין אָדלער איין עזות פנים איז ער געוועזן! און לאַנגע, ברייטע פליגעל און שטאַרקע געהאַט! נעמט ער זיך אַמאָל צו דער זון, פליהט אַרויף, זוכט אין איהר פלעקען!... האָט זי אויף איהם מיט פייער געשאָסען, די פליגעל פערברענט, און זייער אַש האָט זיך אין דער לופט פערשפּרייט... פאַלט אַזוי איין אַש'ל עמיצען אין די אויגען אַריין, רייסט ער זיי אויף בעגעגען דער זון און גענען אַלעם אין און איבער דער וועלט. ער אַליין — איז אַראָבגעפאַלען טויט, און מיט דער צייט פערשטיינערט געוואָרען...

— זעהט איהר נישט, ווי שוואַרץ ער איז? — פון פייער!

נאָך יונגערע, און דאָך גענוג אַלטע, לאַכען!

— אַי... באָבע מעשיות!

עס איז קיין לייב, קיין פעניקס און קיין אָדלער געווען... זיי האָבען איין אַנדערן נוסח: ער איז געווען אַ פויגעל, ווי אַלע פייגעל... נאָר — מיר געדענקען דאָך — אַ פויגעל מיט יצר־הרע טרעלען! אוה! אַ זיסער שווידער פלעגט דורכגעהן דורכ'ן לייב... שטיל, פאַר־נאַכט, דער שיר־השירים'ניק טרויערט אין וועלדעל און דעמאָלט ווער קאָן זיכער זיין פאַר זיך, פאַר טאָכטער און ווייב?

האָט איהם איין אַלטע מכשפה — אַ צנועה פערשאָלטען: „פער־שטומט און פערשטיינערט זאָל ער ווערען!" — האָט זי געזאָגט, און דער הימעל האָט זיך דעמאָלט גראָד געשפּאָלטען! און דער פרייער פויגעל איז מגולגל און פערשלאָסען געוואָרען אין אַ שטיין! —

— — — — — — — —

אָבער ווי עס איז, געמוזט האָט עפּעס זיין... וואָרום איינמאָל איז איין אויסלענדישער פויגעל דורכגעפלויגען...

נאָך איידער ער האָט זיך געוויזען, האָט זיך אַ וואונדערליך זיס גערויש דערהערט....

עס איז אין אַ שטילער זומער־נאַכט געווען, און טייך און וואַלד, און לבנה און שטערן האָבען זיך פערוואונדערט אָבגעשטעלט און איינגעהערט אין דער נייער, זיסער, שטילער מוזיק אין דער לופט... „ווי פריש, ווי פריי!" — האָבען די בלעטלעך אויף די ביימער געציטערט...

היות אין וואַלד, און פרעש אין זומפּ, זענען פערשטאַרט און פער־כשופ'ט געבליבען... דער בער, אין מיט'ן שפּרונג — אין דער לופט, דער דער פראָש מיט'ן אָפענעם מויל — אין זומפּ...

און ער האָט זיך בעוויזען...

עס האָט נאָך קיינער אַזוינע גרויסע, ברייטע, ווייסע און מעכטיגע פליגלען נישט געזעהן....

און שטיל בלייבט ער הענגען אין דער לופט, און וואַלד און טייך האַלטען דעם אָטהעם איין...

און ער זינגט.

און זיס און שטאַרק איז זיין געזאַנג און פריש, פריי און הייליג זיין ליעד...

און שטילער, טיעפער און הייליגער ווערט די נאַכט; גרינער און בליהענדער דער פערחלומ'טער וואַלד; העלער פלאַמט אויף די רויז, און דאָס פערכשופ'טע טייכעל שלאָגט זיך מיט אַ שטיל, טיעף קלינ־גענדיג געזאַנג...

און זינגענדיג, קוקט ער זיך מיט שטראַהלענדיגע אויגען אום, דערזעהט, און שיסט אַראָב — צום שטיין... מיט אַ נייע ליעד, פון אויפער־שטעהן...

און אין שטיין, האָט זיך עפּעס געוועקט — אַ שוידער איז אַדורך דעם שטיין.... אַ קלאַנג האָט זיך אין איהם געוועקט.....

ווער ווייסט?
דער פויגעל, דער אָדלער, דער פעניקס, צי דער לייב?
ווער זיפצט?

— — — — — — —

לאַנג האָט עס נישט גדויערט;
דער פויגעל איז אַוועק...

פיער דורות — פיער צוואות.

.1

אַז ר׳ אליעזר-חייקיל׳ס איז נפטר געוואָרען, האָט מען אונטער׳ן קישען געפונען אַזאַ קוויטעל:

„מיין רצון איז, אַז די קינדער זאלען בלייבען ביים וואַלד בשותפות.״

„נאָך מיין פטירה זאָלען זיי לאָזען מאַכען אַ צוים צום בית-עלמין, און פעררינכטען דעם דאַך פון שוהל״.

„די ספרים זאָל נעמען בני בנימין החתן שיחיה; די זיהן מיט די איידימעס האָבען געקריגען ספרים צו דער התונה״.

„זוגתי תחיה, זאָל בלייבען אין דער דירה בעזונדער; זאָל זי זיך צונעהמען איין אָרימע יתומה — זי זאָל נישט זיין אַליין. זי זאָל זיך אַליין מאַכען קדוש און הבדלה.״

„אַ הלק זאָל זי האָבען גלייך מיט אַלע יורשים״

„אַ חוץ דעם...״

מעהר האָט מען נישט געקאָנט לעזען; דאָס קוויטעל איז אַ פנים פייכטערהייד געלעגט געוואָרען אונטער׳ן קישען, און די אותיות האָבען זיך אָבגעמעקט.

.2

ר׳ בנימין, ר׳ אליעזר-חייקיל׳ס זוהן, האָט שוין מעהר געשריבען:

„היות, עס איז געקומען די צייט, און איך וועל ובקרוב זוכה זיין אָבצוגעבען דעם פקדון דעם, וואָס אַלע פקדונות זענען זיין.״

„און אַ מענש שרעקט זיך פאַר זיין ליעבען נאָמען און פאַר זיין משפט, נאָר געהן געה איך פון דער וועלט אָהן אומעט, הלילה, נאָר מיט גרוים בטחון אין אל רחום וחנון, אַז ער וועט מיט מיר טהון לפנים משרת הדין, און לויט זיין גרוים רחמנות".

„און איך וויים, אַז דאָס פקדון איז איבער דער צייט ביי מיר פערפלעקט געוואָרען, קאַליע געוואָרען..."

מיר היפערן־איבער דעם השבון־הנפש און דעם מוסר פאַר די קינדער, און לעזען ווייטער:

„און די פים ווערען מיר אָבגעקיהלט, און דער מוח ווערט, וואָס אַמאָל מעהר, מבולבל, און נעכטען האָט זיך מיר געטראָפען אַ וואונדערליכע זאַך, אַז בשעת'ן לערנען בין איך איינגעדרימעלט געוואָרען, און עס האָט זיך מיר עפּעס גע'חלומ'ט, און דאָס ספר איז מיר אַרויסגעפאַלען פון דער האַנד, און איך האָב מיך אויפגעהאַפּט, און האָב תיכף פערשטאַנען, אַז עס איז נישט פראָסט, אַז מען רופט...."

„און דאָס, וואָס איז באמת מיין געווען אויף דער וועלט, דאָס לאָז איך נאָר איבער אויף אַ צייט; דאָס וועט מיר נאָכקומען איבער הונדערט און צוואַנציג יאָהר; מיט דעם וועל איך זיך זוכה זיין צו זעהן בזיו השכינה הקדושה — אָמן, כן יהי רצון!"

„און וואָס עס וועט מיר נישט נאָכקומען, דאָס איז קיינמאָל נישט מיין געווען, און איין גאָט ווייסט, אַז איך לאָז עס איבער אָהן אַ שום עגמת־נפש."

„און אויף מיין עשירות, לאָז איך קיין צוואה נישט איבער; איך בין בטוח, אַז בני ביתי שיחיו, אָדער זיי וועלען לעבען בשלום ושלוה צוזאַמען, אָדער זיי וועלען זיך צוטיילען על פי דין ועל פי יושר, און איינער פאַר'ן אַנדער'ן וועט, חס ושלום, נישט מעלים זיין".

„און איך פערלאַנג, אַז בני ביתי, היינו: אשתי תחי' ובני והתני שיחיו, זאָלען מפריש זיין צוויי מאָל מעשר. היינו: תיכף נאָך מיין פטירה זאָלען זיי מאַכען אַ השבון צדק פון דער נחלה און מטלטלים וכלי בית, און אַזוי כלים, און אַלע שטרות, און חובות בעל פה וכו' און זאָלען אַראָבגעבען מעשר ראשון על השבוני לתקון נשמתי, און צוטיילען אָרימע לייט".

„דערנאָך זאָלען זיי פון דער רעשט, דאָס הייסט — שוין פון דער

ירושה, געבען מעשר שני פאַר זיך, אַזוי ווי מיין מנהג איז געווען צו געבען מעשר פון ריוח, גם כן — פאַר אָרימע לייט".

„און צו יעדען פון ביידע מעשרות זאָלען זיי מוסיף זיין אַ שליש למאה; טאָמער האָבען זיי זיך טועה געווען אין השבון".

„און די ביידע מעשרות זאָלען זיי געבען צדקה פאַר פרעמדע אָרימע לייט כנ"ל, און נישט פאַר קרובים".

פאַר אָרימע קרובים וועלען זיי אַליין וויסען וויפיעל צו געבען, אָבער נישט פון דער צדקה, ווייל פון צדקה דאַרף מען נישט נהנה זיין, און אַז מען גיט נאָהנטע קרובים, איז גלייך, ווי מען וואָלט געגעבען זיך."

„און אויף מיין מצבה זאָל מען מעהר נישט אויסקריצען, נאָר דעם נאָמען ושם אַבא ז"ל ויום הפטירה, און נישט מעהר."

„און איך בעט זעהר מיינע זיהן מיט די איידימעס, זיי זאָלען זיך נישט איינגאַנצען אַריינטהון אינ'ם הבל, נישט וועלען זיין דוקא גרויסע סוחרים, ווייל וואָס גרעסער דער סוחר, איז קלענער דער ייד. און זיי זאָלען זיך נישט זוכען קיין געשעפטען פון דער וויט, און נישט פערשפרייטען דאָס ביסעל געלד אויף אַרבע רוחות העולם, חייל וואו גאָט וויל, דאָרט העלפט ער, און די ברכה קאָן אַריינקומען אין קליינע ווי אין גרויסע מסחרים."

„דער עיקר, בעשווער איך דעריבער בני יקירי מהור"ר יהיאל, ווייל איך האָב געזעהן, אַז ער האָט גרויס תאוה צו גביר'ישקייט וד"ל."

„און איך בעט זעהר, אַז מיינע קינדער זאָלען האַלטען דעם מנהג און אָבטיילען יעדעס יאָהר פאַר ראש־השנה פונ'ם גאַנצען ריוח מעשר פאַר אָרימע לייט. און אַז עס וועט אַמאָל, הס ושלום, קיין ריוח נישט זיין, און אַז עס וועט אַמאָל זיין, הס ושלום, אפילו היזק, זאָלען זיי אויך טיילען צדקה, ווייל עס וועט אַוודאי זיין אַ נסיון פון זיין ליעבען נאָמען" —

„דער עיקר, בעט איך זעהר, זיי זאָלען לערנען טאָג־ביי־טאָג, לכל הפחות, אַ בלאַט גמרא, און על כל פנים, איין עמוד ראשית־הכמה."

„פאָהרען זאָלען זיי האָטש איינמאָל אין יאָהר."

„די נשים זאָלען לייענען „קב־הישר אויף עברי־טייטש אַ חוץ „צאינה־וראינה" שבת און יום־טוב."

„און אינ'ם טאָג פון דער יאָהרצייט, זאָל מען עוסק זיין בתורה

אַ גאַנצען טאָג, די נשים זאָלען געבען צדקה; דער עיקר — מתן בסתר".

. . . .

3.

אַז מאַריץ בענדיטזאָהן (בנימין'ס אַ זוהן) איז געשטאָרבען, האָט מען געפונען אַ צעטעל אויף פויליש:

„מען זאָל שיקען אַ טעלעגראַמע קיין פּאַריז, און וואַרטען מיט דער קבורה, ביז דער זוהן וועט קומען."

„צעהן טויזענד גיב איך אַ קרן־קימת אין „דאָזאָר" אַריין; דאָס פּראָצענט זאָל מען צוטיילען יעדע יאָהרצייט אָרימע לייט."

„צעהן טויזענד לאָז איך אויף אַ בעט אין נייעם שפּיטאָל, מיט דעם תנאי: דאָס בעט זאָל אָנגערופען ווערען אויף מיין נאָמען."

„בשעת לויה זאָל מען טיילען צדקה."

„מען זאָל שיקען נדבות אין אַלע תלמוד־תורה'ס אַריין; די מלמדים מיט די קינדער זאָלען געהן נאָך די לויה."

„מען זאָל דינגען אַ דיין, אָדער אַזוי למדן, ער זאָל זאָגען נאָך מיר קדיש."

„די מצבה, לויט דעם מאָדעל, וואָס איך לאָז איבער, זאָל מען בעשטעלען אין אויסלאַנד."

„מען זאָל איבערלאָזען אין דאָזאָר־שטוב אַ געוויסע סומע געלד, דער דאָזאָר זאָל נעמען אויף זיך אויפצוהאַלטען דעם קבר מיט דער מצבה."

„דאָס געשעפט זאָל הייסען: „מאַריץ בענדיטזאָהן — זיין זוהן."

„און וואָס עס בעטרעפט...."

מיר לאָזען איבער די רשימה פון פערמעגען און דעם חשבון פון די חובות צו'ם אָבנעמען, ווי אויך די עצות טובות, ווי אַזוי דאָס געשעפט ווייטער צו פיהרען.

„איך „מאַריץ בענדיטזאָהן — זוהן", גיט אַוועק פון דער וועלט ניט פאַר נחת, ניט פון עגמת נפש, נאָר פון לעערקייט".

„אַ גרויסער חכם איז געווען אַריסטאָטעל; די נאַטור האָט פיינט לעערקייט."

„אַ שרעקליכע מאַשין איז די וועלט. יעדעס רעדעל האָט זיין בעזונדערע אַרבייט, זיין בעזונדערן צוועק. ווערט אַ רעדעל פערדאָרבען, אָדער עס האָט אָבגעאַרבייט זיינס פאַר דער צייט, גערהט עס אַליין אַרויס פון דער מאַשין, גערהט עס אַריבער פון גאָר אין גאָר־נישט...."

„איך קאָן לענגער נישט לעבען, ווייל איך האָב דאָ נישט וואָס צו טהון, איך טויג צו גאָר נישט, ווייל איך האָב מיינס אָבגעלעבט. איך האָב אויסגעטרונקען דעם גאַנצען נחת, וואָס מיר איז בעשערט געווען, אויפגעגעסען און אויסגעקוישט אַלץ, וואָס איך האָב געדאַרפט."

„מען האָט מיך אַ סך געלערנט, נאָר לעבען און נישט איינשלינגען דאָס לעבען האָט מען מיך נישט געלערנט."

„איך האָב קיין זאַך נישט אויף דער וועלט, וואָס זאָל מיך איינהאַלטען, צובינדען צו איהר... עס האָט מיר קיין זאַך נישט געפעהלט, עס זאָל האָבען ביי מיר אַ ווערט. איך האָב אַלץ גענומען אָהן זאָרג, אָהן עגמת נפש, אָהן אַרבייט, — ווי פון אַ הפקר גענומען...."

„אַזוי זאַכען, אַזוי מענשען; אַזוי מענער, אַזוי פרויען..."

„אַלע האָבען מיר צוגעשמייכעלט, און איך האָב קיין איינציגען פריינד נישט געהאַט; אַלע האָבען מיך גערן געקוישט, און איך האָב קיין איינציגע נישט געדאַרפט..."

„אַ פערמעגען האָב איך געירש׳נט, און עס האָט געוואַקסען און געמעהרט זיך אָהן מיר, אָהן מיין ווילען."

„עס האָט געוואַקסען ביז עס האָט מיך איבערגעוואַקסען."

„אָפט האָט געוויינט אין מיר דאָס האַרץ: זאָל מיר עפּעס פעהלען, זאָל איך עפּעס מוזען טהון; און די דאָקטוירים האָבען מיר פאָרגעשריבען: שפּאַצירען, שפּיעלערייען, ספּאָרט... נישט קיין לעבען, נאָר אַ סוראָגאַט פון לעבען, אַ געפעלשט לעבען, געפעלשטע אַרבייט"...

„און לענדער אַ סך האָב איך געזעהן, און קיין איינציג איז נישט מיין געווען; אַ סך ערטער האָב איך בעוואונדערט, און האָב קיין איינציג אָרט נישט געליעבט..."

„און אַ סך שפּראַכען האָב איך געלייפיג גערעדט, נאָר איך האָב קיין איינציגע נישט געפּיהלט — איך האָב מיט די ווערטער, ווי מיט באַלען, געשפּיעלט."

„פעלקער און שפּראַכען האָב איך ווי האַנדשוה געטוישט..."

„די גאַנצע וועלט איז געווען מיין, נאָר איך בין צו קליין געווען, איך זאָל זי צוהאַלטען; צו קורצע הענד געהאַט, איך זאָל זי אַרומנעמען; קיין וועלט בעהערשען האָב איך נישט געקאָנט..."

„און וואָס איך וואָלט געקאָנט בעהערשען, דאָס האָב איך שוין גרייט געפונען, דאָס האָט מען מיר שוין איבערגעלאָזט...."

„אַלץ איז פאַר מיינעט וועגען געטהון געוואָרען, אַלץ האָט מען מיר אָבגעקויפט; אויב עס איז נאָך עפּעס געבליבען, האָט עס דאָס פערמעגען געמאַכט."

„אַלץ — דער שמייכעל אויפ'ן פריינד'ס פּנים, דער קוש פון רויטע ליפּען... דער קדיש נאָכ'ן טאַטען... העכסטענס האָב איך נאָך עפּעס אויסגעצאָהלט; נאָר געבען, שענקען, דאָס האָט מען מיך נישט גע-לערנט...."

„און דאָס קליינע איז מיר געוואָרען צו קליין, און דאָס גרויסע — צו גרויס, — און נאָך וואָס צו לעבען איז נישט געווען...."

„איך שטאַרב, ווייל איך בין אַיין עקר, אַזוי מיט'ן גוף, אַזוי מיט דער נשמה; איך האָב אין מיר גאָר נישט, וואָס זאָל לעבען און לע-בעדיג מאַכען... איך לעב שוין לאַנג נישט; איך האָב שוין לאַנג קיין הנאה נישט פון לעבען; אַצונד איז עס מיר נאָך נמאס געוואָרען."

„מען האָט זיך מיט מיר אויפגעפיהרט, ווי אַ פויער — מיט אַ חזיר; מען האָט מיך געשטאָפּט... נאָר דער פויער, אַז דאָס חזיר ווערט גענוג פעט, קיילט ער עס; מיך הייסט מען, איך זאָל מיך אַליין קיילען; און איך האָב די העזה נישט, נישט צו פאַלגען...."

„דער אַרשעניק שטעהט אויפ'ן טיש; דער לעצטער געטראַנק, וואָס וועט מיך אָנ'שכור'ען, און איך וויל מיך שוין נישט אויסניכטערן...."

„זאָל איך עפּעס אָנזאָגען וועגען מיין פערמעגען? נאָך וואָס? דאָס איז מיין אונגליק געווען..."

„האָב איך נישט עמיצען צו דאַנקען?"

„ניין — איך האָב אַלע פאַר אַלעס בעצאָהלט..."

„פאַר'ן לעצטען געטראַנק אויך."

דריי מאָל געראָפען.

(איבערזעצט פון אַ גאָר אַלטען, נישט געענדיגטען כתב־יד.)

.1

איך בין דעמאָלט געשטאַנען אין פעלד, ווייט פון באַגדאַד, וואו איך בין געבוירען געוואָרען און מיין פאָטערס הויז איז געשטאַנען....

איך זעה זי דאָך, די שטאָדט, פון ווייטען... איהרע טויזענדער ליכטלעך שניידען זיך דורך דעם שווערען, פייכטען נעפּעל דורך און קוקען אויף מיר ווי טויזענדער אויגען, פול באַרמהערציגקייט און זאָרג.

טרויעריג שווימט אויך איבער מיין קאָפּ די לבנה...

זי האָט מיטלייד מיט מיר, אויפ'ן קליינעם, שוואַכען יונגעל, וואָס האָט זיך פערבלאָנקעט אַזוי ווייט פון דערהיים און שטעהט איינער אַליין אויפ'ן פרייען פעלד...

אַנדערש קוקען די שטערנדלעך! מיט מיליאַרדען פינקעלדיגע אויגען שמייכעלט צו מיר דער הימעל אַראָב. ער ווייסט, אַז איך בין נישט פעראירט נישט פון דער שטאָדט, נישט פון טאַטענס הויז; אַז איך ווייס, וואו איך בין, וואו אַהין איך געה און וואָס איך מוז טהון!

און נעמליך: איך מוז אַרויף אויפ'ן שפּיץ טהורם, די ריינע וואַרהייט מוז איך וויסען!

אַזוי האָט מען מיך געהייסען!

וואונדערליכע געשיכטען דערצעהלט מען וועגען דעם טהורם; מעשיות — איינע שענער פאַר דער צווייטער.

דאָ — זאָגען טייל — איז אַמאָל אַ שטאָדט און אַ פעסטונג געשטאַנען; אַ שטאָדט אַ גרויסע, אַ גרעסערע אַלס באַגדאַד; און אַ פעסטונג, וואָס האָט געוואָרפען אַ דיקען, שווערען שאָטען פון איהרע מויערן איבער שטעדט און לענדער... דער טהורם איז געשטאַנען אין דער מיט פעסטונג, און אַרום שפּיץ טהורם איז געוועזען אַ באַלקאָן, אויף וועלכען עס איז אַרומגעגאַנגען אַ וואַך.

איינמאָל האָט זיך אַ פיינד צוגעשלייכט צו דער פעסטונג, און דער וועכטער איז געשלאָפען און האָט נישט בעמערקט, קיין סיגנאַל נישט געגעבען, דאָס פאָלק נישט געוועקט! דער פיינד האָט געשטורמט די מויער, אַריין אין שטאָדט, אויסגעקוילעט דאָס פאָלק, פערברענט די שטאָדט און איינגעוואָרפען די פעסטונג.... אַיין טהורם איז געבלעבען... און נאַכט אויף נאַכט שטעהט דער וועכטער פון קבר אויף, געהט אויפ׳ן באַלקאָן פון טהורם אַרויף, — געהט אויף דער וואַכט, ביז ער שלאָפט איין... וועה־געשרייען וועקען איהם, ער עפענט די אויגען און זעהט, ווי מען קוילעט זיינע ברידער; ער וואַרפט זיך פון טהורם אַראָב. — דאָס איז זיין איביגע שטראָף.

און אַנדערע זאָגען: עס איז אַ טהורם פאַר שטערנזעהער געוועזען; פאַר אַזוינע כשוף־מאַכער, וואָס האָבען מיט אָפענע אויגען געקוקט אין הימעל אַריין און געזעהן וואָס יעדען איז בעשערט; ווען מען מזל עס צופלאַקערט זיך און ווען מען שטערן לעשט זיך און פאַלט, און יעדען געוואָהרענט אָדער בשורות אָנגעזאָגט — פאַר קליין געלד; גוטע מענשען געווען...

און ווער עס האָט געהערט, געגלייבט, און, אויב אַ שלעכטע בשורה — תשובה געטהון, איז גוט! אָדער ער איז געשטאָרבען אַ בעל־תשובה און געפונען אָפען פאַר זיך די טויערן פון גן־עדן, אָדער ער האָט פיעל געוויינט און געבעטען, ביז מען האָט איהם פּראָלאָנגירט אויף אַ צייט... האָט אָבער ווער נישט געגלייבט, — זענט איהר איהם זיכער נישט מקנא...

איינמאָל האָבען די מכשפים געשיקט אַ שליח מיוחד מודיע זיין דעם כליף, אַז זיין צייט איז געקומען, אַז מען רופט איהם אויף יענער וועלט... זיי האָבען זיין ליכטיגען שטערן אין הימעל אונטערגעהען געזעהן און מורא געהאַט, ער זאָל נישט געהן פון דער וועלט אָהן אַ צואה, ווען פון זיינע זיהן ער גיט איבער די קרוין... און וועלכע ברידער זאָלען הערען געטייט... די טויזענד זיהן פון עטליכע הונדערט ווייבער זאָלען נישט צער־

רייסען דאָס לאַנד, ווי אַיין אַלטען מאַנטעל...

דער פרומער כליף האָט געגלייבט. דריי טעג און דריי נעכט האָט ער געפאַסט, אָבגערייניגט די נשמה פון זינד, צוטיילט דאָס לאַנד צווישען אַלע פרומע קינדער, און נאָר די נישט פרומע אין וואַסער אַריין געוואָרפען. און גרייט צו געהן אין זיין רוה אַריין, האָט ער געוואָלט מיטנעמען די כשוף-מאַכער; אָהן זיי וויל ער זיך אין גן-עדן נישט ווייזען; אָהן זיי וועט ער דאָרט נישט קאָנען קיין מויל עפענען. ער קאָן זיך בלאַמירען מיט וואָס עס איז פאַר אַ נישט פאַסענדיג וואָרט. האָט ער זיי רויטע זיידענע שטריקלעך געשיקט.

נאָכ'ן טויט האָט מען דעם כליף געקריינט מיט'ן נאָמען: „חכם".

און אַזוי רופט מען איהם אין אַלע געשיכטע-ביכער ביז'ן היינטיגען טאָג.

אָבער דער טהורם פאַר שטערנזעהער איז פון דעמאָלט אָן געבליבען — ליער!

די שטערנזעהער האָט מען נ י ש ט געקוילעט; זיי זענען, בעקומענדיג די שטריקלעך, אַנטלאָפען אין סטעפ אַריין; און מענשען און כליפען לעבען, נישט וויסענדיג, וואָס מאָרגען וועט זיין... זעלטען עמיץ זאָל תשובה טהון פאַר'ן טויט; אַז קיינער וואָהרענט נישט!

אָבער נאָך אַנדערע זאָגען, אַז דאָס, וואָס אויבען איז געשטאַנען, איז „נישט געשטויגען, נישט געפלויגען". דעם אמת ווייסען ז י י...

דאָ — ווייסען זיי — ליעגט נמרוד בעגראָבען! דער גרויסער יעגער נמרוד, פון וועלכען מען רעדט אין בראשית; פאַר וועלכען אַ וועלט האָט געציטערט!

אַז ער האָט דערפיהלט, אַז עס געהט זיין עק, האָט ער זיך איינגעשפאַרט, ער מוז שטאַרבען שטעהענדיג אויף די פיס! און אַזוי שוין בלייבען שטעהן! האָפט ער אויפ'ן קאַסט אַרויף אַ שטיינערנעם טהורם ווי אַ קיווער, און אַ הויכען, מען זאָל איהם אין הימעל דערזעהן, מען זאָל זעהן, ווי נמרוד שטאַרבט שטעהענדיג, און בייגט זיך נישט, און פאַלט קיינעם נישט צו די פיס!

און דער טהורם, וואָס האָט איינגעשלאָסען אין זיך נמרוד'ס לייב, זינקט — טאָג און נאַכט זינקט ער, שוין טויזענדער יאָהר, און איז נאָך נישט איינגעזונקען...

אָבער מיידלעך און ווייבלעך יונגע דערצעהלען פון טהורם גאָר אַ שענע מעשה... אַ בת-מלכה שלאָפט אין טהורם... אַ גאָלדענע שטוב איז

דאָרט פערהאַן, אַ גאָלדען בעט שטעהט אין שטוב, און אַ גאָלדענע בת־מלכה שלאָפט אין גאָלדענעם בעט.

אַ כשוף האָט מען איהר אָנגעטהון, געשטראָפט האָט מען זי, וויל זי האָט קיין אַלטען מאַן נישט געוואָלט, די קעניגליכע טאַטע־מאַמע נישט געפאָלגט, נישט געוואָלט... פון ליעבע געטרוימט!

און שלאָפען וועט זי אַזוי לאַנג, ביז איהר אויסלעזער וועט קומען!

און איהר אויסלעזער וועט זיין אַ פרישער, אונשולדיגער יונגער מאַן, מיט אויגען ווי שטערן, קראַפט פון אַ ריעז, און אונשולדיג, ווי אַ לעמעלע...

ער וועט אַרויסגעהן, וועט זי דערזעהן און צוריהרען זיך צו איהרע ליפען אַזוי אונשולדיג, ווי אַ ברודער קושט זיין אייגענע שוועסטער...

פון דעם ריינעם קוש וועט זי ערוואַכען... דער כשוף וועט פערשווינדען, מען וועט אַ חופה שטעלען, אַ סעודה וועט זיין און נדן וועט דאָס פאָר פאָלק בעקומען — אחשורוש'עס מלוכה!

געה וויים!

מיין רבי, יוסיל דער פילאָזאָף, זאָגט: הבל הבלים... נאַראָנים פערצעהלען, נאַראָנים גלייבען!

שמעיה בטלן — אַזוי רופט מען איהם, דעם חבר מיינעם — גלייבט, אַז אַלע מעשיות זענען משלים, זענען שאָלען, אין וועלכע דאָס נמשל — דער סוד ליגט ווי אַ זאָמען בעהאַלטען; מען דאַרף'ן נאָר אַרויסבעקומען...

. . . .

דאָס האַרץ ביי מיר קלאַפט, די פיס ציטערן... איך וויל אַרויף אויפ'ן טהורם, איך מוז! פון קינדווייז אָן איז דער טהורם מיין פערלאַנג, מיין איינציגער חלום... איך טראַכט פון איהם, זיצענדיג ביים ספר ביי טאָג, ליגענדיג מיט אָפענע אויגען ביי נאַכט...

עס רופט מיך, עס ציהט מיך. איך וויל, איך מוז!

„עס ציהט מיך, איך וויל און איך מוז!“ אַלץ איז אַזוי... צווישען מיר און דעם טהורם וועבט זיך אַ געהיימער פאָדעם. ער וועבט זיך יעדע סעקונדע דיקער און קירצער... ער ציהט, איך וויל און מוז צו איהם געהן...

נאָר נישט שרעקען זיך!

אויפ׳ן ערשטען שטאָק...

אַיין אונגעהויער צימער, נאָר לעער, פינסטער... אַ פענסטער אין וואַנד... דורכ׳ן פענסטער פאַלט פון דרויסען אַ פּיעל פאַרביג ליכט אַריין און בעלייכט די טרעפּ געגענאיבער: די טרעפּ, וואָס פיהרען העכער אַרויף....

אַ נעץ פון פאַרביג ליכט צווישען פענסטער און טרעפּ אַרויף און אין צימער איז לעער! איך געה אַרום און שלאָג מיך אָן גאָרנישט אָן; קיינער און קיין זאַך שטעהען מיר נישט אין וועג; אויסער די וועגד... די קאַלטע, פייכטע, גליטשיגע ווענד... די האַרטע, די פעסטע... אָהן אַ מינדעסטען שפּאַלט, — אָהן אַ ריץ; קיין נאָגעל אַריינצושטעקען...

איך געה צום פענסטער צו... גרויס איז עס און ברייט. איך קוק אַרויס און זעה מעהר ווי פריהער, ווען איך בין אונטען געשטאַנען... גרעסער און ברייטער ענטפּלעקט זיך פאַר מיר דאָס פעלד מיט די זאַנגען, צווישען וועלכע איך בין געשטאַנען...

און זיי בעוועגען זיך, די זאַנגען, שאָקלען מיט די קעפּ..

וואָס האָט איהר מיר צו זאָגען, זאַנגען? וואָס ניקט איהר מיר צו מיט די קעפּ? איהר בעדויערט מיך אדער ווינשט מיר גליק?

אָבער נישט איהר טהוט עס, דאָס אָבענד־ווינטעל וויעגט אַייך... רעכטס און לינקס, אַהין און צוריק...

מיך טרייבט עס אַרויף, אַלץ אַרויף; העכער און העכער!

און ווער בעוועגט אונז?

נישט איהר ווייסט, נישט איך... און מיר וועלען עס, געוויס, קיינמאָל נישט וויסען...

בלייבען זיי שטעהן די זאַנגען... האָב איך זיי איבערגעשראָקען?

און איך דערזעה פון ווייטען מיין שטאָדט, מיין באַגדאַד... און צווישען די הייזער דערקען איך אונזער הויז...

דער טאַטע איז שוין געוויס אַהיים געקומען... ער האָט זיך געוואַשען, גאָט געדאַנקט און עסט זיין אָבענד־ברויט; זאָל איהם זיין צו געזונד... די מאַמע זעצט זיך איהם געגענאיבער... וויל איהם לעזען פון די אויגען אַרויס, ווי עס שמעקט איהם... „צו געזונד!" — שעפּציען איהרע ליפּען... מיין קליין שוועסטערל, מיין שען שוועסטערל, גראַבעלט זיך אויפ׳ן טאַטענס קניע אַרויף, און פערהאַלט זיך, פערוואונדערט, וואָס איך העלף איהר נישט, קוקט זיך ערשט אום, אַז

איך בין נישט דאָ... זי פרעגט אויף מיר. דער טאַטע ווערט אומ-רוהיג... ער פרעגט: וואו איז ער? „לערנט אודאי מיט שמעיה בטלן ביי יוסל פילאָזאָף... — ענטפערט די מאַמע און רייטעלט זיך פאַר נחת... — פערשפּעטיגט זיך..." עס פאַלט זיי נישט איין, אַז איך האָב ביידע פערלאָזט און שטייג אויפ'ן טהורם...

צוריקגעהן און זאָגען? אַ שטימע רופט פון אויבען אראָב!

— קום! קום!

דאָס איז זי, די שטימע, וואָס איך האָב נישט איינמאָל אין טרוים געהערט...

זיי זיס איז זי, די שטימע, און עס קלינגט דאָך אין איהר:

— איך היים!

ווער הייסט?

— אַרויף! — רופט מען פעסטער.

און איך געה...

וויטער אַ צימער, נאָר שמעלער און קלענער פאַר יענעם... וויי-טער אַ פענסטער, נאָר אויך קלענער פאַר יענעם, און דאָס ליכט פאַלט אויך נישט איבער'ן גאַנצען צימער; אַ שטרייף געהט פון פענסטער צו די טרעפּ, וואָס פיהרען נאָך העכער...

אין צימער, אויב עס איז מעגליך, איז נאָך לעערער, נאָך פינסטערער, נאָך אונהיימליכער.... די וואַנד — פייכטער, קעלטער און פעסטער... און אַזאַ וואַנד איז זיך לייכט דעם קאָפּ צו שפּאַלטען...

אָבער העכער— בין איך! איך קוק פון פענסטער אַרויס און זעה מעהר, נאָך מעהר, נאָך ווייטער!— ברייטער און לענגער איז געוואָרען די גע-גענד... עס האָט זיך אַרויסגעוויקעלט אַ טייך; איך האָב איהם פריהער נישט געזעהן... און נייע ביימער, אַ נייער וואַלד... פאַר מיר ניי—; פאַר די, וואָס וואָהנען דאָרט— אַלט...

איך הייב די אויגען אויף אין דער הייך— אַ גרעסער שטיק הימעל— נאָך אַ שטיק וואָלקען, און שטערען פאַר מיר נייע... ביי עמיצען זענען זיי געצעהלט!

איך פרעה מיך נישט דערמיט; אָבער שטאָלץ דערויף ווער איך... דאָס אַלץ זעה איך...

פלוצים שטעלט זיך אַ שאָטען פאַר מיר... איך דערקען איהם — שמעיה בטלן!

— וואָס ביזט דו אַזוי גרוים ביי זיך? — שפּעט אוים מיר שמעיה — דו זעהסט מעהר, אָבער צי זעהסטו בעסער? זעהסטו טיעפער? און אויפ׳ן שפּיץ טהורם, צום הימעל נאָהנט צו די שטערן, וועסט דו בעסער אָדער טיעפער זעהען?!

אייביג וועט זיך דיין בליק גליטשען איבער די זאַכען, פון אויבען גליטשען, נישט אַריינדרינגען אין דער זאַך אַליין, אין עצם-זאַך! אין דער נשמה פון איהר.

און ער פערלעגט די הענד אויף דער ברוסט און זאָגט: אַלץ האָט זיין אייגענע נשמה — אַ מענש, אַ טהיר, אַ געוויקס, אַ שטיין, אַ קערנדעל זאַנד... נישט אַלע נשמות אָבער זענען גלייך לעבעדיג און וואַך... דאָס מעהרסט נשמות שלאָפט, אין האַרטע קערפּער פערשלאָסען און עס פאַלט אויף זיי קיין טהוי פון לעבען נישט, שפּראָצען זיי נישט אַרוים די נשמות...

וועקט זיך אָבער אַ נשמה, פון וואָס עס זאָל נישט זיין אַ נשמה, קען פון איהר ווערען אַלץ, אַלץ — דאָס שענסטע, דאָס בעסטע, דאָס העכסטע...

און קענען, זאָגט ער — דאַרף מען נאָר איין נשמה... פון וואָס עס איז אַ נשמה... קען מען איינע, קען מען אַלע... אַלע נשמות זענען גלייך; זיי זענען נאָר וואַך און אויפגעלעבט נישט אויף איין מדרגה...

אָבער דעם תוך, דעם עצם זאַך, די נשמה זעהט מען נישט מיט בלויסע אויגען... דערצו דאַרף מען ברילען...

— ברילען!

— פערהאַן אַזוינע, דורך וועלכע מען זעהט נשמות... הוילע, נאַקעטע נשמות...

— וואו זענען זיי?

— אין אַ הייל! — אין אַ הייל אונטער ירושלים, אין איין אַיי- זערנען קאַסטען מיט אַ קופּערן בעשלאָג און שטאָהלערנע שלעסער ליגט איין אַלטער „כתב יד“, אַ שטיקעל פּאַרמעט מיט אַ שם המפורש, מיט וועלכען מען קען עפענען איין אַנדערע הייל, נעבען טייך גאַנגעס, נעבען גן-עדן — אין הינא... און דאָרט אין יענער הייל ליגען זיי — די ברילען. די הייל איז אָבער בעוואַכט מיט לייבען, עגדישען און ברענענדיגע שלאַנגען.

און פייניגט מען דעם גוף, ביז ער ווערט איינגעשרימפּען, די היזת רעות זאָלען קיין חשק נישט האָבען אריינצושטעקען א צאָהן, און האָט מען מיט זיך דעם שם, צו עפענען דעם קאַסטען —

— אַרויף!

הערט זיך פלוצלונג די שטימע; דער שאָטען פערשווינדט...

אויפ'ן וועג האַפּט מיך יוסל פילאָזאָף, מיין רבי, ביי דער פּאָלע אָן:

— וואו אַהין געהסט דו? נאָך וואָס שטייגסט דו? אַלץ וויס דיין נשמה, אַלץ שטעקט אין דיין נשמה... זעץ דיך נאָר אין אַ ווייט, פינסטער ווינקעלע קו'ערען... נאָר קלערען....

— אַרויף! גיט אַ רוף די שטימע פון דער הייך; ער פערשווינדט און איך שטייג....

און וואָס העכער איך שטייג, קלענער ווערען די צימער, קלענער די פענסטער, אָרימער דער שטראַהל, וואָס פאַלט פון זיי אויף די טרעפּ געגענאיבער... האַרטער, נאַסער און גליטשיגער ווערען די ווענד...

אָבער זעהן זעה איך וואָס אַמאָל מעהר, אַלץ ווייטער און ווייטער!—

די פינסטערניש אין צימער ווערט, וואָס העכער, אַלץ געדיכטער, און לעגט זיך מיר ווי אַ שווערע לאַסט אויף דער ברוסט... איך אָטהעם קוים... דאָס בלוט אין די אָדערן גליווערט פאַר שרעק... איך אַייל מיך אַלץ צום פענסטער צו... איך וויל ליכט פון דרויסען, און לופט צו. לאַנג אָבער שטעהן לאָזט מען נישט.

— העכער! — רופט מען אַלץ־אין אײנעם....

איך ווער בייז.

— ווער רופט מיך? ווער האָט מיר צו בעפעהלען? די פים — געשוואָלען, אָטהעם — פעהלט, און דו רופסט און רופסט, וואָס אַמאָל שאַרפער, געביטערישער! מיט וואָס פאַר אַ רעכט?

— העכער! — רופט די שטימע.

איך געה אַלץ העכער און העכער, און אין האַרץ קוילערט זיך אַרום ביי מיר אַ לעכערליכער געדאַנק: דו אַליין רופסט! בעהערש נאָך דיך אַליין!..

און איך וויל מיך איבעררעדען און שטעל מיך אָב און רעד צו מיר אַליין:

— און אַז דו וועסט שוין זעהען נאָך וועלדער און פעלדער, נאָך טייכער, נאָך בערגער, נאָך ערד... און אַז דו וועסט שוין זעהען נאָך

טויזענד שטערן, נאָך שטיקער וואָלקען... נאָך הימעל, וועט דיר גענוג זײַן? די זאַכען זענען אַרום דיר. און מיט העכער קומסט דו צו זיי נישט נעהנטער... זיי רינגלען דיך אַרום, דו ביזט די מיט, אַרום וועלכער אַלץ דרעהט זיך אין אַ ראָד... מיט העכער קומסט דו צו קיין קערנדיל זאַנד נישט נעהנטער!..

און וואָס העכער, אַלץ קלענער ווערען זיי, די זאַכען, וועניגער דערקענסט דו זיי...

און איך לויף צום פענסטער צו, קוק אַרויס: וואו איז באַגדאַד, וואו מײַן טאַטע־מאַמע׳ס הויז, וואו מײַנע גאַסען, מײַנע חברים, מײַן בית־המדרש?

פינטעלעך זעה איך... גלײַכע, אויסגעמישטע פינטעלעך... און — זיי ווילען מיר אויך פערשווינדען... אַליין וועל איך בלייבען... און וואָס העכער — אײַנזאַמער, עלענדער...

— וואו אַהין אײַל איך מיך?

— אַרויף!

איך דערהער אַ געוויין... אַ היימיש הארציג קול וויינט.. צי איז נישט דאָרט וואָס געשעהען? צי איז נישט דאָרט עמיץ פון מײַנע גע־שטאָרבען... אַ ברונען איז דאָ אויפ׳ן הויף, צי איז נישט מײַן שוועסטער׳ל אין ברונען אַרײַנגעפאַלען?

און איך הער דער מאַמעס שטימע:

— קינד מײַנס, וואָס טהוסט דו? דו שפּיעלסט מיט׳ן לעבען.... אויפ׳ן שפּיץ טהורם שטעהט דער וועכטער, ער וועט דיך פאַר אַ שונא האַלטען, שטעכען דיך!

— ברודער׳ל, ברודער׳ל מײַנס! דאָרטען זענען כשוף־מאַכער, זיי ווע־לען דיר שלעכטס טהון! וועסט אין עפּעס משונה־דיגס מגולגל ווערען!

— אַרונטער! בייזערט זיך דער טאַטע, נמרוד וועט דערהערען, אַז דו קריכסט איהם אויפ׳ן קווער, וועט ער זיך אַ ריהר טהון, פאַלסט דו אַראָב, ווי אַ שטויב...

און אַז איך פאָלג נישט —

— אַה! די בת־מלכה ציהט דיך! די בת־מלכה...

איך ווער פערצי׳טערט!

— קום! — רופט ווייטער די שטימע
איך גײה און אויף שטיקער רייסט זיך דאָס האַרץ. —
אָט בליצט עפּיס אויף: אַ שפּיגעל! ווער האָט דאָ אויפגעהאָנגען אַ שפּיגעל?
און — דאָס בין איך?
דאָס ליימיגע, געריינצעלטע פּנים, די מידע, האַלב־אויסגעריגענע אויגען, די ווייסע גראָהע האָהר... דאָס איז דער סוף?
— געוויס! ענטפערן אַלע מידע גלידער...
— אַזוי איז... אַקצענטירען די פיס...
— אַזוי! בלוטיגט דאָס האַרץ
איך רייס מיך מיט שרעק אַוועק פון שפּיגעל און וויל ווייטער לויפען... אַרויף, אַרויף, ווענינגסטען דעם שפּיץ דערגרייכען, מיט'ן לעצטען טראָפּען בלוט, מיט'ן לעצטען אָטהעם...
— אַראָב! דונערט פּלוצלונג די זעלבע שטימע פון דער הייך.
— איך גײה נישט אַראָב! שפּאַר איך פערצווייפעלט דעם פוס אין באָדען!
— ווער עס גײהט נישט, פאַלט!
און איך קאָלער מיך אַראָב...

איך בין זיכער, אַז קיינער האָט דערינען קיין טעות נישט געהאַט; אַז אַלע האָבען פערשטאַנען, אַז איך פערצעהל אַ חלום פון מיינע קינדער יאָהרען...
און, אויב עמיצער האָט אַ טעות געהאַט, איז אויך קיין אונגליק נישט... אַ חלום ווערט אויך נישט אויסגעטראַכט, ער בינדט זיך נאָר צוזאַמען... שטעלט איבער, דרעהט אוים; אָבער — אַלץ פון לעבען... וואָס שאַדט, אויב ער פאַרבט אַמאָל שענער, מאָהלט פאַנטאַסטישער?
און ווער קען די גרעניץ צווישען חלום און לעבען?

און נאָך אַ מעשה איז געשעהען...

און דעמאָלט בין איך שוין געוועזען אין די מיטעלע יאָהרען... און נישט אין דער היים... איך האָב גלות געליטען... גע'חלומ'ט האָט זיך מיר שוין אויף פרעמדע בעטען, וואו פרעמד אימפּלוט האָט געביסען, געוועקט און קיין איינציגער חלום האָט זיך ביז צו ענדע נישט אויסגע-שפּינט: שוין לאַנג אַרויס פון די קינדער-שיך, פון כּליפּען-לאַנד... אויס עוונוכען, קעבּס-ווייבּער, כּשוף-מאַכער, אויס נמרוד מיט'ן קיווער, אויס בּת-מלכה'ס, וואָס שיקען אַמאָל אַ לבנה-שטראַהל אין אַ מיעד האַרץ אַריין...

אַ גלות-מענש בין איך; איך אַרבּייט, פיהר „מלחמה פאַר'ן לעבען", פאַר מיר, פאַר ווייבּ און קינד! אויס חלומות!

דאָס לעבען, דאָס ווירקליכע לעבען איז צו האַרט, צו פעסט איינ-דרינגליך, עס זאָל בּלייבּען פּלאַץ פאַר חלומות... קינדער אין וויעגען חלומ'ט שוין נישט...

און אָבּענדצייט איז עס געוועזען, אַ שענער אָבּענד, און איך בּין מיר פאַר'ן הויז אין גערטיל געשטאַנען. אין פרעמדען גערטיל פאַר'ן פרעמדען הויז...

אַ וואונדערליכער אָבּענד געוועזען...

צו מיטאָג האָבּען זיך אויפ'ן הימעל צוזאַמענגעקליבּען לייכטע, זיל-בּערנע, דינע נעפּיל, וואָס האָבּען זיך צוזאַמענגעהעקעלט, און ווי אַ פיין געשפּינען טישטוך אויסגעשפּרייט, און פון צווישען די לעכליך זענען טראָ-פען, ווי טרערען פון אויגען געפאַלען... דערנאָך האָט דאָס טריעפען אויפ-געהערט, די לייכטע נעפּעלעך צושווימען זיך...

די זון געהט אונטער, דאַרף ווערען טונקעלער; די לייכטע נעפּעל צופליהען זיך — ווערט ליכטיגער —

בּלייבּט עס שטעהן! — נישט ליכטיגער ווערט, נישט טונקעלער... עס האָט זיך די צייט ווי אָבּגעשטעלט! דער אומרוה פון וועלט-זייגער איז שטעהען געבּליבּען!

די בּיימלעך אין גאָרטען וואונדערן זיך... די בּלומען אין גראָז ווייסען נישט, וואָס מיט זיך צו טהון... עפענען זיך נאָכ'ן רעגען, פערוויקלען זיך פאַר דער נאַכט?

איך שטעה דערשראָקען.

און וואָס וועט זײַן, אויב דער פאָדעם, וואָס בעוועגט אַלעס האָט זיך ווירקליך אָפּגעריסען? אויב איך בין אויפ'ן גרעניץ פון דער צייט, עס שלאָגט אוים איהר לעצטע סעקונדע! און דאָס, וואָס עס איז, וועט שוין אַזוי לעבען און דויערן אייביג; נישט פערענדערן זיך, נישט אויפהערען... אַליץ וועט פערגליווערט, פערשטיינערט ווערען; אַליץ וועט בלייבען אין דער זעלבער פאָרם!

דער אָקס, וואָס האָט דעם קאָפּ געבויגען און אַרויסגעשטעקט די רויטע צונג צום גרעזיל... וועט עס נישט דערגרייכען...

דער אָדלער, מיט'ן קינד, וואָס ער האָט אין די נעגעל, וועט בלייבען הענגען אין דער לופט, אונטערן הימעל, און די מוטער, וואָס קניעט אויף דער ערד, מיט אויסגעשטרעקטע הענד, פערשטאַרט פאַר שרעק, וועט שוין בלייבען אַזוי קניהען... דאָס געשריי פון קינד און פון דער מוטער וועלען פערפריערען אויף אייביג אין דער לופט!

געבויגען אונטער אַ לאַסט, וועט פערשטאַרט ווערען דער טרעגער, ער וועט קיינמאָל נישט אויסגלײַכען די אַקסעל... דער טראָפּען שוויים, וואָס האָט זיך איהם געלאָזט פון שטערען, וועט נישט דערגרייכען דער באַק; וועט הענגען בלייבען איבער דער ברעם...

איין אַלטע מויד וועט בלייבען ביי די קאָרטען, וואָס זי לעגט זיך; דער „אייבער" וועט איהר שוין קיינמאָל נישט אַרויס...

און דער, וואָס קניעט פאַר'ן פרעמדען ווײַב, וועט שוין נישט אויפשטעהן; די ליפּען, וואָס זי טראָגט איהם אַקעגען, בלײַבען אין דער לופט, און דע' מאַן, וואָס לויפט מיט'ן מעסער צו, וועט ביידע נישט דערגרייכען...

אַ קינד האָרהעלט אין וויעג, דיפטעריט.. עס וועט נישט שטאַרבען; נאָר אייביג האָרהלען... דער קראַמפּ אויפ'ן פּנים פון דער מוטער, וואָס קניעט ביי דער וויעג, וועט נישט אַראָב...

די אַלטע זעק-פליקערין בלײַבט מיט דער נאָדעל אין איין האַנד, מיט'ן פאָדעם אין דער צווייטער...

דער מערדער אין וואַלד, מיט'ן בילד פון זײַן אָפּפער אין אויג!

און די טויטע וועלען שוין נישט אויפשטעהן, די לעבענדיגע — נישט שטאַרבען... אַליץ וועט זיך אַיינציהען און אײַנגעצויגען ווערען אין איין סעקונדע — די אַלע בילדער פון שרעק, פון פערצווייפלונג, פון כעס, רציחה, רחמנות, געבעט — אויף תמיד!

אייביגער נחת, אייביגער צער, אייביגע פרייד, אייביגע טאָרטורען...

— געהַ!

הער איך פלוצלונג אַ שטימע....

נישט ווילענדיג ריהר איך מיט אַ פוס, און אַלץ הייבט זיך אָן אַרום מיר צו בעוועגען....

איז דאָס אויך געוועזען אַ חלום?

אָבער, די שטימע האָב איך דערקענט!

די זעלבע!

— וואו אַהין געהן?

קיין ענטפער!

.3

אַלט בין איך צונד און זעה אויס, ווי דעמאָלט אין שפּיגעל...

די פיס ווילען שוין נישט טראָגען... איך האָב שוין לאַנג קיין געַרטעל, קיין בלומען, קיין הויז, אפילו קיין פרעמדס... איך וואַנדער...

און צו חלום קומען: אייזערנע בלומען, קברים-קרענץ...

און פערגעסען פון אַלע, עלענד, צוגעשלאָגען אין אַ גאַסט-הויז צום בעט.

אין דרויסען, הינטער די ווענד, שטורמט און זיעדט ווייטער דאָס לעבען, נישט מיין לעבען שוין!

רייסט זיך אַמאָל צו מיר אַריין אַ שטימע, פערשטעה איך זי נישט.. אַ פרעמדע שפראַך, און ווייס נישט, וועגען וואָס עס געהט...

איך הער נאָך: שווערדען קלינגען... הוראַ! עמיץ זיעגט! אַנדערע שילטען און פאַלען...

איך בין אויך אַמאָל אַ קריעגער געוועזען, אַ שווערד געהאַט... וועגען עפּיס וואָס געפאָכט, אָבער וועגען וואָס, געדענק איך נישט...

דער קאָפּ איז צו שוואַך; איך וויס שוין נישט, צי מיר האָבען געזיגט, צי דאָס פעלד געררייניגט...

צי געדענקט מיך נאָך עמיץ דאָרט? געווים נישט; איך האָב זיי אויך פערגעסען!

אין אַלטען האַרץ שימערט נאָך אַ קליין פלעמעל: דאַכט זיך, אַ ליכטעל צאַנקט, נאָר עס האָט שוין קיין קראַפט נישט צו פערטרייבען די קאַלטע, שווערע שאָטען, וואָס לעגען זיך מיר אַלץ מעהר אויף דער נשמה...

אַמאָל אַלטע שאָטען; בעווייזען זיך אַמאָל אין געהירן, איך דערקען זיי נישט... איך ווייס נישט, ביי וואָס איך האָב אַמאָל געוויינט, פאַרוואָס איך האָב אַמאָל געלאַכט...

און די אויגען זענען פערמאַכט אויף אייביג... נאָר די אויערן הערען נאָך עפּיס...

נאָך וואָס? דאָס גערויש פון לעבען פערשטעה איך נישט...

און אָפען זענען זיי, איך זאָל נאָך אַמאָל ווערען גערופען! און די זעלבע שטימע וועט רופען... דאָס ווייס איך..

— ווער ביזט דו, וואָס דו וועסט רופען?

— איך וועל געהן, איך וועל פאָלגען, ווייל איך מוז! נאָר ווער ביזט דו?

בין איך נאָר דיין ווערקצייג געוועזען, נישט וויסענדיג, דיינע צוועקען גע-דיענט, און צונד, אַז איך טויג נישט מעהר, וועסט דו מיך צערשמעטערן?

און איך זאָל אפילו קיין רעכט נישט האָבען צו פרעגען: צו וואָס איך האָב דיר גענוצט?

. . . .

א רייזע אין דער צייט.

... און איך ווארף מיך ארום אין בעט; א געדאנק מאטערט און לאזט ניט שלאפען. אין דרעמעל פלאנטערט ער זיך אריין אין מיינע חלומות...

„מיר לעבען אין צ י י ט און א ר ט".

דאס ארט קען מען נאך בעהערשען: ווילען מיר, ש ט ע ה ע ן מיר, ווילען מיר, ב ע וו ע ג ע ן מיר זיך: טוישען מיר דעם פלאץ.

אבער מיט דער צייט — צי מיר ווילען צי ניט, מיר ב ע וו ע ג ע ן זיך; אפילו די רעליגיאן רוקט זיך אויף פאראויס!

און דער ארט האט פיער זייטען.

מיר קענען געהן אהין און צוריק, רעכטס און לינקס.

דער ארט איז איין אומפאנג, א פערנעם.

אבער די צייט איז א שטריך. נישטא קיין רעכטס און לינקס, נאר א פארענט און א הינטען.

די היסטאריקער קעהרען זיך אום צוריק, און מיט דער פאנטאזיע דערגרייכען זיי אמאל צוריק ביז א ד ם און ח ו ה, און זעהען זיי ארומגעהען נאקעט און עסען גראז...

אנטקעגען זיי שטעהען די פראפעטען, די טרוימער. נאר פאר-ווערטס! שפרינגען אמאל אין דער צוקונפט אריין, גלייך צום לעצטען גרויסען טאג אדער צום קליינעם יונגעל, וואס פיהרט מיט א רויזען-שטעקעל אין דער האנד וואלף און שעפס צוזאמען.

די זענען אבער אויסנאהמען, אויסטערלישע מענשען, און בעגניגען זיך אפט דעריבער מיט א זייפענבלאז פון לעבען אנשטאט לעבען. אבער גאט'ס פאלק, די גרויסע מאסע, וואס געהט טריט ביי טריט, און איך, ניט אויסגערעדט זאל עס זיין, צווישען זיי, צווישען דעם ערב-רב... מיר וואס? מיר ווילען לעבען, און נישט קיין וועקסעל אויפ'ן לעבען. די

עראינערונג פון טאָג פלייש איז עפּעס מעהר ווערט אַלס די זיסע האָפ־נונגען פון מילך און האָניג...

מיינע אויגען זענען האַלב פערמאַכט, און איך פרעג זיך:

„פאַרוואָס געהען מיר נישט און פאָהרען נישט אין דער צייט?

וואָס אַנבעלאַנגט דעם אָרט, ענטוויקלען מיר זיך, ווערען מיר פּאָל־קאָמענער פון טאָג צו טאָג. אַמאָל זענען מיר געגאַנגען, (און פיליכט נאָך אויף אַלע פיער), דערנאָך געקומען צום רייטען. האָט אַ גוטער מענש ערפינדען דאָס ראָד, האָבען מיר צוגעשפּאַנט דאָס פערד און געפאָהרען; איז געקומען דער דאַמפף און האָט בעזיעגט דאָס פערד. איצט בעשטרייט די עלעקטריציטעט דעם דאַמפף און זיעגט; צינד בויט מען לופט־שיפען, און מיר וועלען פליהען ווי די אָדלער!

נאָר מיט דער צייט? קיין עצה, קיין ראָט ענטקעגען דער צייט!

די ברעמען זענען שווער ווי בליי. פאַלען צו. קוים נאָך אַ קליי־נער, שמאָלער שפּאַלט.... און דער געדאַנק הערט נישט אויף צו מאַ־טערן:

— „אַז מיר איז קאַלט דאָ, און איך האָב געלד, ענטלויף איך פון דער קעלט, פערבייט איך דאָס פינסטערניש מיט ליכט, ווינטער מיט זומער! און וויל איך און האָב געלד, מאַך איך מיר אַ גאַנץ יאָהר פריהלינג אָדער אַ זומער; דאָס געזאַנג פון די פייגעלעך הערט נישט אויף, און איך קוועל פון נחת — אין די וואַרעמע לענדער.

אָבער אַז עס איז מיר קאַלט אין דער צייט, איז נישט דאָ וואו צו ענטלויפען!

נישט דאָ קיין רעדער, קיין דאַמפף, קיין עלעקטריציטעט און קיין לופט־באַלאָן...

און — מען טאָר נישט בלייבען שטעהן! איך מוז מיך בעווע־גען, און בעוועגען דורכאויס — אַזוי וויל עמיץ — טריט ביי טריט!

צוריק, מיט די היסטאָריקער, קאָן איך זיך נישט אומקעהרען, מיך עקלען די דורות אָהן ווייסע, געפרעסטע העמדער...

און נביאות זאָגען קאָן איך אויך נישט: זינט דער בית־המקדש איז חרוב געוואָרען, ווייסט איהר דאָך ביי וועמען אין די הענד דאָס נביאות איז געבליבען!

איך וויל פאָהרען אין דער צייט, איך וויל!

און דרעמעל איין און טראַכט, אַז עס איז גאָרנישט אַזוי אוני־מעגליך.

מען דאַרף נאָר וועלען! אַלץ הענגט אָב פון ווילען. און איך וויל, איך וויל מיט אַלע קרעפטען, מיט׳ן גאַנצען האַרץ.

און פלוצלינג — איך פאָהר...

. . . .

אוים! עס וואַקסט שוין מעהר קיין ברויט נישט. און אויפגע־הערט האָט די ערד צו זיין דאָס אייגענטום פון „פריצים" און פעל־קער... די כעמיע מאַכט ברויט פון דערנער, און מיר קאָנקורירען נאָר מיט די דערנער־פרעסער — די אייזלען. אַ רחמנות אפילו, וואָס קאָן מען אָבער מאַכען? אַזאַ וועלט, ס׳רעדעל דרעהט זיך! הונדער־טער יאָהרען האָבען זיי געגעסען און מיר געהונגערט! און נישט נאָר ברויט אַליין גיט אונז די כעמיע — אויך פלייש און פיש, און געפליגעל און הערינג, ס׳הייסט— נאָר דעם געשמאַק דערפון. און דער גראָבער בויך איז פערשוואונדען, דער טרעלבוך, דאָס איבעריגע שטיק פלייש, וואָס האָט זיך נאָכגעשלעפט דעם מענשען הונדערטער יאָהרען נאָכאַנאַנד. און מיר עסען נישט, נאָר מיר טרינקען. און אין פאַריז טרינקט מען שוין אויך נישט, נאָר מען שמעקט. די שפייזען געהען אַריין דורכ׳ן נאָז. די ענג־לענדער טראָגען קליינע זעקעלעך מיט שטויב, מיט פודער פון שפייז, אונטער דער נאָז, איבער די וואָנסען, און שמעקען ווען עס ווילט זיך זיי. און אויב דאָס מויל איז נאָך אינגאַנצען נישט פערשטאָפּט געוואָרען, איז עס נאָר וועיל עס קומט צוניץ— ווייבער קאָמפּלימענטען צו מאַכען, צו פלירט!

און די ליעבע— איז פריי, אָהן אַ בייז אויג, אָהן אייפערזוכט— גאָרנישט!

ניט דער מאַן שפייזט דאָס ווייב, ווי אין צוואַנציגסטען יאָהרהונדערט, און ניט די פרוי האַלט אוים דעם מאַן, ווי אין דרייסיגסטען! יעדער האָט זיך זיין פלעשעלע מיט פודער, און שמעקט, האָט די פרוי קיין בעזונדער רעכט איבער׳ן מאַן און ניט פערקעהרט

— — — — — — — — — — —

— און דו, ווער ביסט?

— איך?

— יאָ, דו?

— איך — דער קוטשער!
— דער קוטשער?
— יאָ, כ'פיהר דעם וואָגען אויפ'ן צייט־וועג. ווילסט דאָך פאָהרען... פאָרווערטס?! צו דער צוקונפט?
— יאָ, צום קליינעם יונגעל מיט'ן רויזען־שטעקעל. טרייב אָן! און מיר פליהען...

— — — — — — — —

— און וואָס פאַר אַ צייט זענען מיר איצט? ווי הייסט זי?
— זי האָט נאָך קיין נאָמען נישט; זי איז נאָך נישט געבוירען געוואָרען...
— שנעל, וויטער!

און מענשען לויפען הין און צוריק אַרום, ווי פערסמ'טע מייז און שרייען:

— וואָס טהוט מען? ניטאָ גאָר קיין הונגעריגע, זיי צו געבען ברויט, קיין דורשטיגע צו דערקוויקען מיט אַ טרונק, קיין נאַקעטע צו בעקליידען, קיין קראַנקע צו היילען? נישטאָ גאָר קיין אונגליקליכע, קיין דערשלאָגענע, פעלקער אָדער איינצעלנע מענשען, רחמנות צו האָבען?

די קיה גיבען מילך און קיין קעלבער צו זויגען זענען נישטאָ...

אַלעס לעבט און שטאַרבט — נאַטירליך, צו דער צייט!

אַלעס לעבט און נעמט דאָס לעבען פון זעקעלע. שטאַרבען שטאַרבט מען בלויז פון אַלטקייט...

אַליך לעבט אין אַ פאָלשטענדיגער האַרמאָניע מיט דער נאַטור און שטאַרבט אין אַ פאָלשטענדיגער האַרמאָניע מיט דער נאַטור.

נישטאָ קיין קראַנקהייט, נאָר עלטער...

מיט דער צייט שרימפען זיך די גליעדער איין ביז צום פערשווינדען און אַלע אין איין צייט, אין איין מאָס — לויט מעטשניקאָוו'ס מעטאָדע.

קיין איין גליעד שטאַרבט פאַר זיינע חברים נישט אָב און טייט זיי נישט מיט זיך פאַר זייער צייט. און אָהן ליידען, אָהן שמערצען געהט מען פון דער וועלט.

זיי לעבען אין האַרמאָניע און שטאַרבען אין האַרמאָניע, אָהן וועהטאָג, אָהן לייד. און די נשמה און דער גוף געהען אויס אינאיינעם. נישטאָ קיין לעבעדיגע נשמה אין אַ טויטען גוף, און נִיט פערקעהרט. נישטאָ

קיין ווילען, גרעסער אַלס די מעגליכקייט, און קיין מעגליכקייט אָהן ווילען... נישטאָ קיין פערלאַנג, וואָס קען נישט ערפילט ווערען, און נישטאָ קיין איינגעהאַלטענע, אָנגעזאַמעלטע ענערגיע, וואָס גיסט זיך איין ווערהטאָג איבער!

און מיט דער צייט איז אויך דער פלירט פערגעסען געוואָרען; נישטאָ קיין ווילען אָהן מעגליכקייט...

און קיין דיסקוסיען אויך ניט דאָ! די טהעמאַס זענען פערשוואונדען. די מיינונגען זענען אָהן אינטערעס און די שטימען אָהן פאַרב. קיין צאָרן, קיין בערעדען; קיין שפאַס, קיין וויץ! איינמאָל האָט זיך געמאַכט אַ צופאַל, „שלום עליכם" איז דורכגעפאָהרען, מען האָט איהם אַיינגעלאַדען אויף אַ מאָהלצייט — ער האָט געלעזען און אַלע — געגענעצט...

מיט דער צייט איז דאָס געגעצען געוואָרען אַ אָנשטעקעדיגע קרענק, איין אַלגעמיינע וועלט-קראַנקהייט...

— און וואו איז דאָס יונגעל מיט'ן רויזען-שטעקעל?

— צו וואָס טויג ער אונז, צו וועלכע שוואַרצע יאָהר? די וועלף, די שלאַנגען און די איבעריגע ווילדע חיות זענען דער'הרג'עט געוואָרען דורך עלעקטריציטעט... אפילו די פרומע פרעש, אַ ליכטיגען גן עדן זאָלען זיי האָבען!

— די ערד אפילו האָט שוין אַזוי לאַנג נישט געציטערט — האָט זיך איינער פון די אַלטע לייט געוואָלט בעקלאָגען, און האָט אַ געגעץ געטהון.

און איך ווענד זיך צו'ם קוטשער און רוף אויס מיט שרעק: טרייב אָן, ווייטער!

— — — — — — — — — —

— — — — — — — —

— וואָס, אַ „יריד"?

— גאָט בעהיט! מען קויפט ניט און מען פערקויפט ניט!

— וואָס דען? קאָראָנאַציע?

— אויך דאָס האָט מען שוין פערגעסען! לאָמיר אַראָבגעהן זעהן — די גאַס ווימעלט פון מענשען.

און מען פערצעהלט אַ געשיכטע:

אַמאָל, אַז מען האָט אַרויסגעטריבען די יעזואיטען פון פראַנקרייך, האָט איינער פון די הייליגע, פאַר צאָרן און לייד, זיך אָנגעטרונקען מיט שאַרטרעז. אַ שכור'ער איז ער אַנידערגעפאַלען ביי'ם פאַס אין קעלער

אין אַ לעטאַרגישען שלאָף ביז אויף היינטיגען טאָג. אָהן יעזואיטען איז פראַנקרייך געפאַלען און געפאַלען, ווי שפּאַניען, נאָכדעם אַז מען האָט אַרויסגעטריבען די יודען. דאָס לאַנד האָט זיך געבאָדען אין שמוץ; פראַנקרייך האָט אַ ציטער געטהון, אַ קראַמפּף האָט די ערד געהאַפּט און — אַ בארג אַש, צי אַ כטעפּ, איצט האָט איינער פון די, וואָס גענעצען, זיך געוואָלט אויסגראָבען אַ קבר, און לעבעדיגערהייד בעגראָבען, און גראָבענדיג, געפונען דעם יעזואיט! האָט ער איהם אַריינגעבראַכט אין שטאָדט. מיט געווירצען האָט מען איהם אויפגעמינטערט...

און ווי ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, האָט איהם דער גאַנצער עולם אַרומגערינגעלט און געפרעגט: צי דערמאָלט, אין דער יעזואיטען־צייט האָט מען אויך גענענעצט?

— יאָ, — ענטפערט ער — עס האָבען גענענעצט לאָרדען אין ענגלאַנד, מיליאָרדערען אין אַמעריקאַ, און דערגלייכען!

— און די איבעריגע? דער עולם?

— ניין, דאַכט זיך: ניין!

— וואָס האָט מען געטהון?

— איידער מען האָט פערבאָט די יעזואיטען, האָט מען אין אַלע לענדער געדאַוונט, גאָט געלויבט, געבעטען...

— אַ געשעפט! לעדיג־געהער געווען? וואָס?

— מען האָט זיך געפרעהט מיט דעם אויפגאַנג פון דער זון אין דערפריה, און מיט'ן אונטערגאַנג ביינאַכט, צום ביישפּיעל: די פּאָעטען!

— מיר האָבען קיין מאָרגען און קיין אָבענד. די עלעקטרישע זון ביינאַכט, לייכט נאָך בעסער ווי די ביטאָג!

— עס זענען אויך געווען קאָנצערטען פאַר וואָהלטהעטיגע צוועקען.

— מיר האָבען קיין „צדקה" נישט; נישטאָ קיין אָרימע לייט!

— קאַטערינקעס האָבען אין די גאַסען געשפּילט...

— מיר האָבען „קנעפּלעך" — אַ דריק און עס הערט זיך אַ געזאַנג. נאָר ווייל אַלע קאָנען דריקען און הערען — —

— אַה! — דערמאַנט זיך דער יעזואיט — ס'זענען געווען אָרעמע, וואָס פלעגען צוליעב פערגניגען, אַזוי אַמאָל, אין אַ קאַלטער ווינטער־נאַכט אַרויסשטעקען אַ פוס פון אונטער דער קאָלדרע און אַריינהאַפּען צוריק!

— ניטאָ ביי אונז קיין קעלט און קיין ווינטער! איין מיטעלמעסיג קלימאַט אויף דער גאַנצער ערד!

— נאָך עפּעס געדענק איך, — זאָגט דער פּערמאַנענטער יעזואיט.— כ'וועל אײַך זאָגן, נאָר — אַ ביסעל ווײַן...

— אַ ביסעל ווײַן־שטויב צום שמעקן, גוט!

— זעלנער פלעגן דורכגעהן אין די גאַסן, פאַר זיי אַ קאַפּעליע מיט מוזיק, און דער עולם פלעגט זיי נאָכלויפן מ'ט פרייד.

— וואָס טײַטש „זעלנער"?

— אָנגעטהון אין אוניפאָרם, בעוואָפנעט!

— וואָס הייסט אוניפאָרם? און וואָס איז אַזוינס בעוואָפנעט?

— גיט מיר נאָך אַ שמעק ווײַן, ווײַל מײַן געדעכניש ווערט שוואַך.

מען האָט איהם געגעבען צו שמעקן, און ער האָט זיך אַלץ דערמאָנט און ערקלעהרט. — גוט, זאָגט דער עולם, און גלײַך זענען בעשאַפען געוואָרען זעלנער מיט אוניפאָרמען און געוועהר.

און די „זעלנער" מאַרשירען איבער די גאַסן און גענעצען, און דער „עולם" גענעצט מיט...

— זאָגסט ליגען, יעזואיט!

— ניין, כ'זאָג גאָר קיין ליגען ניט... אָבער דאָס זענען ניט קיין זעלנער.

— זיי געהען דאָך אין אוניפאָרם?

— ריכטיג.

— זענען דאָך בעוואָפענט?

— יאָ, אָבער — —

— וואָס „אָבער"?

— זיי האָבען נאָך קיין בלוט ניט פערגאָסען, און זיי האָבען קיין צייכען פון קיין זעלנער אויף די פנים'ער.

— פערגיסט בלוט! — האָט דאָס פאָלק פלוצלונג אָנגעהויבען לאַרמען — שטעכט, שיסט, טייט!

— וועמען? — פרעגט דער געגעראַל.

— אונז, אונז אַלעמען, שיסט, אַבי נישט גענעצען, שיסט! — דונערט די שטימע פון פאָלק; און דאָס פאָלק איז די לעצטע אינסטאַנץ!

— שיסט! — קאָמאַנדירט דער גענעראַל...

איך האָב מיך אויפגעכאַפּט.

CAPE TOWN CITY LIBRARIES

WITHDRAWN FROM CIRCULATION
FOR DONATION ONLY.
NOT FOR RESALE
ONTTREK VAN SIRKULASIE
ALLEENLIK VIR DONASIES.
NIE VIR HERVERKOOP NIE.
WITHDRAWN FROM CIRCULATION
FOR DONATION ONLY.
NOT FOR RESALE
ONTTREK VAN SIRKULASIE
ALLEENLIK VIR DONASIES.
NIE VIR HERVERKOOP NIE.